

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Prokop Tomek

Okres na východě 1960–1989

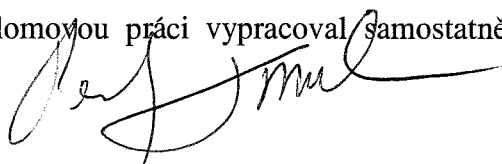
Občané a nejnižší organizační článek Státní bezpečnosti

na příkladu okresu Havlíčkův Brod

Vedoucí diplomové práce: Prof. PhDr. Jan Rychlík Dr.Sc.

Praha 2006

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

A handwritten signature in black ink, appearing to be 'Petr Jma', written over the text of the declaration.

OBSAH

I. Úvod	4
I.1 Prameny	4
I.2 Historické souvislosti	7
II. Státní moc a její nástroj	9
II.1 Obsah pojmu Státní bezpečnost	9
II.2 Nástin vývoje organizace Státní bezpečnosti na úrovni okresu	11
II.3 Fungování okresního oddělení StB, propojení, metody činnosti	19
II.4 Příslušníci okresního oddělení StB: původ, politické a společenské aktivity	24
II.5 Nástroje činnosti: agenturní síť a technické prostředky	43
III. Nepřítel	63
III.1 Charakteristika okresu Havlíčkův Brod	63
III.2.1 Tři hlavní směry činnosti	66
III.2.2 Vnější nepřítel	69
III.2.3 Vnitřní nepřítel	78
III.2.4 Ochrana ekonomiky	116
III.3 Klid a pořádek	125
III.4 Represe a prevence	133
IV. Konec komunistického režimu: demonstrace, skartace, prověrky	140
V. Závěr	150
Přílohy	151
Seznam literatury	169
Seznam pramenů	171
Seznam zkratk	172

I. ÚVOD

I.1 Prameny

Existence Státní bezpečnosti (StB) v naší zemi v období před listopadem 1989 může být vnímána různě. Jsem toho názoru, že je třeba ji vnímat ne více a ne méně jako pevnou součást tehdejší skutečnosti, v souladu s pravidly fungování tzv. komunistického režimu a odrážející implicitně stav společnosti i momentální politický vývoj. V dosavadních, nepříliš četných pokusech o popsání tohoto fenoménu převládá koncentrace na elity jak Státní bezpečnosti a jejich protivníků (odbojářů, nepřátel, disidentů), často na známé osobnosti v prostředí velkoměst. Dosud málo popsaná je naopak situace na periferii, mimo centra, mimo elitu hlavního města. Proto jsem se snažil ve své práci popsat různé aspekty existence Státní bezpečnosti na úrovni jejího nejnižšího článku – okresního oddělení. Zpracovat vývoj v rámci jednoho územně neměnného konkrétního okresu za celé období existence StB (1945–1990) není možné. Nejde ani tak o časový rozsah, ale především o změny v územně správní podobě Československa. Okresy byly roku 1960 významně reorganizovány, jejich počet se radikálně zmenšil, regiony a jejich části byly organizačně přesouvány do jiných krajů apod. Proto je pro daný účel vhodné období let 1960–1990, kdy se podoba územně správního členění neměnila (bez ohledu na federalizaci státu). Dané období je ale dokonce jistou etapou, a to dobou konsolidované vlády komunistů. Po čtyřicátých a padesátých letech budování přišla nová etapa, ostatně symbolizovaná prohlášením Antonína Novotného v roce 1960 o dobudování socialismu v Československu. Myslím, že kritický moment Pražského jara v tomto ohledu nehraje podstatnou roli. Vždyť samotní reformátoři nikdy neměli v úmyslu dovolit zásadní změnu politického systému v Československu, a nebýt okupace armád Varšavské smlouvy, museli by šíření struktur občanské společnosti mocensky zastavit sami.

Jako vzorek jsem si vybral okres Havlíčkův Brod. K regionu mám osobní vztah, dále pro účely práce vyhovuje i jako okres ve všech ohledech velmi průměrný. Vnitrozemský okres, bez významného průmyslu a společenských center, je pro ukázkou vztahů StB a občanů velmi vhodný.

Dané konkrétní téma nebylo dosud historicky zpracováno. Co se týká daného regionu a poválečného období, existují nepublikované práce jen s přibližným vztahem

k tématu.¹ Pokud se týká tématu činnosti StB na úrovni okresu, rovněž mu nebyla prozatím věnována pozornost.² I literatura věnující se problematice opozice, odporu, vztahu občanů a moci je zatím poměrně málo početná a zaměřuje se především na jevy s celorepublikovým významem nebo jen na klíčová období.

Práce se opírá především o zatím málo využívané archivní materiály bývalé StB. Jsou to jednak zprávy o činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod, případně zprávy o činnosti Krajské správy Sboru národní bezpečnosti (SNB) – Správy StB Hradec Králové.³ Dále operativní svazky a spisy StB, které vedlo Oddělení StB Havlíčkův Brod.⁴ Dalším druhem materiálů byly rozkazy, nařízení a směrnice ministra vnitra. K charakterizování profilu příslušníků Státní bezpečnosti posloužily prakticky výhradně personální spisy bývalých příslušníků SNB, uložené v Archivu Ministerstva vnitra ČR (AMV). Kromě dokladů o služebním postupu obsahují někdy i vlastní vyjádření ke krizovým momentům, například k osobním postojům okolo Pražského jara, nebo dokumentaci různých prohrůšek či vlastní náplně práce. Vzhledem k zameření na konkrétní region byl ve Státním okresním archivu v Havlíčkově Brodě studován archivní fond Okresní výbor KSČ Havlíčkův Brod. Přestože neobsahuje žádné vlastní písemnosti StB, ukázal se být překvapivě velmi zajímavý. Jako doplňkový materiál byl využit místní tisk Cesta Vysočiny a nečetné publikované memoáry. K osvětlení některých archivně nepokrytých událostí jsem využil i vzpomínek pamětníků.

Studium daného tématu bylo významně usnadněno díky podpoře zaměstnavatele – Úřadu dokumentace a vyšetřování zločinů komunismu Policie ČR, jinak by bylo zajištění přístupu k pramenům velmi časově náročné a někdy i obtížné. Problémem je torzovitost dochovaných pramenů, které k některým osobám a událostem neposkytují

---

1 Arnot, Michal: Počátky komunistické represe na Havlíčkovobrodsku. Diplomová práce FF UK, Praha 2002. Téma práce se vztahuje k období let 1948–1953 a mapuje aktivity občanů, kteří se uchýlili k metodám odboje proti nastupujícímu a dosud ne zcela upevněnému režimu.; Míčová, Klára: Politické procesy v 50. letech 20. století na Havlíčkovobrodsku – procesy se zemědělci v okolí Chotěboře. Magisterská práce Univerzita Pardubice – katedra historických věd fakulty humanitních studií, Pardubice 2005.

2 Alespoň k problematice organizace a činnosti krajských struktur StB jiných regionů v daném období byly publikovány práce: Žáček, Pavel: Proti vnitřnímu nepříteli. Nástin činnosti správy StB České Budějovice v roce 1989. In: Jihočeský sborník historický, 73/2004, s. 215–230; Žáček, Pavel: ŠtB na Slovensku za „normalizácie“. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2002; týž: Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstev vnútra a bezpečnostných zborov 1953–1990. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005.

3 Zprávy o činnosti O StB Havlíčkův Brod jsou za období 1964–1979 archivně uspořádány v rámci fondu KS SNB Hradec Králové uloženého v Archivu MV ČR (dále AMV). Za období 1980–1982 existují v nezpracovaných přírůstcích AMV, za období 1983–1989 chybí. Zprávy KS SNB – S StB Hradec Králové zejména za 80. léta jsem studoval ve fondech II. správy SNB, X. správy SNB a XI. správy SNB.

téměř žádné informace. Zejména období posledního desetiletí existence komunistického režimu v Československu je na místní úrovni prameny v daném tématu pokryto jen sporadicky.

Práce je členěna na dva základní tematické okruhy: na otázky související s aparátem StB a státní mocí a na důsledky existence bezpečnostního aparátu pro občany. V závěru – období konce režimu – se tyto dva okruhy prolínají. Oba tematické okruhy jsou zpracovány chronologicky.

---

4 Studoval jsem zejména dochované svazky a spisy vedené v období 80. let, abych takto nahradil chybějící souhrnné informace o činnosti.

I.2 Historické souvislosti sledovaného období

Období let 1960–1989 lze označit za stabilnější fázi komunistického režimu v Československu. Léta 1960–1967 byla érou vlády prvního tajemníka ÚV KSČ a prezidenta ČSSR Antonína Novotného. Několik krizových momentů přestál režim bez viditelné úhony. Chronologicky prvním byl v roce 1962 skandál se zatčením a odsouzením ministra vnitra Rudolfa Baráka, dřívějšího Novotného oblíbence. Následovaly choulostivé rehabilitace některých obětí politických procesů padesátých let. Přes odpor Novotného došlo i k rehabilitaci tzv. slovenských buržoazních nacionalistů, z nichž později výrazně zasáhl do politických střetů Gustáv Husák. V tomto období pomalu narůstal i politický dluh vůči Slovensku, na čemž měl výrazný podíl právě zásadní podezřivý postoj Antonína Novotného ke slovenským politickým požadavkům. V zahraničně politickém ohledu bylo citlivým momentem dramatické nahrazení Nikity S. Chruščova ve funkci generálního tajemníka ÚV KSSS Leonidem I. Brežněvem. Svě zaváhání k této změně Novotný přečkal nakonec bez viditelné úhony. V ekonomické oblasti se na vztahu občanů k politickému vedení státu podepsala obecná stagnace a prakticky nulový postup prací na ohlašované ekonomické reformě.

To vše předcházelo dramatické změně na postu faktické hlavy státu – prvního tajemníka ÚV KSČ v prosinci 1967. Tento moment i zcela bezprecedentní navazující události Pražského jara byly již dostatečně popsány. Okupace vojsk Varšavské smlouvy 21. 8. 1968 znamenala zahájení procesu návratu centralistické vlády komunistů. Nebyl to ale prostý návrat před prosinec 1967. Charakter režimu zvaného „normalizační“ byl přes ideologické krytí ve své podstatě jednoduchý: tichá smlouva vnucená vládnoucí vrstvou komunistů obyvatelstvu (obě skupiny byly ale různým způsobem propojené a prorostlé). Smlouva spočívala v nedobrovolné loajalitě obyvatel stvrzované „rituály souhlasu“ (souhlas s okupací při prověrkách, veřejné prvomájové a listopadové manifestace, limitované „volby“ apod.) výměnou za záruku zajištění základních sociálních jistot.

Tímto způsobem dokázal „normalizační“ režim existovat dalších dvacet let. Ve vleku zahraniční politiky Sovětského svazu přijal v roce 1975 podpisem Dokumentu o bezpečnosti a spolupráci v Evropě klíčový závazek dodržování lidských práv. Ten vytvořil legitimní základ pro pomalé vytváření a rozšiřování jinak všemi prostředky likvidovaných zárodků opozice. Režim navíc postupně začal trpět ekonomickou

stagnací ve své podstatě nerentabilního ekonomického systému, který nedokázal zajišťovat dohodnutý základní životní standard (včetně až neuvěřitelného nedostatku některých druhů spotřebního zboží a potravin). Tento faktor měl nepochybně pro většinu obyvatelstva větší význam než požadavek dodržování lidských práv. Závislost na Sovětském svazu se obrátila proti československým komunistům po roce 1985, kdy se stal generálním tajemníkem ÚV KSSS Michail S. Gorbačov. Zaměstnán vnitřními problémy prohnitého sovětského impéria uvolňoval Gorbačov tuhé politické a ekonomické řízení „zemí socialistického společenství“. Vývoj v ostatních zemích tohoto bloku začal nepřímo působit i na změny v Československu. Radikalizace a růst množství opozičních aktivit (demonstrace, samizdat, občanské iniciativy) se stávaly nepřehlédnutelným faktorem. Myšlenková impotence vedoucích představitelů režimu československých komunistů svázaných navíc odpovědností za krach Pražského jara (která by se musela stát jedním z prvních bodů možné otevřené společenské diskuse) zabraňovala pokusu o skutečnou politickou i ekonomickou reformu. Souhrn zmíněných faktorů vedl k vytvoření atmosféry příznivé pro politickou změnu. Po impulzu daném 17. listopadem 1989 se po určitém váhání opozičních iniciativ stala tato změna v Československu skutečností.

Tento složitý vývoj se musel projevovat přiměřeným způsobem i na okresní úrovni. Vytvářel přece nepřímo i konkrétní podmínky pro všední život občanů.

II. STÁTNÍ MOC A JEJÍ NÁSTROJ

II.1 Obsah pojmu Státní bezpečnost

„Obsah, úkoly a cíle činnosti kontrarozvědky jsou dány bezpečnostní politikou Komunistické strany Československa, vyjádřenou v usneseních a rozhodnutích nejvyšších stranických a státních orgánů. [...] Politický charakter kontrarozvědky vyplývá z jejího základního poslání a vyžaduje důsledné uplatňování politických hledisek při plnění její preventivní a represivní funkce. To předpokládá důsledný třídní přístup všech pracovníků kontrarozvědky k plnění základních úkolů při plném respektování zájmů Komunistické strany Československa, socialistické společnosti, internacionálních zájmů socialistického společenství a mezinárodního dělnického hnutí.“ (Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky A-oper-I-1, článek 1, 1978)

Úkolem Státní bezpečnosti byla v podstatě ochrana stability moci Komunistické strany Československa (KSC). Formálně to bylo vyhledávání, sledování, kontrola, vyšetřování a likvidace trestných činů vyjmenovaných v I. hlavě zvláštní části trestního zákona, tedy trestných činů proti republice.⁵

V praxi totalitního státu toto zadání znamenalo mimo jiné porušovat a obcházet zákony, pronásledovat politické odpůrce, používat nezákonných metod (nelegální odposlechy, sledování, provokace, únosy, fyzické i psychické násilí), izolovat zemi od světa na západ od státních hranic. Státní bezpečnost působila mimo nezávislou kontrolu a kontrolu vůbec, vyjma kontroly KSC. Charakteristickým rysem StB bylo soustředění moci, propojení zpravodajské a policejní činnosti (vyšetřování). Tyto funkce jsou v demokratickém politickém systému odděleny.

Za pozornost stojí, že struktura a činnost Státní bezpečnosti byly upravovány výhradně podzákonými normami, rozkazy a nařízeními ministrů vnitra, případně

---

⁵ Byly to § 91 – vlastizrada, § 92 – rozvracení republiky, § 93 – teror, § 95 – záškodnictví, § 97 – sabotáž, § 98 – podvracení republiky, § 99 – poškozování státu světové socialistické soustavy, § 100 – pobuřování, § 101 – zneužívání náboženské funkce, § 102 – hanobení republiky a jejího představitele, § 104 – hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele, § 105 – vyzvědačství, § 106 – ohrožení státního tajemství, § 108 – vyzvědačství a ohrožení státního tajemství ke škodě státu světové socialistické soustavy, § 109 – opuštění republiky, § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině. Srov.: Trestní zákon. Panorama, Praha 1980.

náčelníků jednotlivých součástí StB. V platných zákonech byla zpravodajská funkce Sboru národní bezpečnosti, což byla nejdůležitější náplň činnosti StB, definována jen velmi vágně. Vlastní existence Státní bezpečnosti (pokud vůbec) byla charakterizována většinou jen stručně, většinou pouze tak, že se jedná o „složku SNB“. Úkoly StB byly podrobněji uvedeny ještě v zákoně „o Národní bezpečnosti“ č. 149/1947 Sb. V poúnorovém zákoně „o SNB“ č. 286/1948 Sb. již zmínka o StB chybí. V zákoně č. 70/1965 Sb. „o SNB“ je zmíněna StB velmi obecně, stejně jako v posledním zákoně o SNB č. 40/1974 Sb., v němž bylo ale dokonce mezi základními úkoly SNB uvedeno: *„soustředování a zpracovávání informací důležitých pro bezpečnost státu a jeho politický a hospodářský rozvoj“*. Kromě toho v zákonech o vymezení působnosti federálních orgánů v roce 1970 byla řešena obecně otázka kompetencí při řízení StB mezi federací a republikami.⁶ V zákonech o SNB byly uváděny všeobecně kompetence příslušníků SNB. Vlastní vymezení činnosti příslušníků StB, podobně jako například otázky používání speciálních zpravodajských prostředků (tajných spolupracovníků, technických prostředků – odposlechů, cenzury korespondence či sledování) při činnosti Státní bezpečnosti, byly upravovány výhradně podzákonnými normami vydávanými ministry vnitra nebo náčelníky jednotlivých součástí StB. Tento legislativní nedostatek nebyl pro aktivity StB rozhodující a jeho význam je třeba posuzovat v dobových souvislostech. Státní bezpečnost zaštitěná politickou podporou KSČ nemusela nijak bojovat o prosazení svého vlivu ve společnosti. Nedostupnost informací o StB občanům (s výjimkou poodhalení zločinů Státní bezpečnosti padesátých let v době Pražského jara) byla naopak důležitou oporou její moci. O StB nebylo mnoho slyšet. Dokonce ani samotným názvem „Státní bezpečnost“ se na veřejnosti příliš neplývalo. To umocňovalo strach z neznámé síly.

---

⁶ Podle zákona č. 128/1970 Sb. z 20. 12. 1970 „o vymezení působnosti ČSSR ve věcech vnitřního pořádku a bezpečnosti“ mělo Federální ministerstvo vnitra řídit StB včetně Správy vyšetřování bez výjimky, dále řídit všechny útvary SNB v době ohrožení a řídit i Veřejnou bezpečnost jinak podřízenou republikovým ministerstvům vnitra ve zvláštních vyjmenovaných případech.

II.2 Nástin vývoje organizace Státní bezpečnosti na úrovni okresu

Struktuře a činnosti Státní bezpečnosti na nižších úrovních (od 70. let nazývaných tzv. územní útvary) nebylo na rozdíl od centrálních součástí StB prozatím věnováno příliš pozornosti.⁷ Přestože je rámec této práce vymezen lety 1960–1990, bude užitečné pro pochopení vývoje organizace StB na úrovni kraje a zejména okresu stručně představit i vývoj předcházející. Struktury StB na úrovni okresu nikdy nestály organizačně mimo krajské součásti StB, proto je třeba ještě i tuto souvislost brát v úvahu. Organizační zásady měly obecnou platnost, bude ale brán zvláštní ohled na vývoj organizace Státní bezpečnosti okresu Havlíčkův Brod.

Dnem 1. 1. 1949 bylo v ČSR zrušeno zemské uspořádání a nahrazeno novým územním členěním s 19 kraji a 270 okresy. Současně byla v sídlech krajských národních výborů zřízena krajská velitelství StB (a vedle nich i krajská velitelství národní bezpečnosti, tzn. uniformované pořádkové a kriminální policie). Ve významných sídlech byly zřízeny ještě oblastní úřadovny StB a v sídlech okresů oddíly StB. Struktura krajského velitelství obsahovala kromě velení a týlových služeb tři operativní oddělení již tehdy se třemi základními tematickými okruhy zájmu StB: oddělení obranné (kontrarozvědné), politické (vnitřní zpravodajství) a hospodářské (ekonomická kontrarozvědka). Dále oddělení pomocná: výkonné (s referáty zjišťovací, sledovací a operativní technikou) a realizační (tj. vyšetřovací); dále oddělení zvané „malá Státní bezpečnost“ (tj. věci cizinecké a pasové). Oddíly StB na okresech měly obdobné zaměření ale daleko méně početné personální obsazení a tedy i jednoduchou organizační strukturu.⁸

---

7 Srov. Frolík, Jan: Nástin organizačního vývoje státní bezpečnostních složek SNB v letech 1948–1989. In: Sborník archivních prací, 2/1991, Archivní správa MV, Praha 1991, s. 447–510; Týž: Ještě k nástinu organizačního vývoje státní bezpečnostních složek SNB v letech 1948–1949. In: Sborník archivních prací, 2/2002, Archivní správa MV, Praha 2002, s. 371–520. V první práci, zásadní pro problém vývoje organizační struktury StB, bohužel autor popisuje problematiku krajských a zejména okresních složek StB velmi okrajově. V druhé práci pak popis vývoje těchto struktur končí na konci padesátých let. Zásadní publikací týkající se mj. struktury územních útvarů StB je edice dokumentů Pavla Žáčka: Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstev vnútra a bezpečnostných zborov 1953-1990. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005. Edice obsahuje všechny dále uvedené interní akty řízení ministrů vnitra týkající se změn struktury složek StB na úrovni kraje a okresu.

8 AMV, fond (dále f.) 310 (Velitelství StB), svazek (dále sv.) 10; f. A 31 (Statisticko evidenční odbor), inventární jednotka (dále inv. j.) 1.

V květnu 1950 bylo zřízeno Ministerstvo národní bezpečnosti⁹, jehož výkonnými součástmi se stala mj. i krajská velitelství Státní bezpečnosti a velitelství Veřejné, dříve Národní bezpečnosti. Krajským velitelstvím byla podřízena okresní velitelství a jim pak stanice SNB. K 8. 10. 1953 bylo zrušeno MNB a bezpečnostní složky byly včleněny opět do nově organizovaného Ministerstva vnitra. Na základě usnesení politického sekretariátu ÚV KSČ z 9. 11. 1953 a následně Tajného rozkazu ministra vnitra číslo 197 článek 212 z 31. 12. 1953, byly zřízeny dnem 1. 1. 1954 Krajské správy MV a okresní oddělení MV. Do nich byla začleněna krajská a okresní velitelství StB a VB. Činnost státobezpečnostní složky přímo řídil náčelník okresního oddělení MV.

Tato úprava znamenala první sjednocení VB i StB do jediného celku v rámci kraje. Státní bezpečnost (ačkoliv se o ní v tomto období ve struktuře přímo nehovořilo) přímo řídil I. zástupce náčelníka KS MV, Veřejnou bezpečnost jeho zástupce. Odbory státněbezpečnostními byly:

II. odbor – kontrarozvědka (problematika zahraniční organizace, reemigranti, Němci, Jugoslávci, Řekové, Skupina přeshraničních spojů),

III. odbor – vnitřní zpravodajství (sionisté, „bývalí lidé“, církve a náboženské organizace, teroristická činnost),

IV. odbor – ekonomická kontrarozvědka (energetika a stavebnictví, těžké strojírenství, chemie, plánování, finance, lehký průmysl, distribuce).

Ve struktuře KS MV je vynecháno označení „I. odbor“, rezervované pro rozvědný odbor podřízený po stránce služební centrále rozvědky, který byl pak v období 1969-1989 veden jako oblastní odbor I. správy FMV. Úkolem tohoto odboru bylo zejména tipovat vhodné kandidáty pro spolupráci v zahraničí a úkoly kontrarozvědné na území státu. (V rámci KS MV Hradec Králové byl I. odbor zřízen až od 1. 4. 1955.) Jako součásti krajské správy MV byly zařazeny i odbor vyšetřování a další zajímavé složky: Krajský odbor nápravných zařízení (řídil věznice v kraji – u KS MV Hradec

---

⁹ MNB bylo zřízeno nařízením vlády ČSR č. 48 z 23. 5. 1950. Příčinou byla zřejmě snaha přiblížit se sovětskému vzoru (v SSSR existovalo MGB), čemuž by odpovídalo i zřízení Ministerstva státní bezpečnosti v NDR v téže době.

Králové zrušen 1. 7. 1956), 1. zvláštní oddělení (evidence svazků StB) a 2. zvláštní oddělení (kontrola korespondence).¹⁰

V roce 1960 byla provedena v Československu územní reforma. Počet krajů a okresů byl zredukován z devatenácti na deset.¹¹ Tehdy byl z území patřících do té doby Pardubickému a Jihlavskému kraji vytvořen okres Havlíčkův Brod jako součást Východočeského kraje v podobě a rozsahu existujícím až do devadesátých let minulého století. S platností od 1. 4. 1960 byla stanovena nová organizace součástí MV v krajích a okresech. Ve východočeském kraji byla zřízena Krajská správa MV Hradec Králové k plnění úkolů StB, její součástí byla i správa Veřejné bezpečnosti v Hradci Králové. Krajské správě MV byla podřízena Okresní oddělení MV Havlíčkův Brod, Hradec Králové, Chrudim, Jičín, Náchod, Pardubice, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Svitavy, Trutnov a Ústí nad Orlicí. Součástmi okresních oddělení MV pak byla oddělení VB, řízená po odborné linii správou VB Hradec Králové.¹²

Krajská struktura StB byla změněna v roce 1966. S platností od 1. července 1966 byly nahrazeny dosavadní krajské správy MV krajskými správami SNB (dále též KS SNB). Podle odůvodnění příslušného rozkazu tak měla být vyjádřena „*snaha upravit zaměření praktické činnosti MV, aby plně odpovídala úkolům rozvoje socialistické společnosti*“. Krajská správa SNB zahrnovala útvary štábní, dále útvary poskytující služby pro složky StB i VB, vyšetřování StB i VB a výkonné (operativní). V rámci KS SNB existovaly samostatný I. odbor (rozvědka), dále Správa StB a v ní II. odbor (kontrarozvědka), IV. odbor (sledování), VI. odbor (technika), odbor vyšetřování StB a oddělení StB (nebo menší skupiny) v okresech. Kromě toho byla v KS SNB zařazena i správa VB a týlové složky.¹³ Dosavadní okresní oddělení MV byla zrušena a nahrazena okresními odděleními VB, dále byla na okresech zřízena oddělení pasů a víz a funkce okresních plnomocníků tiskového dohledu (cenzoři). Ze změn stojí za zmínku ještě zrušení archivních oddělení dosavadních KS MV (jejich úkoly převzaly státní archivy), zřízení krajských oddělení pasů a víz a krajských oddělení tiskového dohledu (cenzura). Řízením krajských správ SNB byl pověřen I. náměstek ministra vnitra.¹⁴

10 Národní archiv (dále NA), f. ÚV KSČ, 02/5 (Politický sekretariát 1951–1954), sv. 74, archivní jednotka (dále a. j.) 195, bod 17.

11 NA, f. ÚV KSČ, 02/2 (Politické byro 1954–1962), sv. 250, a. j. 333, bod 3, Nová organizace KS MV a OO MV, projednáno a schváleno Politickým byrem ÚV KSČ 1. 3. 1960.

12 AMV, Rozkaz ministra vnitra (dále RMV) ČSR č. 1 z 2. 3. 1960.

13 AMV, RMV ČSSR č. 12 z 24. 3. 1966.

14 Tamtéž.

Po přeměně státoprávního uspořádání na federativní od 1. 1. 1969 byly všechny územní útvary StB i VB převzaty do pravomoci republikových ministerstev vnitra a to v podobě stanovené roku 1966. Důsledky známé centralizační revize federativních úprav ČSSR pro strukturu StB v krajích představoval s účinností od 1. 10. 1971 společný Rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 3/1971 „Postavení náčelníka KS SNB a zásady organizace územních útvarů SNB“. Náčelníky krajských správ SNB ustanovoval do funkcí ministr vnitra ČSSR na návrh ministrů vnitra České, respektive Slovenské socialistické republiky. Zástupcem náčelníka KS SNB byl náčelník (krajské) správy StB nebo náčelník (krajské) správy VB. Kázeňsky byl náčelník krajské správy SNB složitě podřízen ministru vnitra ČSSR a ministru vnitra republiky v rozsahu jejich působnosti, oba ministři měli při uplatnění této kázeňské pravomoci spolupracovat. Rozsah pravomoci náčelníka KS SNB pak byl velký a významně se dotýkal podřízenosti okresních součástí StB. Mimo jiné byl náčelník KS SNB jediným představitelem a zástupcem všech složek SNB v kraji, koordinoval jejich činnost mezi sebou i s partnery mimo MV, měl i rozsáhlé pravomoci ekonomické v rámci jemu podřízených složek SNB.

Součástí KS SNB byla Správa StB v této podobě:

- ❶ náčelník (současně první zástupce náčelníka KS SNB),
- ❷ zástupce náčelníka S StB,
- ❸ vnitřní oddělení a operativní skupina,
- ❹ samostatné vyhodnocovací a statisticko-evidenční oddělení,
- ❺ 1. odbor – kontrarozvědka,
- ❻ 2. odbor – vnitřní zpravodajství,
- ❼ 3. odbor – ekonomická kontrarozvědka,
- ❽ 4. odbor – sledování,
- ❾ 6. odbor – zpravodajská technika,
- ❿ odbor vyšetřování StB.

Správě StB byly podřízeny oddělení a skupiny StB v okresech (případně i oddělení pasových kontrol na hraničních přechodech), které řídili zástupci náčelníků OS

SNB pro StB a kde byli zařazeni operativní pracovníci StB. Na okresech působila i oddělení pasů a víz (tehdy podřízená náčelníkovi krajského odboru pasů a víz).¹⁵

Na způsobu organizačního začlenění okresních oddělení StB do celku KS SNB se po několik let nic neměnilo, a to ani Rozkazem MV ČSSR č. 28/1974 „Zásady organizace územních útvarů SNB“. Z přílohy rozkazu - Vzorového organizačního řádu KS SNB - jsou ale velmi jasně patrné tři základní linie operativní činnosti a rozsah vyšetřovací pravomoci Státní bezpečnosti na úrovni kraje:

„Správa StB

a) odhaluje činnost nepřátelských rozvědek a jejich záměry směřující vůči státnímu a společenskému zřízení ČSSR,

b) odhaluje protistátní činnost vnitřního nepřítele a jeho snahy o spojení s vnějším nepřítelem, vede a organizuje boj proti ideologické diverzi,

c) provádí ochranu důležitých ekonomických objektů, významných institucí, organizuje a provádí opatření k zabránění úniku státního, hospodářského a služebního tajemství, prověřuje osoby určené pro styk se státním tajemstvím a zajišťuje metodickou pomoc státním a hospodářským organizacím.

Odbor vyšetřování StB

a) vyšetřuje trestné činy vymezené věcnou příslušností vyšetřovatelů StB,

b) provádí vyšetřovací úkony podle dožadání orgánů činných v trestním řízení,

c) zajišťuje úkoly v trestních věcech, které řídí správa vyšetřování.“¹⁶

Dalším pokynem upravujícím činnost nižších součástí StB byl Rozkaz MV ČSSR č. 51/1974 „Organizace a řídicí vztahy správ StB“, účinný od 1. ledna 1975. Organizační struktura správ StB zůstala v zásadě totožná, posíleny byly nejvytíženější správy StB Praha a Bratislava. Správám StB v krajích byla nadále podřízena okresní oddělení StB, v některých méně významných okresech jen vysunuté skupiny příslušníků. Tyto složky tvořily detašovaná pracoviště krajské Správy StB. Náčelníci krajských správ StB spadali do řídicí pravomoci náměstků federálního ministra vnitra a rozkazem byla podrobně určena i řídicí, koordinující a kontrolní pravomoc centrálních spouštěcí StB směrem k územním složkám StB.

---

15 AMV, Společný rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 3/1971, účinný od 1. 10. 1971.

16 AMV, RMV ČSSR č. 28/1974.

Zásadní organizační změnu a současně vytvoření konečné podoby struktury územních útvarů StB na úrovni okresu představoval společný Rozkaz ministrů vnitra ČSSR, ČSR a SSR č. 8/1977 „Zřízení okresních správ SNB“, účinný od 1. 10. 1977. Smyslem reorganizace základních článků bezpečnostních složek bylo vytvoření jednotného řídicího a výkonného organizačního celku SNB v okresech. Dříve navzájem samostatné útvary – okresní oddělení VB, oddělení vyšetřování VB, oddělení (nebo skupiny) StB a okresní oddělení pasů a víz – byly začleněny do jednoho celku, okresní správy SNB. Každý z nich byl řízen do té doby podle odborného zaměření náčelníkem jiné součásti krajské správy SNB. Kooperace při plnění společných úkolů byla často závislá na osobních vztazích náčelníků. Určení zodpovědnosti za celkovou bezpečnostní situaci v okrese bylo obtížné. Neexistoval představitel SNB zastupující všechny okresní součásti jako partner tamních struktur KSČ a státu. Vázla i kooperace při předávání potřebných informací. Sjednocení se navíc jevilo i jako hospodárnější. Tato reorganizace byla součástí realizace dokumentu „Hlavní směry činnosti SNB a vojsk MV do roku 1980“, který byl schválen Předsednictvem ÚV KSČ 19. 12. 1975.¹⁷

Byla zrušena samostatná okresní a obvodní oddělení VB¹⁸, městské správy VB v Brně, Košicích, Ostravě a Plzni a oddělení nebo skupiny krajských správ StB v okresech. V obvodech hlavního města ČSSR Prahy a hlavního města SSR Bratislavy nebyly zřízeny okresní, ale obvodní správy SNB a v Brně, Košicích, Ostravě a Plzni městské správy SNB.

Řízení SNB bylo tedy tříступňové: ministerstva – kraj – okres. Náčelník okresní správy SNB odpovídal v plném rozsahu za bezpečnostní situaci a plnění bezpečnostních úkolů v okrese. Jemu odpovídali zástupce náčelníka pro Státní bezpečnost a zástupce náčelníka pro Veřejnou bezpečnost za své úseky. Zástupce pro politickovýchovnou práci odpovídal náčelníku OS SNB za plnění úkolů stanovených ve směrnících pro činnost politickovýchovného aparátu.¹⁹ Okresní správa se dělila na funkční útvary (vnitřní oddělení a hospodářská skupina) a výkonné útvary (oddělení StB, odbor VB, oddělení vyšetřování VB a oddělení pasů a víz). Vyšetřování trestných činů spadajících do agendy StB bylo za celý kraj svěřeno odboru vyšetřování StB krajské správy.

---

17 NA, f. ÚV KSČ, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 35, a. j. 39, bod 9, 39. schůze PÚV KSČ, 8. 4. 1977.

18 Obvodní oddělení existovala v hlavním městě ČSSR Praze a hlavním městě SSR Bratislavě.

19 Plk. JUDr. Roušar, František (náčelník Inspekce MV ČSSR): Zkušenosti a cesty zkvalitňování řídicí práce OS SNB. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB konaného 14.–18. 11. 1981. Vysoká

Na společný rozkaz navazoval RMV ČSSR č. 24 z 24. 9. 1977 „Zabezpečení činnosti okresních správ SNB po linii StB“. V souvislosti se zřízením OS SNB federální ministr vnitra Jaromír Obzina zřídil s platností od 1. 10. 1977 oddělení StB a vysunutá pracoviště StB u OS SNB v rámci krajských správ SNB. V rámci Východočeského kraje to byla oddělení Havlíčkův Brod, Náchod, Pardubice, Semily, Svitavy a Ústí nad Orlicí. U OS SNB Trutnov, Jičín a Rychnov nad Kněžnou měli působit jen vysunutí příslušníci StB z KS SNB Hradec Králové.

V roce 1979 byla struktura Okresní správy SNB upřesněna takto:

- a) útvary OS SNB:
  - vnitřní oddělení nebo útvar s podobnou pracovní náplní (např. štáb OS SNB),
  - hospodářská skupina;
- b) útvary OS SNB – složky StB:
  - oddělení StB,
  - oddělení pasů a víz;
- c) útvary OS SNB – složky VB:
  - odbor VB,
  - oddělení vyšetřování VB²⁰.

Shrnutí

Z hlediska organizačního zajišťovalo sice okresní oddělení StB agendu tematicky totožnou s centrálními a krajskými součástmi (tzv. linie), ovšem v rozsahu přiměřenému skromnějším podmínkám okresu. Některé funkce z praktických důvodů zcela chyběly, například vlastní personální kapacity pro fyzické sledování, pro aplikaci zpravodajské techniky nebo pro vyšetřování. Okresní oddělení StB neudržovala například ani přímé styky se sovětskými poradci působícími v ČSSR nebo s partnery ze spřáteleného zahraničí.²¹ Některé služby zajišťovaly nadřazené součásti, zejména

---

škola SNB, Praha 1981. Směrnice pro činnost politickovýchovného aparátu SNB byly schváleny 50. schůzí předsednictva ÚV KSČ 7. 7. 1977.

20 AMV, Nařízení ministra vnitra (dále NMV) ČSSR č. 22 z 6. 8. 1979, „kterým se stanoví zásady organizace SNB v krajích a okresech“.

21 Výjimkou byla sídla sovětských posádek na území ČSSR po srpnu 1968, kde existovala úzká součinnost StB a KGB při tzv. kontrarozvědné ochraně jednotek Střední skupiny sovětských vojsk. Jediným objektem sovětské armády na okrese byla vojenská komandatura zřízená na podzim 1968 v Havlíčkově Brodě, jejíž existence je doložena minimálně do roku 1975. Její „kontrarozvědnou ochranu“ ovšem zajišťovalo O StB Havlíčkův Brod jen ve spolupráci s čs. vojenskou kontrarozvědkou.

krajské správy StB, jiné pak zprostředkovaně centrální součástí StB. Podstatná je závislost na krajské správě StB, kterou okresní oddělení nemohlo při kontaktech s centrálními strukturami obcházet. Tyto závěry potvrzuje například hodnocení náčelníka S StB Hradec Králové z konce roku 1967, které se vztahovalo k nové organizaci krajské struktury StB, zavedené v předcházejícím roce: okresní oddělení StB a skupiny StB se podílí na dobrých výsledcích správy. Sama existence oddělení a skupin je při zapojení všech prostředků kontrarozvědné činnosti na teritoriu daného okresu značnou prevencí. Těžiště jejich práce spočívá ve vyhledávací činnosti po všech problematikách, se zásadou, že všechny tzv. protistátní trestné činy s výjimkou §§ 105, 106, 112 trestního zákona (špionáž, záškodnictví, teror, ohrožen státního tajemství, poškozování zájmů republiky v cizině) a skupinové případy podvracení (§ 98) „rozpracovávají“²² Oddělení StB samostatně až do fáze trestního postihu, výslovně vyjmenované trestné činy jsou vzhledem k náročnosti předávány 2. odboru Správy StB Hradec Králové nebo jsou zpracovávány společně s přímou zodpovědností 2. odboru Správy StB.²³

Přes organizační změnu v roce 1977 nevznikly na okresech rozhodně žádné autonomní celky, funkční propojení s krajskými strukturami StB vždy převážilo nad případnými místními zájmy. Navíc celek Okresní správy SNB byl stále dosti heterogenní, například jistou řevnivost mezi StB a VB se nepodařilo nikdy zcela odstranit.

---

22 Různé podoby slova „rozpracovávat“ patří mezi nejužívanější termíny ve Státní bezpečnosti. „Rozpracování“ neznamenal prosté sledování osoby, ale aktivní a všestranné zjišťování informací, cílevědomá aplikace různých „nástrojů“ StB (tajných spolupracovníků, technických prostředků a opatření). Vzhledem k obtížnému nalezení vhodného synonyma užívám tento termín s tímto vysvětlením a v uvozovkách.

23 AMV, f. A 34 (II. správa SNB), inv. j. 2901, Zpráva o výsledcích operativní činnosti správy StB Hradec Králové za rok 1967, 29. 12. 1967, náčelník správy StB pplk. Vladimír Strnadel.

II.3 Fungování okresního oddělení StB, propojení, metody činnosti

„Praktické, každodenní sepětí s masami pracujících, se státními, hospodářskými a společenskými orgány a organizacemi, utvářející nerozbornou jednotu Sboru národní bezpečnosti a lidu, je naším trvalým, programovým úkolem.“ Ministr vnitra ČSSR Jaromír Obzina 1980

Ačkoli je tato práce soustředěna především na strukturu a činnost StB, nelze opomíjet souvislosti s ostatními součástmi SNB, tvořícími navíc na okrese od roku 1977 celek okresní správy SNB. Kromě formální podřízenosti náčelníku okresní správy existovala ještě jiná, důležitější osa řízení. V otázkách náplně činnosti bylo okresní oddělení StB Havlíčkův Brod napojeno zejména na správu Státní bezpečnosti Hradec Králové a jejím prostřednictvím třeba pak i přímo na centrální úroveň Státní bezpečnosti.²⁴ Toto propojení se projevovalo ze strany oddělení podáváním periodických i mimořádných informací o své činnosti podle požadavků krajské správy StB.²⁵ Dalším důležitým důsledkem tohoto vztahu bylo předávání poznatků s významem přesahujícím okres prostřednictvím statisticko-evidenčního odboru krajské správy StB (například pokud se získané poznatky týkaly osob žijících mimo území okresu nebo osob, o něž se zajímaly jiné součásti StB, nebo pokud měly poznatky obecnější platnost). Tato provázanost se projevovala i kontrolní činností krajské správy a instrukčními návštěvami na okresním oddělení, kdy byly kontrolovány jednotlivé svazky a spisy, navrhována další opatření a postup. V některých případech byly

---

24 Vývoj centrálních kontrarozvědných operativních součástí StB byl složitý. Do konce roku 1963 to byla II. správa MV (kontrarozvědka), III. správa MV (vnitřní zpravodajství) a IV. správa MV (ekonomická kontrarozvědka). Po reformě StB vznikla od počátku roku 1964 jednotná centrální kontrarozvědná složka StB – II. správa MV, která v sobě zahrnovala zahraniční, politickou i ekonomickou kontrarozvědku. Toto řešení bylo bez ohledu na dílčí úpravy v průběhu 60. let zásadně oficiálně změněno až počátkem roku 1969, kdy II. správa tehdejší Federální správy zpravodajské služby měla svěřenu agendu zahraniční kontrarozvědky, kdežto vnitřní zpravodajství bylo přesunuto do kompetence správ StB České, respektive Slovenské socialistické republiky a navíc mělo být v duchu reformy Pražského jara výrazně zredukováno. Toto řešení bylo opuštěno z více důvodů (kompetenční spory, přehodnocení priorit vzhledem k „normalizaci“) již koncem roku 1970, nicméně tehdejší II. správa FMV se podle dostupných pramenů zabývala nadále zejména agendou obrany proti zahraničnímu rozvědnému a ideologickému pronikání. V roce 1974 byly vytvořeny: II. správa FMV („správa kontrarozvědky pro boj s vnějším nepřítelem“), X. správa FMV („správa kontrarozvědky pro boj s vnitřním nepřítelem“) a XI. správa FMV („správa kontrarozvědky pro ochranu ekonomiky“). V roce 1979 bylo označení „správa FMV“ změněno na „správa SNB“. V létě 1988 byla opět vytvořena jednotná kontrarozvědka, II. správa SNB – Hlavní správa kontrarozvědky SNB. X. a XI. správa SNB byly organizačně zrušeny a jejich příslušníci začleněni do II. správy SNB.

25 Z podkladů předávaných okresními odděleními a z vlastních podkladů zpracovávala krajská správa StB řadu výstupních informací FMV. Byly to denní Situační zprávy, čtvrtletní Průběžné informace o

konkrétní případy „rozpracovávány“ ve spolupráci okresního oddělení, odboru krajské správy či dokonce některé z centrálních správ Státní bezpečnosti. To se týkalo například případů přesahujících rámec okresu či kraje. Typickým příkladem byli tzv. vízoví cizinci (tzn. návštěvníci z nekomunistických zemí), kteří cestovali po různých místech státu a byli Státní bezpečnosti automaticky podezřelí ze špionáže nebo z tzv. ideologické diverze. V oblasti „boje proti vnitřnímu nepříteli“ byl typickým příkladem disident dojíždějící na svoji soukromou chatu, chalupu či navštěvující své známé na teritoriu okresu. Stýkal se zde s přáteli a známými, kteří se třeba i nějakým způsobem podíleli na jeho činnosti; diskutovali s ním, získávali od něj informace nebo rozšiřovali samizdatovou a exilovou literaturu. V problematice „ochrany ekonomiky“ to byly třeba vztahy podniků z různých částí státu. Při zajišťování utajení vojenských útvarů existovala velmi živá spolupráce Oddělení StB s orgány vojenské kontrarozvědky (ostatně VKR byla od roku 1951 součástí Státní bezpečnosti) příslušných vojenských útvarů na teritoriu okresu.

Úzká spolupráce existovala s uniformovanou složkou SNB – Veřejnou bezpečností. Veřejné bezpečnosti byly předávány poznatky o zjištěných trestných činech mimo I. hlavu zvláštní části trestního zákona a společně pak obě složky SNB zajišťovaly různá opatření spíše preventivního rázu (např. k bezpečnostní situaci okolo politicky citlivých výročí a státních svátků, kontrolní a preventivní akce týkající se mládeže a zejména ekonomiky apod.).

Okresní oddělení StB bylo v kontaktu s mnoha subjekty mimo SNB, buď přímo, nebo prostřednictvím náčelníka okresní správy SNB. Prvořadými partnery byly bezesporu struktury Komunistické strany Československa, na úrovni okresu samozřejmě okresní výbor KSČ. Nejvyšším stranickým orgánem okresní organizace KSČ (tvořené všemi místními stranickými organizacemi na území okresu) byla okresní konference KSČ. Po dobu mezi jejími zasedáními byl nejvyšším stranickým orgánem okresní výbor, volený konferencí i s kontrolní a revizní komisí. Okresní výbor se scházel zhruba jen 6x ročně, proto volil ze svých členů předsednictvo, tajemníky a nejvyššího funkcionáře okresní organizace – vedoucího tajemníka OV KSČ. Tito funkcionáři představovali skutečné lokální vládcy. Okresní výbor KSČ byl relativně významnou převodovou mocenskou pákou. Měl kontrolní pravomoc po stranické linii

---

výsledcích činnosti a Roční hodnocení pracovních výsledků správy StB. Systém výstupních informací upravovaly Směrnice ke zpracování výstupních informací FMV vydané RMV ČSSR č. 12/1983.

nejen nad podřízenými městskými, závodními a místními výbory KSČ, ale i nad výrobními podniky a společenskými organizacemi tzv. Národní fronty. V důsledku to znamenalo, že pomocí tohoto systému byl každý občan buď jako zaměstnanec, student nebo člen společenské organizace (např. organizovanost v monopolním Revolučním odborovém hnutí byla velmi vysoká), v pracovním i mimopracovním čase pod kontrolou KSČ.²⁶

V letech 1960–1968 byl vedoucím tajemníkem OV KSČ Havlíčkův Brod Miroslav Jungman. V červnu 1968 se jím stal Jan Slavíček.²⁷ Ačkoliv byl v aparátu OV KSČ již od roku 1964 (tajemník pro řízení stranické práce v průmyslu), stal se v době Pražského jara stoupencem reformy a v srpnu 1968 byl i delegátem mimořádného XIV. sjezdu KSČ. Přes jasně patrné snahy udržet se ve funkci ve změněných politických podmínkách nakonec musel v únoru 1970 opustit funkci a později i KSČ. Nahradil jej Vladimír Pešek, který pozici udržel až do roku 1984. Posledním vedoucím tajemníkem OV KSČ byl RSDr. Jiří Štěpán. Po něm sice nastoupil ještě v prosinci 1989 Václav Kandr, ovšem tehdy to byla významem již zcela jiná funkce.

Počet placených pracovníků OV KSČ Havlíčkův Brod stoupal, do počátku 70. let kolísal mezi 37–42 zaměstnanci, v roce 1973 vystoupal na 52 a do konce 80. let se držel na 52–56 zaměstnancích. Z nich byly asi dvě třetiny politických funkcionářů a jedna třetina zaměstnanců zabezpečovala chod úřadu. V rámci OV KSČ působilo oddělení politicko-organizační, ideologické, oddělení „stranické práce v průmyslu“ a „stranické práce v zemědělství“. Žádný z funkcionářů ani zaměstnanců OV KSČ Havlíčkův Brod neměl jmenovitě na starosti bezpečnostní problematiku. Placeným funkcionářem OV KSČ byl náčelník štábu okresního velitelství Lidových milicí, ovšem jeho pravomoc byla omezena skutečně jen na Lidové milice.

Počet členů KSČ na téměř stotisícovém okrese se pohyboval okolo deseti tisíc. K 1. 1. 1970 měla okresní organizace ještě 11 634 členů. Ovšem po ukončení pohovorů s členy strany zůstalo k 31. 8. 1970 jen 8712 členů, stav se snížil o 2922 členů (25,1 %). Největší úbytek členů byl zaznamenán na úseku školství (55,1 %), v průmyslu (27,1 %),

---

26 Srov. Vajdová, Zdeňka: Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni. In: Hájek, Martin (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády IV. – sborník příspěvků ze semináře konaného 11.–12. 9. 2003 v Praze. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2003.

27 Dne 1. 8. 1972 byl registrován O StB Havlíčkův Brod na jméno Jana Slavíčka (1929) pod r. č. 11350 spis prověřované osoby s krycím názvem TAJEMNÍK. V roce 1976 byl Slavíček zařazen do akce KLOBOUK související s V. sjezdem KSČ a 8. 10. 1976 s ním StB provedla „preventivně výchovný

naopak k nejmenšímu úbytku došlo ve státních orgánech (8,6 %). Členství bylo ukončeno od počátku r. 1970 v 2777 případech, z toho bylo členství zrušeno ve 2050 případech a 727 členů bylo ze strany vyloučeno. (Ostatní úbytek byl pravděpodobně přirozený.)²⁸

V samotném aparátu OV KSČ Havlíčkův Brod se objevil ve druhé polovině roku 1985 jako stážista i jeden příslušník StB, Josef Pavlas²⁹, tehdy ale ještě ve funkci zástupce náčelníka Obvodního oddělení VB Chotěboř. Až do Pražského jara 1968 nebyl pravděpodobně SNB překvapivě v okresním výboru KSČ zastoupen. Až na mimořádné okresní konferenci v červnu 1968 byl zvolen do funkce kandidáta a v září 1969 člena okresního výboru náčelník oddělení VB Jaroslav Sochor, ovšem Státní bezpečnost byla stále mimo tyto stranické struktury. Teprve na počátku normalizace byl za svůj kladný postoj k okupaci své vlasti koptován do OV KSČ náčelník O StB Jaroslav Rus. Nicméně ani on nebyl zvolen do užšího vedení předsednictva. Od té doby byla účast náčelníků O StB v OV KSČ častější (nejméně Jaroslav Líbal v letech 1981–1988).

Oddělení StB ale informovalo OV KSČ o bezpečnostní situaci. Například koncem roku 1964 byla předána OV KSČ v Havlíčkově Brodě „Zpráva o činnosti Okresního oddělení MV Havlíčkův Brod za rok 1964“. Byla to upravená verze služební výroční zprávy, kde byla více zdůrazňována politická linie, rozhodnutí stranických orgánů a v přehledu aktivit byly konkrétní akce uváděny s anonymizováním „rozpracovávaných“ osob. Pozornost byla věnována kádrovému stavu oddělení a z konspiračních důvodů nebyly zmiňovány agenturně operativní prostředky či metody.³⁰ V plánu práce oddělení na rok 1972 je spojena otázka spolupráce s OV KSČ se členstvím J. Ruse v tomto orgánu a plánuje se předávání informací o

---

pohovor“. Později byl spis registrován jako spis „nepřátelské osoby“ II. kategorie v problematice „pravice“.

28 Státní okresní archiv Havlíčkův Brod (dále SOKA), f. OV KSČ, karton 50, Jednání předsednictva OV KSČ dne 16. 9. 1970.

29 Služební životopis J. Pavlase nepatří mezi zcela typické: Pavlas Josef (1952), absolvent střední zemědělské technické školy, 24. 1. 1970 člen KSČ, 1. 3. 1972 byl přijat k SNB – Pohotovostní pluk VB, poté zařazen u složky VB, mezitím mj. 1. 7. – 30. 12. 1978 stáž u odboru státní administrativy KV KSČ Praha a 15. 8. 1985 – 31. 1. 1986 stáž na OV KSČ Havlíčkův Brod. 1. 9. 1985 kpt., 1. 3. 1986 pověřen funkcí zástupce náčelníka OS SNB Havlíčkův Brod pro politicko-výchovnou práci, 1. 10. 1986 zařazen do funkce referent oddělení StB OS SNB Havlíčkův Brod (problematika vnitřní zpravodajství, zejména církev: „nepovolené náboženské sekty, nepovolené náboženské společnosti a laický apoštolát“), 1. 9. 1987 vyslán k dálkovému studiu Vysoké školy politické ÚV KSČ, 1. 10. 1987 přeřazen na II. správu SNB (problematika rozvědky USA), 12. 12. 1989 odvolán ze studia VŠP ÚV KSČ, při prověrkách na jaře 1990 byl sice prověřen, ale již 31. 12. 1990 propuštěn ze služebního poměru příslušníka SNB. AMV, personální spis J. Pavlase.

„státobezpečnostní“ situaci v okrese.³¹ Od roku 1977 byla zavedena praxe, kdy náčelník OS SNB průběžně projednával s vedoucím tajemníkem OV KSČ bezpečnostní situaci na okrese, přijímaná opatření i zásadní kádrové a organizační otázky SNB.

Partnerem StB byl i okresní prokurátor, ačkoli vyšetřováním „státobezpečnostních“ trestných činů se oddělení StB přímo nezabývalo, plnilo jen případně úkoly na vyžádání vyšetřovatelů krajské správy StB. Významným partnerem byl okresní národní výbor, zejména při zajišťování veřejného pořádku, bytových záležitostí příslušníků a dislokace složek SNB na okrese. Náčelníci OS SNB byli členy rady obrany okresu, což umožňovalo ovlivňovat místní bezpečnostní situaci. Spolupráce byla zajištěna i se štáby Lidových milicí, se všemi hospodářskými orgány a organizacemi v nejrůznějších záležitostech podle aktuální potřeby. Přímým partnerem mohly být i komunistickou stranou kontrolované povolené nekomunistické politické strany. To dokládá například intervence Státní bezpečnosti v případě tajně vysvěceného kněze Milana Šulce, jinak člena Okresního výboru Československé strany lidové a současně ekonomického náměstka družstva Jednota v Havlíčkově Brodě. Od roku 1981 StB sledovala jeho úředně nepovolenou kněžskou činnost, kdy v obci Maleč vedl bohoslužby a připravoval děti na první svaté přijímání. V roce 1985 Státní bezpečnost přes Okresní výbor ČSL zajistila tzv. preventivní opatření: vedoucí tajemník Krajského výboru ČSL a poslanec České národní rady Stanislav Chytráček zbavil Šulce všech stranických funkcí z důvodu ztráty důvěry.³²

---

30 AMV, f. B 5 1/II. (S StB Hradec Králové), inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO-MV Havlíčkův Brod za rok 1964, 21. 1. 1965, náčelník oddělení kpt. Jaroslav Rus. Všechny informace pro nadřízené složky signoval vždy náčelník oddělení, ačkoliv je nepochybně osobně nezpracovával.

31 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 10, Roční prováděcí plán práce O StB Havlíčkův Brod v oblasti politické na rok 1972.

32 AMV, a. č. 991142 MV, r. č. 19612, vedený na osobu Milan Šulc, s. 3–4, Návrh na uložení signálního svazku do archivu, 16. 12. 1985, npor. Pavel Bulant. Jednalo se o signální svazek s krycím jménem ŘÍMAN.

II.4 Příslušníci okresního oddělení StB: původ, politické a společenské aktivity

Oddělení StB v Havlíčkově Brodě mělo poměrně jednoduchou a stabilní strukturu. V čele oddělení stál náčelník, jemu byli podřízeni operativní pracovníci: v šedesátých letech čtyři, od roku 1977 šest, později osm operativních pracovníků StB ve funkcích referent a starší referent. Posledním příslušníkem oddělení byla vždy jedna administrativní pracovnice – referentka spisů.

Správa StB Hradec Králové měla k 1. 7. 1977 celkem 310 příslušníků, z toho na okresech 97.³³ Oddělení StB Havlíčkův Brod mělo do té doby šest příslušníků a patřilo tak spolu s O StB Chrudim k nejslaběji personálně obsazeným okresům kraje. Podle tehdejšího návrhu nové organizace Správy StB Hradec Králové měl být počet příslušníků v krajích snížen na 78 a přerozdělen. Konkrétně v případě Havlíčkova Brodu měl být zvýšen na osm. Tento návrh byl i realizován:

- ❶ zástupce náčelníka OS SNB pro StB, plánovaná hodnost podplukovník, požadované vzdělání VŠ-B (vysoká škola bezpečnostního směru – VŠ SNB), požadovaná praxe 10 let,
- ❷ referent spisů, plánovaná hodnost praporčík, požadované vzdělání SO-E (střední odborné – ekonomické), praxe 4 roky,
- ❸ dva operativní pracovníci po linii II. správy FMV (problematiky: vízoví cizinci, německá menšina, výjezdy čs. občanů do kapitalistických států a navrátilci),
- ❹ dva operativní pracovníci po linii X. správy FMV (problematiky: pravice, antisocialistické síly a církve),
- ❺ dva operativní pracovníci po linii XI. správy FMV (problematiky: vyčleněné objekty n. p. Kovofiniš Ledec Nad Sázavou, hlavní trasa ropovodu Družba, státní rezervy pohonných hmot Šlapánov, Chotěbořské strojírny Chotěboř a ČSD Havlíčkův Brod zejména z pohledu činnosti FLČ – Federace lokomotivních čet, nezávislá odborová organizace existující v letech 1968–1969).

---

33 K 31. 12. 1976 sloužilo v Státní bezpečnosti celkem 7178 příslušníků. Celý SNB měl 52 607 příslušníků (VB 32 017, Pasy a víza 865, výkonné útvary 3152, funkční útvary 6003, Vysoká škola SNB a ostatní školy MV 2108 příslušníků). Všechna tři ministerstva vnitra měla celkem 68 041 příslušníků (FMV 23 894, MV ČSR 32 313 a MV SSR 11 834). Příslušníci StB ale sloužili prakticky pouze v rámci federálního ministerstva vnitra.

Z podřízených příslušníků oddělení mělo být pět ve funkci starší referent, plánovaná hodnost kapitán, požadované vzdělání ÚSO-B (asi úplné střední odborné bezpečnostního směru) a s praxí 8 let, jeden ve funkci referent, plánovaná hodnost nadporučík, požadované vzdělání ÚSO-B s praxí 6 let.³⁴

V roce 1989 sloužilo na Oddělení StB Havlíčkův Brod celkem 10 příslušníků (náčelník, osm operativců a sekretářka).

Příslušníci StB museli splňovat kádrové požadavky: oni ani jejich příbuzní nesměli udržovat styky s nesocialistickým zahraničím, nikdo z rodinných příslušníků nesměl emigrovat. Od počátku sedmdesátých let se stal zásadním kritériem vhodnosti každého příslušníka MV loajální postoj k SSSR v „*krizových letech*“ (1968–1969) i aktuálně a zejména kladný postoj k okupaci své vlasti vojsky Varšavské smlouvy. Kádrové složení SNB bylo v sedmdesátých letech budováno tak, aby nejméně 70 % nováčků přicházelo z dělnické nebo zemědělské praxe. Tak měl být zachován „*třídní charakter StB*“ jako pojistka proti možné „*desorientaci*“, která se projevila v MV v období Pražského jara. Ministerstvo vnitra současně usilovalo o to, aby všichni nováčci v SNB měli (nebo ve stanovené době získali) středoškolské vzdělání s maturitou, dále bezpečnostní vzdělání na úrovni tzv. praporčické či důstojnické školy a aby 40 % všech příslušníků SNB získalo vysokoškolské vzdělání. Dosažení této odborné úrovně bylo stanoveno na období let 1976–1995.³⁵

Tyto stanovené cíle nepřímo potvrzují špatný stav odborné přípravy a vzdělání příslušníků StB, který měl kořeny v minulosti a zlepšoval se jen velmi pomalu. Až do počátku 60. let spočívala teoretická příprava maximálně v krátkodobých odborných kursech. Na studium Vysoké školy KGB v SSSR se mohly od roku 1952 dostat postupně jen řádově stovky příslušníků, kteří sloužili zejména na centrálních součástech StB. V polovině 60. let byla vytvořena soustava středních odborných škol MV. Jejich kapacita ovšem nemohla stačit. Pro odborné vzdělání náčelnických kádrů bylo zřízeno například v r. 1966 právně-kriminalistické studium na Právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze a denní i dálkové kurzy na Středních odborných školách MV. K 1. 9. 1964 vstoupily v platnost závazné kvalifikační předpoklady pro výkon funkcí. Ovšem

---

34 AMV, f. A 33 (sekretariát náměstka ministra vnitra), inv. j. 42, Dislokace a systemizace O-StB při OS SNB kraj Hradec Králové, 28. 6. 1977, náčelník správy StB Hradec Králové pplk. RSDr. Krejčík Vladimír, adresát I. NMV ČSSR genmjr. ing. Ján Hanuliak.

35 Obzina, Jaromír: Bezpečnost socialistické vlasti. FMV, Praha 1979. Projev ministra vnitra Jaromíra Obziny při vyřazení prvních absolventů vysoké školy SNB v Praze dne 28. 7. 1978.

například pro výkon funkce důstojníka StB je dosahovalo jen 26 % příslušníků. Dokonce i požadavek absolvování jakékoliv politické školy splňovalo jen 13 % odborné bezpečnostní vzdělání scházelo dokonce 53 % příslušníků. Dostát vytýčeným záměrům a současně neochromit výkon služby bylo nemožné. Proto u čtyřicátníků a starších byly kvalifikační předpoklady vyžadovány velice benevolentně. Právě věkově starší příslušníci ovšem většinou zastávali náčelnické funkce, což mělo nepochybně vliv na úroveň činnosti StB. Odborné školství MV mělo ale navíc dosti nízkou kvalitu. Absolventům nižšího stupně Střední odborné školy MV (nástupní škola SNB plus dva semestry SOŠ) bylo přiznáváno vzdělání na úrovni dvouleté ekonomické školy a absolventům vyššího stupně SOŠ (jmenované studium plus další dva semestry SOŠ s maturitou) bylo přiznáváno vzdělání na úrovni čtyřleté střední ekonomické školy s maturitou. Maturita získaná na SOŠ MV platila i v civilním sektoru. Ovšem zatímco rozsah studia čtyřleté civilní střední školy spočíval tehdy v 5328 vyučovacích hodinách, na dvou a půlleté SOŠ MV to bylo jen 3704 hodin včetně odborných bezpečnostních předmětů. Pro studium na vysoké škole (tehdy pouze civilní) neměli absolventi SOŠ MV předpoklady.³⁶ Ještě k 31. 12. 1966 mělo u Státní bezpečnosti celkem vysokoškolské vzdělání 4,1 %, úplné střední vzdělání 38,3 %, střední vzdělání 7,9 %, základní vzdělání 45,1 % a nižší než základní 4,6 % příslušníků. O něco později, 31. 12. 1968, bylo ve stavu KS SNB Hradec Králové 287 příslušníků StB. Z nich absolvovalo vysokou školu 6 příslušníků (2 %), úplné střední vzdělání mělo 151 příslušníků (52,6 %), střední vzdělání bez maturity 19 (6,6 %), základní 100 příslušníků (34,8 %) a nižší než základní 12 (4,1 %).³⁷ Ačkoliv je třeba vzít v úvahu možné zkreslení v důsledku dvouletého rozdílu, lze říci, že stav vzdělání na Krajské správě StB Hradec Králové se na konci šedesátých let výrazně nelišil od celorepublikového průměru.

Systém SOŠ MV se ale dále vyvíjel a měl pravděpodobně mírně stoupající kvalitativní úroveň. V letech 1973–1974 byla postupně vybudována Vysoká škola SNB s fakultami Státní bezpečnosti³⁸, Veřejné bezpečnosti, Ostrahy státních hranic a Vyšetřování se studiem denním i externím. Výrazně preferovaná škola sice patřila

---

36 Srov. pplk. RSDr. Císař, Alois: Několik poznámek k problematice zvyšování odborné kvalifikace pracovníků bezpečnostního aparátu. In: sborník Historie SNB, č. 5. FMV, Praha 1980, s. 16–23.

37 AMV, f. A 34, inv. j. 2910, Zpráva o vývoji operativní situace ve Východočeském kraji a výsledcích agenturně operativní činnosti za rok 1968 u správy StB Hradec Králové, 8. 1. 1969, pplk. Vladimír Strmadel.

38 Katedry fakulty StB: 101. – teorie StB (teorie zpravodajské činnosti), 102. – podvrtná činnost imperialistických rozvědek, 103. – boj proti nepřátelským rozvědkám, 104. – boj proti extremismu a nedovolenému ozbrojování, 105. – vojenská kontrarozvědka, 106. – ochrana ekonomiky.

formálně do státního systému vysokých škol, možnost studia byla ale omezena jen na příslušníky bezpečnostních sborů.³⁹ První absolventi VŠ SNB byli vyřazeni v roce 1978.}

Na činnost okresního oddělení mělo nedostatečné vzdělání nepochybně limitující vliv v důsledku omezeného všeobecného rozhledu příslušníků (což asi nahrazovali praxí) a také časových ztrát způsobených doháněním studia při zaměstnání. Z povinnosti splnit kvalifikační předpoklady vznikaly i trapné situace. Na podzim 1967 byl povolán do tříletého resortního kursu pro věkově starší při právnické fakultě Univerzity Karlovy v Praze i náčelník oddělení StB v Havlíčkově Brodě mjr. Jaroslav Rus. Již na jaře 1968 odmítl ale dál ve studiu pokračovat s odůvodněním, že je považuje za zbytečné. Jeho nadřízení se jej opakovaně snažili přemluvit, náčelník KS SNB Hradec Králové s ním dokonce vedl na toto téma tříhodinový rozhovor, ale mjr. Rus názor nezměnil. Na další službu to nicméně nemělo žádný dopad, kvalifikační požadavek byl mjr. Rusovi tiše prominut.⁴⁰

Po zřízení Okresního oddělení MV Havlíčkův Brod roku 1960 se stal prvním náčelníkem oddělení dosavadní náčelník OO MV Chotěboř kpt. Miroslav Mlejnek⁴¹. V roce 1962 jej ve funkci vystřídal kpt. Jaroslav Rus⁴². Po Rusově tragickém úmrtí o Vánocích roku 1974 zastával funkci náčelníka krátce mjr. Jaroslav Březina⁴³. V letech 1975–1977 byl náčelníkem mjr. Karel Kepr⁴⁴. Por. Jaroslav Líbal⁴⁵ byl zástupcem

---

39 107/1973 Sb. – Zákonné opatření předsednictva Federálního shromáždění ze dne 25. 9. 1973 o Vysoké škole SNB. Podle § 2 byla VŠ SNB vysokou školou univerzitního směru, ovšem podle § 7 mohli na VŠ SNB studovat pouze příslušníci SNB, vojáci z povolání a příslušníci Sborů nápravné výchovy.

40 AMV, personální spis Jaroslava Rusa.

41 Mlejnek, Miroslav (*1925), původní povolání: elektromechanik, nástup k MV 12. 6. 1945, nástup k StB 1. 12. 1952, v r. 1958 absolvoval dvouletou Ústřední školu MV F. E. Dzeržinského v Praze. V období 1. 4. 1960 – 31. 5. 1962 vykonával funkci náčelníka OO MV Havlíčkův Brod, poté v různých funkcích v rámci KS MV Hradec Králové, naposledy od 1. 9. 1975 ve funkci náčelníka oddělení StB Pardubice v hodnosti pplk., 30. 6. 1980 ukončil služební poměr po splnění nároku na starobní důchod, AMV, personální spis Miroslava Mlejnků.

42 Rus, Jaroslav (1923–1974), původní povolání: nástrojař, nástup k MV a současně StB 2. 4. 1950. V roce 1961 absolvoval dvouletou školu MV. Funkci náčelníka O StB Havlíčkův Brod ukončil stejně jako služební poměr smrtelným úrazem při výkonu služby – zahynul při autonehodě bez osobního zavinění. AMV, personální spis Jaroslava Rusa.

43 Březina, Jaroslav (*1921), původní povolání: krejčí, nástup k MV a současně k StB 5. 3. 1950. Od 1. 4. 1960 ve funkci starší referent specialista OO MV Havlíčkův Brod. V roce 1963 absolvoval SOŠ MV, funkci náčelníka O StB Havlíčkův Brod vykonával od 27. 12. 1974 do 31. 1. 1975. Služební poměr ukončil 31. 5. 1977 ve funkci staršího referenta O StB Havlíčkův Brod odchodem do starobního důchodu. AMV, personální spis Jaroslava Březiny.

44 Kepr, Karel (1926–1998) původní povolání: zedník, nástup k MV 1. 10. 1950 (nejprve strážný útvaru SNB JEŘÁB Jáchymov). K StB přešel 1. 4. 1953. V letech 1953–1960 referent správy vyšetřování StB v Praze (například se podílel na vyšetřování případu „sabotérů v bezpečnosti“ Závodský a spol.). V roce 1960 absolvoval právnický kurs MV, 1960–1965 zástupce náčelníka odboru vyšetřování StB KS MV v Hradci Králové, 1965–1971 starší referent II. odboru a 1971–1975 pak I. odboru správy StB Hradec

náčelníka OS SNB pro StB (a tady náčelníkem oddělení StB) v letech 1977–1981. Po něm se stal náčelníkem oddělení StB por. JUDr. Miloslav Kolářský⁴⁶, který setrval ve funkci až do roku 1990.

Všichni náčelníci oddělení byli dlouholetými členy KSČ a obvykle zastávali i více stranických funkcí okresní úrovně. Například mjr. Kepr byl v rámci OV KSČ členem komise pro mládež, členem pléna, aktivistou a referentem. Poručík Líbal byl předsedou základní organizace KSČ. Politický stav náčelníků byl považován za významný předpoklad optimální činnosti StB. Proto byli například koncem roku 1981 téměř všichni zástupci náčelníků OS SNB pro StB v republice členy KSČ, více než 90 % z nich pocházelo z dělnických rodin, zbývajících 10 % z rodin komunistických. Dělnickou praxí prošlo 80 %, 60 % náčelníků mělo vysokoškolské vzdělání a další jej získávali postupně.⁴⁷ Náčelníci oddělení StB byli podřízeni od roku 1977 náčelníku okresní správy SNB, ve sledovaném období jimi byli: pplk. Karel Kepr (1. 10. 1977 – 1. 12. 1980), npor. JUDr. Jaroslav Líbal (1. 1. 1981 – 1. 3. 1984) a mjr. František Lelek (1. 3. 1984 – 16. 1. 1990). Náčelník OS SNB musel splňovat neméně přísné kádrové podmínky. Obsazení této nomenklaturní funkce podléhalo souhlasu ministra vnitra České socialistické republiky, federálního ministra vnitra a oddělení státní administrativy ÚV KSČ.

Postupem let lze pozorovat mírně stoupající úroveň odborného vzdělání náčelníků oddělení. Všichni nastoupili do SNB jako dělníci až na původně studenta Miloslava

---

Králové. Ve funkci náčelníka oddělení StB Havlíčkův Brod byl zařazen od 1. 2. 1975 do 30. 9. 1977, kdy přešel do funkce náčelníka OS SNB Havlíčkův Brod. 1. 1. 1977 byl povýšen do hodnosti podplukovník. V prosinci 1980 byl ustanoven do funkce zástupce náčelníka správy VB Hradec Králové a 31. 12. 1981 ukončil služební poměr odchodem do starobního důchodu. AMV, personální spis Karla Kepra.

45 JUDr. Líbal, Jaroslav (*1940), původní povolání: strojní zámečnick, nástup k MV 1. 9. 1970. V roce 1971 absolvoval nástupní školu VB, k StB a současně do funkce referenta O StB Havlíčkův Brod přešel 1. 9. 1972. V roce 1975 absolvoval dálkový kurs StB obor kontrarozvědny ve (Sv.) Janu pod Skalou, v roce 1982 studium VŠ SNB a roku 1983 internátní kurs ruštiny pro studium v SSSR. Od počátku služby v MV působil ve funkcích na okrese Havlíčkův Brod. Funkci zástupce náčelníka OS SNB pro StB Havlíčkův Brod zastával od 1. 10. 1977 do 31. 12. 1980. Dne 1. 1. 1981 byl jmenován náčelníkem OS SNB Havlíčkův Brod a současně vyslán na stáž k OV KSČ v Havlíčkově Brodě. 1. 3. 1982 povýšen do hodnosti kapitána, v letech 1. 4. 1984 – 28. 2. 1987 mu byla propůjčena hodnost majora a 1. 3. 1987 se stal náčelníkem oddělení pasů a víz OS SNB Havlíčkův Brod. 16. 7. 1990 byl jmenován vedoucím referátu cizinecké policie Hradec Králové. AMV, personální spis Jaroslava Líbala.

46 JUDr. Kolářský, Miloslav (*1951), původně student VŠCHT v Praze, k MV nastoupil 1. 3. 1973. Ke StB přešel 1. 9. 1974 a zastával funkce v rámci KS SNB Hradec Králové. V letech 1977–1982 dále vystudoval fakultu StB VŠ SNB a 1. 1. 1981 byl ustanoven do funkce zástupce náčelníka OS SNB pro StB Havlíčkův Brod. Dne 1. 9. 1983 byl povýšen do hodnosti kapitána a 1. 9. 1988 majora. Dne 15. 1. 1990 byl odvolán z funkce a zařazen do zálohy pro přechodně nezařazené příslušníky v kádrové a materiální péči KS SNB Hradec Králové a 30. 6. 1990 propuštěn ze služebního poměru příslušníka SNB na základě vyjádření občanské komise – není způsobilý k výkonu služby v SNB. AMV, personální spis Miroslava Kolářského.

Kolářského. Po přijetí k MV absolvovali několikaměsíční nástupní školu a „doplnili si vzdělání“ dvouletou odbornou školou MV (Kepr tříletým právnickým kursem). Dva poslední náčelníci, Líbal a Kolářský, absolvovali i studium na fakultě StB Vysoké školy SNB (získali zde titul JUDr.) a poté i kursy ruštiny pro studium školy KGB v SSSR. Ani u jednoho ale k vyslání do SSSR nakonec nedošlo. Ke studiu na školách KGB bylo po otevření katedry Státní bezpečnosti Vysoké školy SNB v roce 1974 vysílání z StB již jen jednotlivci, vesměs ke studiu speciálních oborů, zejména některých jazyků.

Náčelník oddělení kontroloval práci podřízených: každý týden měli všichni pracovníci doložit plnění schválených postupů a výsledky činnosti. Čtyřikrát ročně měl náčelník oddělení kontrolovat svazky a spisy referentů, na nichž pracovali z hlediska plnění úkolů a zachovávání předepsaného formálního stavu písemné dokumentace. Rovněž čtyřikrát do roka měl náčelník zkontrolovat formální stav ostatních svazků vedených na oddělení (zejména svazky objektové a jejich podsvazky). Každé dva měsíce měl kontrolovat vývoj spolupráce s tajnými spolupracovníky, proces získávání kandidátů tajné spolupráce, efektivitu využívání agentů, kontrolovat prověrky jejich spolehlivosti a zaznamenávání případných významných změn v životě tajných spolupracovníků. Společné kontrolní schůzky náčelníka oddělení s tajným spolupracovníkem a jeho řídicím orgánem (ŘO), předpokládané dvakrát do roka, se konaly přednostně s problémovými a neproduktivními spolupracovníky.⁴⁸ Každého čtvrt roku vypracoval náčelník

---

47 Soukup, Josef (náčelník kádrové správy FMV): Hlavní směry a úkoly kádrové politiky v resortech MV po XVI. sjezdu KSČ. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB 14.–18. 11. 1981. VŠ SNB, Praha 1981.

48 AMV, r. č. 79, objektový svazek, díl svazku č. 31, část č. 2 (Řízení problematiky), vedený na 2. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové, s. 129–131: Vzor záznamu náčelníka oddělení z kontrolní schůzky s tajným spolupracovníkem. Z dokumentu lze vyčíst systém kontroly tajných spolupracovníků (TS) i jejich řídicích orgánů (ŘO): V záznamu se mělo uvádět krycí jméno tajného spolupracovníka, číslo svazku, problematika, v níž je využíván, datum a místo konání schůzky. Dále: 1. výsledek administrativní kontroly svazku (stručně nedostatky, zda a jak jsou aktualizovány plány zaměření, prověrek, výchovy, spojení, zda jsou provedena vyhodnocení spolupráce apod., a stanovit termíny odstranění nedostatků), 2. výsledek závěrů poslední kontrolní schůzky, 3. důvod provádění kontrolní schůzky, 4. průběh kontrolní schůzky: a) údaje týkající se TS: aktivita, schopnosti, celkový přístup spolupracovníka ke spolupráci – zhodnocení serióznosti TS, – přístup TS k psaní zpráv, – ověření skutečných možností TS. b) údaje týkající se ŘO: – jak byl ŘO na schůzku připraven, – jak provedl vytěžení TS k úkolu zadanému při poslední schůzce, – jak bylo provedeno úkolování TS (zpravodajská kvalita), – jak ŘO uplatňuje výchovnou činnost ve všech oblastech (odborné, politické, morálně volní), – jaký je vzájemný vztah mezi ŘO a TS (rovnocennost partnerství, zda je ŘO schopen TS i nadále řídit apod.), c) opatření přijatá v průběhu samotné schůzky náčelníkem: – kontrola znalosti spojení, používání hesla, používání spojení v extrémních podmínkách, – výsledek kontroly znalosti dlouhodobého zaměření TS ze strany jeho osoby, – stanovení kontrolních nebo speciálních úkolů do akce, – proškolení linie chování při výjezdu (do zahraničí), – kontrola vědomostí TS ve směru znalostí příznaků trestné činnosti, – kontrola znalosti TS legendy používané při příchodu do KB a PB (konspirační a propůjčený byt), – v případě zjištění nedostatků v těchto oblastech uvést, zda bylo provedeno proškolení, 5. závěry kontrolní schůzky (uvést závěry, které budou přijaty k osobě samotného TS i k osobě jeho ŘO a termíny jejich splnění). Podpis náčelníka oddělení.

vyhodnocení činnosti celého oddělení a stavu plnění úkolů podle jednotlivých témat. Dvakrát do roka měl projednat náčelník se základním výborem KSČ oddělení stav kázně a dodržování „socialistické zákonnosti“.

Informace pro nadřízené o odborném a morálním stavu oddělení tvořily pravidelnou, i když poměrně stručnou součást periodické zprávy. Byl jen konstatován početní stav oddělení a případné kádrové změny. Běžný život oddělení lze z těchto zpráv poznat jen nepřímo.

I z dílčích zmínek a zejména z personálních spisů lze ale zjistit některé obecné charakteristické rysy příslušníků StB zařazených v rámci Oddělení StB Havlíčkův Brod. Z hlediska profesního původu odpovídali dobovému průměru. Z 36 zkoumaných drtivou většinu (22) tvořili zástupci široké škály dělnických profesí. Nelze říci, že by nějaká převažovala. Ovšem zemědělství (oficiálně po dělnících druhá základní sociální skupina společnosti) bylo zastoupeno velmi málo (pěstitel-mechanizátor, lesník a traktorista). Nižší techničtí úředníci byli čtyři a příslušníků, kteří nastoupili hned po studiu střední školy nebo neúspěšném studiu civilní vysoké školy, bylo sedm.

Otázku úrovně vzdělání lze u zkoumaného počtu příslušníků StB zobecnit velmi obtížně. Naprosto převažovali příslušníci, kteří nastoupili bez dosaženého úplného středního vzdělání s maturitou. Až na 6 případů, kdy bylo tolerováno nesplnění kvalifikačních předpokladů u věkově i služebně starších, si příslušníci oddělení nějaké vzdělání ve školském systému MV „opatřili“. Vyskytuje se celá škála možných vzdělávacích zařízení MV, od nástupních škol a krátkodobých kurzů v 50. letech, přes zmíněné SOŠ 60. let, praporčické (včetně praporčických škol absolvovaných v rámci pohotovostního pluku VB, který od zřízení roku 1971 sloužil jako základní průprava, první síť uchazečů o službu v SNB a nebo právě i jako střední škola) a důstojnické školy MV až po (od roku 1974) Vysokou školu SNB, kterou absolvovalo celkem 8 příslušníků O StB Havlíčkův Brod. Z již uvedených důvodů zcela schází studium některé z bezpečnostních škol v SSSR. Jazykové znalosti byly velmi slabé. Kromě nějakých znalostí němčiny u starších ročníků je doloženo studium němčiny ve školících zařízeních MV u tří příslušníků oddělení. Jiné cizí jazyky, kromě ruštiny jen zřídka využitelné při operativní praxi, příslušníci okresního oddělení pravděpodobně neuměli.

Zato politická a společenská aktivita příslušníků oddělení byla (alespoň kvantitativně) velmi vysoká. Z 36 prověřovaných příslušníků byli zaznamenáni pouze 2

nestraniční (stržm. Josef Bárta ovšem ze služebního poměru odešel jako politicky nevhodný již po roce služby). 16 členů KSČ získalo členství ještě před vstupem do služby k MV, 17 v době služebního poměru a u jednoho nebyla doba vstupu do strany zjištěna. U příslušníků přijímaných v období 40. a 50. let bylo nestraničtví spíše ojedinělé. Od 70. let se dělo poměrně běžně, že nově přijímaní mladí uchazeči (pochopitelně ovšem členové SSM) byli přijati do KSČ až v době služby. To ovšem nebyl pro vedení StB příliš vítaný jev. Například v roce 1973 z nově přijímaných příslušníků SNB bylo celostátně jen 24,5 % členů a kandidátů členství KSČ, v roce 1976 jich bylo ale již 36,5 %.⁴⁹ Již zmínění dva „trvalí“ nestraniční nastoupili službu právě v 70. letech. Pravděpodobně nebyl zaznamenán případ, že by se po únoru 1948 stal příslušníkem StB (a možná ani SNB) registrovaný člen jiné politické strany než KSČ. Prakticky každý příslušník oddělení a člen KSČ vykonával nějakou stranickou nebo tzv. společenskou funkci. Například v roce 1972 byli takto aktivní všichni: nprap. Božena Fučíková byla členkou městského výboru KSČ v Havlíčkově Brodě, kpt. Jan Lebeda vedoucím (a všichni ostatní příslušníci Oddělení StB lektory!) Večerní školy marxismu-leninismu při OV KSČ, mjr. Jaroslav Rus členem a aktivistou OV KSČ, kpt. Ladislav Karlík rovněž aktivistou OV KSČ (měl na starosti stranickou organizaci v Chotěboři), kpt. František Mašita poslancem Městského národního výboru, členem Občanského výboru a členem Komise pro ochranu veřejného pořádku v Havlíčkově Brodě, npor. Jiří Král členem revizní a kontrolní komise při městském výboru KSČ a členem výboru základní organizace KSČ č. 2, por. Blahoslav Novák instruktorem v okresním domě pionýrů a členem výboru SČSP, kpt. Stanislav Čuban aktivistou OV KSČ a členem výboru ZO KSČ, npor. Josef Marek členem občanského výboru a kpt. Jaroslav Březina předsedou základní organizace KSČ a předsedou občanského výboru č. 8.⁵⁰

V činnosti oddělení se projevoval nevyzpytatelný lidský faktor. Například kpt. František Mašita byl v roce 1972 tři čtvrtě roku nemocen, takže jeho významná problematika (výjezdáři, navrátilci, emigrace, letáky a nápisy) nebyla v tomto období až na nejnnutnější sledována.⁵¹ Mašita byl ale dlouhodobě kritizován za velmi slabé výsledky

---

49 NA, f. ÚV KSČ, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 58, a. j. 62, bod 2, Zpráva o bezpečnostních opatřeních mezi mládeží, předložil FMV ČSSR Jaromír Obzina 28. 11. 1977.

50 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 10, Zpráva o plnění hlavních úkolů na úseku služebně politické činnosti Oddělení StB v Havlíčkově Brodě, vyplývající ze závěrů XIV. sjezdu KSČ v průběhu I. pololetí 1972, 17. 7. 1972.

51 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 10, Roční zhodnocení plánovaných úkolů a výslednosti práce oddělení StB Havlíčkův Brod.

v práci a pro „odpor k administrativě“. Měl ale velmi příznivý politický profil, protože prokázal příkladně vstřícný postoj k příslušníkům okupačních vojsk v roce 1968. Nakonec byl po vytrvalé kritice nadřízených pro neuspokojivé (tzn. dlouhodobě nulové) výsledky při získávání tajných spolupracovníků přeřazen v roce 1973 na odbor Veřejné bezpečnosti, kde se ale údajně velmi osvědčil. Neschopnost nebo nezáměr příslušníků nebyly ojedinělé.

Případ stržm. Josefa Bárty svědčí o složitosti z vnějšku monolitických politických poměrů oddělení. Josef Bárta byl dne 1. 6. 1971 byl přeřazen na oddělení po krátké praxi na Krajské správě StB v Hradci Králové. Hned dva dny po jeho nástupu žádal náčelník oddělení mjr. Rus na kádrovém odboru krajské správy Bártovo přeřazení mimo Oddělení StB Havlíčkův Brod. Nebyla to ale Rusova iniciativa. Nátlak činila většina příslušníků oddělení. Tvrdili, že Bárta musí být propuštěn z třídních důvodů, a poslali v té věci upozornění i na OV KSČ. Dodatečně bylo totiž zjištěno, že Bártův dědeček vlastnil před únorem 1948 na okrese nevelký podnik. Náčelník Rus měl se svým kolektivem v minulosti na počátku normalizace jakési spory v souvislosti s politickými otázkami, které muselo tehdy urovnávat vedení krajské Správy StB. Svých podřízených se evidentně bál a ocitl se v choulostivé situaci. Nechtěl být označován za ochránce problematických kádrů a požadoval raději sám po kádrovém odboru Krajské správy Bártův odchod. Jak sám tvrdil, nic proti Bártovi neměl, neodvažoval se jej ale ani brát na porady oddělení (!) a přiděloval mu práci individuálně. Po delších jednáních s kádrovým odborem bylo nalezeno řešení. Bárta byl povolán dodatečně do nástupní internátní školy SNB v Praze-Vinoři a v nepřítomnosti k 30. 6. 1972 propuštěn z SNB, formálně ze zcela jiných osobních důvodů, které se „jako na zavolanou“ objevily. Pro celý postup nebyl legální podklad a Bárta se skutečné důvody vůbec nedozvěděl.⁵²

Na tak malý kolektiv docházelo poměrně často k případům porušení kázně. Příčinou byl zejména alkohol, s tím spojená nekázeň na veřejnosti či kritika nadřízených. Případem porušení kázně s nejzávažnějšími důsledky je autonehoda pětatřicetiletého staršího referenta oddělení npor. Pavla Bulanta dne 28. 6. 1986. Ve vysokém stupni opilosti (2,4 promile) havaroval se služebním autem a při jím zaviněné autonehodě zahynuli ještě další tři lidé. Ačkoliv Bulant s alkoholem v minulosti problémy neměl,

---

52 Tamtéž, 23. 11. 1972; AMV, personální spis Josefa Bárty.

stála tato událost náčelníka oddělení mjr. Jaroslava Líbala funkci a oddělení přišlo na jeden rok o titul „Vzorný kolektiv SNB“.⁵³

Jedinou další složkou StB kromě kontrarozvědky trvale fungující na teritoriu okresu bylo pracoviště zabývající se agendou „pasů a víz“. Organizačně to byla až do roku 1977 „skupina pasy a víza“. Jejím dlouholetým pracovníkem, v letech 1971–1977 i náčelníkem, byl kpt. Vladimír Černý. Od roku 1977 bylo toto oddělení podřízenou složkou Státní bezpečnosti Okresní správy SNB a jeho náčelníkem byl por. Miroslav Lhotka⁵⁴, později kpt. JUDr. Jaroslav Líbal (1. 3. 1987 – 15. 2. 1990). Oddělení pasů a víz rozhodně nebylo pouhou kanceláří pro vydávání cestovních dokladů, ale především jedním z nástrojů kontroly občanů cestujících do zahraničí a sběrna zajímavých poznatků o zahraničí a cizincích. Kromě plnění administrativních úkolů při složitém procesu vydávání cestovních dokladů a dohledu nad případnými machinacemi nebo jejich falšováním se oddělení zabývalo tzv. obrannými pohovory s občany vyjíždějícími do nesocialistických států. Příslušníci oddělení takto připravovali občany na zájem zahraničních rozvědek, zjišťovali kontakty občanů s emigranty v zahraničí a sbírali další zpravodajsky zajímavé informace, předávané pak Okresnímu oddělení StB. Dále sbírali informace o cizincích (a od cizinců), kteří žádali o dlouhodobý nebo trvalý pobyt v ČSSR, podíleli se na schvalování žadatelů o výjezd do kapitalistických států a Jugoslávie, sledovali náznaky svědčící o připravované emigraci žadatelů o vycestování a kontrolovali dodržování předpisů pro přihlašování cizinců v hotelích na okrese. Oddělení úzce spolupracovalo s pobočkou Státní banky československé a s pobočkou ČEDOKu právě ve věci výběru žadatelů o cesty do tzv. kapitalistických států a Jugoslávie v procesu udělování tzv. devizových příslibů nutných k soukromému vycestování. Oddělení se stalo fakticky klíčovým nástrojem regulace cest čs. občanů do zemí mimo východní blok. Kancelář oddělení pasů a víz sloužila i jako prostředí pro kontakty příslušníků oddělení StB s vytipovanými zájmovými osobami.⁵⁵

Výsledky Oddělení pasů a víz odpovídaly nevelkému rozsahu cestovního ruchu okresu. Například za rok 1978 byly pro podezření z přípravy emigrace prověřovány tři osoby, z nichž jedné nebyla cesta do zahraničí povolena. Došlo k emigraci dvou občanů (při organizované turistice do Jugoslávie, resp. Itálie), trvalý pobyt si zařizovala jediná

---

53 AMV, personální spis Jaroslava Líbala, personální spis Pavla Bulanta.

54 Lhotka Miloslav (* 1947), původní povolání stavební technik, nástup k MV 4. 12. 1968, k StB 1. 9. 1972, ve funkci od 1. 3. 1977. Odborné vzdělání: šestiměsíční kurs němčiny I. stupně.

prestárlá cizinka ze západu, dva občané PLR a jeden občan SSSR, takže ani touto cestou nebyly získány žádné zajímavé „státobezpečnostní“ poznatky. V průběhu roku 1978 bylo uskutečněno 20 obranných pohovorů s občany vyjíždějícími do Jugoslávie a 22 pohovorů s občany vyjíždějícími do tzv. kapitalistických zemí. Touto cestou bylo získáno pro potřeby kontrarozvědky 14 zpráv. Tři zprávy byly získány i vytěžováním⁵⁶ tzv. vízových cizinců při tehdy povinném přihlašování k přechodnému pobytu. Na činnosti oddělení se v roce 1978 negativně podepsala pouze čtyřměsíční přítomnost náčelníka npor. Lhotky, který studoval němčinu a pak se léčil po úraze, jež utrpěl ve škole.⁵⁷ Rozvoj cestovního ruchu nastal až od roku 1987, kdy byly poněkud uvolněny přísné podmínky pro krátkodobé vycestování čs. občanů.

Stabilizované kádrové poměry na Oddělení StB Havlíčkův Brod narušil v průběhu sledovaného období zejména společenský pohyb Pražského jara 1968 a následně politicky komplikované období po vstupu vojsk Varšavské smlouvy do Československa dne 21. 8. 1968.

Změny ve vedení KSČ na přelomu roku 1967–1968 většina příslušníků oddělení StB patrně vcelku uvítala. Obrat v postoji nastal s počátkem reformních snah nového ministra vnitra Josefa Pavla⁵⁸. Funkce se ujal dne 8. 4. 1968 a podpořen rostoucím zájmem veřejnosti začal vyměňovat zkompromitované náměstky MV a náčelníky StB. Dne 12. 5. 1968 zrušil některé směrnice pro práci StB, mj. zakázal až na výjimky používání operativní techniky proti občanům. Takové kroky vnímali příslušníci StB celkově jako své perspektivní existenční ohrožení. Navíc se cítili být ohroženi i kritikou veřejnosti a médií pro nezákonnosti páchané Státní bezpečností zejména počátkem padesátých let. I příslušníků Oddělení StB Havlíčkův Brod se mohla dotknout zmíněná kritika veřejnosti. Například příslušníci Čuban a Karlík se aktivně podíleli na právně velmi pochybných procesech se zemědělci v Olešné a Sedletíně ještě koncem padesátých let. Proto lze věřit pozdějšímu výkladu, že příchod vojsk pěti států

---

55 AMV, f. B5 1/II, inv. j. 17, Roční prováděcí plán OS SNB – oddělení pasů a víz Havlíčkův Brod – na rok 1978 a jeho vyhodnocení.

56 Termín „vytěžování“ je také často užívaný termín StB. Znamená získávání informací např. studiem písemných pramenů (archivních dokumentů, tisku atd.) nebo od osob, zpravidla formou výslechu či pohovoru.

57 AMV, f. B5 1/II, inv. j. 17, Roční prováděcí plán OS SNB – oddělení pasů a víz Havlíčkův Brod na rok 1978 a jeho vyhodnocení.

58 Pavel, Josef (1908–1973), člen KSČ, příslušník interbrigád ve Španělské občanské válce a čs. zahraničních jednotek v době II. světové války. Po válce funkcionář KSČ, v únoru 1948 řídil štáb Lidových milicí, 1948–1951 náměstek ministra vnitra pro StB. V čistkách uvnitř KSČ zatčen a odsouzen na doživotí, v r. 1955 amnestován. V dubnu 1968 jmenován ministrem vnitra, na základě moskevských dohod 30. 8. 1968 přinucen podat demisi.

Varšavské smlouvy dne 21. 8. 1968 upřímně vítali a k okupačním vojákům se chovali vesměs velmi vstřícně. Tento závěr podporuje i skutečnost, že všichni příslušníci oddělení StB Havlíčkův Brod byli při kádrových prověrkách na počátku normalizace kladně prověřeni pro další službu.⁵⁹ Postoj příslušníků Veřejné bezpečnosti zdaleka tak jednoznačný nebyl a i na Oddělení VB v Havlíčkově Brodě došlo později k významným kádrovým změnám. Pravidelné roční hodnocení náčelníka oddělení StB datované koncem roku 1968 působí spíše neutrálně a neukazuje vývoj názorů příslušníků oddělení na politickou situaci v bouřlivém roce. Zajímavá je i naprostá absence postoje náčelníka k okupaci. Je to dáno patrně tím, že skutečný a otevřený rozchod s tzv. polednovým vývojem nastal až v dubnu roku 1969: „*Postupně s vývojem událostí v ČSSR docházelo u orgánů k ochabování pracovní morálky, což mělo za následek slabé výslednosti v práci, která se projevila až do konce roku. V průběhu celého období roku 1968 se neprojevily tendence u orgánů k návratu předlednových poměrů, avšak byly výhrady k některým zaujatým stanoviskům jak ÚV KSČ, tak i vlády. Jednalo se konkrétně o nepostižení některých osob, které přišly před ÚV KSČ a volaly urážlivá hesla proti stranickým a vládním činitelům. Dále pak to byly připomínky k zaujatému stanovisku některých vládních funkcionářů v případě 99 podpisů pracovníků závodu Praga a ke stanovisku některých funkcionářů 2000 slov.*⁶⁰ V dalším období, a to po 21. 8. 1968, docházelo k různým názorům na vnitřní situaci mezi orgány VB, StB a VKR. V měsíci listopadu pak došlo ke konzolidaci mezi složkami a v současné době se řeší pouze služební věci. Všichni orgánové stojí za listopadovou a prosincovou rezolucí, kterou prosazují v osobním styku s místními obyvateli a při styku [s] agenturně informátorskou sítí. Jsou připraveni plnit úkoly podle platných směrnic a nařízení vyšších orgánů.“⁶¹

---

59 Nebyl to ojedinělý jev: Ze zhruba 300 příslušníků KS SNB Hradec Králové bylo v období 21. 8. 1968 – 28. 12. 1970 propuštěno z SNB z politických důvodů pouze pět příslušníků StB (čtyři z nich byli i vyloučeni z KSČ). Tři z takto postižených byli předtím zařazeni přímo na Krajské správě v Hradci Králové a jen dva na jednom z okresních oddělení StB. Další příslušník byl potrestán přeřazením na jinou funkci a další dva stranickými důtkami: AMV, f. A 34, inv. j. 3527, Zhodnocení operativní činnosti správy StB za rok 1970, 28. 12. 1970, odpověď k čj. N/Z-00503/70-KŠ, náčelník správy StB Hradec Králové pplk. Jan Kneisl. Rozsah kádrového postihu byl ve srovnání s čistkami na centrální úrovni StB nevýznamný. Tam bylo propuštěno z politických důvodů do 25. 5. 1970 celkem 221 příslušníků (I. správa 74, II. správa 34, III. správa 5, IV. správa 18, V. správa 8, VI. správa 64 atd.), Srov. AMV, f. A 26, inv. j. 35.

⁶⁰ Výzvu 2000 slov publikoval spisovatel Ludvík Vaculík v červnu 1968. Vyzýval k urychlení a prohloubení společenských reforem a k aktivní obraně demokratických svobod. Manifest vyvolal odmítavou reakci u řady členů KSČ.

⁶¹ AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 4, Zpráva o činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1968.

Své aktuální postoje popisovali ale ve svých dodatcích k životopisu na počátku normalizace⁶² sami příslušníci oddělení. Je třeba mít na vědomí, že svá vyjádření psali v konkrétní atmosféře zásadně již nepřátelské politickému vývoji v ČSSR po lednu 1968. Velmi otevřené a obsáhlé vyjádření napsal 20. 1. 1971 o událostech roku 1968 náčelník oddělení mjr. Rus. Vyjádření zprostředkovává nejen řadu jinde neexistujících informací, ale také přibližuje osobnost náčelníka oddělení, proto považuji za vhodné toto vyjádření ocitovat ve větším rozsahu: „V roce 1968 po nástupu Dubčeka, Smrkovského a dalších jsem zpočátku změny ve vedení přivítal. Nesouhlasil jsem však se Smrkovským, o kterém mně bylo známo, že v době, kdy byl ve funkci jako generální ředitel Státních statků, se dopustil podvodů a machinací. V době, kdy nastoupil jako ministr vnitra Pavel, jsem s tímto rovněž nesouhlasil, neboť jeho práce spočívala v likvidaci orgánů Státní bezpečnosti, což se projevilo tím, že jejich práci umrtvoval. V době, kdy bylo jasné, že složka StB jako taková bude likvidována, což se projevilo tím, že někteří orgánové měli být přeřazeni ke složce VB, jsem rovněž nesouhlasil a z těchto důvodů jsem přeřazení těchto orgánů oddálil a podařilo se mi celý sestav O-StB udržet až do příchodu spojeneckých vojsk v srpnu 1968. Po příchodu spojeneckých vojsk jsem byl ve styku s polskými funkcionáři, kterým jsem umožnil orientaci na naše podmínky. Krátce po vstupu vojsk na naše území jsem byl jako náčelník O-StB volán společně se s. Březinou, předsedou ZO KSC, k vedoucímu tajemníkovi OV KSC Slavičkovi. Po příchodu na OV KSC se mě Slaviček ptal, na jaké platformě stojí orgánové Státní bezpečnosti. Na to jsem mu odpověděl, že jsem ve funkci náčelníka v Havlíčkově Brodě od roku 1962. Vždy naše oddělení bylo hodnoceno velmi dobře a žádný orgán se nedopouštěl porušování socialistické zákonnosti. Když však proti nám byla vedena kampaň, kdy jsme byli prakticky postaveni mimo zákon, nedovedl žádný z funkcionářů se nás zastat, co tedy může od nás chtít. Na našem oddělení všichni do jednoho vítáme vstup vojsk Vyršavské smlouvy na naše území, protože jsme si vědomi, že tímto zásahem je konec anarchie a kontrarevoluce. Na to Slaviček odpověděl, že on je jiného názoru, a začal nám vysvětlovat o protiprávním vstupu vojsk na naše území. Jeho vysvětlování jsem přerušil s tím, že si tedy nemáme co říci, a společně se s. Březinou jsme odešli.⁶³

62 K termínu „normalizace“ je třeba podotknout, že původní význam přisuzovaný mu většinou veřejností, tzn. navrátit poměry v Československu před moment okupace vojsky Varšavské smlouvy, dostal po zasedání ÚV KSC v dubnu 1969 význam jiný – navrátit poměry před reformní pokus Pražského jara a současně potlačit a potrestat jeho protagonisty. Tento termín tedy dostal současně jistý hrozivý podtext.

63 Rusův výklad rozhovoru je poněkud v rozporu s verzí tajemníka Slavička: „Doplňující otázka k StB – útvar, který na polednové poměry doplatil, někteří lidé jsou zkompromitováni. Předseda ZO i náčelník ubezpečili ved. tajemníka o správném postoji ke 14. sjezdu. Bude vyžádáno písemně. Ve směru navenek

V době, kdy v okrese Havlíčkův Brod působily vojska polských přátel, s těmito jsem byl denně ve styku, a to hlavně ve své kanceláři, kam mě chodili navštěvovat. Za tento svůj postoj jsem byl některými příslušníky VB označen jako kolaborant. Dne 7. listopadu 1968, kdy přišli do okresu vojska Sovětské armády, navštívil mě s. major Tuměnko a s. kpt. Iljev v mé kanceláři a žádali mě o pomoc, která měla spočívat v ubytování sovětské komandatury. Při této své žádosti mě předložil doklad, který pojednával o zřízení komandatury v Havlíčkově Brodě. Při tom mi vysvětloval, že byl na OV KSČ a ONV, kde s ním odmítli jednat. Na to jsem mu odpověděl, že bych mu rád pomohl, ale že jsem malý pán a že tedy záleží na vedoucích funkcionářích. Přesto mě s. mjr. Tuměnko žádal o pomoc a znovu zdůrazňoval nezájem vedoucích funkcionářů a dále podotkl, že již 4 dny jezdí s vojáky do lesů kolem H. Brodu a nyní že nastávají mrazy a že má obavy o jejich zdraví. Tomuto rozhovoru byl přítomen s. npor. Stehno František – hospodář OVB – a říkal, že je vedle budovy OVB volný byt, kde bychom mohli komandaturu ubytovat. Na základě této skutečnosti jsem nechal přinést od s. prap. Beránkové z OVB klíče a telefonicky jsem zavolal předsedu MěNV v Havlíčkově Brodě, aby tento se za malou chvíli dostavil do mé kanceláře. Zde jsem ho seznámil se situací a řešením. Soudruh předseda Beránek s řešením souhlasil. S rozhodnutím jsem seznámil s. mjr. Rytнауera, zástupce náčelníka OVB, neboť náčelník OVB mjr. Sochor nebyl přítomen. Na toto mé sdělení s. mjr. Rytнауer reagoval tak, že bez vyjádření odešel z kanceláře a bylo vidět, že s tímto rozhodnutím nesouhlasil. Za malou chvíli mi volala s. prap. Beránková, že z rozhodnutí náčelníka mjr. Petráska z Hradce Králové mám okamžitě odevzdat klíče, že nesouhlasí s ubytováním komandatury. S tímto rozhodnutím jsem nesouhlasil a zavolal jsem telefonicky náčelníka KS-SNB Hradec Králové s. pplk. Štědrého a informoval ho o situaci. Na to s. pplk. Štědrý dal souhlas k ubytování. Když jsem naváděl auto sovětské komandatury na dvůr objektu, byl jsem napadán náčelníkem autoreferátu npor. Linhartem, který na mě křičel, že tady tyto vozy stát nebudou. Na to jsem mu prostě vynadal a vozy jsem zaparkoval. Koncem listopadu 1968 jsem byl pozván náčelníkem štábu lidových milicí s. Bastlem, abych na srazu velitelů v Podhradí u Ledče n. Sázavou soudruhy informoval o situaci v okrese. Tuto nabídku jsem přijal. Když jsem přijel se s. Březinou, mým zástupcem, do Podhradí kolem 17. hodiny, končil svoje vystoupení bývalý tajemník OV KSČ s. Slavíček. Po krátké přestávce jsem přednesl svůj referát, který byl zaměřen na kontrarevoluci v ČSSR a situaci v okrese

---

nic pro toto nepodnikají.“ SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 47, Zápis mimořádného zasedání Předsednictva OV KSČ Havlíčkův Brod 26. 8. 1968.

H. Brod. Po mém vystoupení vystoupil jeden z velitelů LM a ptal se mě, jako to vlastně s tou kontrarevolucí u nás je, když přede mnou s. Slavíček hovořil o tom, že žádná kontrarevoluce u nás není, a já tvrdím pravý opak. Na to jsem přečetl leták, který byl poslán do okresu H. Brod, kdy byli vyzýváni občané k vraždění funkcionářů KSČ, zrádců a kolaborantů. Leták byl podepsán Blaník. Dál jsem se odvolal na další letáky a utvrdil jsem všechny přítomné velitele LM o tom, že kontrarevoluce v ČSSR je. Mé vystoupení bylo pak hodnoceno náčelníkem štábu LM, jako mezník v různých rozporech a názorech na okrese Havlíčkův Brod. V roce 1969 po hokejovém utkání na mistrovství světa mezi ČSSR a SSSR, kdy došlo před budovou OVB a komandaturou sovětské posádky k manifestaci, jsem byl napadán některými příslušníky VB a samotným náčelníkem Sochoem slovně tak, že kdybych býval sovětskou komandaturu neubytoval, nemuselo by k manifestaci dojít. Tímto svým jednáním jsem upadl v nemilost u funkcionářů OV KSČ, ONV a OVB. Situace se změnila po nástupu s. Husáka. Většina vedoucích funkcionářů odešla z funkcí. Za své postoje jsem byl nejdříve kooptován do Okresního výboru KSČ a v roce 1971 jsem byl do tohoto orgánu zvolen na okresní konferenci. V době, kdy probíhaly prověrky, byl jsem členem jedné z komisí. Dále jsem členem instruktorského sboru a mám na starosti ZO KSČ OÚNZ v Havlíčkově Brodě. Za svůj postoj v roce 1968–69 byl náš kolektiv vyznamenán „Medailí za upevňování přátelství ve zbrani II. stupně“. V roce 1971 jsem obdržel medaili k 50. výročí založení strany KSČ jako zasloužilý člen. Dále mi byl v témže roce udělen „Čestný odznak“ paradesantní brigády Jana Koziny, který jsem obdržel od jejího velitele s. Melnikova. Za záslužnou práci pro rozvíjení československo-sovětského přátelství mi byl udělen odznak SČSP II. stupně. Náčelník Krajské vojenské správy mi udělil plaketu za dlouholetou a svědomitou práci při zabezpečování obranyschopnosti ČSSR v měsíci říjnu 1971.“⁶⁴

Postoje příslušníků StB a jejich motivy naznačené mj. Rusem potvrzuje i zpráva nadřízené součásti, náčelníka S StB Hradec Králové pplk. Vladimíra Strnadela za rok 1968. V části „Morálně politický stav“ píše: „V polednovém období, zejména pak od května do srpna postupně tak, jak nabývalo na intenzitě všeobecné a paušální skandalizování bezpečnosti, odhalování forem práce, metod a všechny další jevy s tím spojené, rostlo i rozhořčení převážné většiny našich orgánů nad těmito negativními jevy, vznikaly různé nálady, pracovní čas se utrácel v diskusích, vymýšlela se různá

---

64 AMV, personální spis Jaroslava Rusa.

protiopatření, vznikala existenční nejistota apod., a tak mimo objektivních příčin spojených s vývojem situace a narušujících naši práci, trpěla tato značnou měrou i z hlediska subjektivního. K tomu je třeba uvést, že mezi orgány ani náčelníky S StB naprosto neexistoval zájem o návrat předlednových poměrů a stavěli se za polednový vývoj i za legální stranické a vládní činitele. Šlo jim však zejména o to, aby bylo ukončeno paušální skandalizování Bezpečnosti, zamezeno odhalování forem a metod práce StB a aby socialismu nepřátelské síly a živly, orgánům StB velmi dobře známé, nezneužívaly polednového vývoje k diskreditaci KSČ, znovuzískávání dřívějších pozic a proti socialismu vůbec. To také bylo zřejmě jedním z hlavních důvodů, proč většina orgánů na svých místech vytrvala a přes všechny shora uvedené těžkosti dané úkoly plnila. V posrpnovém období se morálně politický stav na S StB začal postupně upevňovat a konsolidovat, k čemuž nejprve značnou měrou přispěla vystoupení a referáty ministra vnitra s. Pelnáře i jeho náměstků přijmutím opatření zajištění existenční jistoty a materiálního zabezpečení a potom zejména výsledky jednání listopadového a prosincového pléna ÚV KSČ. Současnou situaci lze charakterizovat tím, že většina orgánů StB z hlediska politického vývoje a vzhledem k výhledům budoucího uspořádání kontrarozvědky, jejího zaměření a forem i metod práce nabyla důvěru v další perspektivy státobezpečnostní práce. Souběžně s tím se upevnila názorová jednotu v plnění vládní linie a vzrostla pracovní iniciativa v plnění služebních úkolů. Přes to i nadále zůstává velmi vážnou otázkou zajištění právní jistoty příslušníků.⁶⁵ Zpráva je zajímavá jednak jednoznačným akcentem na sociální jistoty příslušníků a dále opět naprostým ignorováním faktu okupace i zcela chybějícím zhodnocením postojů příslušníků StB k ní. Takové hodnocení bude zanedlouho klíčové pro budoucnost příslušníků StB.

Rovněž starší referent kpt. Stanislav Čuban byl ve svém vyjádření z 16. 2. 1972 velmi otevřený: „Srpen 1968 jsem přivítal a měl jsem radost, že SSSR nás nezklamal. Od 24. 8. 1968 jsem byl ve styku s představiteli vojsk polské armády, později s představiteli vojsk SSSR. Od této doby jsem se opět jako komunista zapojil, začal jsem rozšiřovat Bílou knihu, které jsme dostali od důstojníků sovětské komandatury a ihned jsem začal rozšiřovat časopis Zprávy a k tomuto jsem si vybuřoval kolportérskou síť na okrese H. Brod. Rozšiřoval jsem týdně 400 výtisků. Byl jsem pro svoje

---

65 AMV, f. A 34, inv. j. 2910, Zpráva o vývoji operativní situace ve Východočeském kraji a výsledcích agenturně operativní činnosti za rok 1968 u Správy StB Hradec Králové, 8. 1. 1969, pplk. Vladimír Stmadel.

internacionální postoje napadán a pomlouván. V roce 1969 jsem vstoupil do sekce časopisu TRIBUNA při ONV v H. Brodě a zúčastňoval jsem se všech aktivit. Byl zde s. Jakeš, dvakrát s. Švestka, s. Famíra a další straničtí funkcionáři, kteří zůstali věrní KSČ. Bojoval jsem proti politickému kurzu býv. vedoucího tajemníka OV-KSČ Slavička. Z těchto důvodů jsem přivítal Dubnové plénum ÚV-KSČ, kdy byl odstraněn Dubček a jeho vedení a bylo zvoleno nové stranické vedení. I v této době jsme naše oddělení jako kolektiv plnili svou stranickou povinnost a řádně jsme komunistům vysvětlovali správný politický kurs v naší republice od dubna 1969 a vysvětlovali jsme pravicové nebezpečí a bojovali jsme proti funkcionářům, kteří se straně zpronevěřili a dosud zastávali stranické funkce. V roce 1970 při pohovorech se členy strany jsem byl prověřen kladně a byl jsem OV-KSČ doporučen do komisí pro pohovory se členy strany. Prováděl jsem pohovory v ZO-KSČ při O-StB v H. Brodě a v ZO-KSČ u závodu Lesy Ledec n. S. V roce 1970 jsem byl OV-KSČ schválen jako aktivista pro ZO-KSČ Lesy Ledec n. S., kteroužto funkci vykonávám dosud. V roce 1971 jsem byl zvolen za člena výboru ZO-KSČ při O-StB v H. Brodě a rovněž tuto funkci zastávám dosud. Jsem členem lektorské skupiny Večerní školy při OV-KSČ a jsem od roku 1948 členem SČSP. V roce 1968 jsem byl zvolen za člena výboru ROH při OO-VB v H. Brodě, kde jsem uplatňoval zdravé komunistické názory a mohu říci, že náš ZV-ROH nepodporoval žádnou pravičáckou politiku, která byla Ústředím ROH při SNB ražena. V zahraničí jsem nebyl, moje rodina nemá nikoho v zahraničí a nikdo z mé rodiny neudrhuje se zahraničím žádný písemný styk.⁶⁶

Dalším pevným kádrem oddělení byl starší referent kpt. Ladislav Karlík. Stejně jako Čuban se zapojil do distribuce tiskovin vyráběných a distribuovaných okupačními jednotkami v místě svého bydliště v Chotěboři. Příslušníci StB touto aktivitou mimochodem porušovali zákony ČSSR, navíc dokonce jako příslušníci bezpečnostního sboru. Rozšiřování „Bílé knihy“ a „Zpráv“, které okupační jednotky distribuovaly bez

---

66 AMV, personální spis Stanislava Čubana. Čuban, Stanislav (1918-?), od r. 1945 člen sociálně demokratické strany, člen KSČ od sloučení s ČSSD 1. 7. 1948. Po ukončení základní školní docházky se u otce v Ledči nad Sázavou vyučil kamnářem a do roku 1950 pracoval v jeho živnosti. Přihlásil se k SNB (přijat napodruhé, OV KSČ nejprve žádost zamítl, aby jako živnostník a sociální demokrat nejprve ukázal, „jak to se stranou (KSČ) myslí“). V roce 1950 absolvoval třítydenní Okresní politickou školu ve Zruči nad Sázavou, dvouměsíční školu SNB v Novém Městě nad Metují a v letech 1953–1956 tříletou Večerní politickou školu při OV KSČ v Ledči nad Sázavou. Nejprve zařazen na KV StB Jihlava, OO StB Ledec nad Sázavou, v říjnu až prosinci 1959 absolvoval dvouměsíční operativní kurs po linii III. správy MV v Praze. Dne 2. 8. 1968 si podal po seznámení s Akčním programem MV žádost o přemístění ke složce VB. Po srpnové okupaci dále pokračoval ve službě v tomtéž zařazení.

souhlasu legálních úřadů, dokonce v rozporu s dohodou o dočasném pobytu sovětských vojsk na území ČSSR, totiž vyšetřovala prokuratura.

S postoji příslušníků Státní bezpečnosti poněkud kontrastují postoje příslušníků Veřejné bezpečnosti jako v průběhu Pražského jara, tak zejména po okupaci Československa. Zástupce náčelníka okresního oddělení VB Josef Rytbauer vystoupil na mimořádné okresní konferenci KSČ 29. 6. 1968. Vystupoval proti paušální kritice MV a SNB a hájil složku VB a její práci při ochraně majetku i života občanů. Podle Rytbauera byla VB někdy zneužívána proti občanům. O StB se nezmínil ani slovem. Žádal o zastoupení v OV KSČ, odpovídající téměř 200 členům základní organizace SNB. Žádal, aby byl zvolen do OV KSČ náčelník oddělení VB mjr. Jaroslav Sochor⁶⁷. Nicméně, podobně jako jinak reformně laděná konference, odmítl tehdejší výzvu 2000 slov jako protisocialistický útok. Sochor byl na konferenci zvolen do funkce kandidáta OV KSČ. V září 1969 byl sice ještě zvolen do funkce člena OV KSČ, již v dubnu 1970 byl z OV KSČ odvolán, protože byl služebně přemístěn na nižší služební funkci mimo okres Havlíčkův Brod. Hlavním důvodem měly být jeho postoje po okupaci a podíl na údajně nevyhovujícím morálně politickém stavu oddělení VB. Příslušníci Veřejné bezpečnosti sdíleli v době Pražského jara s StB některé existenční obavy, ovšem nepociťovali strach z následků za činy minulosti. Jako komunisté se ovšem cítili ohroženi postupujícím budováním občanské společnosti zdola. Okupace v řadě z nich probudila vlastence a někteří měli potíže se s ní ztotožnit, tak jak vyžadovala postupující „normalizace“.

Atmosféru počínající normalizace přibližuje i článek týdeníku Cesta Vysočiny z 19. 5. 1970. Vzhledem k tomu, že se zmínky o StB vyskytují v tomto listu jen výjimečně, mohl být článek o shromáždění příslušníků SNB z celého okresu určitým záměrným signálem. Tomu odpovídají i citace z projevu. Slavnostní shromáždění

---

67 Sochor, Jaroslav (1923), dělník, absolvent základní školy SNB, desetiměsíční ústřední školy MV a dvouleté ÚŠ MV s maturitou. V MV od 1949, v různých funkcích v rámci KS MV Hradec Králové. Náčelník okresního oddělení VB Havlíčkův Brod od r. 1961. Podle hodnocení k návrhu na odvolání z funkce z 17. 4. 1970 (návrh podali náčelník KS SNB pplk. Trávníček a náčelník krajské správy VB pplk. Jaroslav Jón) se Sochor po lednu 1968 postavil za reformní vývoj v KSČ, odsuzoval nesprávné předcházející tendence, ale i 2000 slov a útoky proti KSČ a LM. Dokonce veřejně odsoudil vedení MV v čele s ministrem Pavlem. Po 21. srpnu zaujal ale údajně některé nesprávné postoje: na shromáždění příslušníků OO VB uvedl, že v důsledku situace přechází OV KSČ na náhradní pracoviště, kde bude i on sám, nesprávně se postavil k otázce rozšiřovaného letáku zaměřeného obsahem na rozložení polských jednotek na okrese. Stěžoval si na poradě náčelníků krajské správy VB na šíření časopisu Zprávy. „*Nezachoval si třídní internacionální postoj, připustil svým nezásadovým jednáním, že morálně politický stav OO VB Havlíčkův Brod nebyl a není konsolidován.*“ Srov. SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karta 49, zasedání Předsednictva OV KSČ 22. 4. 1970.

příslušníků SNB se konalo dne 13. 5. 1970 v sále Závodního klubu podniku ZKL k 25. výročí osvobození. Mezi hosty byl náčelník KS SNB pplk. Jan Kneisl, vedoucí tajemník OV KSČ Vladimír Pešek a jakýsi poručík sovětské armády G. A. Pugač (patrně zástupce KGB). Hlavní referát měl náčelník O StB mjr. Jaroslav Rus. Mimo jiné řekl, že veřejnost pochopila, že *„zběsilé útoky, které byly proti SNB jako celku, zejména pak proti její složce, StB, vedeny, byly součástí strategického plánu kontrarevoluce“*. Zmínil i *„zásadovou a nekompromisní očistu SNB. [...] „Dnes, stejně jako v r. 1948, platí slova s. Gottwalda o tom, že reakce sice byla poražena, ale není dobita a zalezlá v dírách podzemí bude čekat na příhodný okamžik, aby mohla škodit. [...] Také dnes volí naši odpůrci obdobnou taktiku jako v r. 1948, taktiku „zakopat se“, přežít první nápor a znovu zformovat své síly k útoku proti straně a soc. zřízení.“* Prezident republiky udělil kolektivu příslušníků StB medaili *„Za upevňování přátelství ve zbrani II. stupně“*, ministr vnitra jednotlivcům pak řadu resortních vyznamenání, odznaků, finančních odměn a mimořádných povýšení. Setkání bylo ukončeno zpěvem Internacionály.

Shrnutí

Běžný život na oddělení StB se v archivních dokumentech obráží většinou jen nepřímo. Přesto čas od času probleskují obrysy charakterů konkrétních osob, jejich profesionální i politický profil. Vzhledem k většinové příslušnosti ke konkrétní sociální skupině a dalším okolnostem lze konstatovat, že příslušníci oddělení nevytvářeli nějaké samostatně působící lokální „mocenské centrum“. Spíše se jednalo o loajální a opatrné vykonavatele rozkazů, projevující běžné zájmy odpovídající původu, vzdělání, době a místním podmínkám. Byla to obecně skupina osob s omezeným politickým rozhledem, bez znalostí reality mimo svoje působiště (o nesocialistickém zahraničí nemluvě), s omezeným kulturním rozhledem, dokonce i s nedostatečnými odbornými znalostmi a bez znalostí cizích jazyků.

II.5 Nástroje činnosti – agenturní síť a technické prostředky v podmínkách okresu

Na úrovni okresu se setkáváme jen s operativními složkami StB – s kontrarozvědkou. V náplni práce příslušníků kontrarozvědky StB (interně „pracovníků [československé] kontrarozvědky“) byla rozlišována na jedné straně zpravodajská činnost a na druhé straně „kontrarozvědné rozpracování“⁶⁸ k ochraně zájmů státu, k odhalování, dokumentování a zamezování trestných činů a nežádoucích aktivit zejména tzv. protistátního charakteru. Při zpravodajské činnosti příslušníci StB měli využívat zejména tajné spolupracovníky, důvěrníky a oficiální prameny, výjimečně pak zpravodajskou techniku a sledování. Při kontrarozvědném rozpracování zejména tajné spolupracovníky, zpravodajskou techniku a sledování. K dokumentaci trestné činnosti při kontrarozvědném rozpracování mohlo být využíváno při dodržení zásad konspirace i kriminalistických metod, k doplnění pak i bezpečnostních evidencí a archivů, evidencí soudů nebo jiných institucí, dále tzv. vytěžování oznamovatelů, odborníků nebo i jiných osob.⁶⁹

Nejtypičtějšími „nástroji“ operativy StB byli spolupracovníci různých druhů. Základní rozdělení kategorií se v průběhu let významně neměnilo. Tuto otázku upravovala příslušná „Směrnice A-oper-I-3“⁷⁰. V období 1962–1972 existovaly ve Státní bezpečnosti čtyři kategorie tajných spolupracovníků. Dále uvedené charakteristiky jsou obecné, detailní popis kategorií je možno zjistit jak z originálních směrnic, tak z již publikované literatury.⁷¹

---

68 Jeden ze specifických a často užívaných termínů StB znamenal v podstatě „aktivní zájem“ o osobu či objekt.

69 Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky A-oper-I-1, vydaná RMV ČSSR 2/1978 z 25. 1. 1978, část I.-III. Směrnice byla podrobně citována a komentována in: Žáček, Pavel: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989. Votobia, Praha 2001.

70 Sledované období pokrývalo několik novel této Směrnice určující vztahy s tajnými spolupracovníky. Směrnice byla vydávána formou rozkazu ministra vnitra se stupněm utajení „přísně tajné“. Jedná se o Tajný rozkaz ministra vnitra (dále TRMV) č. 72/1954 z 20. 4. 1954 („Směrnice o agenturně operativní práci“), RMV č. 13/1962 z 16. 5. 1962 („Směrnice pro agenturně operativní práci Státní bezpečnosti“), RMV č. 8/1972 z 16. 2. 1972 („Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky“) a RMV č. 3/1978 z 25. 1. 1978 („Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky“).

71 Srov. Gula, Marián: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnících pro agenturní práci. In: Securitas Imperii 1. ÚDV, Praha 1994, s. 6–17; Žáček, Pavel: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978–1989. Votobia, Praha 2001; též: „Ostrá zbraň“ Státní bezpečnosti. Spolupracovníci StB ve směrnících pro agenturně operativní

- ❶ agent – tajný spolupracovník schopný aktivně rozpracovávat zadané osoby a prostředí; byl získáván „především na dobrovolném, zejména vlasteneckém základě, převážně z řad čestných a politicky uvědomnělých občanů, kteří jsou ochotni pomáhat Státní bezpečnosti“.
- ❷ informátor – tajný spolupracovník, jehož úkolem bylo získávat poznatky nikoliv aktivním úsilím v konkrétních případech, ale především díky svému výhodnému postavení v důležitých objektech, v místech výskytu „nepřátel“, v pohraničí apod. Informátor pomáhal plnit StB dílčí úkoly (např. nasazování operativní techniky nebo při získávání informací k tzv. ustanování osob⁷²).
- ❸ rezident – „politicky vyspělý, naprosto spolehlivý a životně zkušený tajný spolupracovník“, jehož úkolem bylo v izolovaných a špatně přístupných objektech řídit síť tajných spolupracovníků. Jednalo se většinou o hotely nebo podniky, kde byla setkávání tajného spolupracovníka s kádrovým příslušníkem StB obtížně utajitelná. Rezidentem se mohl stát jen velmi osvědčený a prověřený tajný spolupracovník nebo bývalý příslušník StB v občanském zaměstnání. Tato kategorie se vyskytovala jen velmi zřídka, na okrese Havlíčkův Brod vůbec.
- ❹ majitel konspiračního nebo propůjčeného bytu – konspirační byt byl prostor určený pro schůzky se spolehlivými tajnými spolupracovníky, oficiálně krytý tajným spolupracovníkem nebo kádrovým příslušníkem StB jako zdánlivým nájemníkem, který k tomuto účely využíval krycí („legálně“ zfalšované) doklady. Propůjčený byt byl půjčován na určitou potřebnou dobu k využití od jeho držitele – tajného spolupracovníka.

Mimo tyto stanovené a evidované kategorie byla definována i kategorie „důvěrník“ jako nikoliv tajný spolupracovník, ale v podstatě především informační pramen předávající zprávy získávané pasivním způsobem v místech jeho působení.⁷³

Systém tajných spolupracovníků StB v období 1972–1990 se od předchozího období mírně lišil.⁷⁴ Byly stanoveny dva druhy spolupracovníků: tajní spolupracovníci a

---

práci 1947–1989. In: Petr Blažek (ed.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989. Ústav Českých dějin FF UK a Dokořán, Praha 2005.

72 Termíny „ustanovka“, „ustanovit“ užívané často v StB (existoval formulář „požadavek na ustanovku“), znamenaly získání základních dat osoby k přesnému určení její identity.

73 AMV, RMV č. 13/1962 z 16. 5. 1962 „Směrnice pro agenturně operativní práci Státní bezpečnosti“.

74 AMV, RMV č. 8/1972 z 16. 2. 1972 „Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky“ byly roku 1978 nahrazeny RMV č. 3/1978 z 25. 1. 1978 „Směrnice pro práci se spolupracovníky kontrarozvědky“. V obsahu se směrnice z r. 1978 od předcházejících výrazně neliší a

důvěrníci. Tajní spolupracovníci byli získáváni a poté využíváni utajeně. Nesměli být vybíráni z řad funkcionářů KSČ a vyšších státních funkcionářů. Mohli být získáváni na základě „*ideových pohnutek kandidáta*“, „*hmotných výhod*“ nebo „*zjištěných kompromitujících okolností*“. Spolupráce měla být dobrovolná, jen v případě ohrožení zvláště důležitých státních zájmů bylo možno k spolupráci nutit (např. v případě ohrožení terorem, sabotážemi, záškodnictvím apod.). Všechny zásady a předpoklady stanovené směrnicemi platily ale jen do určité míry, v praxi je příslušníci StB vykládali a aplikovali podle situace a svých potřeb. Tajní spolupracovníci se v období 1972–1990 dělili na kategorie s již známým obsahem:

- agent,
- rezident,
- držitel propůjčeného bytu – tato kategorie byla v oblasti schůzkových prostorů nejrozšířenější. Na rozdíl od propůjčených byli držiteli konspiračních bytů nyní až na výjimky kádroví příslušníci StB, kteří je získávali od bytových podniků apod. na cizí jména s využitím krycích dokladů.

„Důvěrník“ byl druhým typem spolupracovníka StB a současně jeho jediná kategorie. Převzal dosavadní roli informátora a do určité míry i důvěrníka podle dřívější definice, na rozdíl od něj byl ale jeho spis evidován obdobně jako ostatní svazky a spisy StB. Styky s „důvěrníkem“ se na jeho výslovné přání mohly (ale nemusely) utajovat. Důvěrníci mohli být získáváni „*z řad spolehlivých čl. občanů, včetně členů KSČ*“. K schůzkám s nimi nemohlo být využíváno konspiračních a propůjčených bytů a docházelo k nim i na veřejnosti či na pracovištích „důvěrníků“.⁷⁵

Roli neevidovaného příležitostného sdělovatele a pomocníka převzal tzv. aktiv, což byl v praxi často podnikový funkcionář na klíčovém místě (ředitel či náměstek ředitele podniku, vedoucí kádrového odboru, ředitel školy apod.), který na požádání příslušníků StB podával potřebné informace nebo vykonával opatření v rámci své pracovní působnosti navrhovaná či požadovaná Státní bezpečností, samozřejmě včetně kádrových. Kontakt s takovým „aktivem“ nemusel být utajován. Na „aktiva“ nebyl veden žádný svazek nebo spis a existence spolupráce byla spíše faktická než formálně

---

není zcela jasné, co bylo příčinou jejich vydání. Jediným zjištěným konkrétním důvodem bylo pravděpodobné vyzrazení předcházejících směrnic nepříteli agentem britské zpravodajské služby ve Státní bezpečnosti mjr. II. správy FMV Miloslavem Kročou, zjištěné StB po jeho smrti v r. 1976.

vedená. Tato evidenčně nepodchycená a neregulovaná oblast byla velkým prostorem pro zneužívání moci.

Tajní spolupracovníci byli evidováni v registrech svazků. Registry, v podstatě původně jednací protokoly, do nichž byly spisy či svazky spolupracovníků zaevidovávány jako úřední spisy pod číslem jednacím (tzn. „registračním číslem“), byly vedeny samostatně pro každou krajskou správu a zvláště i pro centrálu StB. U svazků mohla být měněna jejich krycí jména, druh a celý svazek mohl být i postupován na jiný odbor či oddělení jak v rámci vlastní součásti tak i mimo, k jiné součásti StB.⁷⁶ Registr svazků obsahoval základní údaje o vzniku, existenci a osudu svazku (spisu). Bylo to datum zapsání do registru (úřední počátek spolupráce, pokud není známo konkrétnější datum „verbovky“). Pořadové číslo v registru bylo „registračním číslem“, jímž býval v případě potřeby z důvodu konspirace tajný polupracovník v dokumentech StB zmiňován (nebo i krycím jménem). Dále byl v registru uveden druh svazku (spisu) a případně i datum změny jeho kategorie. Nalezneme zde i skutečné jméno, příjmení a datum narození registrované osoby, součást, která nechala svazek (spis) zaregistrovat, jméno operativního pracovníka, který jej převzal k řízení, případné změny řídicí součásti, datum uložení do archivu (případně datum zničení) a různé poznámky o pohybu a změnách svazku (spisu).

Vlastní svazek tajného spolupracovníka měl pevně danou strukturu předepsaných úředních dokumentů. Kromě obsahu svazku a rejstříku osob obsahoval návrhy na založení, návrhy na získání ke spolupráci, memoranda s dostupnými údaji o kandidátovi spolupráce. Obsahoval písemný slib spolupráce s StB, zprávy o průběhu schůzek, periodická vyhodnocení spolupráce, plány výchovy a plány další spolupráce, prověřkové zprávy z různých zdrojů o tajném spolupracovníkovi, návrh na ukončení spolupráce a případně i další dokumenty.

---

75 RMV č. 8/1972 z 16. 2. 1972 „Směrnice pro práci s tajnými spolupracovníky československé kontrarozvědky“.

76 Registry svazků byly zavedeny na jaře roku 1954 (nepochybně podle sovětského vzoru). Zprvu existovalo více druhů podle kategorie svazků, později byl postupně systém zjednodušován. Ovšem vždy existovaly samostatné registry pro každý kraj (nebo do roku 1959 i samostatný pro Správu MV Jáchymov) a pro centrálu StB. Do krajských registrů zapisovala své svazky i okresní oddělení nebo do konce roku 1968 i operativní složky Sboru nápravné výchovy. Dnešní tzv. Cibulkovy seznamy nebo oficiální seznamy tajných spolupracovníků zveřejněné na základě zákona č. 107/2002 Sb. vznikly přepisem údajů registrů svazků.

Ani registr svazků, ani vlastní svazek se nikdy nedostal do rukou tajného spolupracovníka. Ten také nebyl informován o tom, jak vypadá písemná podoba jeho spolupráce. Svazky byly vedeny ve stupni utajení „přísně tajné“.

O vývoji počtů spolupracovníků Oddělení StB Havlíčkův Brod nejsou k dispozici pravidelné údaje za delší časové období. Koncem roku 1964 činil celkový stav 59 tajných spolupracovníků (21 agentů a 38 informátorů), 13 majitelů konspiračních nebo propůjčených bytů a 138 důvěrníků.⁷⁷ K 1. 1. 1968 to bylo 45 tajných spolupracovníků, 3 majitelé propůjčených bytů a 1 kandidát tajné spolupráce. V období rapidního „poklesu popularity“ StB v roce 1968 ale přišlo oddělení o 21 tajných spolupracovníků (povzbuzení politickou situací odmítli další spolupráci), získalo naopak jen jednoho a k 27. 12. 1968 pak činil stav 21 tajných spolupracovníků, 3 majitele propůjčených bytů a 1 kandidáta tajné spolupráce.⁷⁸ K 26. 11. 1971 činil stav 14 tajných spolupracovníků (7 agentů a 7 informátorů) a 3 kandidáty tajné spolupráce v kategorii informátor.⁷⁹ Ke dni 29. 11. 1972 to bylo opět 14 tajných spolupracovníků, z nichž bylo v průběhu roku 1972 celkem 7 ze sítě vyřazeno a 7 nových získáno.

Počet tajných spolupracovníků a důvěrníků dosahoval za okresní oddělení StB Havlíčkův Brod celkem průměrně zhruba jednoho sta. Bylo to málo nebo moc? Na počet „řídících orgánů“ je to relativně dost, ovšem vzhledem k počtu obyvatel okresu, v roce 1984 97 731, a množství sídel, v roce 1980 96 měst a obcí, se to nezdá být velké číslo. Rozhodně nepodporuje představu o naprostém informačním pokrytí života občanů spolupracovníky StB.

Z roku 1972 se dochovaly zajímavé údaje o struktuře agenturní sítě v rámci celého Východočeského kraje, i když se z údajů nedá přímo vyvodit konkrétní stav na okrese Havlíčkův Brod. K 1. 10. 1972 bylo v síti krajské správy StB včetně všech okresů celkem 339 tajných spolupracovníků. Z nich 118 spolupracovalo kratší dobu než jeden rok, 82 méně než pět let a 139 déle než pět let. 235 bylo z řad „pracujících inteligence“, 43 dělníků, ostatních pracujících 40, 14 bez pracovního poměru, 2 z řad osob samostatně výdělečně činných a 5 cizinců. Čtyři tajní spolupracovníci byli zaměstnáni ve „svodných a řídicích orgánech“, 12 ve výzkumu a 102 ve výrobě. 6 bylo ve styku s kádrovými rozvědčíky, 73 tajných spolupracovníků vyjíždělo častěji do

---

77 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1964.

78 Tamtéž, inv. j. 4, Zpráva o činnosti oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1968.

79 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 9, Vyhodnocení operativních prostředků oddělení StB Havlíčkův Brod k 26. 11. 1971.

kapitalistických států, 14 mělo napojení na vnějšího nepřítele, 11 bylo z řad občanů německé národnosti. Podle věku převažovali 40–50 letí, 14 tajných spolupracovníků bylo starších 60 let, 21letí a mladší byli 4. 251 tajných spolupracovníků ovládalo němčinu, 70 angličtinu, 40 francouzštinu a 76 jiné jazyky. Vysokoškoláků bylo 105, středoškoláků 119 a základní vzdělání mělo 115 tajných spolupracovníků. Důvěrníků bylo 342.⁸⁰

K 1. 5. 1977 bylo Oddělením StB Havlíčkův Brod vedeno 35 svazků tajných spolupracovníků a 40 spisů důvěrníků. K témuž datu bylo v rámci Východočeského kraje (10 okresů) tehdy vedeno 459 svazků agentů, 45 svazků držitelů konspiračních a propůjčených bytů, 59 spisů kandidátů tajné spolupráce a 744 spisů důvěrníků.⁸¹

Vyvození nějakých obecnějších závěrů v otázce významu tajných spolupracovníků a způsobu jejich řízení brání torzovité dochování příslušných podkladů – svazků. Například z 58 zkoumaných bylo koncem roku 1989 pravděpodobně zničeno 38 svazků, dochovalo se tedy jen 20. Ovšem mezi těmito dochovanými svazky je celá řada existujících jen formálně, protože také utrpěly skartací na konci režimu. Ve skutečnosti dnes často obsahují kromě desek jen seznamy skartovaných dokumentů, procházejících osob a základní dokumenty k průběhu spolupráce (zpravidla návrh na získání ke spolupráci či zprávu o průběhu „verbovky“ a návrh na uložení spisu do archivu). V takových případech lze o průběhu spolupráce získat alespoň nějaké rámcové poznatky z informačních svodek oddělení (pokud se dochovaly).

Jak vypadal systém získávání a řízení tajných spolupracovníků obecně a jak konkrétně na úrovni okresu? Příslušník StB vytipoval vhodného kandidáta tajné spolupráce. Nějakým způsobem bylo naaranžováno první setkání. Pro StB byl velmi vítaný případ, kdy občan cosi od státu potřeboval, například složitě získanou možnost krátkodobého vycestování do nesocialistického státu nebo Jugoslávie. Nebo měl občan nějaké problémy se státem, dostal se například do situace, kdy mu hrozila sankce, postih, omezení. Záleželo na tom, co byl občan pro splnění svého cíle schopen obětovat, zda byl ochoten nést odpovědnost za své jednání. Vždy bylo možno nechtít po státu nic, nebát se nést odpovědnost a být svobodný, nebo vejít do dialogu s mocí, ale s určitým rizikem. Jiný případ nastal, když StB zkrátka potřebovala získat v nějakém důležitém

---

80 AMV, f. A 34 inv. j. 3541, Hodnocení pracovních výsledků za III. čtvrtletí 1972, 4. 10. 1972, náčelník správy StB Hradec Králové pplk. RSDr. Vladimír Krejčík.

81 AMV, f. A 33, inv. j. 52, Návrh organizačního uspořádání činnosti StB charakteru v okresech Východočeského kraje v r. 1977.

odvětví nebo prostředí informační zdroj. Ze zúčastněných lidí (zaměstnanců, obyvatel, členů společenské skupiny) vytipovala nejslabšího jedince, začala o něm sbírat informace a hledala jeho slabé místo, pro něj zajímavé nebo citlivé téma, přes nějž by jej mohla nenápadně a účinně oslovit. Na tomto principu v podstatě probíhalo tipování na všech úrovních.

Po souhlasu nadřízených s tipem na kandidáta jej operativní pracovník začal prověřovat. Jestliže jej shledal vhodným, pak jej i získal ke spolupráci na základě dalšího schváleného písemného návrhu. Vhodnost kandidáta nebyla asi měřitelná objektivním způsobem a závisela na více faktorech. Návrh podléhal v případě okresního oddělení StB schválení náčelníkem krajské správy StB. U informátora (od 1972 důvěrníka) byl stupeň souhlasu o řád nižší, tedy návrh schvaloval náčelník některého z odborů krajské správy StB. Prověřkové období mělo trvat u agenta maximálně šest, u informátora tři měsíce. Pokud se do té doby kandidát neosvědčil, neměl být vázán. V praxi je ale doloženo i výrazné překračování těchto prověřkových lhůt. Až ve směrnících z roku 1978 se uvádí druh spisu „kandidát tajné spolupráce“, do té doby byly podklady kandidátů vedeny jako neevidované. Směrnice pro agenturně operativní práci StB výslovně dovozovaly získávat tajné spolupracovníky s využitím kompromitujících materiálů, tedy vydíráním. Tyto kompromitující informace měly mít maximálně charakter poznatků o „*drobné trestné činnosti, porušování zásad socialistického soužití, porušování pracovních povinností apod.*“

Při aktu vlastního získání ke spolupráci byl kromě budoucího „řídícího orgána“ přítomen jeho nadřízený nebo jím pověřený příslušník StB. Byla to nepochybně kontrola jak podřízeného („řídícího orgána“), ale možná i skrytý signál pro kandidáta spolupráce, že není ve styku jen s jedincem, ale s organizací, jejíž reprezentant, jeden z náčelníků, se s ním přišel seznámit. Pro získávací pohovor mělo být voleno místo zaručující „*utajení a nerušený průběh*“. V praxi Okresního oddělení StB Havlíčkův Brod to byly většinou úřadovny oddělení StB jiných, zejména sousedních okresů. Z prostudovaných 13 dochovaných svazků agentů získaných v období let 1975–1985 Oddělením StB Havlíčkův Brod to byly v sedmi případech prostory Oddělení StB Jihlava, po jednom Oddělení StB Kutná Hora, Chrudim a Žďár nad Sázavou. Ve dvou případech proběhla „verbovka“⁸² pod krytím úředního jednání na Oddělení pasů a víz

---

82 Termín „verbovka“ je dalším výrazem terminologie StB, původem pravděpodobně z ruštiny; znamenal pohovor při získání ke spolupráci. Od tohoto slova se odvíjely i odvozené termíny jako „verbovečný“

přímo v Havlíčkově Brodě a jednou na soukromé chatě příslušníka StB. Na místa mimo Havlíčkův Brod byl kandidát zpravidla odvezen služebním autem z předem dohodnutého místa a po pohovoru opět přivezen zpátky.

V dostupných svazcích agentů Oddělení StB Havlíčkův Brod se často opakuje oblíbený termín „verbování“. Příslušník StB úvodem schůzky představil kandidáta nadřazenému a začal hovořit o kandidátově budoucnosti, o plánech v zaměstnání, v životě, při cestách do zahraničí. Po této nevyslovené hrozbě vyhodnotil pozitivně dosavadní výsledky kontaktů s kandidátem a uzavřel hodnocení s tím, že je na čase stvrdit to, co bylo již vykonáno kandidátovým písemným slibem. Tak kandidát ukáže, že to myslí opravdu vážně, a také pro StB to bude signál, že na zájmy kandidáta musí brát ohled. Vzhledem k rozsáhlým skartacím spisů KTS nelze doložit, kolik kandidátů (a zda vůbec) odolalo takové argumentaci. V dochovaných svazcích, kde se o uvedeném průběhu hovoří, vycházela tato taktika podle podání pisatele (příslušníka StB) naprosto hladce a kandidát se zmohl maximálně na námitku, že toho moc neví a že jeho informace nebudou příliš významné. Nový tajný spolupracovník měl při získání („verbovce“) podepsat písemný závazek (slib), podle směrnic A-oper-I-3 mohl ale stačit i ústní souhlas, pokud by vyžadování písemného slibu narušilo vztah agenta k StB. Krycí jméno si mohl tajný spolupracovník zvolit sám nebo mu je určil „řídící orgán“.

Po souhlasu agenta následovala instruktáž – pravidla o utajení (konspiraci), základních pravidlech spolupráce s StB, uložení konkrétních úkolů a dojednání způsobu spojení. Směrnice hovořily o spojení osobním a teoreticky i písemném (přes „přepážku“ – krycí adresu), ale v praxi okresního oddělení bylo využíváno výhradně spojení osobní. Telefon byl využíván pouze k případnému dojednání mimořádné schůzky. Pro tento případ bylo sjednáno individuální heslo, kterým se řídící orgán nebo jím pověřený příslušník StB tajnému spolupracovníkovi v telefonu prokázal. Schůzky byly dojednávány dopředu s případným náhradním termínem. Periodicita schůzek byla zpravidla jeden, maximálně tři měsíce.

V praxi se vyskytovaly případy, kdy byl tajný spolupracovník „verbován“ otevřeně pod nátlakem, zcela bez předchozího období „kandidatury“. Byla to jistá metoda šoku, například když byl kandidát spolupráce seznámen s kompromitujícími

---

(např. pohovor či návrh), „verbovčik“ (osoba získávající někoho ke spolupráci) či „převerbovat“ (získání „nepřátelského“ tajného spolupracovníka ke spolupráci).

informacemi a na místě mu byla dána možnost buď podepsat spolupráci, nebo riskovat nějakou újmu na sobě či na jiných. Toto vydírání bylo využito buď v případě zvláště výhodných výchozích podmínek pro StB, nebo bylo doporučeno dokonce i směrnicemi, kde se hovořilo o možnosti vynucovat spolupráci v případě ohrožení zvláště důležitých státních zájmů (bezprostřední nebezpečí teroru, sabotáže, záškodnictví...), což se dalo široce aplikovat nakonec prakticky na každou situaci.⁸³

V roce 1954 byl příslušníky tehdejšího Okresního oddělení MV Chotěboř „verbován“ informátor s krycím jménem JENDA. K získání bylo využito informace, že do vymezených prostor „přísně tajné výroby“ podniku Chotěbořské strojírně vpustil nepovolané osoby. O špionáž rozhodně nešlo, v mimopracovní době byl v režimovém prostoru jediný dostupný psací stroj, na němž servisní technik z jiného podniku mohl sepsat potřebné dokumenty o opravě zařízení důležitého pro výrobu. Přesto takové porušení povinností mohlo mít pro provinilce v dané době fatální následky. Informátor, od roku 1972 agent JENDA, spolupracoval pak se Státní bezpečností celých 33 let. V návrhu na ukončení spolupráce je zmínka o tom, že původní důvod vzniku spolupráce postupem času pozbyl důležitosti, JENDA získal o spolupráci zájem a nepřerušil ji na rozdíl od řady jiných tajných spolupracovníků ani v letech 1968–1969. Je to jeden z řady příkladů, kde úřední mluva dokumentů bohužel nedává možnost příliš pochopit zvláštní vývoj dlouholetého vztahu původně vydírané oběti a Státní bezpečnosti.⁸⁴

Silnou vypovídací hodnotu má i záznam o verbovce agenta DOUBRAVA z 14. 8. 1974. Náčelník 1. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové pplk. Jiří Bobr nejprve k vyhlédnutému kandidátovi pronikl na pracoviště v Chotěboři „pod legendou“ pracovníka nadřízeného ministerstva.⁸⁵ V kanceláři se představil jako příslušník StB a požádal kandidáta, aby se okamžitě uvolnil ze zaměstnání, že s ním potřebuje mluvit „o některých problémech k jeho vlastní osobě“. Po dohodě kandidát nastoupil za městem do služebního auta a byl odvezen na Oddělení StB ve Žďáru nad Sázavou. Příslušníci s ním hovořili o stycích s cizincem A., které nehlásil ani kandidát, ani jeho syn (voják z povolání), který to měl služebně výslovně uloženo. Sám kandidát se nabídl, že podle

83 Např. A-oper-I-3 ve znění RMV ČSSR 8/1972 čl. 49.

84 AMV, a. č. 971394 MV, r. č. 10016 JENDA. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www.mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Jelínek Rudolf, nar. 5. 8. 1927, reg. 28. 3. 1960 (r. č. 4086) – agent, 3. 2. 1972 (r. č. 10016) – informátor, agent, registroval OO MV Havlíčkův Brod. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

85 Termíny „legenda“, „pod legendou“, „legendovat“ znamenaly ve slovníku StB např. falešné krycí zaměstnání (příslušník StB se vydával třeba za někoho jiného), nebo vymyšlené zdůvodnění přítomnosti

potřeb Státní bezpečnosti vyjasní, co bude třeba. „Na tuto nabídku bylo reagováno tak, že sice z jeho strany je to hezké, a na druhé straně [je] povinnost hlásit všechny skutečnosti, které by mohly poškodit naši republiku, obzvláště když jde o styk s cizincem takového formátu, jako je A [...], a proč s tímto problémem nepřišel již dříve, hned z prvopočátku s ohledem na své děti a zvláště syna M [...], který zanedbal svoji povinnost. Kandidát všechny uvedené skutečnosti přiznal a znovu opakoval, že si je nyní toho plně vědom a že je ochoten s námi spolupracovat a odčinit chyby, kterých se svým nerozvážným jednáním dopustil, a po pravdě nás informovat o všem, co nás bude zajímat. Na základě nabídky kandidáta [!] ke spolupráci s orgány StB byla tato přijata s tím, že kandidát vlastnoručně napíše prohlášení o své dobrovolné pomoci orgánům SNB v boji proti vnějšímu i vnitřnímu nepříteli při ochraně naší republiky.“⁸⁶

Po zahájení spolupráce nastaly všední dny. Fakt spolupráce se pro tajného spolupracovníka projevoval nejmarkantněji již zmínými schůzkami s „řídícím orgánem“. Ten se z důvodu stability vztahu pokud možno neměnil. V nezbytných případech jej zastoupil některý kolega, a pokud jej služba volala do jiné funkce, vždy přivedl na poslední schůzku svého nástupce a seznámil osobně s řízeným tajným spolupracovníkem. Vztah tajného spolupracovníka a jeho „řídícího orgána“ není z dokumentů většinou zcela jasně patrný, jen občas se nepřímo projeví. V podstatě ale StB usilovala o to, aby spolupráce probíhala hladce, spolupracovník neměl zábrany sdělovat informace a měl chuť do další spolupráce. Proto převládala vesměs snaha o nastolení určité „přátelské“ atmosféry, vždyť tajný spolupracovník byl ujištěn o tom, že jeho zájmy jsou s StB v podstatě shodné, totiž prospěch vlasti a socialismu. Někdy si „řídící orgán“ a tajný spolupracovník dokonce tykali, zvláště pokud si byli věkově blízcí. Svazky tajných spolupracovníků obsahují i plány politické výchovy tajných spolupracovníků. Svou frázovitostí a nereálností vzhledem k podivnému vztahu tajného spolupracovníka a „řídícího orgána“ ovšem naznačují, že výsledky dosažené ve „výchově“ nebyly asi příliš výrazné a trvalé.

Výjimečným dokumentem přibližujícím autenticky pohled náčelníka Oddělení StB Havlíčkův Brod na problematiku řízení spolupracovníků StB představuje zpráva s názvem „Zhodnocení operativních prostředků“ z 26. 11. 1971. K bodu „Zhodnocení

---

tajného spolupracovníka na nějakém místě (agent mohl zdůvodnit svůj pobyt v lese – ve skutečnosti schůzku s řídícím orgánem – vymyšleným důvodem: houbařením atd.).

86 AMV, a. č. 969016 MV, r. č. 11283 krycí jméno DOUBRAVA, reg. 12. 9. 1974 oddělením StB Havlíčkův Brod v kategorii agent, svazek ukončen 5. 5. 1986.

stavu a úrovně řízení a výchovy tajných spolupracovníků“ náčelník oddělení uvedl: „Úroveň řízení a výchovy TS po kontrolních schůzkách lze rozdělit do 3 skupin. Agentura, která pracuje v akci nebo signále, je řízena na vyřešení situace konkrétně a také linie chování k objektu je dána TS plánem úkolování. Horší situace v řízení se jeví při vyhledávání trestné činnosti u vyčleněných objektů. Zde dochází k tomu, že mnohdy úkolování není promyšlené a agentura je k objektu posílána bez cíle a ŘO se spoléhá na to, co sám spolupracovník „vydoluje“ a přinese. Mnohdy se stává, že ŘO na schůzce přijme zprávu, kterou si ani nepřečte, nechá si od TS zprávu vyložit, ovšem ani po konzultaci ji nedoplní. Pak se stává, že na příští schůzce zprávu ŘO buď doplní, nebo k doplnění spolupracovníka znovu na objekt zaúkoluje. To pak má za následek, že se rozpracování protahuje. Ve třetím případě se jedná o vytěžování a úkolování nově získaných TS. Některý operativní pracovník zapomíná, že nově získaný TS nemá zkušenosti, že po verbovce u něho dochází k určitému rozpoložení zásahem do jeho normálního života a že přístup k objektu se za nějaký čas změní podle povahy spolupracovníka. ŘO v mnohých případech nepromýšlí důslednou linii chování, nepřipraví mu řádnou legendu a nechává vše na TS, který přichází k objektu ustrašeně a s obavou, že objekt pozná, že je spolupracovníkem StB. Proto výslednost v pozdější době u takového TS je průměrná nebo podprůměrná. Nemalou zásluhu na takovémto stavu je ta skutečnost, že nejsou k dispozici PB nebo KB, kde je možno agenturu vytěžovat, úkolovat a vychovávat. V současné době není na zdejším oddělení TS, se kterým by byla schůzka prováděna v PB nebo KB. Vliv na celkové situaci řízení a výchovy agentury má i samotný přístup každého operativního pracovníka k samotné práci. Ten operativní pracovník, který má skutečně zájem na výslednosti práce, i přes některé objektivní potíže, pracuje s agenturou dobře. Projevují se i tendence, že osobní zájmy převládaly nad zájmy služby, a proto takové řízení a výchova agentury byla na nízké úrovni.“⁸⁷

Rozdílné podmínky oproti velkým sídlům se v podmínkách okresu projevovaly např. v obtížnějším utajení. Problém byl s utajením kontaktů (schůzek) s tajnými spolupracovníky. Na těchto schůzkách byly předávány zprávy a naopak udělovány pokyny a budován vztah (kompromitace) mezi spolupracovníkem a jeho „řídícím orgánem“. Ve velkých městech probíhaly schůzky i na veřejných místech, zejména v restauracích. To nebylo pro možnost prozrazení kontaktu příslušníka StB a tajného spolupracovníka na malém městě možné. Preferovaným místem schůzek StB s tajnými

---

87 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 9: Zhodnocení operativních prostředků – zpráva, 26. 11. 1971, náčelník

spolupracovníky byly již zmíněné „propůjčené“ (PB) a „konspirační byty“ (KB). Z nich převládala všeobecně kategorie „propůjčený byt“. Utajení takových prostorů bylo v okresním městě rovněž velmi obtížné. V Havlíčkově Brodě jich bylo přesto několik využíváno. Žádný nebyl patrně zřízen v menších sídlech okresu, kde byl problém konspirace nepochybně ještě mnohem komplikovanější. V roce 1965 je zmiňováno využívání „propůjčených bytů“ StB v sousedních okresních městech, konkrétně ve Žďáru nad Sázavou a Čáslavi. Tam byli dováženi na schůzky zejména významnější agenti s možnostmi využívání v zahraničí. Toto nepochybně drahé a komplikované řešení není v 70. letech již zmiňováno.⁸⁸

V samotném Havlíčkově Brodě byl letech 1982–1985 využíván „propůjčený byt“ OTAVA. Jednalo se o dvě místnosti v prvním poschodí domu č. 105 v Dolní ulici. Tento „byt“, ve skutečnosti nebytový prostor, byl oficiálně označen jako skladové a archivní prostory Městského národního výboru. Prostor poskytl Státní bezpečnosti na její výzvu ředitel Okresního podniku bytového hospodářství Bohumil Červený, evidovaný pak jako jeho držitel. Do bytu docházelo postupně nejméně sedm tajných spolupracovníků. Z užívání byl PB OTAVA vyřazen v roce 1985 pro havarijní stav střechy domu, kdy do bytu zatékalo. Za dobu využívání činily náklady pouze 1170,25 Kčs (výdaje na občerstvení tajných spolupracovníků 241,50 Kčs, drobné zařízení bytu 600,75 Kčs a 328 Kčs za topnou naftu). Nájem nebyl placen, protože prostor byl vyjmut z bytového fondu a schůzky se konaly většinou přes den, takže odpadly náklady na elektřinu. Bytové zařízení bylo vráceno OS SNB nebo převezeno do dalšího PB ARMA.⁸⁹ Tento propůjčený byt byl získán již v roce 1975 podobným způsobem jako PB OTAVA.

V říjnu 1989 byl zřízen konspirační byt HOST. Vzhledem k době založení již nebyl čas jej využívat k žádným schůzkám. Spisový svazek tohoto konspiračního bytu se zachoval výjimečně v kompletním stavu, navíc jako jediný svazek založený na Oddělení StB Havlíčkův Brod v roce 1989. Jednopokojový byt s kuchyňským koutem a koupelnou byl získán „řádně“ na základě pořadníku Okresní správou SNB od

---

oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Rus Jaroslav, adresát náčelník správy StB Hradec Králové.

88 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 2, Zpráva o operativní činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1965, 27. 12. 1965, náčelník OO MV Havlíčkův Brod kpt. Jaroslav Rus, adresát – sekretariát náčelníka KS MV Hradec Králové.

89 AMV, a. č. 969063 MV, r. č. 18358 OTAVA. Reg. 5. 12. 1979 oddělením StB Havlíčkův Brod jako důvěrník, 18. 11. 1981 v kategorii propůjčený byt, ukončen 10. 6. 1986. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>,

Městského národního výboru. Nacházel se v sedmém poschodí domu v ulici Na výšině č. 3236 v Havlíčkově Brodě. Zajímavý je konspirativní způsob získání. Dekret byl vypsán na osobu údajného zaměstnance Vojenských staveb Praha Jiřího Nováka. Na tuto identitu měl vystaven krycí občanský průkaz (tedy jakýsi legální falzifikát) pppap. Jiří Klouček z Oddělení StB Havlíčkův Brod. Problém nepravdělných návštěv cizích lidí měl být vysvětlen „legendou“: nájemník dojíždí za prací na montáže po celé ČSSR, do trvalého bydliště zajíždí nepravdělně a jeho spolupracovníci a kamarádi (tj. příslušníci StB a agenti) si přicházejí do bytu s jeho svolením nahrávat kazety s hudbou. Nájemné ve výši 253 Kčs bylo zapláceno naposledy za leden 1990.⁹⁰

Nejvíce schůzek proto proběhlo v „terénu“, tzn. venku, vesměs v lesích v okolí místa bydliště konkrétního tajného spolupracovníka. Zde hrozila dekonspirace od náhodných houbařů a turistů. A navíc, jak se scházet v lesích v zimních měsících? Problémem byla i doprava na schůzky, buď se tajný spolupracovník dopravoval vlastním autem (a dostával zaplácené náklady na proježděný benzín, většinou okolo 100 Kčs za rok), nebo byl přivážen i odvážen svým „řídícím orgánem“. Náčelníci oddělení StB ovšem kritizovali praxi, kdy se „řídící orgán“ snažil dopravovat svého tajného spolupracovníka po schůzce co nejbližší jeho bydliště, takže hrozilo prozrazení, zejména při vystupování z auta.

Tajných spolupracovníků se za dobu existence oddělení vystřídalo mnoho desítek. Objektivní hodnocení jejich aktivity, výsledků i přístupu ke spolupráci je velmi obtížné. Mezi většinou průměrných i podprůměrných (jak reálným významem, tak aktivitou) byli tajní spolupracovníci pro svoji úlohu nadaní nebo zapálení, někdy i se zajímavými výsledky. Opravdu užitečných a naprosto oddaných bylo ale ještě méně. Dochované archivní svazky tajných spolupracovníků bohužel málokdy umožňují získat skutečnou představu o motivech činnosti konkrétního tajného spolupracovníka. Návrhy k získání i záznamy z „verbovacího“ pohovoru jsou zpracovávány podle vzoru a schematicky. Ještě horší je situace, když se svazek nedochoval a jsme odkázáni jen na jiné, dílčí zdroje informací.

Takovým případem je bohužel trvale nejlépe hodnocený a dlouholetý agent Oddělení StB Havlíčkův Brod Josef Němeček. Registr svazků říká, že Němeček byl zaregistrován poprvé jako agent (krycí jméno MOJMÍR) již 1. 7. 1953 Krajskou správou

---

záznam: Červený Bohumil, nar. 21. 2. 1947, registrován 5. 12. 1979 pod r. č. 18358 jako D, PB krycí jméno OTAVA. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

MV Jihlava. Po vzniku Okresního oddělení MV Havlíčkův Brod byl 28. 3. 1960 předán do řízení této složce. Dne 3. 7. 1972 byl svazek přeregistrován pod číslem 10021 a krycí jméno změněno na JAROMÍR.⁹¹ Němeček spolupracoval s O StB Havlíčkův Brod až do roku 1989, tedy celkem s StB více než 36 let! Nepochybně pozoruhodná je skutečnost, že Němeček byl římskokatolickým knězem, v době normalizace ve funkci děkana v Havlíčkově Brodě. Jeho agenturní svazek byl 5. 12. 1989 údajně kompletně zničen. Proto je možno rekonstruovat jeho činnost jen na základě několika stručných vyhodnocení a jeho dochovaných zpráv založených do svazků rozpracovávaných osob. Z dokumentů bohužel nelze vyčíst motiv mimořádné Němečkovy aktivity při spolupráci s StB. Přestože byl osobou otevřeně loajální k režimu (např. člen krajského výboru kolaborantského Sdružení katolického duchovenstva *Pacem in terris*⁹²), dokázal si získávat důvěru stále nových a nových osob zajímajících Státní bezpečnost. Navíc nebyl využíván jen v přirozeném okruhu osob, tedy zejména duchovních a katolických laiků, ale Státní bezpečností byl záměrně vysílán („podstavován“) do jiných prostředí, kde projevoval výrazný zpravodajský talent. Byl nasazen v desítkách případů na okresní úrovni, ale i třeba v r. 1976 v akci VÝZKUM s přesahem do Prahy, kdy se mu dokonce podařilo proniknout do „centra pravicových živlů“. V roce 1975 byl Němeček připravován Státní bezpečností k plnění úkolů dokonce ve Vatikánu, kam byl jako člen krajského výboru Sdružení katolických duchovních *Pacem in Terris* doporučen na návštěvu v rámci Svatého roku. Němeček byl hodnocen trvale jako agent s nejlepšími výsledky na Oddělení StB Havlíčkův Brod. Přestože se jeho svazek nezachoval, je možno poznat styl práce z jeho agenturních zpráv v dochovaných svazcích osob, na něž byl nasazován. Stručnou informaci podává i dokument z konce roku 1971:

---

90 AMV, a. č. 936903 MV, r. č. 25190 HOST. Registrován 24. 10. 1989.

91 Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Němeček Josef, nar. 31. 10. 1931, reg. č. 517, registrován 18. 6. 1954 OO MV Litoměřice, dále reg. č. 4225, registrován 28. 3. 1960 OO MV Havlíčkův Brod jako agent krycí jméno MOJMÍR, dále reg. č. 10021, registrován 3. 2. 1972 O StB Havlíčkův Brod jako agent JAROMÍR. Údaje staženy dne 11. 11. 2005.

92 Sdružení katolických duchovních *Pacem in terris* (zkratka SKD PIT) – nástupce prorežimní „politické“ organizace režimu loajálních kněží „Mírové hnutí katolického duchovenstva“, vytvořeného v roce 1951. Činnost „Mírového hnutí“ byla ukončena z iniciativy biskupa Františka Tomáška 21. 3. 1968. V době Pražského jara vznikla ze skutečné vůle kněží a laiků organizace „Dílo koncilové obnovy“, jemuž nebyla nikdy udělena registrace. „Dílo koncilové obnovy“ se za normalizace stalo jedním ze symbolů „kontrarevoluce“. SKD PIT bylo zato registrováno hned po „založení“ 31. 8. 1971. Cílem sdružení mělo být „zapojení do budování socialismu a napomáhat vytváření dobrých vztahů mezi církví a státem“. Členy Vatikánem nepovolené organizace byla asi 1/3 československých kněží (lidově zvaných „paxterií“).

„A – TS „MOJMÍR“, čís. sv. 4225. TS MOJMÍR pracuje v problematice řím. kat. církve, laiků a okrajově církve evangelické. Jeho pracovní výslednost je velmi dobrá a zprávy jeho jsou kvalitní a prověřené. Pracoval v akci 365, PZS OPAT a akci VYSOČINA a DOKTOR, které jsou v realizaci. Od začátku roku 1971 podal celkem 72 zpráv. Do operativních svazků 26 zpráv, do signálů 3 zprávy, do objektových svazků 25 zpráv, k typům na TS 2 zprávy, 4 zprávy pro jiné útvary a 12 zpráv informativních – k ohlasu apod. Perspektiva jeho dalšího využití je v akci 365, PZS OPAT, k osobám evidovaným podle RMV čís. 44⁹³, k VC. Má dobré schopnosti a možnosti k proniknutí k vnitřnímu i vnějšímu nepříteli za podmínek, které jsme mu schopni vytvořit. Jeho odborná kvalifikace – je farář římskokatolické církve. Ovládá latinu a němčinu.“⁹⁴

Existují ale bohužel případy, kdy nelze prakticky nic jiného než konstatovat registraci tajného spolupracovníka a vymezit časový úsek, v němž spolupráce probíhala. Takový tajný spolupracovník neprochází totiž žádnými dochovanými svazky a spisy ani žádnými informačními výstupy StB.

Příkladem, jak vypadala spolupráce se zcela opačným přístupem a výsledky než u agenta JAROMÍRA-MOJMÍRA, může být případ agenta s krycím jménem VODAŘ. Je i lépe dokumentován. Jedná se ovšem o jinou linii – ochrana ekonomiky. Dne 20. 4. 1982 byl Oddělením StB Havlíčkův Brod registrován spis kandidáta tajné spolupráce s krycím jménem VODAŘ. Kandidát, obvodní vodohospodář oborového podniku Škrobárny Havlíčkův Brod, byl poprvé kontaktován v souvislosti se služební cestou do Finska. V době prověřování se ním sešel jeho budoucí „řídící orgán“ 13x. Ke spolupráci byl získán podle schváleného návrhu 8. 12. 1983 v připravené místnosti Oddělení StB Jihlava, kam byl odvezen služebním autem z dohodnutého místa svým budoucím „řídícím orgánem“ npor. Ladislavem Medkem spolu s náčelníkem Oddělení StB Kolářským. Do doby vázání předal poznatky o výrobě v podnicích Škrobáren, o ochraně životního prostředí, spolupráci v rámci RVHP a jednáních s firmami z kapitalistických států o dovozu výrobního zařízení. Při vázacím pohovoru údajně ujistil o své snaze pomoci Státní bezpečnosti zejména při ochraně ekonomiky. Měl být řízen po linii „ochrana čs. ekonomiky“, konkrétně „zemědělství-bramborářství“. Jako agent byl VODAŘ registrován 14. 12. 1983. O tři roky později byl podán návrh na ukončení spolupráce. Ve zdůvodnění referent Oddělení StB Havlíčkův Brod napsal, že

93 RMV ČSSR č. 44/1970 „Evidování a rozpracování nepřátelských osob“.

94 AMV, f. B 5 I/II., inv. j. 9, Vyhodnocení operativních prostředků k 26. 11. 1971, náčelník oddělení StB mjr. Rus Jaroslav, adresát náčelník správy StB KS SNB Hradec Králové pplk. Kneisl.

agent předal za dobu spolupráce jen několik nevyužitelných zpráv, k zájmovým osobám StB nepředal v rozporu s konkrétním zadáním žádné poznatky, zprávy navíc nepodával písemnou, ale jen ústní formou. V průběhu spolupráce prý agent upozorňoval, že o konspirativní styky nemá zájem, že je sice ochoten předávat konkrétní informace, ale jen ze své iniciativy a v případě potřeby se sám ozve. O konkrétních osobách odmítal informovat vůbec. Výmluvné jsou rukopisné poznámky připsané na schválený návrh na ukončení spolupráce. Náčelník Správy StB Hradec Králové: „*Verbovkou jsme si vyrobili pěkný „zmetek“ [ukázka?], jak by se to nemělo dělat. – ÚČELOVÁ VERBOVKA – splnili jsme si čárku! Proč nebyly plněny úkoly [uložené?] N III. odb. a ZNS-StB [náčelníkem III. odboru a zástupcem náčelníka KS SNB pro Státní bezpečnost]!*“ Náčelník Oddělení StB Havlíčkův Brod: „*Více pozornosti výsledn.[osti] TS!*“ Náč. III. odb.: „*Metodicky řídíme? Proč nebylo včas reagováno?*“⁹⁵ Přes velmi kusé dochované informace lze dovodit, že počátek kontaktů TS VODAŘE s StB byl motivován snahou neznemožnit si vzácnou příležitost vycestovat do nekomunistického zahraničí. V tomto smyslu byl kandidát fakticky vydírán. Přestože se nejednalo o ohrožení životního zájmu kandidáta, na kontakty a pak i spolupráci z tohoto důvodu přistoupil. V průběhu spolupráce ji začal úspěšně sabotovat, vytrvale odmítal donášet na své spoluzaměstnance a nakonec dosáhl jejího ukončení. Tvrdil, že je loajální, že má zájem pomáhat při ochraně ekonomických zájmů státu, ovšem že chce svůj zájem realizovat „dobrovolně“, ze své vůle, nikoliv pod nátlakem. Za pozornost stojí i délka doby vedení spisu KTS, více než 21 měsíců. To je v rozporu se směrnicemi, stanovujícími maximálně šestiměsíční dobu prověrky kandidáta.

Jedním z motivů tajné spolupráce byla u některých pragmaticky orientovaných tajných spolupracovníků jistá vypočítavost, založená na jednoduché úvaze „já tobě, ty mně“. Domnívali se, že spoluprací si zajistí určité výhody, když ne finanční, tak jistou podporu mocné StB pro případ obtíží. Takové vztahy fungovaly v jiných sférách tehdejšího společenského systému běžně. V případě pracovních potíží nebo střetu se zákonem očekávali tajní spolupracovníci zpravidla pomoc, přímluvu či podporu od

---

⁹⁵ AMV, a. č. 970798 MV, r. č. 19927 VODAŘ. Reg. 20. 4. 1982 oddělením StB Havlíčkův Brod jako kandidát tajné spolupráce, 14. 12. 1983 agent, svazek ukončen 17. 3. 1987. Svazek měl při uložení do archivu v r. 1987 55 listů. Po skartaci koncem roku 1989 se dochovaly desky, seznam dokumentů ve svazku, seznam procházejících osob, Zpráva o získání ke spolupráci, Memorandum agenta a Návrh na ukončení spolupráce. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Vršíty Josef, nar. 23. 2. 1942, reg. č. 19927, registrován 20. 4. 1982 O StB Havlíčkův Brod jako KTS (agent), svazek archivován 17. 3. 1987. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

„řídícího orgána“. V řadě kriminálních případů (např. zpronevěra) dávala ale StB ruce pryč bez váhání. Jindy snaha pomoci i byla, ovšem intervenovat tak, aby nebyl tajný spolupracovník dekonspirován, bylo zejména v přehledném prostředí okresu pochopitelně velmi obtížné. Na úrovni centrální jsou doloženy podobné intervence, na okresní úrovni ale snad nikdy. Zklamání tajných spolupracovníků mělo pochopitelně negativní vliv na jejich motivaci. Byli roztrpčeni, začali spolupráci zanedbávat, přestali mít čas. Intervence jako forma odměny není ve směrnících vůbec uváděna, ale ani výslovně zakázána, takže nelze možnost jejího využití zcela vyloučit.⁹⁶

O někdy tenké hranici mezi negativním postojem k režimu a spolupráci svědčí případ agenta s krycím jménem KAMIL. Jiří Liška studoval v šedesátých letech při zaměstnání práva a studium ukončil právě na jaře 1968. Toužebně očekávaného postavení právníka si však příliš dlouho neužil. Z místa právního zástupce národního podniku Škrobárny Havlíčkův Brod byl na počátku normalizace pro své údajně závadné politické postoje vyhozen a přinucen přijmout místo dělníka v havlíčkobrodské tiskárně. Současně byl vyloučen z KSČ. Pozornost StB vzbudil v roce 1973. Jeden z agentů zaznamenal, že se Liška zabývá sbíráním kompromitujících dokladů o politicky „nesprávných“ postojích v letech 1968–1969 některých dosud činných okresních funkcionářů. Lišku roztrpčovalo, že nebyli na rozdíl od něj postiženi. Byl zaveden signální svazek a při uskutečněném preventivním opatření – výsledku – v srpnu 1974 bylo zjištěno, že Liška dokumenty skutečně shromažďoval, ovšem jen využíval při svých bezvýsledných stížnostech podávaných na různé instituce. Motivem byla snaha napravit křivdu, kterou na sobě pociťoval pracovní a společenskou degradaci. Svazek byl ukončen a Liška byl evidován bez dalších opatření jako nepřátelská osoba. O dva roky později byl ale získán ke spolupráci. V r.1976 s ním StB uskutečnila pohovor, kdy prohlásil, že touží po místě právníka a je pro to ochoten mnohé obětovat. V téže době měli v podniku Kovofiniš Ledec nad Sázavou zájem Lišku přijmout do svého právního oddělení. Oddělení StB nemělo proti tomu námitek, ale ani nepodniklo žádné kroky v Liškův prospěch. Za několik dní po pohovoru přišel Liška na O StB poděkovat za –

---

96 Jako příklad možno uvést případ agenta s krycím jménem IGOR r. č. 9221. Byl evidován jako spolupracovník oddělení StB Havlíčkův Brod v letech 1970–1987 po linii „vízových cizinců“. V roce 1984 jej okresní soud v Havlíčkově Brodě odsoudil k podmíněnému trestu za podplácení (snažil se uplatit zdravotní sestru při odběru krve pro podezření z řízení auta pod vlivem alkoholu). Doposud vcelku produktivní agent přestal mít čas, vyhýbal se schůzkám. Proto po určité době spolupráce ukončena pro nečestnost (neuváděl skutečný důvod svého postoje) a odmítání spolupráce. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>,

jak se domníval – rozhodující intervenci. Příslušníci StB mu jeho dojem nevyvraceli. Liška se nabídl, že je možno se na něj kdykoliv obrátit, a spolupráce byl navázána.⁹⁷

Jaký prospěch Státní bezpečnosti vlastně přinášeli tajní spolupracovníci? Z jejich existence a činnosti plynul StB a režimu dvojí prospěch. Jednak přinášeli informace. Informace málokdy obsahovaly poznatky o závažných trestných činech. Zřídka mají tajní spolupracovníci v závěrečných zprávách při ukončení spolupráce záznam o podílu na tzv. realizaci třetí osoby. Většinou šlo o drobnější zprávy, které jak rozsahem, tak významem odpovídaly místním podmínkám a situaci. Ovšem přesto není na místě význam předávaných zpráv podceňovat. Z malých detailů dokázala StB na přehledném teritoriu vytvořit slušný přehled o rizikových osobách a událostech. A nakonec celá řada informací byla i využitelná pro krajskou či dokonce centrální úroveň. Bdělost StB zabraňovala například krajně nežádoucímu a obávanému jevu, totiž aby se opoziční činnost nešířila mimo pražské centrum. Na přehledném teritoriu kraje bylo poměrně snadné uhlídat pohyb prominentní opozice. Na základě zpráv tajných spolupracovníků byla provedena celá řada rozkladných a preventivních opatření. Tyto zásahy StB pomáhaly udržovat povědomí o skrytém a stále sledujícím „velkém bratru“. A to byl druhý pozitivní výsledek. Povědomí o stálém sledování vytvářelo žádoucí nadhodnocení znalostí StB a bylo významnou formou prevence. Tajní spolupracovníci vytvářeli zkrátka atmosféru strachu. Ta způsobovala, že účast na symbolických „rituálech souhlasu“ – tzv. volbách, prvomájových průvodech apod. – byla téměř stoprocentní. Naopak vedla k tomu, že obyvatelé se báli dožadovat svých občanských práv a svobod. Příkladem může být komunistickou stranou vyvolaná kampaň proti prohlášení Charty 77 v lednu 1977. Do 3. 2. 1977 došlo ÚV KSČ od pracovních kolektivů, stranických organizací atd. z celého státu 11 494 rezolucí odsuzujících signatáře Charty 77. Přitom nikdo z protestujících neměl legální možnost se s prohlášením Charty 77 seznámit. *„Nikde se nestalo, že by celý i sebemenší kolektiv odmítl podepsat stanovisko či rezoluci odsuzující chartu. Pouze v ojedinělých případech jednotlivci při jejich schvalování a podpisu ze shromáždění odešli nebo se nepodepsali.*

---

záznam: Holinský Ivan, nar. 25. 5. 1937, reg. č. 9221, registrován 8. 12. 1967 OO MV Česká Lípa (podle všeho omyl). Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

97 AMV, a. č. 973053 MV, r. č. 11250 LIŠÁK. Reg. 20. 8. 1973, signální svazek, ukončeno 7. 10. 1974; AMV, a. č. 967278 MV, r. č. 11250 KAMIL. Reg. 6. 3. 1975 jako spis prověřované osoby, 1. 10. 1976 přeregistrován na svazek agenta. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Liška Jiří, nar. 6. 12. 1931, reg. č. 11250 (A, S, PO, NO), reg. 20. 8. 1973 O StB Havlíčkův Brod, archivován 9. 12. 1985. Údaje staženy dne 11. 11. 2005.

Například v ČSD Prachatice (Jihočeský kraj) ji odmítli před kolektivem 31 spolupracovníků podepsat vyloučení členové z KSC. Na podnikovém ředitelství Severokámen Liberec (Severočeský kraj) vystoupil při projednávání stanoviska jeden projektant s tím, že by chtěl nejprve znát konkrétní obsah Charty 77.[!] Při tom ještě napadal členy ZO KSC a stranu jako celek. Jedná se o bývalého člena KSC, který v srpnu 1968 vrátil legitimaci a v dubnu 1968 mu bylo zrušeno členství.“⁹⁸ Tehdy se uskutečnilo tisíce „antichart“. Jediným vysvětlením tohoto jevu je atmosféra strachu, kterou zásadním způsobem pomáhala budovat Státní bezpečnost a její agenturní aparát.

Dalším nástrojem StB byly technické prostředky. Jejich využití v podmínkách okresu bylo mnohem složitější než ve velkých sídlech. Jedna skupina tzv. zpravodajsko-technických úkonů se dá shrnout pod pojem zaznamenávání jednání osob na zvukové nebo obrazové nosiče; odposlechy prostorů, telefonního spojení, skryté fotografování či filmování. Dalším zpravodajsko-technickým úkonem byly tajné prohlídky bytů nebo pracovišť a dalších prostorů bez vědomí jejich uživatelů. Asi nejčastěji používaným a nejsnadněji aplikovatelným úkonem byla kontrola korespondence vnitrostátní i se zahraničím.

Uvedené služby pro Okresní oddělení StB na vyžádání zajišťoval VI. odbor Správy StB Hradec Králové. Použití technických prostředků bývalo poměrně komplikované, zejména instalace odposlechů. Vyžadovalo totiž nerušený a utajený přístup do příslušného prostoru. V malých městech a vesnicích mohlo neobvyklé počínání neznámých lidí způsobit nežádoucí zájem. Přesto je doloženo několik akcí nasazení technických úkonů. Jedna z akcí se týkala Josefa Čecha, který byl jako (údajný) agent CIC v padesátých letech vězněn a v době Pražského jara se angažoval ve sdružení politických vězňů K-231, kde byl členem ústředního výboru. V roce 1985 byly StB zachyceny poznatky o schůzkách bývalých politických vězňů, signatářů Charty 77, duchovních a aktivních laiků římskokatolické církve v domě J. Čecha ve Štokách. Tyto schůzky vyvolávaly v StB dojem, že Čech koordinuje oponenty režimu z různých proudů. Proto byl J. Čech rozpracováván O StB Havlíčkův Brod v akci IVAN pro podezření páchaní trestné činnosti podle § 98 (podvracení republiky). V akci byl nasazen prostorový odposlech přímo v bytě J. Čecha, jehož pomocí byly detailně dokumentována tamní setkání. Odposlech byl funkční nepochybně v průběhu roku

---

⁹⁸ NA, f. ÚV KSC, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 29, a. j. 32, bod „K informaci, pořadové číslo 9“: Informace o průběhu členských schůzí ZO KSC na počátku roku 1977 a o ohlasech na Chartu 77. Předložil G. Husák, 4. 2. 1977.

1985. V tomto roce byla celá řada výsledků odposlechů postupována dokonce centrální X. správě SNB, zejména 1. a 5. odboru k zamezování aktivit opozice a tzv. nelegální církve. Řada zpráv se dostala i mezi tzv. denní informace, které byly zasílány za celý kraj analytickému odboru X. správy SNB.⁹⁹

Dalším možným prostředkem StB bylo přímé skryté sledování pohybu osob, ovšem jeho využívání zajišťované buď IV. odborem správy StB Hradec Králové, nebo přímo IV. správou FMV bylo jen sporadické. Sledování bylo využíváno spíše jen v případech přesahujících rámec okresu.

---

⁹⁹ AMV, f. X. S SNB, inv. j. 443: Roční hodnocení pracovních výsledků za rok 1985, KS SNB – S StB Hradec Králové, adresováno X. S SNB Analyticko-informační plánovací a kontrolní odbor (AIPKO), 17. 1. 1986. V problematice „Antisocialistické síly, KAN, K-231, zakázané politické organizace“ zmínka o akci IVAN, osobní svazek r. č. 20356, vedený na osobu Čech Josef (1923); AMV, f. X. S SNB, inv. j. 1147: Denní informace ze S StB Hradec Králové, leden – prosinec 1985, AIPO.

III. NEPŘÍTEL

III.1 Charakteristika kraje a okresu

Východočeský kraj s centrem v Hradci Králové byl od roku 1960 členěn na 11 okresů. Do roku 1977 byla v deseti z nich (kromě Hradce Králové) oddělení Státní bezpečnosti, od roku 1977 v šesti oddělení a ve třech jen vysunutá pracoviště StB. Jedním z těchto oddělení bylo i Oddělení StB v Havlíčkově Brodě.

Havlíčkův Brod byl nejdále položeným okresním městem Východočeského kraje, ležící 103 km od Hradce Králové. Plocha okresu činila 1265 km², takže byl jedním z největších v kraji. V roce 1984 měl okres 97 731 obyvatel¹⁰⁰ a v roce 1980 na jeho území leželo 96 měst a obcí. Okres byl v rámci kraje ale nejméně osídleným, v roce 1966 na jeden km² připadalo 76,4 obyvatel.

K 31. 12. 1966 bylo ekonomicky činných 46 877 obyvatel (48,1 %). Nejvíce obyvatel pracovalo v zemědělství – 16 274 osob, v průmyslu 16 060, 2895 v dopravě a spojích, v obchodě 2407, ve stavebnictví 2340 a 6901 v „ostatních“ profesích.

Největším městem bylo sídlo okresu Havlíčkův Brod (v roce 1984 25 122 obyvatel). Bylo zde několik středních škol, odborných učilišť a zmíněných průmyslových podniků. Oblast – okraj Českomoravské vrchoviny – je zemědělsky nepřilíživě výnosná. V Havlíčkově Brodě se nalézalo ojedinělé vědecké pracoviště – Výzkumný ústav bramborářský, což souviselo s nejběžnější zemědělskou plodinou oblasti. Proto byly v sousedství města i škrobárny.

Druhým největším sídlem okresu byla Chotěboř (v roce 1980 8744 obyvatel), do roku 1960 sídlo soudního okresu. V místě se nacházelo gymnázium, střední zemědělská škola, střední odborné učiliště a několik podniků, z nichž nejvýznamnějším byly Chotěbořské strojírný.

Dalšími většími obcemi byly Ledec nad Sázavou (1980 5733 obyvatel) s významným průmyslovým podnikem Kovofiniš a obuvnickým podnikem Sázavan a dále Světlá nad Sázavou (v roce 1980 5335 obyvatel) se známými sklárnami Bohemia. Z menších sídel je možno zmínit Golčův Jeníkov (1980 2738 obyvatel), Přibyslav (1980 4049 obyvatel) s mlékárnou, Ždírec nad Doubravou (2373 obyvatel).

---

¹⁰⁰ Počet obyvatel okresu se významně neměnil, k 31. 12. 1960 činil 97 663 obyvatel, k 31. 12. 1968 97 364 obyvatel.

Okres Havlíčkův Brod byl položen ve vnitrozemí, což z hlediska Státní bezpečnosti představovalo jiné zájmy než například u krajů sousedících s Rakouskem či Spolkovou republikou Německo.

Obyvatelstvo bylo národnostně prakticky homogenní. Přesto byla v souladu s celorepublikovými směrnicemi StB věnována pozornost národnostním menšinám, zejména pak osobám německé národnosti. Na území okresu bylo do konce II. světové války několik obcí s početnou německou menšinou. Po poválečném odsunu se jejich počet významně snížil. V roce 1969 žilo na okrese 295 osob německé národnosti. Tato skupina občanů byla trvale sledována díky častějším stykům s cizinou i prostému faktu příslušnosti k německé národnosti jako možné „báze“ západoněmecké zpravodajské služby.

V okrese se nenacházela žádná významná naleziště surovin nebo klíčový průmysl, několik středně velkých průmyslových podniků v podstatě bez tzv. speciální (vojenské) výroby. Přes území okresu vedla ale významná komunikační spojení: železniční trať Praha-Brno-Bratislava s železničním uzlem v Havlíčkově Brodě a ve stejném směru dálnice D1. Přes území okresu byl položen i kabel státní telefonní linky Praha-Moskva (v obci Vepříkov se nacházela jeho chráněná zesilovací stanice).

Z objektů hodných zájmu z vojenského hlediska byly na území okresu umístěny pouze menší sklady munice (Bílek, Hněvkovice), civilní sklady pohonných hmot s vojenským významem v době branné pohotovosti státu (Šlapánov) a jediný větší vojenský útvar v Havlíčkově Brodě (kasárna a vrtulníkové letiště).

Z hlediska kulturních statků nebyl okres příliš bohatý. Na území okresu nebyla žádná vysoká škola či významná kulturní instituce. V ústraní žil v Okrouhlici malíř Jan Zrzavý a tehdy oficiálně ignorovaný Bohuslav Reynek v Petrkově. Zajímavým místem byla Lipnice nad Sázavou, kde se konaly s odkazem na Jaroslava Haška každoroční festivaly „humoru a satiry“ a v 80. letech pak i hudební festivaly. Tyto akce jako místa větší koncentrace osob vzbuzovaly zájem StB.

V okrese leží i malá obec Číhošť, která se stala v roce 1950 proslulou událostmi okolo údajného zázraku v tamním kostele. Ve sledovaném období však znamenala pouze mlčenlivý symbol tvrdé komunistické represe 50. let.

Shrnutí

Okres Havlíčkův Brod byl průměrným, nijak významným vnitrozemským okresem. V porovnání s jinými okresy Východočeského kraje patřil mezi chudší, bez turistických center, jako byly na severu Východočeského kraje Krkonoše nebo míst větší koncentrace obyvatel, jako třeba Hradec Králové a Pardubice, bez klíčových průmyslových center nebo nalezišť surovin.

III.2.1 Tři hlavní směry činnosti

„Právě proto, že zahraniční kapitalisté jsou v úzkém spojení a styku s naší reakcí, přikazuje nám ostražitost, abychom věnovali bedlivou pozornost cílům i úkolům a praxi špiónů a záškodníků. Strana burcuje k bdělosti vůči těmto agentům a ukládá svým členům proměnit v čin slova soudruha Gottwalda: My si republiku rozvracet nedáme!“ Ministr národní bezpečnosti Ladislav Kopřiva (1950)

Dosud byly představeny podmínky činnosti StB, jejich vykonavatelé a prostředky. Kdo stál, ať již domněle či skutečně, na druhé straně barikády? Proti komu byl aparát StB namířen?

I když bylo oddělení nevelké, přesto vedlo ročně několik desítek svazků a spisů a další administrativní agendu. Svazky a spisy (spisy stály významem níže než svazky) tvořily základní a nejtypičtější pracovní materiál Státní bezpečnosti. Kromě již zmíněných svazků a spisů tajných spolupracovníků a důvěrníků vedla StB svazky a spisy na občany a objekty svého zájmu. V oblasti zpravodajské činnosti to byly objektové svazky (OBS), vedené na zahraniční instituce a organizace, na významné objekty čs. národního hospodářství, vojenské objekty a na určité „státobezpečnostní problematiky“. V objektových svazcích byly shromažďovány především zpravodajské poznatky k příslušnému tématu. V souvislosti s objektovými svazky byly zakládány spisy prověřovaných osob (SPO) k shromažďování poznatků na „nepřátelské elementy“ a osoby patřící k „bázi vnitřního či vnějšího nepřítele“, tzn. existoval u nich z různých důvodů předpoklad sounáležitosti s „nepřítelem“.¹⁰¹

V průběhu „kontrarozvědného rozpracování“ byly v konkrétních případech zakládány na fyzické osoby signální svazky (SS) k prověrce a potvrzení nebo vyvrácení podezření z trestné činnosti. Osobní svazky (OS) byly zakládány na osoby, u nichž bylo podezření z trestné činnosti již potvrzeno, a končily zpravidla předáním vyšetřovateli StB. Pátrací svazky (PZS) byly zakládány k vypátrání dosud neznámého pachatele spáchaného trestného činu spadajícího do věcné příslušnosti vyšetřovatele StB. Kontrolní svazky byly zakládány ke kontrole a řízení důležitých akcí u podřízeného

---

101 AMV, RMV ČSSR č. 2/1978, Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky A-oper-I-1, čl. 22.

útvary StB, takže dublovaly již jinde existující svazky.¹⁰² Dále byly vedeny i spisy „nepřátelských osob“ (NO), ve kterých se shromažďovaly poznatky k osobám evidovaným podle příslušných rozkazů o evidenci nepřátel.

Například k 1. 5. 1977 vedlo Oddělení StB Havlíčkův Brod 35 svazků tajných spolupracovníků, 40 spisů důvěrníků a mimoto 10 osobních svazků a 50 spisů prověřovaných osob. Pro srovnání: v rámci celého kraje bylo vedeno celkem 459 svazků agentů, 45 svazků konspiračních a propůjčených bytů, 59 spisů kandidátů tajné spolupráce, 744 spisů důvěrníků, 9 osobních svazků, 85 signálních svazků, 13 pátracích svazků, 772 spisů prověřovaných osob a 587 spisů nepřátelských osob, z toho 7 v I. a 85 ve II. kategorii.¹⁰³

Oddělení StB Havlíčkův Brod se zaměřovalo stejně jako celá kontrarozvědka StB po celé sledované období na již zmiňované tři základní „linie“. Byly zachovávané na všech třech úrovních organizační struktury Státní bezpečnosti. Zatímco na centrální a krajské úrovni v jednotlivých liniích pracovaly stovky, respektive desítky lidí, v podmínkách okresu to byli jen jednotliví referenti. Odpovídalo to přiměřeně rozsahu zpracovávané agendy. V roce 1971 bylo například rozdělení témat mezi osm operativců Oddělení StB Havlíčkův Brod následující:

- ❶ problematika NSR a Rakousko – kpt. Jan Lebeda,
- ❷ vojenské objekty – kpt. Jaroslav Březina,
- ❸ vízoví cizinci (VC) – npor. Blahoslav Novák,
- ❹ výjezdáři, navrátilci,¹⁰⁴ emigrace, letáky a nápisy – kpt. František Mašita,
- ❺ Klub 231 (K 231), Klub angažovaných nestraníků (KAN), „nepřátelské osoby“ (NO), pravicoví oportunisté, Junák – kpt. Stanislav Čuban,
- ❻ římskokatolická církev, katolický Junák, národně socialistická¹⁰⁵ a lidová strana – kpt. Ladislav Karlík,
- ❼ ekonomika (EKO) – npor. Josef Marek,
- ❽ trasy, kamionová doprava, statické sledování¹⁰⁶ – npor. Jiří Král.¹⁰⁷

---

102 Tamtéž.

103 AMV, f. A 33, inv. j. 52, Návrh organizačního uspořádání činnosti StB charakteru v okresech Východočeského kraje r. 1977.

104 „Výjezdář“ – čs. občan, jemuž byla povolena cesta do nesocialistického zahraničí, „navrátilce“ – občan, který se vrátil do ČSSR natrvalo po legálním či nelegálním pobytu v zahraničí.

105 StB důsledně ignorovala skutečnost, že Československá strana socialistická přišla o přídomek „národně“ již po únoru 1948. Přes svoji jen formální existenci byla stejně jako strana lidová považována vždy za nespolehlivý a pečlivě sledovaný element.

V průběhu let se postupně měnil důraz na některé problematiky a konkrétní zaměření. Změny souvisely s různými faktory společenského a politického vývoje ve státě i v zahraničí.

---

106 „Trasy“ – pravděpodobně zjišťování obvyklých tras průjezdů cizinců, kteří prováděli vizuální špionáž, „statické sledování“ – sledování rizikových míst zejména u vojenských objektů, kde mohlo docházet k vizuální špionáži.

107 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 8, Plán činnosti na úseku kádrově výchovné práce na rok 1971.

III.2.2 Vnější nepřítel

Jako první se zpravidla uváděla linie „boje proti vnějšímu nepříteli“, nazývaná též linie I. odboru krajské správy StB, nebo i linie II. správy¹⁰⁸. Problematika zahrnovala boj proti činnosti rozvědek tzv. kapitalistických států, působení „vízových cizinců“ (VC) zdržujících se na území ČSSR z jakéhokoliv důvodu, diplomatů z nekomunistických, tzv. kapitalistických států, odhalování spolupracovníků zahraničních rozvědek mezi čs. občany apod. Převedeno na definice trestního práva se jednalo zejména o trestnou činnost podle § 105 vyzvědačství a § 106 ohrožení státního tajemství. Toto zaměření Státní bezpečnosti bylo a je někdy vydáváno za v podstatě politicky indiferentní, za prakticky srovnatelné s činností zpravodajských služeb v demokratickém státě. Ovšem praxe StB v tomto zaměření vždy znamenala široce pojatou kontrolu všech cizinců z „nepřátelského“ zahraničí, kontrolu veškerých kontaktů čs. občanů s cizinci, s „nepřátelským“ zahraničím i zahraničními legálními misemi vůbec. A to nejen skrytou kontrolu, ale také aktivní kroky k přerušování a izolování těchto kontaktů a vlivů. Kontrarozvědný boj proti zahraničním rozvědkám byl ve skutečnosti jedním z významných nástrojů komunistického režimu ve snaze izolovat zemi a její občany od svobodného světa. Při plnění tohoto politického zadání byly navíc využívány všechny dostupné a využitelné prostředky, v krajních případech i včetně provokací – tzv. agenturně operativních kombinací¹⁰⁹ a zpravodajských her.

Linie boje proti vnějšímu nepříteli patřila obsahově vcelku k neměnným.

V roce 1964 (první dochovaná zpráva) byla v centru zájmu po linii I. odboru činnost nepřátelských rozvědek USA, Anglie, Francie, NSR a vízoví cizinci z tzv. kapitalistických států a spojení občanů do zahraničí v souvislosti s významnými vojenskými a hospodářskými objekty.¹¹⁰

108 Název podle nadřazených součástí zpracovávajících příslušnou linii. Název „linie II. správy“ platil v letech 1974–1988, kdy se stala II. správa FMV (SNB) správou kontrarozvědky pro boj proti vnějšímu nepříteli. V letech 1964–1974 a 1988–1990 byly v II. správě MV (od r. 1971 FMV, od r. 1979 SNB) sloučeny složky StB všech tří linií. Vzhledem k této nejednotnosti užívám termín „linie I. odboru“.

109 „Agenturně operativní kombinace“ bylo například vyvolání kontaktu občana a zastupitelského úřadu a získání „důkazu“ o špionáži.

110 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 1, Zpráva o činnosti okresního oddělení MV Havlíčkův Brod za rok 1964, 28. 12. 1964, kpt. Jaroslav Rus, adresát sekretariát náčelníka KS MV Hradec Králové.

V roce 1972 byla sledována činnost „výjezdářů“ do NSR a Rakouska a občanů, kteří se v letech 1968–1969 zdržovali bez úředního povolení v cizině a mohli být podle StB před návratem do Československa získáni ke spolupráci nepřátelskou zpravodajskou službou. Z hlediska ochrany vojenských objektů byla věnována pozornost tzv. vizuální rozvědce cizích diplomatů v okolí vojenských objektů, místním občanům se znalostí vojenských objektů a vyjíždějících do zahraničí, „vízovým cizincům“ navštěvujícím příbuzné žijící nedaleko vojenských objektů a vojákům z povolání propuštěným v době normalizace z politických důvodů z armády.¹¹¹

V roce 1977 byli na okrese Havlíčkův Brod nejzajímavější vízoví cizinci, německá menšina, výjezdy čs. občanů do kapitalistických zemí a navrátilci.

V roce 1979 to byli občané se styky v USA a NSR a tzv. výjezdáři.¹¹²

Sledování byli občané, kteří se pracovní či soukromně stýkali s pracovníky západních diplomatických, kulturních a obchodních misí v Československu. Byli potenciálně podezřelí ze špionáže, navíc se mezi nimi snažila StB získávat spolupracovníky pro infiltraci těchto misí. Poměrně zřídka se stávalo, že čs. občané udržovali soukromé přátelské vztahy s cizinci žijícími či dojíždějícími na čs. území. Takových cizinců nebylo mnoho, navíc tyto vztahy dříve nebo později zpravidla vyvolaly zájem StB a potíže různého druhu. Občané, kteří byli v písemném, telefonickém nebo osobním kontaktu na některou sledovanou zahraniční misi, byli zařazováni do zvláštního seznamu, tzv. stykové báze tohoto objektu.¹¹³

Relativně početnou a bedlivě sledovanou skupinou byli občané, kteří se pracovní setkávali se zaměstnanci zahraničních firem buď při dodávkách a servisu zahraničního zařízení do čs. podniků, nebo při obchodních jednáních doma i v zahraničí. Tato problematika ale spadala pod pravomoc ekonomické kontrarozvědky, takže bude rozebrána na jiném místě.

Nejintenzivněji sledovanými osobami byli ale samotní cizinci. Přestože diplomatická zastoupení byla jen v hlavním městě, diplomaté se dostávali do kontaktu i s krajskými a okresními součástmi Státní bezpečnosti. Poměrně často totiž projížděli po čs. území mimo sídlo své mise. Ačkoliv se často jednalo o cesty naprosto nevinné, pro

---

111 Tamtéž, inv. j. 10, Roční prováděcí plán práce oddělení StB Havlíčkův Brod na rok 1972.

112 Tamtéž, inv. j. 38, Vyhodnocení prováděcího plánu práce za rok 1979 po linii II. správy FMV, 22. 10. 1979.

113 AMV, r. č. 79, objektový svazek OBORA, díl svazku č. 27, s. 22–24, Styky na ZU NSR v Praze, předání poznatků, 20. 5. 1986.

StB byli diplomaté vždy podezřelí z tzv. vizuální špionáže – pozorování vojenských objektů, přesunů vojenské techniky apod. Proti cestám diplomatů byla přijímána řada opatření. Nešlo je sice zakázat, byly ale co nejvíce ztěžovány. Veřejná bezpečnost bedlivě sledovala a kontrolovala, zda diplomaté dodržují dopravní předpisy. Auta s diplomatickou značkou byla často kontrolována Veřejnou bezpečností, zda se nepokouší překonat různá vyznačená omezení vjezdu a pohybu poblíž vojenských posádek. Systém kontroly byl stále zdokonalován. V roce 1981 byl například II. správou SNB rozeslán i na krajské správy SNB metodický pokyn o postupu v případě autonehod diplomatů. K výjezdové skupině VB se měl připojit pověřený příslušník StB a zúčastnit se vyšetřování autonehody na místě. Měl co nejdokonaleji prohlédnout vozidlo, zejména tam, kde to umožňovalo zranění nebo úmrtí účastníka nehody. Při prohlídce se měl zaměřit na převoz „závadových tiskovin“, písemností, na odhalování zabudovaných schránek, úkrytů, technických prostředků, měl provést fotodokumentaci atd.¹¹⁴ Ukázkou kontroly pohybu diplomatů byla akce TRASA. Projekt této celostátní akce byl zaváděn do praxe cestou I. odborů krajských správ StB od června 1987. Cílem bylo systematicky kontrolovat pohyb a činnost zejména diplomatů u vojenských prostorů a objektů. Akce TRASA byla vyhlášována pro území kraje nebo vybraných okresů příslušnými náčelníky s uvedením poznávací značky sledovaného diplomatického vozidla. Po vyhlášení akce byla hlídkami útvarů SNB, VKR, ale i KGB a Ostrahy státních hranic obsazována vytipovaná kontrolní místa, kde se předpokládal průjezd sledovaného vozidla. Hlídky na kontrolních stanovištích měly hlásit, zda přes jejich kontrolní stanoviště projelo nahlášené vozidlo, a nadřízená součást StB vyhodnocením údajů z kontrolních bodů měla mapovat jeho pohyb. Při kontrolních akcích se ale ukázalo, že hlídky nahlášená vozidla často vůbec nezaregistrovaly a akce TRASA byla tedy velmi nespolehlivá.¹¹⁵

Akce TRASA byla v modifikované podobě připravena v r. 1988 pro případy průjezdů inspekčních skupin kontrolujících naplňování závěrů mezivládních odzbrojovacích jednání – akce STOCKHOLM a WASHINGTON¹¹⁶. Dalšími

---

114 AMV, r. č. 89 objektový svazek CIZINEC, správa StB Hradec Králové, hlavní svazek, s. 16–18, Součinnostní opatření při řešení dopravních nehod vízových cizinců, 7. 9. 1981, náčelník II. správy SNB plk. Vrba Karel. Průvodní dopis a příslušný materiál, zpracovaný 6. odborem II. správy SNB 1. 9. 1981.

115 AMV, r. č. 89 objektový svazek CIZINEC, díl svazku č. 12 (TRASA), 4. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové.

116 AMV, r. č. 89 objektový svazek CIZINEC, díl svazku č. 13, část č. 2, Metodika organizace bezpečnostních úkolů při příjezdu inspekčních skupin na území ČSSR v souvislosti se závěry Konference o opatřeních k posílení důvěry a bezpečnosti a o odzbrojení v Evropě konané ve Stockholmu, FMV. Akce

podobnými kontrolními akcemi byly koncem 80. let akce ŽURNÁL (celostátní akce ke kontrole pohybu novinářů z NSR, USA, Velké Británie a Francie), STOP (kontrolní akce zaměřená na zjištění činnosti „vízových cizinců“ podezřelých jen několikahodinovým pobytem na území ČSSR, třebaže je vízum opravňovalo k delšímu pobytu) a akce NÁVRAT (komplexní kontrolní opatření zaměřené na vystěhovalce z ČSSR žijící legálně v NSR a dojíždějící na území ČSSR s cílem odhalit, zda se nejedná o nepřátelské agenty).¹¹⁷

Poněkud exotickou skupinu údajných špiónů představovali diplomati čínského velvyslanectví v Praze. V akci s krycím názvem ČESTLICE byla zejména v polovině 70. let věnována pozornost jejich návštěvám okresu. Měli údajně zájem o vojenské objekty, některé průmyslové podniky a o měření tlakových vln z vrcholků kopců. Havlíčkobrodsko se, alespoň podle materiálů StB, nacházelo v případě jaderného bombardování Československa v „hluchém prostoru“. Na čínské velvyslanectví se dokonce údajně podařilo úspěšně „podstavit“ agenta řízeného Oddělení StB Havlíčkův Brod s krycím jménem PETR.¹¹⁸

Z cizinců byli za nejnebezpečnější považováni tzv. kategorizovaní vízoví cizinci. Takto StB označovala příslušníky armád, bezpečnostních složek nebo mocenského aparátu tzv. kapitalistických států přijíždějící na území ČSSR. Všichni takoví lidé byli pečlivě kontrolováni a sledováni, zda nepřijíždějí do ČSSR s rozvědnými úkoly nebo zda se nenajde příležitost k jejich získání za tajné spolupracovníky StB.

V problematice vízových cizinců byla řízena zvlášť vykazovaná agentura. Za rok 1981 za celý kraj Hradec Králové bylo řízeno 92 agentů, kteří vyprodukovali celkem 310 agenturních zpráv, z toho ve vlastní problematice „vízoví cizinci“ 118 zpráv. Z tohoto počtu bylo Oddělením StB Havlíčkův Brod řízeno 5 agentů, kteří podali celkem 6 zpráv, ovšem z nich měly souvislost s danou problematikou pouze 2 agenturní zprávy (!).¹¹⁹

STOCKHOLM + přílohy Systém činnosti StB s. 50–71: Metodika bezpečnostních opatření při příjezdu inspekčních skupin USA na území ČSSR v souvislosti s plněním dohody mezi ČSSR, NDR a SSSR o inspekcích a Smlouvy mezi SSSR a USA o likvidaci raket středního a kratšího doletu, FMV Akce WASHINGTON.

117 Tamtéž, desky Akce ŽURNÁL, STOP, NÁVRAT, oddělení StB Svitavy.

118 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 15, Plán činnosti v problematice boje proti nepřátelským rozvědkám, vízovým cizincům a navrátilcům, oddělení StB Havlíčkův Brod, 4. 12. 1975.

119 AMV, r. č. 89, objektový svazek CIZINEC, díl svazku číslo 13 (Řízení problematiky), 4. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové, s. 63, Počet informací od tajných spolupracovníků vedených

Po linii I. odboru byla zajišťována řada opatření vojenského charakteru. Ve spolupráci s III. správou SNB (VKR) byla po celá 70. a 80. léta organizována opatření k zajištění „ochrany“ posádek Střední skupiny sovětských vojsk v ČSSR a v o něco méně intenzivní míře i objektů Československé lidové armády. V říjnu 1984 byla náčelníkem II. správy SNB rozeslána směrnice k opatření proti případným reakcím na rozmístění sovětských jaderných raket středního doletu na území ČSSR.¹²⁰

Pozornost byla věnována tzv. výjezdářům, občanům, kterým se podařilo soukromě či služebně vycestovat mimo „země socialistického tábora“. Už byla popsána činnost Oddělení pasů a víz, jehož využívali i příslušníci Oddělení StB Havlíčkův Brod pro zpravodajské pohovory s tzv. výjezdáři. Podle konkrétních případů lze charakterizovat formu takového pohovoru: jednomu občanu bylo povoleno v polovině 80. let krátkodobé vycestování do NSR za dcerou, která tam emigrovala po srpnu 1968. Pohovor po návratu se zaměřoval na způsob celního a pasového odbavení na německé straně hranic, na životní podmínky a názory dcery-emigrantky, na vojenské objekty zaznamenané tzv. výjezdářem během cesty na území NSR.¹²¹

Hodně se situace pro StB v oblasti kontroly zahraničních cest změnila po opatřeních zmírňujících dosavadní letité tvrdé podmínky pro vycestování do nesocialistických států. Od roku 1988 mohl po založení valutového konta v čs. bance vyjet do zahraničí prakticky každý čs. občan. Zprávy Oddělení pasů a víz v Havlíčkově Brodě za rok 1989 hovoří o tom, že StB v té době již jen pasivně registrovala rostoucí počet zahraničních cest občanů. Pohovory na Oddělení pasů a víz v Havlíčkově Brodě v letech 1988–1989 svědčí o tom, že získávat nějaké poznatky od občanů bylo již velmi nesnadné.¹²² Obava z vlivu StB na uskutečnění cesty již ztratila dřívější význam.

Krajská správa StB kontrolovala činnost podřízených součástí StB působících po dané linii. Dochovaly se záznamy z těchto kontrolních jednání na Oddělení StB Havlíčkův Brod dokumentující např. stav činnosti proti aktivitám Bundes Nachrichtens Dienst (Spolková zpravodajská služba NSR – BND) v letech 1988–1989.¹²³ Dne 9. 2.

---

v problematice vízových cizinců za rok 1981, 8. 4. 1982, správa StB Hradec Králové Analyticko-informační úsek – Statisticko-evidenční oddělení.

120 Tamtéž, č. 1 . 90–92, Metodický pokyn náčelníka II. správy SNB k zajištění RMV ČSSR č. 6/1983 (rozmístění raket středního doletu v ČSSR, opatření), 24. 10. 1984, 6. oddělení II. odboru II. správy SNB.

121 AMV, r. č. 79, objektový svazek OBORA, díl svazku č. 10, č. 1. 171–173, pohovor s výjezdářem, 18. 9. 1986, por. Kanický.

122 Tamtéž, díl svazku č. 1, část č. 3, úřední záznamy o cestách občanů do NSR na peněžitý dar.

123 Pokud StB odhalila skutečnou činnost některé zahraniční rozvědky na území ČSSR, jednalo se nejčastěji právě o BND.

1989 proběhlo v Havlíčkově Brodě „součinnostní jednání a metodická činnost“ v problematice BND. Přitom bylo zjištěno, že na oddělení není vedena žádná akce (tj. signální nebo osobní svazek) nebo i spis prověřované osoby v této problematice. Údajně byly jen vytipovávány možné případy z již dříve shromážděných podkladů. Od předcházejícího obdobného jednání, které se konalo 16. 3. 1988, se sice údajně zlepšilo „vytěžování výjezdářů“, přesto ale npor. František Kanický, odpovědný na oddělení za danou problematiku, nezískal za celý rok žádný poznatek umožňující založení spisu nebo svazku (!). Kontrola konstatovala patrnou pasivitu npor. Kanického, „*který poměrně brzy připustí názor vytěžované osoby, že nic neviděla, s nikým se nesešla atp.*“¹²⁴ Při dalším jednání 14. 6. 1989 bylo zjištěno, že se kritizovaný stav dosud nezměnil. Na okrese se ale proti roku 1988 zvýšil o 50 % požadavek výjezdů občanů na výjezd do kapitalistických států na základě složení finančních prostředků. Na tento nárůst reagovalo oddělení zvýšeným počtem pohovorů před návratem do ČSSR a s vytipovanými výjezdáři i po něm. Kanický se vymlouval, že se u některých vytipovaných osob sice pokusil o pohovor, ale neuspěl. Proto jednání skončilo neutrálně: důsledněji se věnovat pohovorům, tipovat výjezdáře...¹²⁵

Podle vnímání teoretiků Státní bezpečnosti existovala na Západě celá řada údajných „center ideologické diverze“, jejichž hlavním smyslem existence měla být snaha o likvidaci komunistických režimů. Jednalo se o prakticky všechny mezinárodní nevládní i vládní organizace zejména působící na území USA, Velké Británie a NSR, které se nějakým způsobem zabývaly výzkumem „východních otázek“, vztahy s Východem, lidskými právy apod. Byly sem řazeny dohromady například Amnesty International, PEN Club, CIA, RSE a mnoho dalších. Podle StB byla zvláště hodná pozornosti tzv. emigrantská ideodiverzní centra: časopisy a seskupení Listy (od roku 1969), Svědectví (od roku 1956), křesťanská střediska Velehrad a Slovenský ústav Cyrila a Metoděje, Světový kongres Slováků (1971), Rada svobodného Československa (1949), Československý poradní sbor v západní Evropě (1972), Naardenský výbor

---

124 AMV, r. č. 79, objektový svazek OBORA, část svazku 13, 2. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové, č. 1. 123–124 (100–101): Záznam kpt. Jar. Ševčík správa StB Hradec Králové, za oddělení StB Havlíčkův Brod npor. František Kanický a mjr. JUDr. Miloslav Kolářský.

125 Tamtéž, díl svazku číslo 31, část číslo 3 „Řízení problematiky“, 2. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové, č. 1. 11–16 (25–30), Záznamy z metodické činnosti na oddělení StB Havlíčkův Brod 14. 6. 1989, kpt. Jaroslav Ševčík a por. Zdeněk Svoboda a za oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Fr. Kanický.

Československo (1969), Svobodná společnost pro podporu přátelství s národy Československa a řada dalších.¹²⁶

Jak boj proti „ideodiverzi“ vypadal v praxi, ukazuje dílčí případ z akce IDEODIVERZE. StB roku 1974 věnovala pozornost celkem devíti občanům okresu, kteří nezávisle na sobě písemně požádaly buď velvyslanectví USA v Praze, nebo rozhlasovou stanicí Hlas Ameriky o fotografie astronautů z Apola 14 a případně o fotografie Kohoutkovy komety. Všichni obdrželi poštou po třech fotografiích astronautů a byli poté pod kontrolou StB, zda nebudou dále pokračovat v písemném styku a nebudou od velvyslanectví nebo Hlasu Ameriky dostávat písemnosti „ideodiverzního charakteru“. Za připomenutí stojí, že StB získala infomace o průběhu a obsahu udané korespondence nelegální, ale zcela rutinní cenzurou pošty. Pozorování zmíněných občanů bylo ukončeno v roce 1975 preventivně výchovnými opatřeními, „*kteřá mají dostatečný dopad na osoby, které dopisovaly*“. Nešlo jen o pohovory, ale ve čtyřech případech i o oznámení do zaměstnání.¹²⁷ Akce IDEODIVERZE pokračovala proti jednotlivým občanům i v dalších letech.

Vliv tzv. center ideodiverze na okrese byl patrnější až ve druhé polovině osmdesátých let. Jednalo se zejména o četnější písemné či telefonické reakce posluchačů na vysílání Rádía Svobodná Evropa, případně dalších zahraničních rozhlasových stanic. V březnu 1986 zaznamenalo Oddělení StB na okrese Havlíčkův Brod takové aktivity „ideocenter“: ředitel n. p. Agrozet Brno závod Havlíčkův Brod oznámil, že obdržel dálnopis následujícího znění: „*Vážení přátelé, vaše připomínky, náměty, nápady i kritiku k vysílání čs. sekce radia SE [Svobodná Evropa] můžete telefonovat na číslo 0049892102214.*“ Stejně dálnopisné zprávy došly ve dnech 15.–16. 3. 1986 rovněž podnikům n. p. Sigma Česká Třebová, Průmysl mléčné výživy Pardubice a Státní statek Teplice nad Metují. Dne 16. 3. 1986 ve 22.07 na operačním

---

126 AMV, npor. Houdek, Ludvík: Struktura ideodiverzních a emigrantských center a jejich využívání proti ČSSR, Diplomová práce absolventa VŠ SNB fakulty StB, 1982. JUDr. Houdek Ludvík (1949) byl příslušníkem SNB od 1. 12. 1970, působil nejprve v rámci Správy VB Praha, 1. 5. 1974 přemístěn ke složce StB (referent skupiny StB Kutná Hora). V letech 1978–1982 studoval na fakultě StB VŠ SNB v Praze. K 15. 1. 1990 měl Houdek hodnost majora a zastával funkci zástupce náčelníka OS SNB pro StB Kutná Hora. Služební poměr ukončil ze „závažných důvodů“ 31. 3. 1990. AMV, personální spis Ludvíka Houdka.

127 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 14, Plán činnosti v problematice boje proti nepřátelským rozvědkám, vızovým cizincům a navrátilcům, 9. 12. 1974, náčelník O StB Havlíčkův Brod pplk. Jaroslav Rus; Tamtéž, Vyhodnocení prováděcího plánu práce za rok 1975 zaslání, 15. 12. 1975, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Karel Kepr. Akce IDEODIVERZE byla vedena v objektovém svazku r. č. 7369.

středisku OS SNB Havlíčkův Brod dokonce npor. Jindra zvedl telefon, kde se ozvalo: „Zde rozhlasová stanice Svobodná Evropa, můžete mluvit.“¹²⁸

Kontrolovat oddělení mohla nadřízená součást i podle zasílaných hlášení. Například struktura zprávy o činnosti okresního oddělení po linii I. odboru správy StB Hradec Králové za rok 1981 vypadala následovně:

Úvod – dosažené výsledky v plnění hlavních plánovaných úkolů, nesplnění termínovaných úkolů a příčiny;

I. část – rozpracovávané akce: celkový počet, dosahované výsledky. Nově zavedené akce v r. 1981, v jaké problematice, pro jakou trestnou činnost;

II. část – konkrétní (i dílčí) poznatky k formám a metodám nepřátelské činnosti v rozpracovávaných problematikách;

III. část – úkoly ročního plánu práce k získání tajných spolupracovníků a konspiračních bytů, stav plnění (počet získaných spolupracovníků a bytů podle problematik), výjezdy tajných spolupracovníků do zahraničí, jejich počet a zpravodajské výsledky. Stručné slovní zhodnocení úrovně práce s tajnými spolupracovníky, existující rezervy, % řízení tajných spolupracovníků s využitím konspiračních a propůjčených bytů, „rozpracovanost“ kandidátů tajné spolupráce a typů těchto kandidátů pro další období;

Závěr – realizované případy vedené ve svazcích i mimo:

- a) zahájení trestního stíhání vyšetřovateli StB,
- b) zahájení trestního stíhání vyšetřovateli VB (na základě předaných poznatků od StB),
- c) provedení preventivně výchovných a profylaktických opatření včetně vyhlášení výstrahy.¹²⁹

Na okrese Havlíčkův Brod nebyl za sledované období odhalen žádný skutečný spolupracovník některé nepřátelské zpravodajské služby. Byl zjištěn pouze jeden případ spadající pod § 105 trestního zákona – vyzvědačství. V akci ÚNIK byl sledován Jaroslav Král (1954), dělník Okresního stavebního podniku v Habrech, který údajně

---

128 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 1148, Denní informace ze správy StB Hradec Králové leden-prosinec 1986, Analyticko informační a plánovací odbor.

129 AMV, r. č. 79, objektový svazek OBORA, díl svazku číslo 31, část číslo 2, 2. oddělení I. odboru správy StB Hradec Králové, č. l. 19–20, Osnova k ročnímu vyhodnocení splnění úkolů ročních plánů práce útvarů StB ve Východočeském kraji za rok 1981 po linii II., X. a XI. správy SNB, 2. 11. 1981. Pojmy „preventivně výchovná opatření“ a „výstraha“ jsou osvětleny v kapitole věnované konkrétním postihům.

shromažďoval utajované údaje z vojenské oblasti stupně „přísně tajné zvláštní důležitosti“. Informace měl údajně v úmyslu po své plánované emigraci prodat některé nepřátelské rozvědce. Trestní stíhání J. Krále zahájil odbor vyšetřování Správy StB Hradec Králové 23. 5. 1977 ve spolupráci s VKR. Třidvacetiletý Jaroslav Král byl současně vzat do vazby.¹³⁰

Shrnutí

Linie „boje proti vnějšímu nepříteli“ neměla v podmínkách daného okresu významné praktické výsledky. Za celé sledované období byl tedy v oblasti působnosti Okresního oddělení StB Havlíčkův Brod zjištěn pravděpodobně jediný případ trestné činnosti podle § 105. Kromě příležitostného sledování vojenských objektů na okrese nebyl rozpoznán nějaký významnější konkrétní zájem cizích zpravodajských služeb. Zaznamenávané kontakty občanů se zastupitelskými úřady nebo se zahraničím neměly charakter vyzvědačství. Nebyl získán ani žádný tajný spolupracovník využitelný k proniknutí do cizích zpravodajských služeb.

---

130 AMV, f. A 34, inv. j. 386, Přehled realizovaných případů vyzvědačství po linii II. správy FMV od 1. 7. 1974 do r. 1978 včetně, tamtéž, Seznam osob realizovaných a dosud neodsouzených v letech 1976 a 1977 pro vyzvědačství po linii II. správy FMV, č. 1. 44.

III.2.3 Vnitřní nepřítel

Tato problematika, nazývaná „vnitřní zpravodajství“ či doslova „boj proti vnitřnímu nepříteli“ je nejtypičtějším dokladem charakteru StB jako politické policie. Byla jednoznačně podřízena mocenským zájmům komunistické strany a orientovala se podle její politiky. To je doloženo oficiálními dokumenty, konkrétní činností StB i obecnou zkušeností společnosti. Kontrole StB ve vnitřním životě státu podléhalo všechno, co mělo, ale i třeba jen mohlo nepřímo mít nějaký vliv na stabilitu moci KSČ. Formálně se jednalo o celou řadu možných trestných činů proti republice (vlastizrada, podvracení republiky, teror, poškozování státu světové socialistické soustavy, pobuřování, zneužívání náboženské funkce, hanobení republiky a jejího představitele, hanobení státu světové socialistické soustavy a jejího představitele, opuštění republiky, poškozování zájmů republiky v cizině atd.).¹³¹

Vnitřní političtí nepřátelé v chápání Státní bezpečnosti byli vlastně oponenty, opozicí, odpůrci. Charakterizovat občany v těchto pojmech v Československu daného období je zatím nesnadné. Samotná existence opozice ve formě běžné v demokratických politických systémech byla v komunistickém režimu nelegální. Opoziční a nesouhlasné projevy různé intenzity se vyskytovaly většinou izolovaně a měly nejružnější formy a motivy. V současnosti dosud trvá mezi odborníky diskuse o typologii skupin a proudů stojících proti komunistickému režimu nebo mimo něj. V rámci KSČ opozice po likvidaci reformního pokusu v r. 1968 již nikdy nebyla jakoukoliv legální formou povolena. Vyloučení a vyškrtnutí členové KSČ po Pražském jaru nebyli pro vládnoucí moc partnery. Bohužel malé pozornosti se těší významné síly stojící programově mimo vládnoucí moc, jako byla katolická církev či nekonformní mládež (underground). Situaci komplikuje fakt, že v případě katolické církve jde o neoficiální proudy působící bez otevřené podpory oficiálního vedení církve, někdy dokonce i proti jeho zájmům a underground byl „programově“ živelný. Cílem těchto sil navíc nebylo svržení režimu KSČ, ale dosažení náboženských svobod nebo práva na svobodný život podle svých představ.

Podle srovnání výsledků dosavadní diskuse s mými poznatky o stavu tohoto jevu na úrovni okresu (zejména v době normalizace) je třeba hovořit především o různých

---

131 V letech 1950–1962 platil trestní zákon č. 88/1950 Sb., poté č. 141/1961 Sb. Trestné činy proti republice byly vyjmenovány v první hlavě II. zvláštní části trestního zákona.

formách „odporu“. Zajímavé jsou v té souvislosti pojmy „vnitřní exil“, kdy izolovaní jedinci zklamaní slabostí reformních politiků a nemožností ovlivnit politické poměry volili cestu minimálního podílu na životě většinové společnosti konformní s vládnoucí mocí, včetně ignorování symbolických rituálů souhlasu: „voleb“, politických slavností, „výzdoby“ v době výročí, aktivity v politických a společenských organizacích¹³² atd. To vše byly sledované projevy chování. Do kategorie vnitřního exilu lze zařadit občany, kteří volili vlastní cestu mimo společnost, bez potřeby se nějak negativně vymezovat: cestu aktivního náboženského života nebo svobodného životního stylu (underground, punk).¹³³ Na druhé straně se určití jedinci, kteří museli na venkově riskovat větší míru expozice než v anonymějším prostředí velkoměsta, odhodlávali k aktivnějším formám odporu: napsům, anonymním dopisům, letákům, stížnostem. Extrémní formy odporu (sabotáže, teroristické činy či špionáž) byly v daném prostředí již naprosto ojedinělé.

U drtivé většiny „nepřátel Státní bezpečnosti“ se tedy dá hovořit o různých formách a intenzitě „odporu“ spíše než o opozici, a to zejména u nejlépe organizovaných a nejpočetnějších skupin – církve a undergroundu.¹³⁴

Ve druhé polovině 70. let se začínají formovat určité zárodky dlouho izolované opozice. Až s blížícím se koncem totalitního režimu lze v osmdesátých letech pozorovat politizaci nositelů „odporu“. Bylo to například vytváření občanských nezávislých iniciativ jako Hnutí za občanskou svobodu, Nezávislé mírové sdružení či zde konkrétně sdružení Havlíčkova mládež, nebo formulování požadavků církví, které musely být chápány i svými hlasateli v dané společenské situaci jako politikum (např. petice Augustina Navrátila).

Trvale tedy existoval pro StB „vnitřní nepřítel“. Měnilo se ale jeho složení. Některé sociální skupiny nepřátel byly Státní bezpečností brány jako méně nebezpečné – jejich protagonisté stárli nebo byli postupem času a působením StB demoralizováni. Díky politickému a společenskému vývoji se objevovaly nové skupiny skutečných či domnělých nepřátel. Pro StB nehrála primárně roli reálná nebezpečnost, ale příslušnost k určitým rizikovým skupinám obyvatel. V tomto ohledu vládla velká setrvačnost.

---

132 Nejen KSČ, ale i monopolní Revoluční odborové hnutí, Svaz československo-sovětského přátelství a další i relativně nepolitické organizace Národní fronty, které se musely na rituálech souhlasu podílet.

133 V této souvislosti stojí za připomenutí, že jinak kritizovaná asociálnost nekonformní mládeže má pro svoji přímou tvář tvář totalitnímu systému zde pozitivní roli.

134 Diskusi na téma opozice a odpor jsou věnovány některé příspěvky ve sborníku *Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968–1989*, Petr Blažek (ed.), ÚČD FF UK a Dokořán, Praha

Nepřátelé byli definováni a kategorizováni například ve směrnících pro rozpracování, pozorování a evidenci tzv. bývalých lidí, které byly vydány Rozkazem ministra vnitra Rudolfa Baráka 3. 1. 1959. Již v roce 1960 dosahoval počet evidovaných „bývalých lidí“ celostátně téměř sta tisíc.¹³⁵ Důsledkem evidence bylo systematické pozorování nebo i aktivní „agenturně operativní rozpracování“ statisíců občanů. V roce 1964 byl projekt podroben kritice nového vedení MV, „bývalí lidé“ byli přejmenováni na méně konfliktní „nepřátelské osoby“ a přijata zásada diferenciaci při zaevidovávání. Při zařazování do evidence mělo být přihlíženo k „třídním hlediskům“ a poznatkům o konkrétní negativní činnosti či postojích evidovaného. „Nepřátelské osoby“ byly nyní rozděleny do čtyř kategorií nebezpečnosti. Přehled důvodů pro evidenci se ale podstatně nezměnil.¹³⁶ V době Pražského jara v roce 1968 došlo ke zrušení evidence, která byla obnovena rozkazem ministra vnitra ČSSR z 30. 9. 1970. V systému se neobjevilo nic zásadně nového, ovšem obsah kategorií evidovaných osob byl významně aktualizován podle nové politické situace.¹³⁷ Naposledy byla novelizována evidence „nepřátelských osob“ v roce 1978, a to s ohledem na tehdejší rozvoj opoziční činnosti. Tehdy se již ale nehovoří o „nepřátelských“, ale o „evidovaných osobách“.¹³⁸ Evidence obyvatel nebezpečných režimu byla od počátku vedena okresními odděleními StB, takže na okresech existovaly seznamy konkrétních nepřátel. To mohlo vynést evidovaným i pobyt v koncentračním táboře, které byly připravovány například pro případ branné pohotovosti státu (jako akce NORBERT¹³⁹).

Vývoj zájmu StB o z hlediska režimu rizikové skupiny obyvatel můžeme sledovat na vývoji změn v zaměření Oddělení StB Havlíčkův Brod během sledovaného období.

V průběhu 60. let se StB stále zaměřovala na lidi postižené převzetím moci komunisty v únoru 1948 a následnou perzekucí padesátých let. Byli to bývalí podnikatelé, jímž byl vyvlastněn nějaký majetek, lidé, kteří se angažovali v předúnorové politice, státní správě nebo společenském životě v rozporu se zájmy komunistů a přišli po únoru 1948 o své postavení. Dalším pojmem ze spektra nepřátel

---

2005 (úlohu náboženství zde zdůrazňuje Jaroslav Cuhra), a byl mu věnován i seminář ÚSD AV ČR dne 11. 2. 2004, jehož písemný záznam je k dispozici na http://www.usd.cas.cz/usdwin/sem_vilimek.htm.

135 AMV, RMV 1/1959 z 3. 1. 1959 „Rozpracování, pozorování a evidování „bývalých lidí“.

136 AMV, RMV 10/1964 z 17. 2. 1964 „Evidování nepřátelských osob“.

137 AMV, RMV 44/1970 z 30. 9. 1970 „Evidování a rozpracování nepřátelských osob“.

138 AMV, NMV č. 21 z 28. 12. 1978 „Směrnice pro evidenci osob ohrožujících vnitřní pořádek a bezpečnost státu“.

139 Srov. Gruntorád, Jiří: Akce Norbert. In *Securitas Imperii 2*. ÚDV, Praha 1994, s. 5–45.

byli tzv. „amnestanté“. Po odpykání trestů a na základě amnestií se zejména od roku 1960 vracely domů tisíce politických vězňů. Trvalými nepřáteli režimu byly církve, zejména římskokatolická, kromě ideologických důvodů i pro vazby na své struktury v zahraničí. Rovněž příslušníci národnostních menšin, zejména Židé a Němci, byli trvale v centru zájmu pro údajnou nespolehlivost obecně danou příčinami historickými (Němci) a politickými (Židé), a tedy pro předpoklad jejich předpokládané snadnější infiltrace zahraničními zpravodajskými službami.

Na přelomu 50. a 60. let došlo na Havlíčkobrodsku k několika posledním větším procesům se zemědělci. Od té doby se již tato skupina jako významný nepřátelský faktor v materiálech StB neobjevuje.

Nejprve to byl proces se skupinou „kulaků“ z vesnice Sedletína. Soudní přelíčení Krajského soudu Pardubice se konalo 16.–17. 4. 1959 v Chotěboři a bylo při něm odsouzeno šest občanů ze Sedletína k trestům odnětí svobody na 1–8,5 roku a dalším doplňujícím trestům za trestný čin podvracení republiky. Měl spočívat v údajných sabotážích, rozšiřování informací vysílání Rádia Svobodná Evropa, rozkrádání družstevního majetku atd. Jednalo se o politicky motivovaný proces s cílem paralyzovat přetrvávající pasivní odpor nuceně kolektivizovaných zemědělců k změnám na vesnici. Případ operativně připravoval od jara 1958 starší referent OO MV Chotěboř por. Ladislav Karlík (po reorganizaci od roku 1960 zařazen na OO MV Havlíčkův Brod). Nejprve založil evidenční svazek PURKMISTR na Václav Čápa, po skrytém mapování prostředí pomocí tajných spolupracovníků založil posléze osobní svazek na Jana Peška s krycím jménem KULAK a případ dovedl zdárně až k zatčení a procesu. Byl odměněn pochvalou náčelníka KS MV Pardubice a odměnou 200 Kčs „za agenturní zjištění protistátní činnosti a rozpracování osob z obce Sedletín“.¹⁴⁰

Dalším procesem ze zemědělského prostředí v tomto období byl proces s údajnými žháři v obci Olešná. V letech 1958–1961 zde došlo k celkem osmi úmyslně založeným požárům. Pachatele se nedařilo přímo dopadnout. Přesto nakonec došlo v Olešné k zatýkání. V havlíčkobrodském „Domě osvěty“ se konal 5.–9. června 1961 proces s šesti občany z Olešné, obviněnými z trestných činů podvracení republiky, sabotáže, záškodnictví, rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví a neoznámení

---

140 AMV, personální spis Ladislav Karlík, Věc: por. Karlík Ladislav – návrh na pochvalu v rozkaze a odměnu, náčelník OO-MV Chotěboř npor. Mlejnek Miroslav, 3. 5. 1959, s. 93; Růžička, Miloslav: Osudy politických vězňů Havlíčkobrodsku 1948–1989. Konfederace politických vězňů, pobočka č. 12, Havlíčkův Brod 1999, s. 454–459.

trestného činu. Za tyto údajně spáchané trestné činy byli odsouzeni k trestům odnětí svobody od dvou do dvaceti let.¹⁴¹ Na případu se na OO MV Havlíčkův Brod podílel npor. Stanislav Čuban. Za svůj podíl na případu dostal na návrh náčelníka oddělení kpt. Mlejnkova věcný dar. Ve zdůvodnění se uvádí, že „*pod vhodnými legendami podstavoval stávající agenturu k osobám zájmu zvláštní skupiny, která prováděla rozpracování této trestné činnosti. Jmenovaný zúčastnil se provádění mimořádných opatření a do skupinového svazku předával hodnotné agenturní zprávy anebo ověřování agenturních zpráv získaných vybudovanou agenturou v obci.*“¹⁴²

V šedesátých letech byla stejně jako v minulosti vnímána katolická církev jako nebezpečná. Na OO MV Havlíčkův Brod byla nejen v r. 1964 nejzávažnějším tématem. Duchovní i laici byli velmi aktivní a v průběhu šedesátých let se netajili nadějí na zlepšení postavení věřících a církve ve státě. Rostla účast věřících na bohoslužbách a rozšiřování katolického samizdatu. Po linii vnitřního nepřítele tedy byla nejvýznamnějším tématem právě římskokatolická církev a její spojení do zahraničí a dále „bývalí lidé“ (zejména agráři) a rovněž jejich zahraniční vazby. Různorodá skupina „bývalých lidí“ (bývalí podnikatelé, aktivní stoupenci předúnorových nekomunistických politických stran atd.) byla ale celkově shledávána pasivní. Vliv zahraniční tzv. ideologické diverze (exilová literatura, zahraniční rozhlasové vysílání) nebyl zaznamenán žádný, protože kontakty se zahraničím byly dosud omezené. O mládeži jako politickém problému na okrese se až na ojedinělé výjimky vůbec nemluvilo.¹⁴³

Rok 1968 byl pro StB klíčový z řady důvodů. V tomto období se vyprofilovalo několik skupin, které pak představovaly pro další léta jasně čitelného nepřítele.

Nebývale svobodných podmínek Pražského jara využili bývalí političtí vězni k vytvoření své zájmové organizace – Klubu 231. Číslovka symbolizovala zákon č. 231/1948 Sb. „na ochranu republiky“, podle něžž byli odsuzováni v soudních procesech padesátých let. Dne 27. března 1968 byl K-231 prozatímně registrován ministerstvem vnitra a již o čtyři dny později se na pražském Žofíně konal sjezd politických vězňů. Cílem organizace bylo soustředit postižené, podpořit síly usilující o

---

141 Tamtéž, s. 466–475.

142 AMV, personální spis Stanislava Čubana, s. 82, Návrh náčelníka OOMV kpt. Mlejnkova z 9. 6. 1961.

143 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1964, 22. 12. 1964, náčelník okresního oddělení MV Havlíčkův Brod kpt. Jaroslav Rus, adresát: sekretariát náčelníka KS MV Hradec Králové.

návrat demokracie, dosažení právní rehabilitace členů a vzájemná podpora. Záhy bylo registrováno 50 000 členů v 74 okresních organizacích. Dne 4. 5. 1968 se konala i v Havlíčkově Brodě za účasti 130 občanů ustavující schůze pobočky K-231. Do čela přípravného výboru byli zvoleni opat želivkého kláštera Bohumil Vít Tajovský a ing. Josef Kostkan¹⁴⁴. Pobočka K-231 byla založena i v Golčově Jeníkově.

V červenci 1968 se utvořila asi čtyřicetičlenná pobočka Klubu angažovaných nestraníků ve Ždírci nad Doubravou a další i v Havlíčkově Brodě. Kromě informací o aktivitách v době srpnové okupace o obsahu jejich činnosti neměla StB jiné podstatné zprávy.

Na Havlíčkobrodsku byla v roce 1968 Státní bezpečností zaznamenána i zvýšená aktivita Československé strany lidové, jejíž funkcionáři se dožadovali většího podílu na řešení věcí veřejných (tedy politické plurality) a angažovali se ve věci vyšetření událostí okolo tzv. číhošťského zázraku.¹⁴⁵ Lidová strana v době Pražského jara značně rozšířila členskou základnu a stala se i nebyvalá věc: v průmyslovém podniku Kovofiniš v Ledči nad Sázavou byla dokonce založena členská organizace ČSL.

V krátkém období Pražského jara byla zásluhou komunistických reformátorů do jisté míry revidována koncepce sledování občanů a StB se měla do budoucna zaměřit zejména na ochranu státu před vnějším nepřítelem. Díky zásahům ministra vnitra Josefa Pavla se to projevilo v omezení odposlouchávání občanů (až na výjimečné odůvodněné případy) a v dočasném přerušování evidování „nepřátelských osob“.

Srpnová okupace 1968 znamenala vzácné ztotožnění postojů občanů, stranické moci i státního mocenského aparátu, s výjimkou Státní bezpečnosti. Okupační armáda na okrese byla zpočátku polská a pobývala v lokalitách obcí Kojetín a Melechov. Až na dvě vloupání rekreačních chat se vojáci nedopustili žádné trestné činnosti ve vztahu k čs. občanům. Do listopadu 1968 byly zaznamenány na okrese pouze dvě autonehody okupantů, jejichž účastníky ale nebyli čs. občané. Škody na čs. majetku způsobené

---

144 Ing. Kostkan byl v roce 1952 zatčen a odsouzen ve vykonstruovaném procesu za údajnou činnost v tzv. Zelené internacionále (jež měla mít podle obžaloby v úmyslu navrátit poměry na vesnici před kolektivizací) ke 14 letům vězení, z nichž si odpykal více než 8 let. Po propuštění na amnestii v r. 1960 mohl vykonávat jen dělnická povolání. Srov.: Růžička, Miloslav: c. d., s. 310–311.

145 Koncem roku 1949 se měl v kostelíku obce Číhošť opakovaně při bohoslužbách pohnout kříž na hlavním oltáři. Událost vyvolávala postupně zájem věřících i mimo rámeček okresu. Případ vyšetřovala Státní bezpečnost, která vzala v lednu 1950 do vazby tamního faráře Josefa Toufara, který pak zemřel v přímé souvislosti s mučením, jemuž byl ve vazbě Státní bezpečností podroben. Návazně se konala propagandistická kampaň a procesy s některými kněžími s cílem obvinít Vatikán z negativního ovlivňování poměrů v Československu.

pobytem okupační armády na okrese činily nicméně do listopadu 1968 1,2 milionu Kčs. Byly způsobeny vcelku nenásilně; odběrem vody, elektrické energie, škodami na lesním prorostru, komunikacích, zemědělských plodinách, pobytem v zabrané budově státní spořitelny apod.¹⁴⁶

Po srpnové okupaci se začínají postoje stranických a části mocenských orgánů (StB je jasně profilována) s postoji občanů rozcházet. V dalších letech jde doslova o názorové kotrmelce, které předváděli zejména členové OV KSCŽ v Havlíčkově Brodě. V srpnu 1969 navrhlo předsednictvo OV KSCŽ zrušit odvážné rezoluce pléna ze srpna 1968. Výmluvné je navrhované zdůvodnění: „*Plénum OV vzhledem k vyššímu stupni poznání ekonomické reality a ve smyslu programového prohlášení vlády a příslušných doporučení ústředních stranických orgánů upozorňuje základní organizace na nutnost tvůrčího a nedogmatického přístupu k plnění akčního programu strany přijatého na okresní konferenci strany. Z těchto hledisek se jako v současné době podmínkám neodpovídající ukazuje zvláště pasáž našeho akčního programu o Radách pracujících a oddílů Strana a odbory. Ekonomické problémy a nedostatky nejenom v současné době nemohou být vyřešeny pouze jejich ustavením, ale spíše naopak.*“¹⁴⁷ Schválený návrh na udělení vyznamenání OV KSCŽ ze dne 16. 9. 1970 ke Dni tisku komandatuře sovětské armády v Havlíčkově Brodě, divizi sovětské armády ve Vysokém Mýtě a velitelství v Milovicích za rozšiřování časopisu Zprávy v období 1968–1969 nepotřebuje komentář.¹⁴⁸ Možná jej nemohlo předstihnout ani přijetí zásad pro rozvíjení a regulaci družebních vztahů se sovětskou komandaturou v Havlíčkově Brodě ze 4. 11. 1970. Důvodem opatření mělo být přetížení sovětských důstojníků družebními setkáními s občany, takže se nemohli dostatečně věnovat služebním povinnostem.¹⁴⁹ Sledování vývoje postojů členů KSCŽ v daném období je nesmírně zajímavé a poučné.

Dubnem 1969 se datuje počátek nové etapy – tzv. normalizace. Nepřáteli se stali v první řadě občané, kteří se proreformě angažovali v době Pražského jara. Byli nazýváni „exponenty pravice“, „pravicovými oportunisty“ a se značným zjednodušením zahrnutí do jediného celku. Patřili sem přitom na jedné straně členové organizace bývalých politických vězňů K-231, Klubu angažovaných nestraníků, funkcionáři na několik let obnoveného Skauta-Junáka, občané usilující obnovit samostatnost Sociálně

146 SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSCŽ, karton 47, jednání předsednictva OV KSCŽ 18. 12. 1968, Informativní zpráva koordinační komise ONV pro předsednictvo OV KSCŽ z 20. 11. 1968.

147 Tamtéž, karton 48, jednání předsednictva OV KSCŽ 13. 8. 1968.

148 Tamtéž, karton 50, jednání předsednictva OV KSCŽ 16. 9. 1970.

demokratické strany, aktivisté odborových a samosprávných struktur – zejména odborové organizace Federace lokomotivních čet, Dělnických rad a na druhé straně bývalí členové KSČ – současně propuštění z důležitých pozic, včetně StB, VB a armády.¹⁵⁰

Generální směrnicí pro sledování nových nepřátel se stala účelová analýza „*Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ*“, přijatá plenárním zasedáním ÚV KSČ 11. 12. 1970. Kromě nezbytného ideologického balastu obsahuje jmenovitý výčet ideologických nepřátel mimo komunistickou stranu, kteří údajně připravovali kontrarevoluci v Československu, i nejvýznamnějších nepřátel uvnitř KSČ, kteří se buď ke „kontrarevoluci“ vědomě přidali, nebo jí nedokázali čelit. Byla zde jmenována i „*nepřátelská uskupení*“, jejichž členové se stali pro StB zájmovou skupinou: K-231, KAN, Československá strana socialistická, Československá strana lidová, ale i církevní Dílo koncilové obnovy či nezávislá odborová organizace Federace lokomotivních čet. V „*Poučení*“ tedy nepochybně hledala StB inspiraci pro svou následující činnost.¹⁵¹

V průběhu let normalizace byla drtivá většina těchto tzv. exponentů pravice politicky pasivní. Přesto jim StB věnovala vytrvalou pozornost a vytipovávala pravděpodobně nejaktivnější občany. Pro rok 1971 bylo O StB Havlíčkův Brod vytipováno osm osob, z nich patřilo pět k aktivistům K-231 a jedna ke KAN. Již od počátku sledování StB konstatovala, že se tito lidé kromě verbálních projevů a udržování vzájemných kontaktů fakticky nijak nebezpečně nechovají. Výjimkou byl ing. Miloslav Gajdorus, vůdčí osobnost KAN ze Ždírcce nad Doubravou. V roce 1971 byl soudně trestán a zařazen i do evidence „*nepřátelských osob*“.¹⁵² Aktivity římskokatolické církve, Československé strany lidové a vesměs katolicky orientovaného skautského hnutí v období 1968–1969 vynesly aktivistům těchto struktur rovněž intenzivní zájem StB.¹⁵³

---

149 Tamtéž, karton 51, jednání předsednictva OV KSČ 4. 11. 1970.

150 Na problematiku KAN byl O StB Havlíčkův Brod založen objektový svazek r. č. 9348, na K-231 objektový svazek r. č. 9344, na problematiku „*pravicových oportunistů*“ objektový svazek r. č. 9608.

151 „*Poučení*“ bylo publikováno například jako příloha Rudého práva v lednu 1971.

152 Spis prověřované osoby r. č. 11333 MLÉKAŘ, ing. Miloslav Gajdorus (1942), spis přeregistrován 1. 3. 1971 jako NO III. kategorie, kr. jméno LESNÍK.

153 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 8, Plán činnosti po linii vnitřního zpravodajství v problematice římskokatolické církve, jejího Junáka, strany lidové a strany národně socialistické, oddělení StB Havlíčkův Brod.

V materiálech O StB Havlíčkův Brod se neprojevil ohlas na žádnou z akcí, které počátkem 70. let „hýbaly“ hlavním městem, například letáky s výzvami k bojkotu nedemokratických voleb.

V letech 1970–1972 se ocitla v zájmu StB na okrese Havlíčkův Brod pestrá směsice témat: *„recidivisté protistátní činnosti, zpravodajská kontrola představitelů nyní zakázaných a nepovolených organizací (K-231, KAN, Junák), ideologů a funkcionářů bývalých reakčních politických stran (ČSNS, ČSL), příslušníků bývalé buržoazní inteligence a ostatních nepřátelských osob, extrémní síly na úseku kultury, osvěty a sdělovacích prostředků, oportunisté vyloučení z KSC na nepřátelských pozicích a pravicoví funkcionáři Národní fronty spolupracující s nepřítelem, nezákonné písemnosti, hesla, kresby, nepovolené držení zbraní, výbušnin, signály o přípravě teroru, nedovolené držení vysílacích stanic, váleční zločinci, církve, řády, sekty, církevní hierarchie, laické hnutí, Židovská náboženská obec, sionistické hnutí, navrátilci a emigrace“.*

Zájem StB o občany aktivní v letech 1968–1969 trval po celá 70. léta. S výjimkou snah o organizování náboženského života a navazujících aktivit ale neměl odůvodnění. V roce 1972 bylo u členů K-231 opětně konstatováno pouze udržování vzájemných kontaktů. Ani u vyloučených a vyškrtnutých členů KSC StB nezjistila nějaké protirežimní aktivity. Bez konkrétních výsledků bylo sledování asi 50 bývalých členů KAN.¹⁵⁴

Zpráva z roku 1975 se pokouší analyzovat příčiny obecné pasivity v dané problematice: *„Na úseku kontrarozvědné práce v oblasti boje proti vnitřním nepřátelům nebyl za uplynulý rok získán žádný nový signál o jejich aktivizaci. Vyhledávací činnost byla v průběhu roku zaměřena na kontrolu jejich styků, projevů na veřejnosti a před agenturou. Získané poznatky nasvědčují tomu, že pravicoví oportunisté skládají v současné době hlavní naději v budoucí vývoj ve straně a společnosti, který by vedl k tomu, že by opět získali své bývalé společenské postavení a funkce. Hlavně pak skládají naděje v XV. sjezd KSC, který má podle nich řešit jejich postavení. Zatím se snaží o společenské uplatnění v rámci organizací NF, kde získávají různé funkce v zájmových svazech počínaje organizacemi zahrádkářů a různých chovatelů až po ROH a SČSP. Tato tendence se projevuje i u bývalých exponentů K-231 a KANu.“*

---

154 Tamtéž, inv. j. 12, Plán činnosti oddělení Státní bezpečnosti Havl. Brod pro rok 1973, 8. 12. 1972, oddělení StB Havlíčkův Brod.

Problematika pravicových oportunistů je nejvíce soustředěna v Havlíčkově Brodě a Ledči nad Sázavou. Na tomto úseku působí dva spolupracovníci, z nichž jeden má dotyk do obou míst a druhý pouze do Ledče. V současné době je rozpracováván jako tip nový spolupracovník, který by měl dotyk do obou míst soustředění. Na úseku K-231 je největší koncentrace v Havl. Brodě, Ledči a G. Jeníkově. V současné době se zde jedná převážně o osoby vyšší věkové hranice a jejich většina nemá vzhledem ke svému postavení možnosti širšího působení na okolí. Udržují však mezi sebou styky, na veřejnosti jsou velmi opatrní. Problematika KANu je soustředěna ve Ždírci nad Doubravou, kde byla v roce 1968 až 1969 aktivní organizace, která vyvíjela činnost. Její členové spolu nadále udržují přátelské styky, pro něž mají i dobrou základnu v místní sportovní organizaci, kde jich je většina organizována. Na tomto úseku se jeví potřeba získání TS.“¹⁵⁵

Zato u římskokatolické církve StB zaznamenávala přetrvávající vysokou aktivitu – všeobecně sdružování laiků a na Přibyslavsku sdružování bývalých katolických skautů. StB zaznamenala i zvýšený počet kontaktů duchovních s cizinci z kapitalistických zemí, kterým měli údajně sdělovat informace o podmínkách života církve v Československu.

Na okrese bylo v r. 1972 evidováno 35 „nepřátelských osob“, převážně ve třetí, nejnižší kategorii nebezpečnosti.¹⁵⁶

Vzhledem k významu, jaký měla problematika náboženství v agendě Oddělení StB Havlíčkův Brod, bude vhodné představit některé charakteristické a důležité případy.

Přetrvávající aktivita římskokatolické církve byla řešena selektivně, konkrétně pokud možno odebráním státního souhlasu k výkonu funkce duchovního.¹⁵⁷ Jedním z takto postižených duchovních byl farář v Ledči nad Sázavou ThDr. Josef Pokorný, jemuž byl státní souhlas odebrán dne 1. 7. 1973. Pokorný byl v době Pražského jara iniciátorem snah o rehabilitaci číhošťského faráře Toufara, napomáhal rozšiřování členské základy ČSL na Ledčsku a k jeho prohřeškům přičítala StB dokonce i založení

---

155 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 14, Podklady k hodnocení plnění plánu práce za rok 1975.

156 Tamtéž, inv. j. 12, Plán činnosti oddělení Státní bezpečnosti Havlíčkův Brod pro rok 1973, 8. 12. 1972, náčelník oddělení StB mjr. Jaroslav Rus.

157 Výnos Státního úřadu pro věci církevní z 19. 5. 1955 „o udělování státního souhlasu k výkonu duchovenské služby“. Souhlas musel být obnovován i v případě přesunu již „odsouhlaseného“ duchovního na jiné působiště. Bez „souhlasu“ nemohl vykonávat kněz legálně svoji funkci a vystavoval se riziku trestního stíhání podle § 101 trestního zákona – zneužívání náboženské funkce.

farní rady ve své farnosti (!). V této souvislosti možno uvést výmluvnou ukázkou představy StB o náboženské svobodě: „*Na ThDr. Pokorného byl v roce 1970 založen operativní svazek, provedena dokumentace a podán návrh vyšetřovacímu odboru S StB Hradec Králové k zahájení vyšetřování pro trestný čin zneužití náboženské funkce podle § 101 tr. zákona. Je zde předpoklad, že dr. Pokorný bude zbaven státního souhlasu a odejde z Ledče nad Sázavou. Na základě této skutečnosti je připraven KV na A [kandidát verbovky v kategorii agent], který by byl dosazen na místo duchovního dr. Pokorného do Ledče nad Sázavou a tím by byla řešena otázka řím. kat. duchovního a otázka strany lidové v Ledči nad Sázavou s cílem snížení a rozložení nepřátelské ideologie na Ledečsku.*“¹⁵⁸ ThDr. Pokorný po odebrání státního souhlasu pracoval jako dělník a StB mu nadále věnovala pozornost. Zda byl na Pokorného místo dosazen tajný spolupracovník StB, není prokázáno. Druhým problematickým duchovním byl římskokatolický farář v Přibyslavi Jan Bárta. Tento případ se StB nedařilo takto upokojivě vyřešit a ještě v r. 1975 byl Bárta nadále ve svém působení, pochopitelně pod kontrolou StB.¹⁵⁹

Význam přesahující teritorium kraje měla akce PRIMÁŘ, vedená O StB Havlíčkův Brod v letech 1968–1974. Jejím objektem byli někteří místní katoličtí laici udržující písemné i osobní kontakty s bratry Kurtem a Georgem Walfovými. Kurt byl vědeckým pracovníkem v oboru církevního práva na univerzitě v Mnichově a Georg katolický farář v Západním Berlíně. Tyto kontakty zjistila StB v rámci celostátní „akce 365“. Takto se mělo nazývat podle StB údajné tajné hnutí katolických laiků, jehož členové si předsevzali vykonat denně jeden skutek k osvobození od komunismu. Existence „hnutí 365“ ale není nijak potvrzena a zdá se, že byla jen jedním z vykonstruovaných „důkazů“ o vývozu kontrarevoluce do Československa. První zmínka o této údajné akci se v materiálech StB Havlíčkův Brod objevuje v plánu práce na rok 1971. V rámci akce 365 jsou jmenovány signální svazek PRIMÁŘ, spisy prověřované osoby DOKTOR (ThDr. Pokorný) a OPAT (B. V. Tajovský). V roce 1972 je již kupodivu jmenována jen akce PRIMÁŘ. StB předpokládala, že oba bratři při svých poměrně častých cestách do ČSSR zastupují německé podpůrné katolické

---

158 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 10, Plán činnosti po linii 2. odboru v problematice řím. kat. církve, laiků, strany lidové a strany národně socialistické, na rok 1972, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Jaroslav Rus. Na ThDr. Josefa Pokorného byl oddělením StB Havlíčkův Brod založen PZS DOKTOR r. č. 9663, později spis prověřované osoby r. č. 11347.

159 Spis prověřované osoby r. č. 11326 na Jana Bártu (1920), římskokatolický kněz v Přibyslavi, NO III. kategorie.

struktury. Ty měly podporovat od poloviny 60. let katolickou církev v Československu. Navíc měla StB za to, že se bratři Walfovi zabývají vizuální špionáží (se zvláštním zájmem o sovětské vojenské objekty), sbírají informace o náboženské a hospodářské situaci v ČSSR a rozšiřují náboženskou literaturu. V akci se okresnímu oddělení StB povedla zdařilá „podstava“ agenta (tzn. jeho nenápadné seznámení s osobou svého zájmu). V srpnu 1971 sledovala StB Kurta Walfa se společníci na jeho cestě po ČSSR. Když dorazil na chatu primáře plicního oddělení OUNZ v Havlíčkově Brodě MUDr. Václava Hirše, krátce nato se tam „náhodou“ zastavil již zmíněný agent MOJMÍR. Vzhledem k své funkci římskokatolického kněze do situace vhodně zapadl a s Kurtem Walfem navázal dobrý kontakt. Konečně agenturní zpráva agenta MOJMÍRA ze dne 3. 1. 1967 byla prvním poznatkem vedoucím k založení akce PRIMÁŘ. V akci se angažovala kromě Krajské správy StB Hradec Králové nejvíce Správa StB Ostrava. Byly využity „zpravodajskotechnické úkony“, a co bylo neobvyklé, na žádost Oddělení StB Havlíčkův Brod bylo v září 1967 cestou Krajské správy SNB Hradec Králové, II. správy MV a oddělení pro mezinárodní styky MV vyžádáno od „východoněmeckých přátel“ sledování v NDR, kde proběhlo jedno ze setkání s K. Walfem. Při sledování byly dokonce tajně pořízeny příslušníky STASI i fotografie sledovaných.

Akce skončila dosti rozpačitým způsobem. V dubnu 1974 odhalil po cestě v ČSSR Kurt Walf všechna sledovací auta StB. Před odjezdem do Rakouska měl být zadržen a vyslýchán, což se kvůli špatné koordinaci různých složek StB neuskutečnilo. Protože byl zájem StB takto odhalen, nedalo se předpokládat, že Walfovi budou v budoucnu dále pokračovat ve svých cestách do Československa. Proto bylo rozhodnuto ukončit případ alespoň profylaktickým opatřením¹⁶⁰ proti jejich kontaktům v ČSSR. S MUDr. Hiršem, MUDr. Mičkou a katolickým farářem v Ledči nad Sázavou Vratislavem Hartmanem příslušníci StB vykonali zastrašující pohovory, při nichž StB poodkryla svoje karty a pohrozila následky při pokračování kontaktů s Walfovými. Hirš a Mička byli již v důchodu a výstraha byla považována za dostatečnou. O Hartmanovi byl informován krajský církevní tajemník¹⁶¹, s „doporučením“ odebrat státní slouhlas k výkonu duchovenské činnosti. Aby nebyl „provalen“ cenný agent MOJMÍR, byl naoko rovněž pozván k výslechu a před ostatními postiženými se pak strachoval o své

---

160 „Profylaktické opatření“ mělo v terminologii StB význam „zabránění“, zatímco významově jinak totožný termín „preventivní opatření“ mělo význam „předcházení“.

161 Církevní tajemníci působili na krajských a okresních národních výborech. Byli ale podřízeni Sekretariátu pro věci církevní Ministerstva kultury. Sekretariát byl úřadem vykonávajícím v praxi církevní politiku KSČ.

místo děkana v Havlíčkově Brodě. Jeho „spolubratr“ Hartman mu při té příležitosti sdělil, že jeho „pohovor“ trval 7 hodin, což jednak ukazuje důkladný rozsah zastrahování, jednak omezenou výpovědní hodnotu dokumentů StB, ze kterých tak velký časový rozsah pohovoru vůbec nevyplývá.¹⁶²

Nejvýznamější sledovanou veličinou v církevní problematice byl ale po celé sledované období opat premonstrátského kláštera v Želivi Bohumil Vít Tajovský (1912–1999). Svým životem a působením byl spjat s regionem Vysočiny. Rodák z obce Klanečná u Havlíčkova (před druhou světovou válkou Německého) Brodu a absolvent brodského gymnázia se stal členem želivské kanonie premonstrátského řádu. V letech 1942–1948 působil jako pedagog na gymnáziu v Humpolci a dne 7. 1. 1948 byl zvolen opatem želivského kláštera. V únoru 1948 byl prohlášen Akčním výborem Národní fronty v Humpolci „nepřítelem lidu“. Osudným se Tajovskému stal již zmíněný tzv. číhošťský zázrak. Tajovský byl dne 30. 1. 1950 pro údajnou spoluúčast na přípravě zázraku v Číhošti rovněž vzat do vazby. Zpočátku byl vyšetřován utajeně, stejně jako číhošťský Josef Toufar ve věznici Valdice u Jičína. Tajovský byl pak zařazen do procesu s představiteli mužských řeholí, který se konal v dubnu 1950, v němž byl odsouzen ke 20 letům vězení. Následně po procesu proběhla v dubnu 1950 tzv. akce K – obsazení a likvidace všech mužských klášterů v Československu. Majetek byl převeden na stát. V prostorách želivského kláštera byl zřízen jeden z internačních klášterů pro kněze, který fungoval do roku 1954. Po zrušení internačního kláštera byl areál předán do užívání havlíčkobrodské psychiatrické léčebně. Akce „K“ vedla k znemožnění existence mužských řeholí, přestože formálně nebyly zrušeny. Udržování řeholního života v utajení bylo z hlediska režimu ilegální a trestné podle paragrafu § 178 trestního zákona (maření dozoru nad církvemi a náboženskými společnostmi, lidově „mařena“).

Po více než 10 letech věznění se Bohumil Vít Tajovský po velké amnestii v květnu 1960 vrátil na Havlíčkobrodsko. Bez státního souhlasu pro výkon funkce duchovního byl nucen vykonávat civilní manuální zaměstnání. Přesto obnovoval a udržoval řadu kontaktů, především v rámci církve, zvláště s členy premonstrátského řádu, ale i s bývalými spoluvězni. Především kvůli těmto kontaktům byl Tajovský již v letech 1965–1968 sledován Státní bezpečností. Spis s krycím jménem OPAT byl tehdy

---

162 AMV, a. č. 972897 MV, r. č. 8040 krycí jméno PRIMÁŘ, registrován 17. 2. 1967 jako signální svazek, 23. 6. 1971 přeregistrován na spis prověřované osoby, 31. 10. 1973 opět signální svazek, ukončen 6. 9. 1974.

uložen „*pro nepotvrzení trestné činnosti*“¹⁶³. Na tento závěr mělo vliv patrně Pražské jaro a legalizace jeho kněžské činnosti, protože Tajovskému byl na jaře 1968 vrácen po dlouhých letech „*státní souhlas k výkonu duchovenské činnosti*“. Tehdy si také řeholníci začali sami vytvářet prostor pro obnovení řádů.¹⁶⁴ Ovšem již o rok později byl souhlas pro Tajovského značně omezen. Tajovský se stal na jaře 1968 předsedou okresní organizace Klubu 231. Nepochybně pro své významné zapojení do církevního i společenského života byl v roce 1970 Tajovský evidován jako „*nepřátelská osoba*“ II. kategorie a StB zahájila opětne sledování jeho kontaktů s katolíky v zahraničí i aktivit v prostředí již zakázaného K-231. V roce 1972 podalo Oddělení StB Havlíčkův Brod okresnímu církevnímu tajemníkovi návrh na odejmutí částečného státního souhlasu k výkonu kněžské funkce. „*Podání návrhu*“ se rovnalo jeho provedení. Tajovský, od roku 1971 v předčasném důchodu, ovšem ve svých aktivitách v rámci církve nepolevoval, a proto byl dne 1. 12. 1975 spis „NO“ převeden na signální svazek a na Tajovského bylo nasazeno několik tajných spolupracovníků. Tajovský byl Státní bezpečností oprávněně podezříván z organizování zakázaného utajeného řeholního života. Na jeho rozpracování spolupracovalo Oddělení StB Havlíčkův Brod s II. odborem Správy StB Hradec Králové. Například ale v roce 1976 mimo nějaké informace získané cenzurou Tajovského korespondence (zpravodajskotechnický úkon TA-211 – úkolová prověrka korespondence) nezjistila StB nic nového, protože se agenti nemohli k opatrnému Tajovskému přiblížit. Byly registrovány jeho návštěvy Domova důchodců v obci Věž na Havlíčkobrodsku, kde bylo legálně dovoleno působit řeholnicím – premonstrátkám ze Slovenska. Zodpovědná a obětavá práce řeholnic v domovech důchodců a v ústavech pro hendikepované pacienty byla důvodem částečného tolerování jejich pospolitého života. Tajovský Domova využíval i k utajeným schůzkám s kněžími. Oddělení StB připravilo plán opatření na tzv. nucený

---

163 Jednalo se o spis prověřované osoby r. č. 4168, krycí jméno OPAT. Tento spis stejně jako r. č. 11352 s tímž krycím názvem se nedochoval, byl skartován pravděpodobně koncem roku 1989. Aktivity StB proti Tajovskému je možno zde jen částečně rekonstruovat z různých souhrnných zpráv o činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod nebo Správy StB Hradec Králové.

164 Dne 7. 4. 1968 byla ustavena Konference představených řeholních společenství a zřídila svůj sekretariát, který usiloval o oficiální schválení obnovy řeholního života. Přestože byla ještě na podzim 1968 potvrzena dokonce Generální prokuraturou ČSSR nepřerušená právní kontinuita řeholí, nepodařilo se ani před 21. srpnem 1968, ani poté získat státní schválení činnosti. Ještě relativně dlouhou dobu si stranická a státní moc netroufala provést protiprávní krok a řehole potlačit. Až Předsednictvo ÚV KSČ dne 22. 5. 1970 odmítlo umožnit řeholím existenci a od toho okamžiku byly řehole označovány za nelegální. Dne 23. 11. 1970 ukončil definitivně sekretariát Konference představených řeholních společenství svou činnost. Srov.: Cuhra, Jaroslav: Církevní politika na počátku normalizace. ÚSD AV ČR, Praha 1999.

styk¹⁶⁵ k „objasnění některých skutečností týkajících se činnosti objektu a s cílem částečné kompromitace objektu před ostatními členy řádu“. „Nucený styk“ proběhl někdy ve druhé polovině roku 1979 za účasti zástupce náčelníka II. odboru Správy StB Hradec Králové pplk. R. Tomáška.¹⁶⁶ Ke schůzkám a tajným školením využíval Tajovský tehdy podle StB prostor již zmíněného Domova důchodců ve Věži. Pro rok 1981 zde StB připravila instalaci „pramene Diagram“ (odposlech), ovšem stálá přítomnost řeholnic v jejich klauzuře tento krok znemožnila. V první polovině r. 1982 bylo realizováno nespécifikované rozkladné opatření zaměřené na Tajovského a na řeholnice, pravděpodobně s nevelkým úspěchem.¹⁶⁷

Toto opatření možná souviselo se získáním tajné spolupracovnice přímo v Domově. Byla to agentka s krycím jménem SANDY, vlastním jménem Marie Vávrová (1940). Bezpartijní ateistka, matka dvou dětí byla v Domově důchodců zaměstnána jako kuchařka. Byla získána ke spolupráci s Oddělením StB Havlíčkův Brod v listopadu 1981 s cílem podávat informace o řeholnicích i navštěvnících (katolických duchovních, členech premonstrátského řádu) a o běžných věřících. SANDY předávala i další informace o římskokatolické církvi, výchově katolické mládeže v obci Skála v okrese Havlíčkův Brod a plnila i dílčí úkoly v akci OPAT (tzn. B. V. Tajovský). Byla svým „řídícím orgánem“ npor. Pavlem Bulantem hodnocena jako spolehlivá a pohotová spolupracovnice. SANDY byla získána údajně podle formulace npor. Bulanta „na základě vlasteneckých pohnutek, aby nedocházelo k rozšiřování náboženské základny v ČSSR“. Když byly řeholnice z Domova nakonec odstraněny, šestiletou spolupráci s agentkou SANDY v prosinci 1987 z důvodu splnění úkolu Státní bezpečnost ukončila. Za dobu spolupráce předala díky důvěře, kterou u řeholnic získala, „kvalitní státobezpečnostní poznatky a zprávy“, takže byl „získán přehled o činnosti v řádu a bylo

---

165 Termín „nucený styk“, někdy „nucený kontakt“, znamenal výslech nebo pohovor, k němuž byl občan donucen (předvolán, předveden) a který měl v podstatě znepokojovat a obtěžovat vyslýchaného. Kromě tohoto ovlivňujícího významu mohl přinášet díky svému vyčerpávajícímu charakteru i zajímavé informace.

166 AMV, neuspořádané materiály KS SNB Hradec Králové, přírůstky z roku 1988, balík 2: Sběrný arch k č.j. OS-009/OV-01-80, Vyhodnocení prováděcího plánu práce po linii X. správy SNB, oddělení StB Havlíčkův Brod, na základě dožádání statisticko-evidenčního odboru Krajské správy SNB Hradec Králové ze dne 8. 10. 1979.

167 AMV, neuspořádané materiály KS SNB Hradec Králové, přírůstky z roku 1988, balík 12: Vyhodnocení plánů práce oddělení StB ve Východočeském kraji za r. 1981 po linii X. a XI. správy SNB, 15. 12. 1981, oddělení StB Havlíčkův Brod.

jich využíváno k provádění tlumení řádové činnosti a rozkladným opatřením.“ SANDY byla třikrát finančně odměněna v celkové výši 1300 Kčs.¹⁶⁸

I v první polovině roku 1982 StB zaznamenávala neúnavné aktivity opata Tajovského doma i směrem do zahraničí. StB tehdy získala nezjištěným způsobem i fotografie úředně nepovolených náboženských obřadů. V první polovině roku 1982 byla schválena „podstava“ (v tomto případě instalace) „pramene DIAGRAM“ (tzn. prostorový odposlech), ovšem zda skutečně a jak byl odposlech namontován, se nepodařilo zjistit.¹⁶⁹

Neutuchající, naopak stále rostoucí aktivitu premonstrátů i v dalších letech dokumentuje část hlášení o činnosti II. odboru Správy StB Hradec Králové za III. čtvrtletí roku 1987: *„K činnosti řádu premonstrátů byla v hodnoceném období zadokumentována aktivizace v kraji organizována zejména objektem akce OPAT (Tajovský Vít, 1912), FANOUŠ (Schnittler František, 1956), DUŠE (Zeman Josef, 1941) a POLYP (Smejkal Pavel, 1959). Jmenovaní organizují pravidelné měsíční výjezdy do řádového střediska Strahov v Praze, zajišťovali utajenou vizitaci generála řádu Van der Vena z Říma v srpnu 1987 v ČSSR, podporují nelegální rozmnožování náboženské literatury dovozem papíru na pražské arcibiskupství. Provádí výuku skupiny bohoslovců z CMBF [legální a státem kontrolované Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty v Litoměřicích] v duchu premonstrátských zásad.*“¹⁷⁰

Skrytý a stále se rozvíjející život premonstrátského řádu byl koncem osmdesátých let tématem daleko přesahujícím rámec okresu Havlíčkův Brod. To dokládá i skutečnost, že dne 23. 7. 1987 proběhla v Praze součinnostní porada za účasti zástupce Oddělení StB Havlíčkův Brod a zástupce 1. oddělení V. odboru X. správy SNB (ke stanovení úkolů v akci OPAT) a dále i dne 14. 4. 1988 (k činnosti řádu a stanovení úkolů do akce OPAT) za účasti zástupců V. odboru X. správy SNB, II.

---

168 AMV, a. č. 972456 MV, r. č. 19540 SANDY. Reg. 15. 8. 1981 O StB Havlíčkův Brod jako KTS, 24. 11. 1981 jako A, svazek ukončen 14. 12. 1987. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Marie Vávrová 13. 3. 1940, reg. č. 19540, reg. 13. 8. 1981 O StB Havlíčkův Brod jako KTS, A SANDY, archivováno 14. 12. 1987. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

169 AMV, nezpracované přírůstky ze správy StB Hradec Králové za r. 1988, balík 13, Vyhodnocení plánů práce oddělení StB ve Východočeském kraji za první polovinu roku 1982, oddělení StB Havlíčkův Brod.

170 AMV, f. X. S SNB, inv. j . 445, Vyhodnocení plánů práce II. odboru správy StB Hradec Králové za rok 1987, Informace za III. čtvrtletí 1987, 17. 9. 1987.

odborů správ StB České Budějovice, Plzeň a IIb. odboru správy StB Praha.¹⁷¹ Je pozoruhodné, že úměrně s rostoucím věkem opata Tajovského jeho aktivity dokonce rostly.

Sám Tajovský se o těžkostech s dohledem StB zmínil v obsáhlém rozhovoru v knize *Člověk musí hořeti*¹⁷². Uvádí, že byl v roce 1968 nepravdělně a v dalších letech téměř s měsíční pravidelností „zván“ Státní bezpečností k výslechům. Jedním z velkých prohřešků, který mu byl při této příležitosti často vytykán, byla účast na organizování K-231 v roce 1968. Někdy v sedmdesátých letech Tajovský zjistil, že v domě sousedícím s jeho bydlištěm v zahradním domku nedaleko havlíčkobrodské nemocnice nainstalovala StB skrytý fotoaparát (patrně zpravodajsko-technický úkon TA-155 – skryté pozorování a filmování), kterým dokumentovala jeho návštěvníky včetně premonstrátů ze zahraničí. Byl ale přesvědčen, že v bydlišti nebyl instalován odposlech, protože doma se tajně scházel s adepty členství v řádu a nikdo z tohoto okruhu nebyl údajně StB v této souvislosti obtěžován.

Podle kusých údajů lze konstatovat, že Tajovský s tvrdě zaplacenou zkušeností vězně 50. let dokázal dlouhodobě StB klidným způsobem vzdorovat. Patrně při pohovorech nemlčel, nicméně hovořil o věcech méně závažných, státní moci známých, zatímco o skrytém životě premonstrátského řádu a církve nic nevyzradil. To dokládá například Denní informace Správy StB Hradec Králové z 18. 2. 1985. Informuje o „nuceném styku“ s objektem akce OPAT v prosinci 1984. Ten sdělil názory na vztahy církve a státu, informoval, s kým se stýká v ČSSR z prostředí církve, ze zahraničí a z okruhu bývalých spoluvězňů, a výsledek výslechu byl hodnocen jen jako všeobecný.¹⁷³ Podle kusé dochované dokumentace Oddělení StB Havlíčkův Brod byl Vít Bohumil Tajovský nejvýznamnějším, nejaktivnějším a nejvytrvalejším oponentem režimu na okrese Havlíčkův Brod.

Zajímavá je otázka, co vše bylo Státní bezpečností z aktivit římskokatolických věřících odhaleno. Je asi nemožné aktivity věřících dnes zmapovat natolik, aby bylo možné otázku zodpovědět zcela. Existují ale náznaky toho, že neodhalených aktivit byla celá řada. Tajovský se zmiňuje ve svých vzpomínkách o tom, že některé z mnoha

---

171 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 434, Vyhodnocení plánů práce II. odborů správ StB za II. čtvrtletí roku 1988. Náčelník I. odboru správy StB Hradec Králové, 20. 3. 1988.

172 Tajovský, Bohumil Vít: *Člověk musí hořeti*. Torst, Praha 2001.

173 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 1147, Denní informace ze správy StB Hradec Králové za leden – prosinec 1985, Analyticko-informační a plánovací odbor správy StB Hradec Králové.

tajných teologických kurzů signatáře Charty 77 a římskokatolického kněze Josefa Zvěřiny se bez vědomí StB uskutečňovaly i na Havlíčkobrodsku. Na okrese se odehrávala i tajná kněžská svěcení. Jiří Čermák z okresu Havlíčkův Brod byl vysvěcen na Zelený čtvrtek před velikonoce v r. 1972. Vysvětil jej nejprve na jáhna tajný biskup MUDr. Fridolín Zahradník v domě jiného tajně vysvěceného kněze Václava Janáčka v Chotěboři. Janáček byl jako tajný kněz Státní bezpečnosti znám. Na kněze byl Čermák vysvěcen dne 21. 11. 1972 na stejném místě tajným biskupem Bedou Provazníkem z Brna. Spolu s ním byl tehdy vysvěcen P. Jindřich Vacek ze Zhoře u Jihlavy. Svěcení zajistil V. Janáček a římskokatolický administrátor v Kruceburku (tehdy Křížová) P. Bohuslav Kranda. Čermák ale vůbec jako kněz ve svém okolí nepůsobil, bohoslužby sloužil sám doma. Považoval za svůj úkol být připraven jako záloha pro případ nouze. O těchto svěceních se Státní bezpečnost nikdy nedozvěděla.¹⁷⁴

Osobnost Tajovského ovšem neměla z hlediska „opozice“ souvislost pouze s církevním prostředím. Jak již bylo zmíněno, udržoval kontakty s bývalými spoluvězni a dokonce se významně angažoval v K-231, což byla podle normalizačního dokumentu *„Poučení z krizového vývoje ve straně a společnosti po XIII. sjezdu KSČ“* jasně „kontrarevoluční činnost“. Přesto lze ale říci, že skutečná činnost členů K-231 v době normalizace nesplňovala vesměs předpoklady StB. Bývalí političtí vězni byli v době normalizace vesměs pasivní. Po zkušenostech s kriminály padesátých let zde většinou hrála roli obava z nového uvěznění. Odrazovalo je i složení nové „opozice“, v níž by byli nejspíš nuceni spolupracovat s vyloučenými komunisty, kteří se se svým přesvědčením loučili jen velmi pomalu a někdy vůbec.¹⁷⁵ Výjimkou je již zmíněné rozpracování přátelského kroužku Josefa Čecha ve Štokách v osmdesátých letech. Ve zprávě Oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1979 se konstatuje, že pravice aktivní v letech 1968–1969 na okrese neprojevuje žádné nepřátelské tendence, dokonce se odklání od dříve zastávaných názorů a s Chartou 77 se neztotožňuje. Nepřátele režimu

---

174 Dopis J. Čermáka autorovi 30. 11. 2004.

175 To otevřeně potvrzuje i novodobé stanovisko předsedy Konfederace politických vězňů Stanislava Drobného: *„Někteří z politických vězňů spolupodepsali Chartu 77, ale základní zkušenost politických vězňů s cynickým a sadistickým chováním komunistických horlivců v padesátých letech, z nichž mnozí nyní v Chartě působili, nám znesnadňovala bližší spolupráci s nově se formujícím disentem.“* Cuhra Jaroslav, Veber Václav (ed.): *Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci. Evropské hnutí v ČR, Praha 1999.*

z K-231 a KAN se podařilo údajně Státní bezpečnosti izolovat, zejména z důvodu jejich vysokého věku.¹⁷⁶

Mimo římskokatolické byly na okrese Havlíčkův Brod Státní bezpečností zaznamenávány aktivity i jiných církví a náboženských společností.

V roce 1976 věnovala StB pozornost duchovnímu Církve československé husitské v Havlíčkově Brodě Milanu Krchňákovi. Jeho aktivity byly klasifikovány jako trestný čin podle § 101 trestního zákona – zneužívání náboženské funkce, konkrétně měl skutkovou podstatu trestného činu naplnit aktivitami v „letničním hnutí“¹⁷⁷. Případ byl ale ukončen tzv. zpravodajským využitím. Po pohovoru byl M. Krchňák získán za tajného spolupracovníka StB.¹⁷⁸

Mezi další nekatolické náboženské aktivity patřila činnost Svědků Jehovových. K jejich sledování byla vyhlášena dne 30. 9. 1976 Správou StB Hradec Králové akce JEHUDA. Spočívala v „agenturně operativním opatření“ za účelem zmapování „nepovolené sekty“ Svědci Jehovovi. V souvislosti s akcí byl založen objektový svazek s názvem NEPOVOLENÉ SEKTY. V roce 1980 byl založen signální svazek DOZORCE na Františka Hladíka, který se do okresu přestěhoval a podle zjištění StB zde tehdy usiloval o založení „nelegálního sboru“ Svědků Jehovových. Přes řadu získaných poznatků nedokázala StB případ F. Hladíka dovést až do stádia vyšetřování.

Pro sedmdesátá léta bylo aktuálním tématem sledování aktivit skautů, kteří využili daného společenského prostoru v době Pražského jara a v březnu 1968 obnovili legální činnost. V září 1970 ale státní moc ukončila činnost Junáka formálním začleněním do jednotné organizace Socialistického svazu mládeže. Do konce komunistického režimu pak někteří skauti pokračovali v činnosti buď ilegálně, nebo pod krytím různých existujících organizací. Relativně dlouho pokračovali skrytě v činnosti i skauti na Havlíčkovobrodsku.

---

176 AMV, f. KS SNB Hradec Králové, nezpracované přírůstky z r. 1988, balík 2: Sběrný arch „Vyhodnocení prováděcího plánu práce po linii X. správy SNB, oddělení StB Havlíčkův Brod.“

177 Hnutí charismatických křesťanů.

178 V roce 1975 registrován pod r. č. 15421 signální svazek KAZATEL na jméno Milan Krchňák, kazatel čs. církve husitské z Havlíčkova Brodu jako propagátor „letničního hnutí“, pro podezření z tr. činu podle § 101. Tuto činnost nebylo možno plně zadokumentovat (dokázat), koncem r. 1977 proto provedeno preventivně výchovné opatření (pohovor), v první polovině roku 1978 další pohovor s výsledkem – převedení svazku na spis KTS, který byl 1. 9. 1978 registrován jako svazek agenta s krycím jménem KOLÍNSKÝ, r. č. totožné. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Milan Krchňák, nar. 24. 3. 1928, reg. č. 15421, reg. 10. 5. 1976 jako S, KTS, A KOLÍNSKÝ (KAZATEL). Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

V roce 1976 byla po jeden a půlletém sledování akce HORY rozložena volná komunita bývalých aktivistů Junáka v okrese Havlíčkův Brod. Hlavní postavou akce byl mjr. ČSLA Vladimír Stýblo. Do roku 1970 byl členem KSČ a náčelníkem okresní vojenské právy – a zároveň oblastním velitelem Junáka. Za své výroky odsuzující okupaci a Sovětský svaz byl zbaven funkcí, vyloučen z KSČ a odsouzen vojenským soudem, vzhledem k poměrně časně době počátku normalizace jen podmíněně. V dalších letech se podílel na udržování skautského života na Havlíčkobrodsku. O přípravách na zákrok proti tomuto skautskému kroužku informuje zpráva za rok 1975: *„Bývalí funkcionáři Skauta v okrese Havl. Brod jsou ve skautské činnosti velmi aktivní. Velmi často se scházejí hlavně v soukromých bytech i na jiných místech v přírodě a podobně, kde se domlouvají na tom, jak pracovat v intencích skautingu za současných podmínek. Je zjištěno, že mají v držení různý zvukový materiál nahraný na magnetofonových páscích a v soukromém bytě si promítají filmy. Dále bylo zjištěno, že mají na dosud nezjištěném místě v okrese Havl. Brod svůj archiv, který doplňují zajímavými tiskovinami a různou fotodokumentací. Mají mít i nějaký tresor, v němž mají být uloženy zvláště důležité dokumenty a kroniky. Mají široké styky na bývalé funkcionáře Skauta mimo okres Havl. Brod, jako do Brna, Prahy, Uherského Brodu atd. Agenturní cestou je potvrzeno jejich nepřátelství k socialistickému zřízení, KSČ a SSSR. Je zjištěno, že bývalí funkcionáři Skauta pronikají do různých masových organizací, pěveckých kroužků, oddílů turistiky, pionýrských organizací SSM, kde působí ideologicky na širokou základnu mladých lidí. [...] V průběhu I. čtvrtletí 1976 bude v akci provedeno preventivně výchovné opatření s cílem tuto činnost rozložit. Za tím účelem bude vypracován a předložen ke schválení plán. Rozpracování akce je prováděno ve spolupráci s II. odborem S StB Hradec Králové.“¹⁷⁹* V březnu a dubnu 1976 provedli příslušníci Oddělení StB Havlíčkův Brod podle plánu ve spolupráci s příslušníky II. odboru správy StB Hradec Králové (sami by tak rozsáhlou akci nezvládli) jedenáct pohovorů s bývalými skautskými funkcionáři. Většinu se podařilo takto zastrašit, minimálně jeden byl následně i získán k tajné spolupráci. Při zásahu proti této skupině bylo skutečně zabaveno větší množství skautských materiálů a

---

179 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 14, Vyhodnocení plánu práce za rok 1975 – zaslání, 15. 12. 1975, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Karel Kepr.

archiválií, včetně filmů a kronik.¹⁸⁰ V roce 1977 byla osobám z akce HORY nadále věnována Státní bezpečností pozornost.

Právě v roce 1976 byla vyhlášena X. správou FMV celostátní akce LILIE. Byla věnována „operativnímu rozpracování“ skrytě přežívajících aktivit skautů. Ve zprávě o bezpečnostních opatřeních mezi mládeží, kterou předložil ministr vnitra Jaromír Obzina předsednictvu ÚV KSČ dne 28. 11. 1977, se uvádí, že akce LILIE představuje „*trvalý systém ve vyhledávací činnosti v oblasti narušené mládeže*“. Projekt měl být na základě stavu poznání vylepšován a v dalších etapách měl být koordinován s Československým svazem tělesné výchovy.¹⁸¹

V květnu 1979 byl založen signální svazek BANDA na skupinu katolických skautů v Příbyslavi pro podezření z trestného činu podle § 98 (podvracení republiky). Skupina byla pro StB zajímavá i jako projev spadající do problematiky laického hnutí v katolické církvi. V roce 1981 byl případ ukončen preventivně výchovným opatřením (i v tomto případě zastrášovacími výsledky).¹⁸²

Ve druhé polovině 70. let, konkrétně od roku 1976, je patrná nová etapa ve vztahu moci a oponentů režimu. Vzhledem k absenci občanských svobod je stále obtížné mluvit o skutečné a organizované opozici. Občané stojící nějakým způsobem proti moci jsou pestrou směsicí nejrůznějších politických, zájmových a světonázorových postojů. Přesto je v období okolo vzniku Charty 77 patrný nástup nových „nepřátel“. Takzvaný disent nebyl početný a mimo velká města byl dlouho prakticky bezvýznamný. Přesto jej ze strachu před rozšiřováním velice usilovně Státní bezpečnost sledovala a potlačovala. Disent postupně získával sympatizanty a později i zejména mládež, skupinu dosud poměrně apolitickou a neorganizovanou, ale s velkou politickou budoucností. V osmdesátých letech byla mládež jednoznačně nejpočetnější, nejradikálnější a nejaktivnější skupinou „nepřátel“ sledovanou Státní bezpečností. Vytrvalým a rovněž stále aktivnějším nepřítelem zůstávaly církve. Zde lze datovat jasnější postoj věřících proti režimu zvolením polského kardinála Karola Wojtyly dne

---

180 AMV, a. č. 964764 MV, r. č. 11351 krycí jméno HORY, signální svazek veden oddělením StB Havlíčkův Brod, 7. 11. 1974 – 16. 4. 1976 na Vladimíra Stýbla (1924).

181 NA, f. ÚV KSČ, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 58, a. j. 62, bod 2, – zapečetěná obálka „*Otevřít jen se souhlasem vedoucího všeobecného oddělení ÚV KSČ*“, předložil FMV J. Obzina 28. 11. 1977, Zpráva o bezpečnostních opatřeních mezi mládeží. Přísně tajné.

182 AMV, f. KS SNB Hradec Králové, nezpracované přírůstky z r. 1988, balík 5: Vyhodnocení plánu práce za rok 1980 po linii X. S SNB, 10. 12. 1980 náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Líbal. O skautském hnutí v době normalizace srov.: Cuhrová, Libuše: Dvacet let ve stínu. Malá kapitola z dějin

16. 10. 1978 papežem katolické církve (Jan Pavel II.). V osmdesátých letech se pak rozvíjely zejména církevní nezávisle či dokonce skrytě působící struktury.

V plánu práce Oddělení StB Havlíčkův Brod na rok 1978 jsou po linii vnitřního nepřítele vytrvale vyjmenovávání stoupenci pravice, odstranění počátkem 70. let z politického a veřejného života a ozbrojených složek, tzv. exponenti politických stran (zejména ČSL) a zakázaných organizací (K-231 a KAN). Kromě udržování kontaktů nezjistila StB u sledovaných osob z tohoto prostředí žádnou konkrétní nepřátelskou činnost.¹⁸³ Bývalí členové KSČ údajně dokonce v Chartě 77 viděli překážku pro svoji stranickou rehabilitaci. Aktivisté K-231 byli pasivní zejména kvůli vysokému věku a KAN kvůli malému počtu členů.¹⁸⁴ Tradičně byla toho roku sledována římskokatolická církev (hlavním objektem nadále zůstával B. V. Tajovský) a nově problematika zdravotnictví. Prostředí psychiatrické léčebny v Havlíčkově Brodě shledávala totiž StB pro koncentraci pravicových a jiných „závadových“ osob podezřelým.

U tématu „ideodiverzní zahraniční centra“ jsou za rok rok 1978 poněkud překvapivě popsány tři akce související s Chartou 77 a nemající žádnou zjevnou souvislost se zahraničím. Pro StB bylo patrně dominantním rysem počátků Charty 77 napojení disidentů mimo stát a vnímala Chartu 77 jako dílo zahraničních i domácích nepřátel. I na území okresu zasahovaly některé aktivity disentu z pražského ohniska. Pro StB bylo jedním z hlavních úkolů blokování snah o rozšíření základny signatářů Charty 77 mimo Prahu a mimo poměrně úzkou skupinu jejích aktivistů.

První akcí bylo rozpracování ing. Josefa Sixty, jemuž měla dovážet Otta Bednářová¹⁸⁵ z Prahy „závadovou literaturu“. První takový poznatek StB ale zachytila již v třetím čtvrtletí roku 1974.¹⁸⁶ Ing. Sixta na druhou stranu signatáře Charty 77

českého skautingu. In: Vaněk, Miroslav a kol.: Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu. ÚSD AV ČR a Votobia, Praha 2002.

183 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 18, Plán činnosti boje s vnitřním nepřítelem a ideologickou diverzí v roce 1978, 21. 12. 1977, oddělení StB Havlíčkův Brod.

184 Tamtéž, inv. j. 38, Vyhodnocení pracovních plánů oddělení StB Havlíčkův Brod za I. pololetí 1979, 18. 6. 1979, oddělení StB Havlíčkův Brod.

185 Otta Bednářová (1927), redaktorka Československé televize do roku 1969, kdy byla z politických důvodů propuštěna, poté pracovala jako uklízečka. V roce 1977 podepsala Chartu 77 a o rok později spoluzaložila Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných (VONS). V roce 1979 byla odsouzena v procesu s VONS za údajné podvracení republiky na 3 roky odnětí svobody.

186 „Ve vyhledávací činnosti byl v průběhu III. čtvrtletí 1974 získán poznatek k jisté Ottilii [sic] Bednářové z Prahy, která dováží na zdejší okres rozmnožovanou nepřátelsky zaměřenou literaturu, kterou půjčuje dalším, tzv. svým lidem. Materiály byly fotodokumentovány. Jedná se o Černí baroni aneb sloužili jsme za Čepičky od Švandrlíka. Dále od Solženicyna Souostroví Gulag. Signál bude ve IV. čtvrtletí upřesněn a bude rozhodnuto po dohodě s II. odborem [krajské správy StB] další opatření.“: AMV, f. B

hmotně podporoval. Rozpracování bylo vedeno ve spolupráci s 2a. odborem správy StB Praha a s II. odborem správy StB Hradec Králové. V květnu 1978 bylo v akci s názvem VÝZKUM provedeno preventivně výchovné opatření s J. Sixtou (pohovor), kterému takto byla naznačena výstraha StB.¹⁸⁷ Ing. Sixta ale ve své „negativní činnosti“ pokračoval, proto s ním příslušníci Oddělení StB Havlíčkův Brod provedli v r. 1979 druhý pohovor a poté zaslali vedoucímu tajemníkovi OV KSČ v Havlíčkově Brodě informaci o případu s doporučením „po zvážení všech skutečností“ ing. Sixtu propustit ze zaměstnání ve Výzkumném ústavu bramborářském v Havlíčkově Brodě.¹⁸⁸

Druhý případ souvisel s prvním, akce byla zaměřena na prověrku syna Otty Bednářové, který žil a pracoval na okrese Havlíčkův Brod. Na základě požadavku 2a. odboru správy StB Praha provedlo Oddělení StB Havlíčkův Brod ve spolupráci s vedením podniku n. p. Pleas taková opatření, že Jiří Bednář již v polovině roku 1978 sám podal ze zaměstnání výpověď. Zajímavá je pozdější zmínka z vyhodnocení z r. 1981. Příslušníky O StB Havlíčkův Brod měl být dne 2. 4. 1981 zabaven na chatě v obci Stříbrné Hory Janu Rumlovi a Jiřímu Bednářovi „velmi hodnotný zpravodajský materiál“ o činnosti opozice a signatářů Charty 77. Materiál byl postoupen X. správě SNB, která údajně „provedla na jejich základě akci DELTA“. V akci DELTA odhalila StB kanál, jímž byla přepravována exilová literatura a jiný materiál ze zahraničí pro činnost opozice. Pokud tato informace není nadhodnocená, jednalo by se o skutečně „velký úlovek“, který by se povedl příslušníkům Oddělení StB Havlíčkův Brod.¹⁸⁹

Třetí akce se týkala známé zpěvačky, signatářky Charty 77 a tehdy i její mluvčí Marty Kubišové. Ta pobývala často na své chalupě v obci Pohled na území okresu. V prvním čtvrtletí 1978 byla ve spolupráci s II. odborem správy StB Hradec Králové připravována nespécifikovaná opatření po dobu jejího pobytu v Pohledu. Nepochybně se jednalo zejména o mapování jejích návštěvníků. Mezi nimi byli i dlouhou dobu jediní signatáři Charty 77 z okresu, Jiří Karlík a Jaroslav Matras. Ti byli zanedlouho úspěšně paralyzováni, když se je podařilo postihovat za kriminální trestné činy. Mimo

---

5 1/II, inv. j. 13, Zpráva o plnění plánu práce na III. čtvrtletí 1974, 17. 9. 1974, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod pplk. Jaroslav Rus.

187 AMV, r. č. 13708 signální svazek VÝZKUM – ing. Josef SIXTA (1911). Svazek byl založen v r. 1974. Bednářová byla rozpracována II. odborem správy StB Praha v akci DAGMAR.

188 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 38, Vyhodnocení prováděcího plánu práce za rok 1979 po linii X. správy FMV, 10. 12. 1979, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Jaroslav Líbal.

189 AMV, f. KS SNB Hradec Králové, nezpracované přírůstky z r. 1988, balík 12: Vyhodnocení plánu práce za rok 1981 po linii X. S SNB, 15. 12. 1981, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Kolářský.

to byla samozřejmě sledována správou StB Praha a X. správou FMV ve svém trvalém bydlišti v Praze.

Počet signatářů Charty 77 trvale žijících na okrese byl velmi omezený, nepřesahoval počet pěti a StB se je dařilo postupně izolovat a kriminalizovat. V rámci Východočeského kraje existovalo v osmdesátých letech významné ohnisko opozičních aktivit Charty 77 v Pardubicích, na území okresu Havlíčkův Brod zasahoval jeho vliv jen málo.

Je třeba ale zmínit i jedno z místních středisek nezávislé kultury. Široké kontakty udržovala rodina osobitého grafika, básníka a překladatele Bohuslava Reynka¹⁹⁰ z Petrkovy u Havlíčkova Brodu. I jeho pohřeb v roce 1971 se stal místem setkání řady osobností nezávislého kulturního života. Petrkov i poté zůstal díky synům Bohuslava Reynka Jiřímu a Danielovi centrem nezávislé kultury. Zájem StB o Petrkov a jeho návštěvníky v době normalizace postupně narůstal.

V roce 1981 byl založen na Jiřího Reynka signální svazek MALÍŘ pro podezření z údajného spáchání trestných činů podle § 98 a 112 tr. zákona (podvracení republiky a poškozování zájmů republiky v cizině). Důvodem měla být údajná setkání osobností z okruhu tzv. nelegální kultury z celého území České socialistické republiky v Petrkově. Cílem „rozpracování“ StB bylo znemožnit Reynkovy aktivity v paralelních strukturách, zejména výstavy obrazů (?), dokumentovat jeho vztahy k „nepřátelským osobám“ z ČSR a proniknout k němu „agenturně operativními prostředky“.¹⁹¹ Paradoxní je dnes Reynkova charakteristika tehdejší StB: „*krmič prasat a občan velkostatkářského původu*“. V roce 1984 zájem StB kulminoval. Důvodem měly být kontakty v prostředí Charty 77 a římskokatolické církve. V květnu toho roku byl zatčen Reynkův známý z Francie (později odsouzen pro údajnou trestnou činnost podle § 146 trestního zákona na 12 měsíců odnětí svobody, respektive po odvolání na 7 měsíců nepodmíněně). V Petrkově byla následně, 31. května 1984, provedena celodenní domovní prohlídka, která nepřinesla nějaké využitelné výsledky (její účel byl zřejmě zastrašující) a StB připravovala další nespécifikovaná „operativní opatření“ k postihu

---

190 Bohuslav Reynek (1892–1971). Na Havlíčkobrodsku žil v ústraní, jako umělec ze strany režimu ignorován. Jediná výstava jeho díla v Havlíčkově Brodě se uskutečnila v roce 1968.

191 AMV, f. KS SNB Hradec Králové, nezpracované přírůstky z r. 1988, balík 5: Plán práce oddělení StB Havlíčkův Brod na rok 1982, 22. 12. 1981, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Kolářský.

Jiřího Reynka.¹⁹² Patrně tím byla míněna řada vynucených schůzek s Jiřím Reynkem. Jiné kroky StB patrně nepodnikla. Na jaře 1985 zájem StB ustal.¹⁹³

V roce 1979 byla skladba „nepřítel“ následující: římskokatolická církev (církvní hodnostáři, nelegální církev, laické hnutí), zakázané sekty, působení center ideologické diverze (např. Rádía Svobodná Evropa), Charta 77 a tzv. neorganizovaná mládež (underground).¹⁹⁴

Zaměření v osmdesátých letech můžeme sledovat vzhledem k absenci podkladů z Oddělení Havlíčkův Brod bohužel jen rámcově, podle výkazů činnosti celé Správy StB Hradec Králové.

V roce 1984 z problematiky „*pravicově oportunistické antisocialistické síly*“ (tzv. antisíly) to byla Charta 77, z římskokatolické církve její „nelegální aktivity“, z nekatolických církví Českobratrská církev evangelická, ze sekt Svědkové Jehovovi, z „ideocenter a emigrantských uskupení“ Amnesty International, ze „*sionismu a židovského nacionalismu*“ Židovská náboženská obec a Charta 77 (!) a z široké problematiky „*kultura, kontrarozvědná ochrana mládeže, SSM, tzv. volně žijící mládeže, sport a Svazarm*“ to byl underground.¹⁹⁵

V prvním čtvrtletí roku 1988 byly prioritně sledovány v rámci správy StB Hradec Králové z problematiky „*činnost a záměry antisocialistických a bývalých pravicově oportunistických živelů*“ stále aktivity Charty 77, zvýšený výskyt samizdatů dovážených z Prahy a činnost členů bývalého K-231 na okrese Havlíčkův Brod v souvislosti s podpisovou akcí „*nelegální římskokatolické církve*“¹⁹⁶. Z problematiky

---

192 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 442, Informace o činnosti po linii II. odboru za II. čtvrtletí 1984, Krajská správa SNB – Správa StB Hradec Králové, adresát X. správa SNB – AIPKO, 15. 6. 1984. Signální svazek krycí jméno MALÍŘ r. č. 19186, vedený oddělením StB Havlíčkův Brod na Jiřího Reynka od 1. 6. 1981, byl koncem roku 1989 skartován.

¹⁹³ Palán Aleš: Kdo chodí tmami. Rozhovor s Jiřím Reynkem a Danielem Reynkem. Torst, Praha 2004, str. 262-264, 297.

194 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 38, Vyhodnocení prováděcího plánu práce za rok 1979 po linii X. správy FMV, 10. 12. 1979, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Jaroslav Líbal.

195 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 442, Vyhodnocení plánu práce II. odbor správy StB Hradec Králové 1984, 11. 1. 1985.

196 Petice s 31 požadavky k obnovení náboženských svobod v Československu „*Podněty katolíků k řešení situace věřících občanů v ČSSR*“, kterou sestavil v listopadu 1987 katolický laik Augustin Navrátil. Petici podpořil v lednu 1988 František kardinál Tomášek a podepsalo ji tehdy neuvěřitelných více než 500 000 občanů. V Havlíčkově Brodě žil Navrátilův syn Václav. K jeho osobě a k petici se vztahuje Denní informace správy StB Hradec Králové pro 5. odbor X. správy SNB: „*Pokračování podpisové nátlakové akce k 31 bodům – sdělení. Prověřený pramen TS JAROMÍR r. č. 10021 získal 26. 2. 1988 další výzvu věřícím v pokračování nátlakové akce 31 bodů, kterou pramenu předal objekt akce SPOJAŘ – katolický laik Václav Navrátil [...] bytem Havlíčkův Brod [...] – syn Augustina Navrátila z Lutopecen. [Následuje celý text výzvy]. Objekt akce SPOJAŘ je zahrnut do preventivně rozkladných*

„činnost a vliv emigrantských a ideodiverzních center“ byli sledováni občané dopisující na adresy zahraničních rozhlasových stanic a na náboženská centra v zahraničí.¹⁹⁷ Z problematiky „činnost církví a náboženských sekt“ byly tehdy zaznamenávány negativní reakce kněží na činnost úředně povolené kněžské organizace „Sdružení katolických duchovních Pacem in terris“, v lednu a únoru podpora zmíněné petice Augustina Navrátila, dále známky tajného řeholního života (konkrétně u želivských premonstrátů na Havlíčkobrodsku). U nekatolických církví byly v kraji zaznamenány opět ojedinělé aktivity „Nové orientace“ Českobratrské církve evangelické. V problematice „situace v Židovské náboženské obci, působení a záměry zahraničních sionistických organizací a jejich emisarů v ČSSR“ byly na okrese Havlíčkův Brod zaznamenány informace o údajně ukrytých písemných materiálech z doby II. světové války v synagoze v Golčově Jeníkově. V problematice „ochrana mládeže a sportu“ bylo zmíněno organizování „nelegálních srazů“ (hudebních festivalů) a vydávání samizdatů, výskyt příznivců hnutí PUNK, satanistů a ojedinělý student – dopisovatel RSE, dále případy údajně negativního působení některých pedagogů středních škol na studenty a aktivity nelegálního skautingu. V problematice „negativní jevy v činnosti společenských organizací, kultury, zdravotnictví, vědy a hromadných sdělovacích prostředků“ to byly aktivity zrušené Jazzové sekce a uvádění „závadných her“ v divadle Vítězného února v Hradci Králové a Východočeském divadle v Pardubicích.¹⁹⁸

Na závěr části věnované „vnitřnímu nepříteli“ bych se chtěl více věnovat významnému a opomíjenému fenoménu odporu – mládeži. Problematika mládeže jako politického problému je zmiňována v plánech činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod ve shodě s ostatními součástmi StB až od poloviny 70. let. V poslední dekádě existence

---

opatření v souvislosti s celonárodní poutí na Pražském hradě.“ AMV, f. X. S SNB, inv. j. 1150, Denní informace ze správy StB Hradec Králové 1988.

197 V létě 1985 navíc Rádio Svobodná Evropa uvedlo do provozu telefonní číslo v Mnichově s automatickým záznamníkem. Odhalovat občany volající do RSE se dařilo StB zjevně jen sporadicky, byly to jen desítky osob ročně. Přitom byly uskutečněny řádově desetitisíce telefonátů; jen za období šesti týdnů od zahájení provozu telefonního čísla „2102659 Mnichov“, tedy od 13. 8. 1985 do 24. 9. 1985, to bylo podle poznatků X. správy SNB více než 3500 telefonátů, tedy 83 denně! V posledním čtvrtletí roku 1985 klesl denní průměr telefonátů na 50–70 (což by znamenalo stále cca 5500 jen za toto čtvrtletí!). Odhalení občané mohli očekávat buď pozvání k zastrášovacímu výslechu (součást tzv. preventivně výchovného opatření), nebo v horším případě obvinění ze spáchání trestného činu podle § 100 – pobuřování, nebo § 112 – poškozování zájmů republiky v cizině, například pokud ve svých zachycených dopisech nebo telefonátech sdělovali podle názoru StB informace „pobuřující“ či „nepravdivé“. Toto operativní „preventivní“ odposlouchávání bylo prováděno bez schválení prokuraturou a bylo pochopitelně nezákonné.

198 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 433, Vyhodnocení plánů práce II. odborů krajských správ StB – Informace za I. čtvrtletí 1988. Osnova podle RMV č. 12/83, 20. 3. 1988, náčelník II. odboru správy StB Hradec

režimu se stala mládež (vedle tradiční římskokatolické církve) nejviditelnějším a nejčastějším nositelem protirežimních aktivit a postojů. Je třeba ovšem zdůraznit, že se mladí lidé se ve větší míře nezpolitizovali, motivy jejich jednání nesouvisely s momentálním politickým systémem. Byly to běžné, přirozené postoje části mladé generace. Ovšem v realitě paranoidně podezřívavého režimu se stávaly i zcela apoliticky míněné, ale svobodně vyjadřované kulturní projevy (hudba, umění, chování) politickou manifestací, kterou režim nedokázal nechat bez odezvy. Role nekonformní mládeže se velmi výrazně projevila právě v okrese Havlíčkův Brod.

Téma mládeže jako politického problému se do poloviny 70. let objevuje v materiálech StB celorepublikově i ve sledovaném prostoru pozvolna. Zprvu se jedná jen o řešení občasných projevů spadajících pod trestný čin propagace nacismu (tento problém se zejména v prostředí učňovských zařízení objevuje opakovaně i později) nebo preventivních prověrek ideologické bezúhonnosti pedagogického personálu školních zařízení na okrese. Až v roce 1976 byly vyhlášeny celostátní akce PROTEST, KAPELA, LILIE a HURIKÁN, které zahajují období plošné kontroly nežádoucích jevů a fakticky definují z hlediska režimu rizikové skupiny mládeže.¹⁹⁹ Tyto projekty jsou i velmi výmluvným dokladem až nesmyslného dohledu nad společností.

Na počátku akce KAPELA stálo tažení proti undergroundu. V březnu roku 1976 byla zahájeno zatýkání, výslechy a domovní prohlídky členů, přátel a příznivců undergroundových hudebních skupin Plastic People of the Universe (PPU) a DG 307 pro údajné páchání trestného činu výtržnictví. Proběhly dva procesy, první se konal v červnu 1976 v Plzni, kde byli odsouzeni Karel Havelka, Miroslav Skalický a František Stárek k trestům od 9 do 30 měsíců. Tresty byly při následném odvolacím řízení sníženy na polovinu. Druhý proces u Okresního soudu pro Prahu-západ ve dnech 21.–23. 9. 1976. Historik umění a umělecký vedoucí PPU Ivan Martin Jirous byl odsouzen k 18 měsícům, básník a hudebník PPU a DG 307 Pavel Zajíček k 12 měsícům, evangelický duchovní a zpěvák Svatopluk Karásek k 8 měsícům a saxofonista PPU Vratislav Brabenec k 8 měsícům odnětí svobody. Zřejmě v tomto období si státní moc uvědomila vliv rockové hudby na mládež a rozhodla se zasáhnout.

Králové pplk. RSDr. Havránek Stanislav a náčelník správy StB pplk. RSDr. Hakl Josef, adresát X. S SNB AIPO Praha.

199 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 15, Vyhodnocení plánu práce za rok 1976 po linii II. odboru, 15. 12. 1976, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Kepr Karel.

V akci KAPELA šlo o první celostátní projekt věnovaný omezování (z hlediska režimu) negativního působení rockové hudby na mládež. Akce byla vyhlášena pro krajské správy StB na jaře 1976 3. odborem (problematika školství, zahraniční studenti, sport) X. správy FMV („*boj proti vnitřnímu nepříteli*“). V rámci 3. odboru bylo 2. oddělení zaměřeno na problematiku „*neorganizovaná a organizovaná mládež a sport*“. Přesnější definici akce a přesné objasnění okolností jejího vzniku komplikuje fakt, že z období 70. let se patrně nedochovaly písemnosti X. správy FMV. Proto nebyl dosud nalezen ani pokyn k vyhlášení akce KAPELA. Informace o vyhlášení a průběhu akce pocházejí až z následných reakcí v tzv. plánech práce a jejich vyhodnocení krajských správ StB a okresních oddělení StB.

Cílem akce KAPELA bylo s využitím různých institucí státní správy i samosprávy zmapovat rockové skupiny v daném teritoriu a prověřit jejich produkci. V případě, že jejich vystupování bylo shledáno nevhodným (underground, hippies, západní symbolika a způsoby, politické projevy apod.), měla být provedena „preventivní opatření“ vedoucí k dočasnému nebo úplnému ukončení činnosti nebo úpravám repertoáru, způsobu vystupování, oblečení, názvu apod. Druhotným, původně asi neplánovaným, ale vítaným produktem akce se ukázal být „výchovný“ efekt směrem k pořadatelům a organizátorům tanečních zábav a koncertů, kteří ve vlastním zájmu v budoucnu dbali na „nezávadnost“ hudebních podniků. Cílem akce bylo kontrolovat a zamezovat činnost těch skupin, které ovlivňovaly mládež v rozporu se zájmy komunistické strany.

Správou StB Hradec Králové byla akce vyhlášena dne 19. 4. 1976. Podle pokynů byl na okrese Havlíčkův Brod získáván přehled o rockových skupinách, jejich činnosti a vystupování. Trvale je kontrolovaly odbor VB, Okresní kulturní středisko a odbor kultury ONV s cílem „*předejít závadovému ideologickému působení na mládež i s ohledem na možnost výskytu nelegálních skupin*“. Podle vyhodnocení činnosti Oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1976: „*V této akci jsou plněny úkoly dle pokynů II. odboru S-StB Hradec Králové. Byl získán přehled o kapelách beatové hudby, jejich činnosti a vystupování v rámci okresu. Je stále zajišťována jejich kontrola ze strany příslušných orgánů, které jim dosud nevěnovaly patřičnou pozornost. [...] Bylo zjištěno, že se kolem těchto skupin [vystupujících na tanečních zábavách] soustřeďuje vesměs mládež do dvaceti let. Produkováná hudba i místo konání zábav často inspiruje tuto mládež k nevázanému chování. Pořadatelé většinou nedokáží zajistit řádný průběh*

zábavy ani oblečení účastníků. Prováděná opatření v akci KAPELA přináší zlepšení společenské úrovně tanečních zábav a zejména zapůsobila na pracovníky okresních kulturních zařízení a OV SSM, kteří v současné době věnují této problematice patřičnou pozornost, jelikož v minulosti toto bylo z jejich strany zanedbáno.“²⁰⁰

V roce 1978 probíhala akce KAPELA následovně: „Projekt KAPELA – cílem preventivní činnosti v projektu KAPELA bylo zejména zadokumentovat činnost mládeže při kulturních a zájmových projevech. V preventivním opatření bylo dosaženo velmi pozitivních výsledků ve spolupráci se státními a společenskými orgány v teritoriu okresu. V průběhu plnění úkolů vyplývajících z prováděcího plánu 1978 nebyla zjištěna činnost nelegálních hudebních skupin. V součinnosti se skupinou obecné kriminality Odboru VB bylo dosaženo zákazu činnosti hudební skupiny Harmonie, která se negativně projevovala při tanečních zábavách mládeže. Ve II. pololetí 1978 byl zjištěn poznatek, že při vystoupení přední zpěvačky Petry Janů v Havlíčkově Brodě došlo ze strany mládeže v průběhu vystoupení k excesům – „hajlování“, jako odezva na její samotné vystoupení. [...] Na úseku mládeže je zjevné působení nepřátelské ideologie, a to mezi mládeží závadovou, což se projevuje především jejich zájmem o styky s nepřátelsky zaměřenými osobami, signatáři Charty 77 a dalšími. Provedená opatření v akci KAPELA se příznivě promítají v rámci celého okresu. Spolupráce s orgány lidové moci a společenskými organizacemi má na tomto úseku kladné výsledky. Zlepšila se úroveň kulturních podniků v teritoriu okresu.“²⁰¹ Ve zprávě o plnění plánu za I. pololetí je ještě doplněno, že vedoucí skupiny Harmonie Oldřich Macháček byl trestně stíhán pro tr. čin rozkrádání majetku v socialistickém vlastnictví, kterého se měl dopustit v souvislosti s činností skupiny. Kriminalizace byla oblíbenou formou převedení problému mimo ideologickou rovinu a usnadnila postih.

Odpověď na otázku po významu projektu v celkové strategii moci dává „Zpráva o bezpečnostních opatřeních mezi mládeží“, kterou předložil ministr vnitra Jaromír Obzina předsednictvu ÚV KSČ dne 28. 11. 1977. Zpráva referuje o plnění úkolů vyplývajících pro federální ministerstvo vnitra z usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ ze 4. 7. 1973, které bylo věnováno „socialistické výchově mladého pokolení a jeho přípravě pro život a práci v rozvinuté socialistické společnosti“. Obsáhla Obzinova

---

200 AMV, f. B 5/II, inv. j. 106, Vyhodnocení ročního prováděcího plánu práce oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1976.

201 Tamtéž, inv. j. 18, Zhodnocení prováděcího plánu práce za rok 1978 po linii X. správy FMV, 16. 11. 1978, Oddělení StB Havlíčkův Brod, s. 5–6.

zpráva za období let 1976–1977 se věnuje různým oblastem problematiky – např. studentům, mládeži v SNB, stavu kriminality mládeže a v neposlední řadě „volné mládeži“. Ta se podle zprávy vyžívá buď v trampingu, nebo „beatové hudbě“:

„Na území ČSSR bylo zjištěno celkem 2100 beatových skupin (86 skupinám je věnována zvýšená kontrarozvědná pozornost). Kolem některých skupin se koncentruje značná část vlasatců a hippies, kteří svým chováním a zjevem budí pohoršení, ojediněle vystupují na veřejnosti a páchají výtržnosti. Dokladem toho jsou např. skupiny Plastic People, DG 307, ADEPT a další, které v posledních letech nelegálně vystoupily se svým závadovým programem na několika místech ČSSR a jejichž akce často přerostly ve výtržnictví. Od roku 1972 se opět zvyšuje počet příznivců hippies, kteří pod vlivem některých zvláště aktivních, například Ivana Jirouse, se organizačně seskupují. Hlavní náplň činnosti Jirouse spočívá v organizování tajných srazů, na kterých vystupují nepovolené hudební skupiny. Většina takto pořádaných srazů se „skryla“ pod oslavou svatby některého z příznivců hippies, často došlo ke zneužití organizace SSM, pod jejíž hlavičkou se zábava organizovala a byla místním národním výborem povolena. Těchto srazů se účastní stálý okruh mládeže ve věku 16–30 let. Bylo zjištěno, že mnohé z těchto osob udržují aktivní styky do kapitalistických států na posrpnovou emigraci, reakční vysíláče a tisk.

Od počátku roku 1977 se začala projevovat zpolitizovanost mládeže tíhnoucí k hippies v souvislosti s Chartou 77, kterou podepsali příznivci hudebních skupin Plastic People a DG 307 a ti, kteří byli za svou činnosti již souzeni a nyní propuštění z výkonu trestu (Brabenec, Karásek a další).

K zamezení další činnosti a rozložení závadových hudebních skupin i hippies bylo do současné doby vyřešeno formou preventivně rozkladných opatření 76 hudebních skupin a v rámci preventivně výchovných opatření individuálně řešeno 320 osob. Pro tr. čin výtržnictví podle § 202 tr. zákona bylo zahájeno vyšetřování se 14 hudebníky z beatových skupin Plastic People a DG 307 ve Středočeském kraji (4 hlavní účastníci byli odsouzeni). V Západočeském kraji byly pro tentýž tr. čin odsouzeny 3 osoby, v Severočeském kraji 2 osoby.“

V návrzích opatření „na další zkvalitnění socialistické výchovy mladého pokolení po XV. sjezdu“ (které se v působnosti StB a VB dají zobecnit jako soubor způsobů, jak „ochránit“ mládeže před cizími vlivy) se pak objevuje výslovně tato

zmínka: „*Dosavadní celostátní projekty KAPELA, HURIKÁN a LILIE považovat za trvalý systém ve vyhledávací činnosti v oblasti narušené mládeže.*“

Usnesení 62. schůze předsednictva ÚV KSC dne 2. 12. 1977 vzalo zprávu na vědomí a uložilo ministru vnitra ČSSR vykonávat prostřednictvím SNB a MV úkoly vyplývající z usnesení plenárního zasedání ÚV KSČ z 4. 7. 1973. Důsledky předložené zprávy měl Obzina nechat zapracovat do prováděcích plánů činnosti SNB a MV na rok 1978.²⁰²

Od konce 70. let zmínky o akci KAPELA v informačních materiálech krajských správ StB ustávají. Její metody, ostatně nijak objevné, ovšem platily dále. Počátkem 80. let pak byl v problematice „*volné mládeže*“ aktuálně vytvořen nový celostátní projekt s názvem akce ODPAD, zaměřený na příznivce punku a nové vlny. V jejím rámci byla realizována navenek daleko výraznější režimní kampaň, která byla zahájena otištěním článku „*Nová vlna se starým obsahem*“ v komunistickém týdeníku Tribuna dne 22. 3. 1983.²⁰³

Akce HURIKÁN byla vyhlášena Správou StB Hradec Králové dne 26. 5. 1976, ale jednalo se rovněž o projekt celorepublikový. Cílem bylo zmapování trampských osad a jejich členů a zejména zjištění, zda v tomto prostředí nedochází k negativnímu působení na mládež (západní vlivy – móda a chování). Ve spolupráci s VB a Lesní správou byly prověřeny přírodní lokality, ovšem na teritoriu okresu Havlíčkův Brod nebylo tehdy Státní bezpečností zjištěno soustředění trampů a „*závadové*“ mládeže. V trampském hnutí byli Státní bezpečností vyhledáváni i důvěrníci ke kontrole.

Dalším celostátním projektem v oblasti mládeže byla již zmíněná akce LILIE.

Kromě těchto projektů byl kontrolován stav na středních školách a odborných učilištích. Zde byla opět pozornost věnována ochraně před „*působením nepřátelských vlivů a napodobováním západního způsobu života*“.²⁰⁴ S tímto tématem souvisela například celostátní akce PROTEST, vyhlášená dne 16. 2. 1976 Správou StB Hradec Králové. Ve spolupráci s VB na školách II. stupně v okrese byla provedena kontrola

---

202 NA, f. ÚV KSČ, 02/1 (Předsednictvo 1976–1981), sv. 58, a. j. 62, bod 2 – zapečetěná obálka – Přísně tajné „*Otevřít jen se souhlasem vedoucího všeobecného oddělení ÚV KSČ*“), Zpráva o bezpečnostních opatřeních mezi mládeží, předložil ministr vnitra J. Obzina 28. 11. 1977.

203 Postih punku a nové vlny komplexně popisuje Miroslav Vaněk ve studii Kytky v popelnici. Punk a nová vlna v Československu, in Vaněk, Miroslav a kolektiv: Ostrůvky svobody. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Votobia, Praha 2002.

204 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 15, Vyhodnocení plánu práce za rok 1976 po linii II. odboru, 15. 12. 1976, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Kepr Karel.

3614 občanských průkazů, zjištěno 87 závad, dva „natrhavači“ občanských průkazů (tehdy populární činnost mezi středoškolskou a učňovskou mládeží) byli navrženi k potrestání ředitelům učňovských škol.

Dalším sledovaným jevem na středních a učňovských školách byla „*propagace USA*“. V průběhu roku 1976 bylo na okrese zjištěno pět mladíků s našitou americkou (v jednom případě britskou) vlaječkou na bundě. Po perlustracích a pohovorech všichni údajně uznali společensko-politickou nevhodnost svého jednání. I takovými malichernostmi se Státní bezpečnost při „*kontrarozvědné ochraně mládeže*“ zabývala.²⁰⁵

Počátky undergroundového dění v Havlíčkově Brodě lze sledovat od počátku 80. let. Od roku 1983 začaly aktivněji působit místní alternativní hudební skupiny, zpočátku bez reakce ze strany StB. V květnu 1984 se uskutečnil první z řady undergroundových festivalů v lomu v čtvrti Vysočany na okraji Havlíčkova Brodu. Koncem roku 1984 se datuje první aktivní zájem StB o havlíkobrodský underground – výsledky členů tamní přední undergroundové skupiny Křečové žíly. O opatřeních StB jsou k dispozici jen dílčí údaje. Objektový svazek MLÁDEŽ byl totiž skartován údajně koncem roku 1989.²⁰⁶ Zájem StB v následujícím období dokumentují alespoň stručné zmínky ve vyhodnocení činnosti správy StB Hradec Králové: „*V hodnoceném období [4. čtvrtletí 1985] došlo ke dvěma nepovoleným srazům tzv. volné mládeže v chatařské oblasti Cípov u obce Vápenný Podol na okrese Chrudim a v bývalém lomu na Vysočanech v Havlíčkově Brodě. Na obou srazech vystupovaly nepovolené hudební skupiny, v jejichž repertoáru byly protispolečensky zaměřené a náboženské písně. Srazů se zúčastnila mládež z různých míst ČSR. V Havl. Brodě šlo o cca 150 osob.*“²⁰⁷ A dále následná informace z I. čtvrtletí 1986: „*V problematice tzv. volné mládeže nedošlo v kraji k masovým protispolečenským vystoupením. Bylo registrováno několik srazů závadové mládeže na okresech Trutnov, Náchod a Havl. Brod. Státně bezpečnostní poznatky nebyly zjištěny. Operativní pozornost byla věnována skupině Křečové žíly, která v závěru roku 1985 zorganizovala sraz na okrese Havl. Brod.*“²⁰⁸ Zprávy se vztahují k akci v září 1985 v lomu u Havlíčkova Brodu, který byl podle organizátorů vrcholem

205 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 15, Vyhodnocení plánu práce za rok 1976 po linii II. odboru, 15. 12. 1976, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod mjr. Kepr Karel.

206 AMV, r. č. 22794, objektový svazek MLÁDEŽ v problematice „*volná mládež, MSS, skinheads, punk*“ registrován oddělení StB Havlíčkův Brod 1. 11. 1985.

207 AMV, f. X. S SNB, inv. j. 443, Informace za IV. čtvrtletí 1985 po linii II. odboru, 19. 12. 1985, správa StB Hradec Králové, adresát X. správa SNB AIPKO.

208 Tamtéž, inv. j. 444, Informace za I. čtvrtletí 1986 po linii II. odboru, 24. 3. 1986, správa StB Hradec Králové, adr. X. S SNB AIPKO.

organizačních snah „*havlíckobrodského undergroundu*“. Účastnilo se asi 10 hudebních skupin, 2 divadla, promítaly se filmy za účasti cca 250 lidí. Problém konspirace akce řešili organizátoři důmyslně: „*Akce jsme [zvýšenému zájmu StB] samozřejmě přizpůsobili – jelikož na ně jezdil větší počet tzv. podivných bytostí, tudíž se v HB vždy poněkud zvýšila koncentrace neznámých vlasatých lidí, dělali jsme koncerty tehdy, když se konalo něco v samotném Havlíčkově Brodě a okolí. Například červenový Lom 85 jsme uspořádali v den, kdy se konala Haškova Lipnice, zářijový Lom, na který přijelo asi 300 lidí, jsme dělali, když byl na Lipnici folkový festival (tudíž vysoká koncentrace mániček). Navíc všechny policejní složky se nacházely právě na Lipnici. Bylo to vcelku kuriózní, náš Underground Festival of Music proběhl vlastně téměř celý a v momentě, kdy se orgány dozvěděly, že v Lomu pořádáme celkem mohutnou neoficiální akci, vyslaly tam to poslední co zbylo v HB po ruce. Takže přijel jeden osobák policajtů, jeden estébáků a jedno auto něčeho, co se snad jmenovalo Sbor ústřední ochrany železnic, či jak [SOOŽ – Sbor ozbrojené ostrahy železnice] [...] Na rozeznání neměli síly. Bylo to směšný – vždyť tam přijelo jen asi osm vyděšených chlapíků. Vlastně proběhla jen perlustrace a poklidné ukončení akce. Možná nějaký tahanice o čepice, ale nic vážného. Navíc začalo pršet, takže to všichni chtěli mít z krku.*“²⁰⁹

O neutuchajícím undergroundovém dění na okrese svědčí i poslední zmínka v hodnocení činnosti správy StB Hradec Králové za poslední čtvrtletí roku 1987: „*Za hodnocené období byly kontrolovány nepovolené akce volné mládeže na okresech Ústí nad Orlicí, Pardubice, Semily, Trutnov, Havlíčkův Brod a Svitavy, které byly organizovány stoupenci underground. Na uvedených akcích vystoupily nepovolené hudební skupiny. Ve Východočeském kraji patří k nejaktivnějším nepovoleným hudebním skupinám: Hudební hluch, Nic bend, Křečové žíly, Homo ludens.*“²¹⁰ V roce 1988 vznikla v prostředí havlíckobrodského undergroundu hardcorová skupina Našrot, soubor s celorepublikovým významem působící do konce režimu nelegálně.

Zcela ojedinělým zjevem ve srovnání s jinými okresy byl koncem 80. let vznik nezávislé občanské iniciativy v Havlíčkově Brodě. Vznikla v prostředí nekonformní havlíckobrodské mládeže, orientované na nezávislou hudební scénu a kulturu. Nezávislá iniciativa „*Havlíčková mládež*“ byla založena dne 20. 11. 1988 na tajné schůzce v Klubu mládeže SSM „*Osma*“ v Havlíčkově Brodě. Impulsem bylo propuštění

209 Dopis Petra Hrabalika autorovi z 12. 11. 2004.

210 AMV, f. X. S SNB, inv. j . 445, Informace za III. čtvrtletí 1987 po linii II. odboru, 17. 9. 1987, správa StB Hradec Králové , adresát X. správa SNB – AIPKO.

zaměstnance klubu Pavla Šimona za pořádání údajně politicky nevhodných koncertů. Z obavy před represí nebyl program sdružení otevřeně politický. Chtěl tvořit alternativu formálně a ideologicky působícímu SSM. Kromě kulturních podniků měla Havlíčkova Mládež v programu pomáhat dobrovolnou prací svému městu. „*Základní myšlenka byla vytvořit paralelní „kulturně-pracovní“ frontu a prací dokázat brodskému lidu, jaký to esesem ve městě mají.*“²¹¹ „*Havlíčkova mládež [...] se chce stát prostřednictvím svých členů (či lépe příznivců) vyjádřením smysluplné a tvořivé akce, chce se stát popřením mechanického přikyvování a jakékoliv manipulace.*“²¹² „Havlíčkova mládež“ organizovala zdarma brigády na pomoc městu. Důmyslným nápadem bylo přihlášení se k osobnosti Karla Havlíčka Borovského, který byl vnímán jako vrcholná osobnost boje za svobodu a občanská práva a obecně respektován byl i širokou veřejností. Havlíčkova mládež byla určitou institucionalizací již existujícího širokého přátelského okruhu, který se tímto krokem nepřehlédnutelně (jak v rámci místním, tak i dokonce celostátním) občansky vyjádřil. Potřeba definovat se jako organizace je pro programově nezávislé jedince vlastně velmi neobvyklá. Možná byla dokladem dobového společenského pocitu potřeby politického vyjádření. Rovněž vznik celé řady „nezávislých iniciativ“ v rámci ČSSR v tomto období toto vysvětlení podporuje.

Koncem ledna 1989 byla podána žádost o registraci sdružení, která nebyla do konce roku 1989 pozitivně vyřízena. Přes zvolenou taktiku „nepolitické drobné práce“ „Havlíčkova mládež“ pozornosti StB pochopitelně nešla. Byla spojována s Chartou 77, vznik a propojení byly dovozovány zejména s Nezávislým mírovým sdružením (dokladem měl být aktivní člen obou nezávislých iniciativ Martin Šmíd) a s myšlenkami režimem potlačovaného pacifismu.²¹³ Za konkrétní reakci Oddělení StB Havlíčkův Brod možno považovat jednoznačně založení operativních spisů prověřovaných osob r. č. 24742 krycí jméno HRABOŠ registrovaného dne 1. 1. 1989 na Petra Hrabalika, r. č. 24846 ŽVATLA registrovaného 1. 3. 1989 na Petra Novotného spolu s r. č. 24847 HAVLÍČEK na Pavla Šimona. Všechny tyto tři spisy byly bohužel koncem roku 1989 skartovány. Skartovány byly bohužel i svazky nejméně dvou agentů, kteří o prostředí

---

211 Hrabalik, Petr: Bezradnosti života II – historie Našrotu aneb Docela smutná pohádka s docela dobrým koncem, strojopis uložený v knihovně Libri prohibiti.

212 Nedatovaný strojopis „Co s námi v Havlíčkově Brodě“, autor Šurdilovič (Pavel Šimon), archiv P. Hrabalika.

213 čj.: T8/91 A. Lorenc a spol., sv. XV, obálka 4, č. 1. 26 a 28–39: Informace FMV pro vládu ČSSR o bezpečnostní situaci v ČSSR, 22. 3. 1989. Existence „Havlíčkovy mládeže“ zde zmíněna jako projev snahy vnitřního protivníka rozšířit svůj vliv do prostředí mládeže, „Havlíčkova mládež“ stejně jako jiné iniciativy zcela pod vlivem CH-77.

undergroundu i vlastní „Havlíčkově mládeži“ Státní bezpečnost pravděpodobně nejvíce informovali.²¹⁴ O existenci „Havlíčkovy mládeže“ informovala obsáhleji zpráva o činnosti 11. odboru II. správy SNB za I. čtvrtletí roku 1989. Za pozornost stojí úvodem téměř doslovné převzetí některých pasáží programového prohlášení Havlíčkovy mládeže, takže vzniká téměř dojem ztotožnění autora zprávy s Havlíčkovou mládeží: „*Obdobnou modifikací jako je NMS je i v lednu 1989 vzniklá tzv. Havlíčkova mládež v okrese Havlíčkův Brod. Jedná se o volné sdružení cca 35 lidí, kterým není lhostejný způsob života mladých v Havlíčkově Brodě, upozorňuje na chyby a přehmaty v oblasti kulturní politiky na okrese, apeluje na právo svobody slova a tisku a upozorňuje, že formou pracovních brigád, ekologických a společenských akcí, včetně pořádání kulturních akcí chce bojovat proti nudě a nezájmu o cokoliv. Uvedená nově vzniklá iniciativa nemá organizační charakter [?] a je prezentována třemi negativně zpolitizovanými přívrženci undergroundu (Pavel Šimon, Petr Novotný, Petr Hrabalík) a aktivistou NMS v Praze Martinem Šmídem. K uvedené iniciativě byly soustředěny operativní poznatky, po jejichž legalizaci bylo dne 9. 3. 1989 v součinnosti s 2. odborem S StB Hradec Králové a O StB Havlíčkův Brod přistoupeno k profylakticko-rozkladnému opatření. V této souvislosti byla provedeným výsledkem s Pavlem Šimonem a výtvarníkem uvedené iniciativy Jaroslavem Múchelfeitem zadokumentována snaha o diskreditaci OV SSM v Havlíčkově Brodě, kde jako paralelní struktura z hlediska vyvíjené aktivity by měla vytvořit protiváhu OV SSM a zapříčinit odliv členské základny ze SSM. Mimo to bylo zadokumentováno, že pro tyto účely byla zneužívána tiskárna v Havlíčkově Brodě. Opatření v těchto souvislostech jsou přijímána ze strany státního orgánu, svazáckých organizací i městských orgánů.*“²¹⁵

Vzhledem k naprosté absenci operativních materiálů O StB Havlíčkův Brod z konce osmdesátých let lze reakce StB na „Havlíčkovu mládež“ vysledovat tedy jen z takovýchto nečetných dochovaných informačních výstupů.

„Havlíčkovu mládež“ samozřejmě registrovaly s respektem i struktury KSČ. Například ve zprávě o politické situaci na okrese v září 1989 pro předsednictvo OV

---

214 Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese mvr.cz/2003/evidence/stb_rady.html, záznam: Blažek Roman, nar. 6. 6. 1957, reg. č. 17722, reg. 1. 9. 1977 jako A HONZA Oddělením StB Havlíčkův Brod. Využíván v problematice *mládež*, svazek byl skartován koncem roku 1989; Štibor František, nar. 27. 1. 1968, reg. č. 23858, reg. 9. 6. 1987 jako KTS, A HEREC Oddělením StB Havlíčkův Brod, využívan v problematice *mládež*, svazek byl skartován koncem roku 1989. Údaje staženy dne 10. 11. 2005.

KSČ Havlíčkův Brod se uvádí: „V diskusním klubu mládeže se dne 26. 9. uskutečnila beseda na téma – Mládež a právo. Celé přípravě byl věnována mimořádná pozornost především co do obsazení funkcionáři, kteří měli na dotazy odpovídat. Zúčastnil se poslanec FS, předseda okresního soudu, okresní prokurátor, místopředsedkyně ONV a ředitel DPV OV KSČ. Kvalifikovaně se podařilo vysvětlit všechny otázky a dostat do určité izolace ty účastníky, kteří prosazovali konfrontační atmosféru, především představitele HM. Někteří – Šimon – odešli v průběhu besedy. Celkem se zúčastnilo asi 25 mladých lidí. Další klub je plánován na měsíc listopad.“²¹⁶

Ovšem problematika mládeže byla mnohem rozmanitější. Jedním z nejčastějších výrazů politického názoru mládeže mezi středoškolskou a zejména učňovskou mládeží byly projevy sympatie k nacismu. Důvodem těchto sympatií byla u některých jedinců patrně prostá a nepromyšlená snaha po nonkonformitě a dále i snaha vyjádřit svoji podvědomou distanci od tehdejšího režimu přihlášením se k údajnému protikladu.

Příkladem může být spis prověřované osoby krycí jméno STUDENT z r. 1985. Podle dochovaného torza spisu lze dovodit, že Oddělení StB Havlíčkův Brod získalo poznatky o skupině členů místní organizace Socialistického svazu mládeže v Golčově Jeníkově, kteří se zdravili v klubovně SSM a někdy i na veřejnosti „fašistickým pozdravem“ a v duchu obdivu k fašismu měli pořádat v klubovně SSM večírky. Po provedených výsleších členů organizace SSM v Golčově Jeníkově bylo rozpracování ukončeno v prosinci 1985 preventivně výchovným opatřením: za přítomnosti zástupců krajského a okresního výboru SSM, místní organizace KSČ a rodičů provinilců byl případ rozebrán. Obecně preventivní pohovor byl zorganizován StB i s městským výborem SSM v Golčově Jeníkově. Případ byl podle závěrečné zprávy spisu dokladem špatné ideologické práce tamní organizace SSM, ačkoliv nebyl StB zjištěn negativní postoj pachatelů k režimu. Důkazem byl i nezávadný kádrový původ provinilců.²¹⁷ Socialistický svaz mládeže byl v normalizační realitě pouze formální organizací, jejímž

---

215 AMV, f. X. S SNB, Vyhodnocení prováděcího plánu práce 11. odboru II. správy SNB za I. čtvrtletí roku 1989, II. S SNB 11. odbor, 20. 3. 1989, adresát II. správa SNB analytický odbor, zpracovala kpt. Náchodská, náčelník 11. odboru mjr. RSDr. Kubíček Václav, s. 13.

216 SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 123, zápis jednání Předsednictva OV KSČ z 10. 10. 1989, Informace o politické situaci a postupu stranických orgánů základních organizací při zabezpečování závěrů XVIII. sjezdu a usnesení ÚV KSČ v okresní organizaci Havlíčkův Brod v měsíci září 1989, předložil Mládek František, tajemník OV KSČ, zpracoval Lebruška Jaroslav, politický pracovník OV KSČ.

217 AMV, a. č. 990975 MV, r. č. 22568 STUDENT. Původně 65 listů, nyní seznam dokumentů, seznam osob, Návrh na zavedení, návrh na uložení. Skartace nevyznačena, jen razítkem, několik dokumentů vyjmuty do OBS 9731 MLÁDEŽ (skartován koncem roku 1989).

cílem bylo z hlediska režimu kontrolovat a usměrňovat mládež. Příklad mj. dokládá faktickou neúčinnost ideologické péče režimu o mládež.

Do problematiky mládeže spadal i folkový festival konaný v září 1988 v amfiteátru pod hradem v Lipnici na Sázavou. V jeho průběhu pozval na podium ke krátkému rozhovoru moderátor Jan Rejžek Václava Havla, jehož tvář ještě nebyla široké veřejnosti známa. Vystoupení mělo bouřlivý ohlas. Za tento incident měl být náčelník Oddělení StB Miroslav Kolářský podle svého vyjádření údajně kritizován a kázeňsky potrestán dokonce I. náměstkem FMV gen. Alojzem Lorencem. Skutečností ale je, že v personálních materiálech Kolářského se nenachází žádný doklad o jeho kázeňském potrestání. Dostával i nadále pravidelně 4x do roka své prémie (což byla naopak forma kázeňské odměny), naposledy dne 23. 11. 1989 za „*dosažené výsledky v oblasti řídicí organizátorské a kontrolní činnosti*“.

Vystoupení Václava Havla na festivalu bylo ale improvizací Jana Rejžka, které šlo přes přítomnost příslušníků StB z Havlíčkově Brodu asi jen těžko zabránit. Havla na festival pozval Vladimír Hanzel, přítel dramaturgyně festivalu Jarmily Polákové (a pozdější Havlův tajemník). Podle Rejžkova současného svědectví navrhla zcela spontánně až v průběhu konání pozvat na podium jako představitele divadelníků Václava Havla právě Poláková.²¹⁸ Festival se vyznačoval poměrně svobodnou atmosférou. Ve večerních hodinách vystoupil před početným publikem například legendární undergroundový harmonikář František Horáček alias Jim Čert. Asi nikoho z přítomných nepadlo, že Horáček je dlouholetým tajným spolupracovníkem StB a důvodem neúspěchu mnoha undergroundových aktivit. Lipnický festival měl svoji dohru. Na okrese bylo následně zakázáno vystupování řady hudebních souborů i sólových hudebníků²¹⁹, hlavní pořadatel festivalu a vedoucí klubu Osma v Havlíčkově Brodě Jan Hammer se měl následně nervově zhroutit. Následující den po skončení festivalu v šest hodin ráno si z klubu Osma „vypůjčili“ videokazety se záznamem celého festivalu zaměstnanec aparátu OV KSČ v Havlíčkově Brodě Anton Lobo a

---

218 Dopis Jana Rejžka autorovi, 6. 8. 2005.

219 Dne 7. 10. 1988 mělo vedení klubu Osma obdržet vnitřní nařízení KV SSM. Po zhodnocení posledního lipnického folkového festivalu bylo pro „*protisocialistickou činnost*“ s platností do 30. 12. 1988 zakázáno vystupování skupin i jednotlivců v klubech podléhajících KV SSM Hradec Králové. Jmenovitě se jednalo o skupiny Pohled, Minnesengři, Jablkoň, Dobrá úroda, Mňága a Žďorp a jednotlivce Vladimíra Mertu, Jana Buriana, Petra Skoumala, Jiřího Dědečka, Pavla Dobeše, Vladimíra Dobeše, Ivana Hoffmana, Edo Klenu a Františka Horáčka. Zakázána byla i spolupráce s Janem Rejžkem a Jarmilou Polákovou. Z dopisu „*příznivců Osmy*“ z 7. 10. 1988 určeného pro časopis Mladý svět. Archiv P. Hrabalika.

příslušník Oddělení StB kpt. Viktor Púčala, který zpracovával problematiku „kontrarozvědné ochrany mládeže“.²²⁰

Shrnutí

Nepřítel se měnil s ohledem na společenské změny a mocenské otřesy (v této souvislosti jsou zásadním mezníkem sledovaného období léta 1968–1969). V šedesátých letech to byly tradiční skupiny nepřátel neměnné již od února 1948. V době Pražského jara se přidali a ty předchozí víceméně nahradili noví „nepřátelé“. StB vnímala jako „nepřátele“ postupně od druhé poloviny 70. a v 80. letech rostoucí zárodky občanské společnosti: nezávislé kulturní, ekologické a náboženské občanské iniciativy, iniciativy na ochranu lidských práv, jejichž aktivity neoddiskutovatelně narůstají i mimo velká městská centra a ve srovnání s šedesátými léty jednoznačně signalizují pomalu rostoucí radikalizaci společnosti a společenský vývoj směřující k demokratickým změnám.

Kromě období 1968–1969 se žádné z opozičních skupin nepodařilo oslovit veřejnost. Vždy byly tyto aktivity omezeny na určitý úzký okruh. Navíc se nejednalo o otevřeně politickou činnost. Kontakty Charty 77 a intelektuálů mající nejvíce politický charakter zůstávaly záležitostí velmi úzkého kruhu osob. V případě snahy o svobodnější církevní život byl politický dopad odvozený. Mládež se chtěla bavit a žít podle svých představ a do faktické politické opozice vůči režimu byla zahrnuta. Ovšem nešlo o necitlivou hloupost či náhodu. Co bylo nezávislé na režimu a jeho centralistických strukturách, se stávalo automaticky politickým činem.

---

220 Tamtéž.

III.2.4 Ochrana ekonomiky

Linie III. odboru (též v letech 1974–1988 „linie XI. správy“) byla „kontrarozvědnou ochranou ekonomiky“. Tedy problematika ochrany ekonomiky a ochrany státního tajemství, problémů záškodnictví, sabotáží a vyzvědačství.

Ze složek Státní bezpečnosti je ekonomická kontrarozvědka obecně považována za nejméně politicky zkompromitovanou. Ovšem při bližším zkoumání se ukáže, že tato představa je zcela mylná. Ekonomická kontrarozvědka se totiž zajímala ve vymezeném rámci své činnosti z politického hlediska o občany se stejnou intenzitou a ze stejné ideologické pozice jako jiné součásti StB.

Oblasti zájmu byly podobně konstantní jako u linie boje proti vnějšímu nepříteli. Jen u sledovaných zaměstnanců se měnil důvod sledování.

V roce 1964 se StB na okrese Havlíčkův Brod soustřeďovala na problémy výrobních podniků při spolupráci v rámci RVHP, na údajný zájem nepřátelských rozvědek o výrobu, montéry přijíždějící služebně z kapitalistických zemí do podniků a na problematiku ochrany státního tajemství.²²¹

V letech 1970–1972 byly prioritami kamionová doprava a ochrana státního a hospodářského tajemství.

V roce 1977 byly v zájmu StB průmyslové podniky Kovofiniš Leděč nad Sázavou, Chotěbořské strojírny Chotěboř, dále hlavní trasa ropovodu Družba, sklady pohonných hmot ve Šlapánově a železniční uzel v Havlíčkově Brodě zejména z hlediska bývalé Federace lokomotivních čet.

V roce 1979 byla sledována problematika zdravotnictví, mezinárodní kamionová doprava a vyčleněné průmyslové podniky.

Průmysl na okrese nebyl příliš rozsáhlý ani strategicky významný. Nejzajímavějším podnikem byl n. p. Kovofiniš v Ledči nad Sázavou s 2112 zaměstnanci (stav koncem roku 1974). Podnik se mj. v ČSSR monopolně zabýval výrobou technologických zařízení pro povrchové úpravy kovů, což mělo jistý význam

---

221 AMV, f. B 5 1/II, inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1964, 22. 12. 1964, náčelník OO MV Havlíčkův Brod kpt. Jaroslav Rus, adresát: sekretariát náčelníka KS MV Hradec Králové.

pro vojenskou výrobu, RVHP i pro obchod s podniky z tzv. nesocialistických zemí a Jugoslávie. Kromě výroby a obchodních kontaktů sledovala StB od počátků normalizace strnule mezi zaměstnanci relativně početnou skupinu „pravice“. Zejména zájem o politicky nespolehlivé zaměstnance podniků posunuje jinak zdánlivě standardní zpravodajskou aktivitu boje proti průmyslové špionáži a hospodářské kriminalitě k dimenzi politické policie. V podnicích totiž bývalí členové KSČ a další „pravičáci“ z let 1968–1969 tvořili jedinou patrnou, i když téměř zcela pasivní skupinu „nepřátel“ režimu. Politicky motivované sabotáže se od 60. let prakticky nevyskytovaly a skutečná špionáž byla odhalována naprosto ojediněle. Poměrně často ale byly zjišťovány snahy „ekonomicky aktivnějších osob“ o různé formy nelegálního podnikání, obohacování, rozkrádání podnikového majetku a případy korupce. Ovšem prokázat zaznamenané případy této ekonomické kriminality bylo patrně nad síly příslušníků StB, protože jen zcela mizivý počet byl uspokojivě vyřešen. Zejména korupce (často se zdrojem mimo ČSSR) byla velmi nesnadno prokazatelná. Typickým příkladem podezření z korupce objevující se v materiálech StB představuje informace, že některý z podniků zahraničního obchodu protežuje z neznámých důvodů nabídku dodávky technického zařízení (nebo zboží) z nesocialistického státu, přestože nabídka neodpovídá požadavkům odběratele a i cena je vyšší. Rozkrýt pozadí takového podezřelého obchodu bývalo ale velmi nesnadné.

Další politicky zajímavou a na první pohled zdánlivě okrajovou oblastí zájmu StB byla střední odborná učiliště a případně další školní zařízení této úrovně a typu. O ně se ekonomická kontrarozvědka starala s toutéž starostlivostí a zájmem jako jiné součásti StB o ostatní školská zařízení ve státě. V tomto prostředí byly nejtýpictějším nežádoucím jevem u učňů sympatie k nacismu, šikana a projevy obdivu k západnímu stylu života.

Po linii ochrany ekonomiky se StB zabývala kontrolou „výjezdářů“ (zaměstnanců podniků vyjíždějících na služební cesty do nesocialistických států a Jugoslávie), naopak kontrolou občanů těchto států na služebních cestách v podnicích v ČSSR (obchodníků, montérů), spoluprací se zahraničními odběrateli (časté potíže s kvalitou, s dodržováním dodacích termínů, s korupcí, s respektováním zájmů státu v těchto obchodních vztazích), podezřeními z politicky motivovaných sabotáží i hospodářské kriminality (rozkrádání podnikového nebo státního majetku), evidovanými

„nepřátelskými osobami“ v podnicích, spolupráci v rámci RVHP, s problémy při plnění plánu, hospodářskými potížemi a jejich příčinami a tzv. mimořádnými událostmi.²²²

O chování „*řídniho nepřítele*“ ve sledovaných podnicích v polovině 70. let výmluvně hovoří zpráva Oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1976: „*Většina pravicových osob, hlavně z řad technické inteligence, projevuje na svých pracovištích snahu vysvětlovat svoji dřívější pravicovou činnost pomýlením, připouštějí, že se nechali oklamat tehdejší situací, a předstírají, že se plně ztotožňují se současnou politikou strany i s celým vývojem socialismu u nás. V průběhu příprav a konání XV. sjezdu KSČ se nevyskytly ve zdejších okrese žádné případy, že by pravicové osoby v ekonomice nějak zaktivizovaly svoji činnost anebo chtěly průběh a jednání sjezdu nějak narušit. Dle poznatků zaujaly spíše vyčkávací stanovisko a čekaly na vývoj další situace. V posjezdovém období někteří z nich projeví naději, že by opět mohli vstoupit do KSČ, a tak získat možnost lepšího pracovního a společenského postavení. Také v průběhu příprav a konání voleb do zastupitelských orgánů nedošlo ve vyčleněných ekonomických objektech ze strany pravicových a nepřátelských osob k žádné aktivizaci ani k žádným rušivým jevům. U těchto sledovaných osob bylo zaznamenáno, že převážná většina z nich se zúčastnila předvolebních schůzí v bydlech i na pracovišti a k volebním urnám se dostavovaly mezi prvními. Tím se snažily veřejně dát najevo svoji loajalitu k našemu socialistickému zřízení. Téměř všechny sledované osoby z řad pravice v ekonomice se na svých pracovištích staly členy BSP [brigáda socialistické práce] a SČSP [Svaz československo-sovětského přátelství]. Projevuje se u nich zájem o získání funkcí ve společenských organizacích, jako např. v tělovýchovných jednotách apod. U pravicových osob v železniční dopravě ČSD a u bývalých funkcionářů tzv. Federace lokomotivních čet se vyskytují podobné tendence jako u pravice ve výrobních objektech. I zde se projevují snahy o získání dobrých pracovních míst, zapojují se do BSP a snaží se v pracovních kolektivech získat důvěru.*“²²³

Od prosince 1981 probíhala celostátní akce StB s krycím jménem KRUH, jejímž cílem bylo „chránit“ dělnickou třídu před vlivy „kontrarevoluce“, která byla právě potlačena v Polsku vyhlášením výjimečného stavu. V praxi to znamenalo zaměřovat

---

222 „Mimořádná událost v národním hospodářství“ (MUNH) = událost naplňující důvodné podezření z trestné činnosti, která způsobila nebo hrozila způsobit závažné škody na životě nebo zdraví lidí, ztrátu velkého rozsahu na majetku v socialistickém vlastnictví nebo celospolečenských zájmech. Mohlo to být veřejné vystoupení občanů, útok proti objektu, epidemie, požár nebo živelná pohroma apod. Srov. NMV ČSSR 13/1983 „o hlášení závažných porušení vnitřního pořádku a jiných událostí“.

223 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 15, Vyhodnocení plánu práce za rok 1976 po linii III. odboru, 22. 12. 1976.

agenty a důvěrníky v dělnickém prostředí k mapování nálad a reakcí dělníků na politické a ekonomické události, případné pronikání nežádoucích vlivů do tohoto prostředí apod. Akce KRUH byla v době vnitřní stability země vcelku rutinním úkolem. Že by tomu tak v případě krize nemuselo být, naznačuje Vyhodnocení akce KRUH za první pololetí roku 1985 za správu StB Hradec Králové:

Do kontrarozvědné ochrany bylo ve Východočeském kraji zařazeno 46 ekonomických objektů. V nich bylo vytipováno 238 osob, u nichž byl předpoklad otevřeného vystoupení proti „politice strany“ a ohrožování bezpečnosti a vnitřního pořádku státu. K převýchově bylo určeno (?) 18, k propuštění 17, k izolaci 43 a jako vedoucí osobnosti 160 osob. Přehled o členech K-231, KAN, Federace lokomotivních čet a Rad pracujících (tedy strašák roku 1968 stále živý po 18 letech!): členů K-231 – 7, KAN – 25, FLČ – 101, RP – 154, celkem 287 osob. Většina z nich pracovala v dělnických profesích bez většího vlivu na ostatní spoluzaměstnance. V objektech pracovalo celkem 76 osob evidovaných podle RMV ČSSR č. 21/78 (tedy „NO“), z toho jeden v I. kategorii, šest ve II. kategorii, šedesát šest ve III. kategorii a tři ve IV. kategorii. Celkem 1844 osob udržovalo styky do kapitalistických států, z toho styky soukromé a služební 1072 osob a výjezdy soukromé a služební podnikalo 772. Převážně šlo o soukromé příbuzenské vztahy. Celkový počet kriminálně závadových osob ve vytipovaných ekonomických objektech činil 250 osob. „V rámci Východočeského kraje nedošlo dosud k žádné negativní události, narušení klidu a veřejného pořádku. Zájem převážné části dělníků a občanské veřejnosti byl soustředěn na vnitřně politické, ekonomické a sociální problémy. Osoby státobezpečnostního zájmu jsou v ústraní, kalkulují s prohlubováním nedostatků socialismu, propagují západní způsob života. Ve svém okolí nacházejí živnou půdu pro šíření názorů, fám, nedostatků z jednotlivých závodů. V některých případech jsou infiltrovány mezi dělnickou třídu pesimistické a zpochybňující nálady.“²²⁴

Výsledky kontrarozvědné péče StB o průmyslový podnik v rámci okresu možno dokumentovat na příkladu z hlediska StB nejzajímavějšího průmyslového podniku na okrese, n. p. Kovofiniš Ledec nad Sázavou. Podle zprávy z konce roku 1980 hodnotící současný stav „*pravicových elementů*“ činných v době Pražského jara zde bylo pro své „pravicové postoje“ stranicky řešeno 220 členů KSČ. Z nich v roce 1980 pracovalo

---

224 AMV, f. XI. S SNB, inv. j. 98, Celostátní akce KRUH, pololetní vyhodnocení dle osnovy čj. E-0011/03-82/1 z 19. 8. 1982, 11. 6. 1985, správa StB Hradec Králové, npor. Tesař a náčelník III. odboru Bruna.

v podniku ještě 162 osob. V řadách technicko hospodářských pracovníků bylo dosud 31 vyloučených členů KSČ a 44 osob se zrušeným členstvím v KSČ. Z 30 členů místní organizace ČSL silné v roce 1968 pracovaly dosud v podniku 3 osoby. Zmíněno bylo osmnáct aktivistů v roce 1968 na KSČ nezávislejšího Revolučního odborového hnutí, z nichž pracovalo dosud v podniku 13 osob. Součástí připravované ekonomické reformy roku 1968 byly Rady pracujících, které se měly účastnit řízení podniku. Z 15 kandidátů do Rady pracujících pracovalo v podniku dosud 9 osob. Dokument se zmiňuje o „katovské skupině“ údajně vytvořené v podniku pro fyzickou likvidaci kolaborantů. Její existence byla ale doložena jen „názorem“ některých straně věrných pracovníků. Z pěti členů údajné skupiny v podniku pracoval již jen jeden dělník. Z nepřátel (někteří procházeli z několika vyjmenovaných skupin) bylo v roce 1980 jmenovitě vytipováno sedm zaměstnanců, sice se navenek politicky neprojevujících, ale podle názoru Oddělení StB Havlíčkův Brod potenciálních vůdců pravice v podniku. Agenturní síť v podniku byla tvořena čtyřmi tajnými spolupracovníky.²²⁵

Na podnik Kovofiniš byl v letech 1974–1986 veden na Oddělení StB Havlíčkův Brod objektový svazek. Stav „rozpracování“ v roce 1986 ukazuje „*Návrh na uložení objektového svazku n. p. Kovofiniš Ledec nad Sázavou*“.²²⁶ V objektu pracovali v dané době již jen dva lidé evidovaní jako nepřátelské osoby III. kategorie, oba pracující důchodci, politicky neaktivní. Dále zde pracovalo ještě 31 vyloučených členů KSČ mimo vedoucí funkce, StB neměla žádné poznatky o nějaké jejich nežádoucí aktivitě. S návazností na podnik a jeho zaměstnance byly vedeny 4 spisy prověřovaných osob a jeden agenturně pátrací svazek.²²⁷ V celém objektu o více než 2000 zaměstnancích byli řízení jen tři agenti a jeden důvěrník.²²⁸

---

225 AMV, f. B 5 I/II., inv. j. 37, Vyhodnocení situace v k. p. Kovofiniš Ledec nad Sázavou, 27. 11. 1980, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Líbal Jaroslav. Zmíněnými tajnými spolupracovníky byli: MICHAL r.č. 10782, KAMIL r.č. 11250, DAVID r.č. 14436 a BOHDAN r.č. 11806.

226 Návrh na uložení objektového svazku, 6. 6. 1986, oddělení StB Havlíčkův Brod npor. Tomášek Jiří, č. l. 80–83.

227 Jednalo se konkrétně o spis prověřované osoby OTTO r.č. 21036, vedený v letech 1983–1988 na občana NSR – zástupce německé firmy jako prověrka jeho styků a možností jeho „zaverbování“ – ukončeno bez výsledků. Rovněž spis prověřované osoby ROLF r.č. 21709 byl zaveden na občana NSR, zástupce německé firmy pro podezřelé styky s čs. občany. Další dva spisy prověřovaných osob byly vedeny na dva čs. občany, zaměstnance podniku, agenturně pátrací svazek MOTOR r.č. 19316, byl veden v letech 1981–1986 pro podezření z tr. činu porušování předpisů o oběhu zboží ve styku s cizinou a ohrožení hospodářského tajemství – do kapitalistických států mělo být z n. p. Kovofiniš vyváženo zboží nad rámec dohod a nevyhodně. Ukončeno bez potvrzení prvotních poznatků jen preventivně výchovným opatřením s ředitelem podniku, který byl upozorněn na zjištěné nedostatky v realizaci kooperační smlouvy a nutnost dodržování ochrany utajovaných skutečností.

228 TS KOS r.č. 18135 – technický úsek; TS BOHDAN r.č. 11806 – obchodní úsek; TS DAVID r.č. 14436 a D VAVRO r.č. 21038. Ochetně spolupracovala pochopitelně i celá řada „aktivů“.

Podnik vedl ročně 20–25 jednání se zástupci firem z kapitalistických států, o nichž nebylo negativních zjištění. Rovněž v oblasti spolupráce s RVHP nebyly zjištěny žádné konkrétní poznatky o trestné činnosti, stejně jako v problematice ochrany utajovaných skutečností. Mimořádná událost se v podniku nestala od roku 1981. Každoročně byly vyhlašovány preventivní akce REŽIM a OCHRANA. Závěr – „rozpracování“ podniku v objektovém svazku je neefektivní, proto budou jednotlivé negativní poznatky rozpracovávány zvlášť.²²⁹

Politický charakter činnosti ekonomické kontrarozvědky je dále možno dokumentovat na spisu prověřované osoby TECHNIK, vedeného v letech 1977–1986. Objektem zájmu byl ing. Karel Bečka, do roku 1970 člen KSČ, kdy byl vyloučen za politické postoje v době Pražského jara. Od roku 1977 byl ve spise sledován s cílem zjistit a dokázat jeho činnost v zaměstnání (Výzkumném ústavu bramborářském v Havlíčkově Brodě), intenzitu styků do zahraničí a kontakty s vyloučenými členy KSČ v ústavu. Po dlouholetém rozpracování bylo pouze konstatováno, že pasivně plní své pracovní úkoly. Přesto v roce 1986 navrhl npor. Medek z Oddělení StB Havlíčkův Brod preventivně výchovné opatření přeřazením na jinou pracovní funkci ve spolupráci s ředitelem Výzkumného ústavu bramborářského ing. Findejsem. Dne 2. 10. 1986 bylo provedeno PVO utajeným způsobem – ing. Bečka byl vyřazený z řad výzkumných pracovníků a z osob schválených k jednání s vízovými cizinci, činnost měla být nadále „sledována operativními prostředky“ (tzn. agenturní a důvěrnickou sítí).²³⁰

Zajímavým objektem byla zesilovací stanice dálkových spojů ve Vepříkově. Protože zde byla vedena i „horká linka“ Moskva-Praha-Berlín, byla stanice vedena jako přísně tajný objekt. StB zde kontrolovala situaci pomocí důvěrníka s krycím jménem OLDA.²³¹

Po linii III. odboru byl veden například ale i zajímavý spis prověřované osoby LETEC. V roce 1984 StB zjistila, že dělník Miroslav Musil z Přibyslavi si doma staví vírník. V Národním technickém muzeu v Praze získal dokumentaci, opatřil si odbornou literaturu a nakoupil součástky. Vírník byl před dokončením a Musil měl v úmyslu jej u Přibyslavi vyzkoušet. Před kamarády údajně tvrdil, že chce jen přeletět státní hranici do

---

229 AMV, a. č. 523 HK, r.č. 13882, reg. 22. 12. 1974 objektový svazek oddělení StB Havlíčkův Brod, ukončeno 8. 7. 1986 – veden na n. p. Kovofiniš Ledec nad Sázavou.

230 AMV, a. č. 993197 MV, r. č. 16684, zal. 25. 7. 1977 jako spis prověřované osoby TECHNIK, oddělení StB Havlíčkův Brod, ukončeno 22. 10. 1986. Veden na Ing. Bečku Karla (1929). Původně 87 listů, nyní pouze seznam dokumentů, seznam osob, vyhodnocení a návrh na ukončení.

231 R. č. 4042/1 objektový svazek DS VEPŘÍKOV; r. č. 9869 informátor (důvěrník) OLDA.

Rakouska a zpět (!), a tak dokázat, že se tímto způsobem dá emigrovat. Po součinnostním jednání s III. odborem správy StB Hradec Králové provedli příslušníci Oddělení StB Havlíčkův Brod dne 4. 6. 1984 preventivně výchovné opatření (pohovor), kdy byl Musil upozorněn na povinnost schvalování letadel k provozu, na možnost stíhání pro tr. čin obecného ohrožení v případě pokusu o vzlet. Takový pokus již nebyl zaznamenán.²³²

Výrazný preventivní charakter činnosti okresních oddělení StB je patrný při zajišťování kontrolních, preventivních, bezpečnostních a mimořádných bezpečnostních akcí, které byly zpravidla buď v rámci kraje, nebo často celostátně koordinovány. Je zajímavé, že byly vyhlášovány k problémům, které by asi neměly znamenat bezpečnostní riziko pro stát, nebo při příležitosti různých výročí sice s politickým obsahem, nicméně v konkrétní politické situaci, která prakticky vylučovala jakékoliv bezpečnostní komplikace. Zdá se, že tyto akce nebyly vyhlášovány zpravidla na základě nějakých závěrů analytické činnosti, ale jen čistě mechanicky. Celá řada akcí byla vyhlášována v problematice ochrany ekonomiky. V roce 1976 to byly celostátní akce řízené XI. správou FMV:

POŽÁRY – ve vyčleněných objektech byly prováděny prověrky protipožárních opatření a „ustanovení“ nepřátelských osob v objektech;

AGRONOM – odhalování nepořádků, závad a trestné činnosti při sklizni, manipulaci, skladování obilí;

ENERGETIKA – zjišťování příčin nedostatků, vzniku mimořádných událostí, sledování zásobování uhlím a kontrola činnosti pravicových živlů v objektech;

OBJEKTY – ve spolupráci s Veřejnou bezpečností byly prověřovány sklady v průmyslových, zemědělských a dopravních objektech k dokumentování chyb při skladování výrobků a využívání zařízení importovaných ze zahraničí;

SMĚRNICE – ve vyčleněném objektu n. p. Kovofiniš Ledeč nad Sázavou byla provedena kontrola nepřátelských osob s cílem odhalovat snahy směřující k narušení směrnic šestého pětiletého plánu;

VÝŽIVA – akce k zjištění situace v zásobování a skladování masa a brambor;

---

232 A. č. 988531 MV, r. č. 21464 spis prověřované osoby LETEC, reg. 20. 3. 1984, ukončen 15. 3. 1985, oddělení StB Havlíčkův Brod. Původně 17 listů, nyní seznam dokumentů, návrh na založení, návrh na uložení.

OSTRAHA – kontrola ve vyčleněných objektech čs. spojů;

OCHRANA – navazovala na předešlé akce AGRONOM a OBJEKTY, preventivní prověrky v objektech k zajištění hladkého průběhu voleb;

REŽIM II. – prověrka rozmnožovací techniky v předvolebním období, jejího používání a zajištění před zneužitím;

ŘÍJEN – v předvolebním období i v průběhu voleb kontrola vízových cizinců ve vyčleněných objektech a kontrola jugoslávských státních příslušníků.²³³

Určitou představu o rozsahu a konkrétním zaměření agendy „po linii EKO“ může dát výčet písemných podkladů předávaných v listopadu 1979 při změně operativních pracovníků O StB Havlíčkův Brod po této linii. Bylo předáváno 11 svazků tajných spolupracovníků, 7 spisů důvěrníků, 19 spisů prověřovaných osob a 8 objektových svazků. Mimo operativní svazky pak podklady s názvem „Mapa výjezdářů VŠUB“, „Energetická rozvodna Havlíčkův Brod“, „Mapa výjezdářů o. p. Škrobárny Havlíčkův Brod“, „Okresní veterinární zařízení Havlíčkův Brod“, „Desky Pleas Havlíčkův Brod“, „Okresní zemědělská správa“, šest jednotlivých položek vesměs ke konkrétním osobám, desky preventivních akcí REŽIM, OSTRAHA, ŘÍJEN, AGRONOM, OCHRANA, VÝŽIVA, REŽIM II, OBJEKTY, POŽÁRY, SMĚRNICE, ENERGETIKA, desky „komplexní experiment“, „Sklizňové práce 1976“, „výpočetní technika“, EXPERTI, „zahraniční kapitalistické monopoly“, „zástupci kapit. leteckých společností“, „hlášení k palivoenergetické základně“, „preventivní činnost v EKO“, „směrnice FMZO“ a „mimořádné události“.²³⁴

Shrnutí

V problematice „*kontrarozvědná ochrana ekonomiky*“ byly konkrétní výsledky StB nejméně patrné. Zdůraznění zaslouží politická povaha dohledu nad ekonomikou. Sledované skupiny nepřítelů se v dané oblasti chovaly stejně jako v jiných problematikách StB, tedy výrobní podniky nebyly rozhodně místem koncentrace odporu proti režimu.

---

233 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 15, Vyhodnocení plánu práce za rok 1976 po linii III. odboru, 22. 12. 1976, náčelník oddělení StB Havlíčkův Brod pplk. Kepr Karel.

234 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 36, Zápis o předání a převzetí evidovaných materiálů, které obhospodařoval s. por. Ficek na oddělení StB Havlíčkův Brod, 9. 11. 1979.

I ve zdánlivě politicky indiferentní problematice ochrany ekonomiky zachovávaly složky StB charakter politické policie.

III.3 Klid a pořádek

Určitým trvalým tématem napříč liniemi StB bylo zajišťování klidu při citlivých výročích a při některých politických událostech. Tento důležitý úkol vykonávaly bezpečnostní složky týmově. Státní bezpečnost zde hrála jen roli jednoho z partnerů.

Prvním významným vystoupením občanů ve sledovaném období byly tzv. hokejové události v březnu 1969. Událost je poměrně známá. Frustrace obyvatelstva z okupace se vybila alespoň částečně na sportovním poli. Vítězství československých hokejistů nad mužstvem SSSR přivedlo večer 28. 3. 1969 do ulic mnoha měst v Československu davy lidí. Při nejznámějším incidentu byla na pražském Václavském náměstí zničena davem kancelář sovětských aeroliní Aeroflot. Méně se ví o oslavách mimo Prahu. Na mimořádném zasedání OV KSČ Havlíčkův Brod 3. 4. 1969 informoval o dění na krese náčelník Oddělení Veřejné bezpečnosti mjr. Jaroslav Sochor. Oslavy probíhaly různým způsobem na celém okrese. „Nejhorší“ situace byla v Havlíčkově Brodě, kde se shromáždilo velké množství lidí (4–5 tisíc?) před OO VB, kde byla umístěna komandatura sovětské armády. Dav provolával hesla, údajně například: „Bijte je!“, „Nataša čeká Ivana.“ V Havlíčkově Brodě a v Ledči nad Sázavou se střídalo z loveckých zbraní, dělobuchy, světlice. Veřejná bezpečnost posílila hlídkovou službu a naznačil obtíže při pokusu o postih výtržníků. Impulsem pro výtržnosti byla podle Sochora situace v Praze. K hmotným škodám na okrese nicméně nedošlo. V diskusi dominovala starost o to, jak vyjádřit omluvu příslušníkům sovětské komandatury. Je zajímavé, že se ve zveřejněném stanovisku zmínka o omluvě neobjevila. Stanovisko odsuzovalo vandalismus a činy poškozující v dané politické situaci životní zájmy ČSSR.²³⁵ „Hokejové události“ byly jak známo následovány tzv. dubnovým plénem ÚV KČ, na němž převzal iniciativu Gustáv Husák a byla zahájena etapa otevřené likvidace Pražského jara, „normalizace“.

Zatímco na jaře stranická a státní moc ještě mlžila své skutečné postoje (protesty zbytečně dráždí okupanty), při událostech okolo prvního výročí okupace v srpnu 1969 se jasně postavila proti většině obyvatelstva. Na zasedání předsednictva OV KSČ 22. 8. 1969 charakterizoval situaci náčelník O VB mjr. Jaroslav Sochor takto: „*Na našem okrese se nepřátelský projev projevil letáky a nápisy. Nápisy – vážná situace na*

---

235 SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 48, Zápis z mimořádné schůze předsednictva OV KSČ, 3. 4. 1969.

Ždírečku – zabezpečení z hlediska obsahu. Nedošlo ke střetnutí mezi příslušníky. Včera byl zachycen signál, že se má mládež zformovat a položit na náměstí věnec a jít demonstrovat na vojenské velitelství SSSR. Bylo uděláno opatření a zjištěno na 5 místech, že děvčata měla připravena kytice gladiolů, na náměstí se začínal srocovat hlouček mladých lidí, ovšem po uvidění, že je náměstí zajištěno – nastával rozchod. Šlo zřejmě o časovanou akci. Situace byla stejná ve všech okresech. Dost vážná situace je na některých závodech. Potřeba hodnotit situaci objektivně na některých závodech: Strojírny Chotěboř, Kovofiniš Ledec, Plastimat, kde byly protestní stávky, vyskytují se letáky. Včera, jak rozhodl s. Trübenekr, okamžitě se spojil s řediteli, aby nebyli ze závodů pouštěni lidé, aby nebyl styk s městem, jsem viděl jako dobré. V okrese k hmotným škodám nedošlo. U jednoho občana bylo zjištěno, že má v užívání 3 zbraně bez povolení. Řekl, že je to nález po otci. Oproti jiným okresům lze hodnotit situaci, že je o mnoho lepší. Bude ale situace o to složitější z hlediska odhalování živlů.“

Podle následující diskuse byla opatření na okrese nebývale tvrdá, hlídkování SNB, prohlídky vozidel, preventivní opatření v průmyslových podnicích. Přesto došlo v řadě podniků okresu k protestním stávkám. Z okresu bylo vysláno potlačovat protestní demonstrace do Prahy 210 příslušníků Lidových milicí. „Aktivní vystoupení LM proti kontrarevolučním silám při prvním výročí vstupu vojsk Varšavské smlouvy na území ČSSR plně prokázalo vysokou akceschopnost LM a velitelů na našem okrese. Po vyhlášení bojového poplachu nastoupili příslušníci k zabezpečení obrany a ochrany závodů, rozhodujících budov, OV KSČ na zajištění veřejného pořádku společně s příslušníky SNB a v krátkém čase na pomoc Praze. Zde se zúčastnily 3 roty z našeho okresu a velmi aktivně a obětavě vystoupily. První rota složená z jednotek CHS – 1 četa, Kovofiniš Ledec na Sáz – 1 četa a 1 četa Pletářských závodů byla odbavena v místě soustředění Habry náčelníkem OŠ a hospodářským náčelníkem OŠ. Druhá rota byla vybavena z OV KSČ HB obdobně jako první rota bez účasti vedoucího tajemníka, i když tento v budově OV KSČ byl přítomen. Třetí rota byla odbavena z OV KSČ již za účasti vedoucího tajemníka.“²³⁶

O podílu Lidové milice z Havlíčkovobrodského hovoří i dálnopis, který byl odeslán z ÚV KSČ na OV KSČ v Havlíčkově Brodě dne 22. 8. 1969 v 5.45 hodin: „I z Východočeského kraje jsou v Praze jednotky LM, v nichž je řada příslušníků ze závodů okresu Havlíčkův Brod. I. prapor byl nasazen 12.00 do 02.00 – Václ. náměstí. II. prapor

---

236 SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 48, Zasedání předsednictva OV KSČ 22. 8. 1969.

*dne 21. 8. 1969 byl nasazen do prostoru Staroměstské náměstí od 16.30 do 02.00 hod. Při plnění svěřeného úkolu bylo vystupování příslušníků svědomité. Úkol splnili dobře. Během akce nedošlo k žádné mimořádné události. Současný stav jednotek: jsou na ubikacích a odpočívají. Část praporu provádí ostrahu. Všichni příslušníci jsou zdraví a nikdo nebyl raněn. Oba prapory zůstávají nadále v Praze.*²³⁷

V reakci na nepokoje roku 1969 přijala následně stranická a státní moc opatření proti veřejným vystoupením občanů.

V případě mimořádného ohrožení klidu a veřejného pořádku byla vyhlášována „mimořádná bezpečnostní opatření“ (MBO) zpravidla s celorepublikovou platností. Detailní plány MBO byly zpracovávány na všech úrovních struktury SNB, včetně okresů a případně jednotlivých útvarů SNB. I na okresech byly zřizovány operační štáby MBO. Jejich členy byli náčelník a zástupci náčelníka Okresní správy SNB (pro politickovýchovnou práci, pro StB a pro VB), náčelník okresního štábu Lidových milicí, náčelník okresní vojenské správy a případně náčelník útvaru Sboru nápravné výchovy (tj. vězeňského zařízení), pokud se na teritoriu okresu nějaký nalézal. Zasedání operačního štábu Okresní správy SNB se účastnil i zástupce OV KSČ, předseda ONV, předseda útvarové organizace KSČ Okresní správy SNB a sekretář Rady obrany okresu. Mezi síly využitelné při MB spadaly nejen všechny složky SNB, ale i SNV (na území okresu se žádný Nápravně výchovný ústav SNV nenacházel), ČSLA, LM a Požádní ochrany. MBO mohlo mít sedm stupňů podle závažnosti situace.²³⁸

Dalším druhem opatření tohoto druhu byly „mimořádné bezpečnostní akce“ (MBA), do roku 1982 jen „bezpečnostní akce“. Ty se vyhlášovaly v době sjezdů KSČ, oslav 1. máje v Praze a Bratislavě, popřípadě v krajských městech, světových nebo evropských sportovních vystoupení, výstav a veletrhů celostátního významu, významných státních nebo mezinárodních jednání a návštěv, pokud se takových událostí účastnilo velké množství návštěvníků a byla prováděna rozsáhlá dopravní opatření. Od roku 1982 byl zaveden i další druh opatření, „bezpečnostní akce“, který představoval opatření vyhlášené v případě mimořádné situace, nevládnutelné při běžném rozsahu služby, ale neohrožující bezpečnostní situaci.²³⁹

---

237 Tamtéž, příloha.

238 NMV ČSSR č. 1/1979 a jeho novela č. 9/1982 „o systému mimořádných bezpečnostních opatření a bezpečnostních akcí“. Podstatný rozdíl v obou směrnících byl především v zavedení MBA od roku 1982.

239 NMV č. 9/1982, čl. 47.

Po dlouhá léta normalizace se jednalo o značně rutinní opatření bez zvláštních událostí. Proto budou prezentována jen na ukázce jediného roku. Z činnosti oddělení StB Havlíčkův Brod se zachovaly plány zajištění „klidu a pořádku“ v roce 1978, kdy se připomínalo několik politicky citlivých výročí. Na počátku roku to byl 25. únor – „30. výročí únorového vítězství pracujícího lidu nad buržoasií“, 21. srpna 10. výročí „internacionální pomoci bratrských socialistických zemí“ a 28. října 60. výročí vzniku samostatného Československa. K zjišťování informací o činnosti a přípravách „nepřátelských živlů“ měla být aktivizována agenturní a důvěrnická síť. Spolu s VB měla být zvýšená pozornost věnována možným iniciačním událostem: rozšiřování nelegálních písemností, letáků, nápisů, výzev k pasivní rezistenci, šíření poplašných zpráv, mimořádným událostem v podnicích či násilným trestným činům s protistátní motivací. V podnicích kromě prevence před výskytem „mimořádných událostí“ byla zabezpečena rozmnožovací technika, chráněny měly být nespécifikovaným způsobem i vojenské objekty. Důvěrnická síť v hotelích („Černý orl“ Havlíčkův Brod, „Vysočina“ Chotěboř, „Sázava“ Ledec nad Sázavou, „Koruna“ Světlá nad Sázavou a v některých případech i autokempinku ve Štokách) měla monitorovat pohyb a kontakty „vízových cizinců“ s čs. občany. Aktivní pozornost měla být věnována místům možného shromáždění mládeže a Veřejná bezpečnost měla zabránit jakémukoliv negativnímu působení na mládež. Bylo vytipováno 18 osob již „rozpracovávaných“ StB v signálních svazcích a spisech prověřovaných osob, kterým měla být v době MBO věnována zvýšená pozornost. O situaci měl náčelník oddělení informovat náčelníka OS SNB, touto cestou i tajemníka OV KSČ a předávat zajímavé poznatky na správu StB Hradec Králové.²⁴⁰

Tento všeobecný pokyn byl doplněn při příležitosti výročí „vítězného února“. S Okresním kulturním střediskem a okresním výborem SSM měly být zajištěny taneční zábavy a kulturní akce před „zneužitím“ a negativnímu působení na mládež, agenturní a důvěrnická síť byla zaměřena i na případné „zneužití“ církevních obřadů, od 20. do 26. 2. 1978 měla StB věnovat pozornost případnému pohybu dvou místních signatářů Charty 77 (při dalších MBO byla pozornost rozšířena na všechny signatáře pobývající momentálně v okrese). Příslušníci oddělení měli osobně chránit bezpečnost stranických

---

240 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 19, Plán zabezpečení významných výročí v roce 1978 po linii StB v okrese, 13. 2. 1978, náčelník oddělení StB por. Líbal Jaroslav.

a státních činitelů na oslavách v Havlíčkově Brodě a od 20. do 26. 2. i drželi stále služby a zajišťovali dosažitelnost určených příslušníků.²⁴¹

Další akcí toho roku byla okresní stranická konference (formálně vrcholný orgán KSČ na okrese) ve dnech 22.–23. 4. 1978. Kromě již standardních opatření se příslušníci oddělení podíleli na přímé osobní ochraně místa konání konference i přítomných členů KV KSČ a ÚV KSČ (přítomen byl dokonce ministr vnitra Jaromír Obzina!). Některé citlivější výrobní podniky v okrese byly navštíveny por. Karlem Fickem, který projednal s příslušnými zaměstnanci zajištění před mimořádnými událostmi. Konference proběhla z bezpečnostního hlediska bez závad.²⁴² Podobně byl zajištěn i průběh tradičních oslav 1. máje.

Další MBO bylo vyhlášeno při příležitosti „vzácné návštěvy“ generálního tajemníka ÚV KSSS Leonida Iljiče Břežněva počátkem června 1978 v Praze. Připravená opatření na okrese nepřesahovala již popsaný rozsah.

K problémům souvisejícím s kritickou situací v zemědělství a přípravou žní sice nebylo v létě 1978 vyhlášeno přímo MBO ani BA. Náčelník okresního oddělení StB nicméně uložil zaměřit agenty a důvěrníky na monitorování nedostatků v této oblasti, věnovat pozornost předcházení mimořádných událostí a dalších nespecifikovaných „*negativních jevů*“ ohrožujících plnění plánu.

MBO k 10. výročí okupace Československa armádami Varšavské smlouvy bylo rozšířeno o několik nových opatření. Nerušený průběh pobytu případných sovětských turistů na okrese měly s StB zajišťovat Okresní výbor SČSP a pobočka cestovní kanceláře ČEDOK. Okresní oddělení pasů a víz mělo v srpnu větší pozornost věnovat vízovým cizincům přihlašujícím se k pobytu na okrese a předávat okresnímu oddělení StB získané informace. Aktivní pozornost měla být věnována místům soustředění „*volně žijící mládeže*“ s cílem překazit případné „*negativnímu vystupování*“ (v rámci celostátní protitramske akce HURIKÁN). Pozornost věnovaná signatářům Charty 77 byla tentokrát rozšířena i na bývalé významné „*představitelé pravice*“ a bývalých politických stran. Zajímavá je připojená informace o jednání náčelníka O StB por. Líbala na Okresním výboru Svazarmu v Havlíčkově Brodě. Předseda OV Svazarmu ale již obdržel příslušné instrukce z krajského výboru Svazarmu a na zajištění

---

241 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 20, Plán zabezpečení 30. výročí vítězného února po linii StB v okrese, 17. 2. 1978, náčelník oddělení StB por. Líbal Jaroslav.

svazarmovských zbraní se podílel i náčelník Okresní vojenské správy. V srpnu 1978 byly zabezpečeny všechny legální velkorážné zbraně na okrese. Byla omezena většina akcí Svazarmu a zcela zrušeny střelecká cvičení a soutěže. Bylo nařízeno omezit vysílání svazarmovských radioamatérů. Motorová letadla aeroklubů Svazarmu byla zabezpečena vymontováním součástí a zatarasením pomocí bezmotorových letadel v hangárech (!). Létání bylo dokonce okolo 21. srpna přes určité protesty členů aeroklubů zcela zastaveno. Příslušníci StB rovněž v této době kontrolovali bezpečnostní opatření ve významějších podnicích a konzultovali je i s orgány vojenské kontrarozvědky ve vojenských objektech.²⁴³

V září 1978 se týkala okresu Havlíčkův Brod i bezpečnostní opatření oslav národních dožínků v Hradci Králové. Jednalo se ale jen o omezený rozsah opatření.

Připomínky významných výročí vrcholily 60. výročí vyhlášení samostatnosti ČSSR a navazujícím 61. výročí „*Velké říjnové socialistické revoluce*“. Rovněž při této příležitosti opatření nepřesahovala již rutinní rozsah.²⁴⁴

V průběhu roku 1978 se nestalo nic, co by daná opatření ospravedlňovalo. Vládl všeobecný klid. Stejně tak se nestalo nic ani v průběhu MBO vyhlášeného k „opatření vlády ČSSR k úsporám energie a úpravě maloobchodních cen“, tj. zdražování, v době od 18. do 25. 7. 1979. K zjednodušení situace přispěla záměrně vybraná doba dovolených, kdy ve výrobních podnicích bylo přítomno jen minimum zaměstnanců. Těm byla věnována největší pozornost, z jejich případné přímočaré reakce měl režim největší strach. Přesto bylo například v Chotěbořských strojárnách provedeno několik namátkových kontrol ve večerních hodinách. Velká pozornost byla věnována výkonu ostrahy a zajištění rozmnožovací techniky.²⁴⁵

Stejně klidné jako rok 1978 byly na okrese i ostatní roky let sedmdesátých a osmdesátých. Až 1. 5. 1989 upoutali při oficiální prvomájové demonstraci v Havlíčkově Brodě pozornost členové „Havlíčkovy mládeže“, kteří rozvinuli transparent

---

242 AMV, B 5 1/II., inv. j. 21, Plán zabezpečení hladkého průběhu okresní konference KSČ v Havlíčkově Brodě dne 22.–23. 4. 1978, 13. 4. 1978, náčelník oddělení StB por. Líbal Jaroslav.

243 Tamtéž, inv. j. 24, Plán bezpečnostních opatření na zajištění klidu a veřejného pořádku k 10. výročí internacionální pomoci vojsk Varšavské smlouvy ČSSR, 3. 8. 1978, náčelník oddělení StB por. Líbal Jaroslav.

244 Tamtéž, inv. j. 27, Plán bezpečnostních opatření v období 60. výročí vyhlášení samostatnosti ČSR a 61. výročí VŘSR, 12. 10. 1978, náčelník oddělení StB por. Líbal Jaroslav.

245 Tamtéž, inv. j. 35, Plán mimořádných bezpečnostních opatření k zajištění klidu a veřejného pořádku v souvislosti s opatřeními vlády ČSSR k úsporám energie a úpravě maloobchodních cen, 18. 7. 1979, náčelník oddělení StB npor. Líbal Jaroslav.

„Havlíčková mládež zdraví 1. máj“.²⁴⁶ Kromě tohoto statického aktu se nijak neprojeví a zřejmě překvapená StB proti nim nezasáhla.

Dalším veřejným vystoupením občanů před listopadem 1989 na Havlíčkobrodsku byl pochod „Havlíčkovy mládeže“ k 133. výročí úmrtí Karla Havlíčka Borovského z Havlíčkova Brodu do jeho rodiště – obce Havlíčkovy Borové dne 29. 7. 1989. Pochod zhruba sta účastníků proběhl pod tichým dohledem StB, která nezasáhla ani v momentech otevřeně politického vystoupení aktivistů „Havlíčkovy mládeže“. Zástupci iniciativy hovořili v Havlíčkově Borové o důvodech vzniku iniciativy, o vnitropolitické situaci, podpořili aktuální petici Několik vět a ukončili shromáždění zpěvem státní hymny.²⁴⁷ Podle svědectví účastníků StB v Havlíčkově Borové pouze předem vytvářela atmosféru nepřátelství proti očekávanému shromáždění „protispolečenských živelů“. Náčelník Oddělení StB Kolářský podle svého vyjádření před prověřkovou komisí z r. 1990 měl být za mírný postoj k této události kritizován tajemníkem ONV Bičikem i náčelníkem II. odboru správy StB Hradec Králové.

A do třetice „Havlíčková mládež“ uspořádala 21. 8. 1989 na havlíčkobrodském náměstí tichou demonstraci. Náčelník Oddělení StB Kolářský údajně odmítl splnit pokyn náčelníka II. odboru správy StB Hradec Králové (jak se alespoň vyjádřil roku 1990, doklady takového kroku chybějí) toto shromáždění cca patnácti osob rozehnat, protože údajně nenašel pro takový krok legální zdůvodnění.

Asi díky těmto veřejným aktivitám „Havlíčkovy mládeže“ bylo předsednictvem okresního výboru KSČ přijato speciální opatření k eliminaci případného „zneužití státního svátku 28. 10. 1989 nezávislými strukturami k různým provokacím“. Opatření ale spočívalo jen v neurčité aktivizaci členů KSČ a zajištění stále „politické služby“ a případně dosažitelnosti funkcionářů OV KSČ od 27. do 29. 1989.²⁴⁸

---

246 „...Přes provedená opatření v celostátní akci MÁJ zjištěn pokus o narušení oslav v Havlíčkově Brodě, kde Havlíčková mládež pod vedením P. Šimona rozvinula transparent „Havlíčková mládež zdraví 1. máj“, č.j.: 8T/91, A. Lorenc a spol., obálka č. 3 s. 55–60: Operativní situace na teritoriu Východočeského kraje, příspěvek N S StB Hradec Králové pplk. RSDr. JUDr. Josefa Hakla na celostátní poradě StB 20. 7. 1989, in Securitas Imperii č. 3, s. 86–93.

247 Archiv P. Hrabalíka, Zpráva pro ČTK, nedatovaný a nesignovaný strojopis.

248 SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 123, Zápis zasedání předsednictva OV KSČ 24. 10. 1989, s. 36–37.

Shrnutí

Přes jistá specifika okresu Havlíčkův Brod dávají uvedená preventivní bezpečnostní opatření k zajištění klidu představu o obdobných opatřeních na celém území státu. Jejich očividná neadekvátnost napovídá cosi o paranoie i špatném svědomí protagonistů tehdejšího režimu.

III.4 Represe a prevence

Měřitelným výsledkem činnosti oddělení by měl být počet konkrétních postihů občanů. Svazky a spisy StB měly různé formy ukončení, tzv. „realizace“. Podle článku 33 směrnic pro činnost pracovníků kontrarozvědky existovalo několik způsobů:

- ❶ preventivně-výchovné opatření,
- ❷ zpravodajské využití,
- ❸ informování nebo předání případu bezpečnostním orgánům spřáteleného socialistického státu,
- ❹ předání případu vyšetřovacím orgánům,
- ❺ u cizinců buď zkrácení pobytu, či vyhoštění se zařazením na index nežádoucích osob nebo u osob požívajících diplomatickou imunitu návrh na příslušné opatření (vyhoštění diplomatickou cestou),
- ❻ kombinace uvedených způsobů,
- ❼ uložení do archivu, pokud jsou dány podmínky zániku trestnosti (amnestie, milost, promlčení, úmrtí pachatele...).

Nejzajímavějším způsobem „realizace“ bylo „preventivně-výchovné opatření“. Zatímco pro období upevňování komunistického režimu koncem 40. a v 50. letech bylo typické obrovské množství vyšetřovaných a soudně potrestaných osob osob pro tzv. protistátní trestné činy²⁴⁹, od šedesátých let a pak i v druhé polovině existence režimu jejich počet klesá. Naopak stoupá počet lidí postižených jinými formami „realizace“, zejména různými formami preventivně výchovných opatření.

Preventivní opatření začala být prováděna již od roku 1959. Spočívala zejména ve snaze ušetřit od trestního postihu za méně závažné činy osoby „třídně blízké“ či mladistvé. Formou prevence byly zejména pohovory či projednání věci před pracovním kolektivem. Vzorem byly sovětské zkušenosti.

Prevence v době normalizace byla chápána poněkud jinak. Zákonost preventivní činnosti opírala StB o zákon o SNB č. 40/1974 Sb., zejména o § 1 odst. 2: „*Své poslání plní Sbor národní bezpečnosti preventivní a výchovnou činností a*

---

249 Zákon 50/1923 Sb. na ochranu republiky, od roku 1948 jej nahradil pověstný zákon 231/1948 Sb.

uplatňováním prostředků státního donucení.“ Ovšem již další části tohoto zákona hovoří o dodržování zákonnosti, důstojnosti a osobní svobody občanů: „*§ 2 Sbor národní bezpečnosti přispívá k tomu, aby všichni občané mohli uplatňovat svá práva při plném zachování své důstojnosti a osobní svobody v souladu s právním řádem a zájmy socialistické společnosti.*

§ 3 (1) Ve své činnosti se Sbor národní bezpečnosti řídí Ústavou Československé socialistické republiky, ústavními zákony, zákony a ostatními právními předpisy.

(2) Do práv a svobod občanů může Sbor národní bezpečnosti a jeho příslušníci zasahovat, vyžaduje-li to ochrana socialistického společenského a státního zřízení, veřejného pořádku, bezpečnosti osob nebo majetku, a to jen v mezích zákona a v rozsahu přiměřeném chráněnému zájmu.“

Preventivní činnost čs. kontrarozvědky byla prováděná podle směrnice vydané náměstkem ministra vnitra ČSSR. Jednalo se o „*metodické pokyny k provádění preventivní činnosti čs. kontrarozvědkou*“ I. náměstka ministra vnitra ČSSR genmjr. Ing. Jána Hanuliaka z 11. 12. 1974 (č.j.: N/Z-00532/1974) a jejich stejnojmennou novelu podepsanou genmjr. JUDr. Jánem Kováčem, účinnou od 1. 1. 1983 (č.j.: NZ-00459/1982). Směrnice se liší většinou jen ve formulacích, v novele byl pak propracovanější systém schvalování. V praxi byly podle směrnic užívány dvě základní formy, aktivní obranná opatření a udělení výstrahy podle Nařízení ministra vnitra ČSSR č. 2/1978.

Součástí administrativně právních opatření bylo i udělování výstrahy podle NMV 22/1978 a „*předkládání informací a upozornění příslušným stranickým, státním, hospodářským a společenským orgánům na stav nebo situaci, jež může vést k nebezpečí vzniku trestné činnosti, škod nebo jiných protispoločenských jevů*“. NMV č. 22/1978 bylo společnou směrnicí generálního prokurátora ČSSR a ministra vnitra ČSSR o použití výstrahy prokuraturou a SNB ze dne 27. 11. 1978. Poněkud zbytečně rozsáhlý dokument sděloval v podstatě toto. Občanu, o jehož nežádoucí činnosti získala Státní bezpečnost poznatky, mohlo být příslušníkem SNB nebo prokuratury sděleno, že represivní aparát ví o jeho „*protispoločenském jednání*“. Toto jednání bylo provinilci popsáno a byl upozorněn na to, že v případě jeho opakování nebo pokračování se vydává nebezpečí trestního postihu. Ze zákona nemohlo mít takové opatření žádnou

zákonný důsledek a bylo ve své podstatě nesmyslné. Občan nemohl být za totéž jednání jednou napomenut a podruhé trestně stíhán.

Směrnice nepředpisovala konkrétní způsoby prevence a rozkladných opatření. Prevenci definovaly směrnice náměstka ministra vnitra ČSSR jako odstraňování podmínek umožňujících vznik tzv. trestné činnosti. Kromě zpravodajsko taktických, rozkladných a kontrolních opatření (vesměs operativního charakteru) používala StB ale opatření administrativně právní, v mnoha případech jdoucí nad rámec znemožnění tzv. trestné činnosti, ale mající spíše charakter svévolného potrestání. Jejich formy měly v praxi charakter závažných zásahů do práv a svobod občanů. Podle pravidelných výkazů o činnosti složek StB i podle zkoumání jednotlivých případů vypadala praxe takto:

- vyloučení ze studia na SŠ a VŠ,
- vyloučení ze společenských organizací (SSM, KSČ apod.),
- zamezení v soukromé cestě do zahraničí,
- rozvázání pracovního poměru,
- zamezení profesního postupu na vyšší funkci,
- zabránění přijetí do pracovního poměru,
- odvolání z pracovní funkce a přeřazení na nižší a hůře placenou funkci,
- znemožnění dálkového studia změnou podmínek v zaměstnání,
- zamezení přijetí ke studiu,
- odejmutí státního souhlasu k výkonu činnosti duchovního
- a celá řada dalších, podle situace.

Tato opatření neprováděla StB přímo, ale prostřednictvím zaměstnavatelů, vedení škol či příslušných státních institucí, v jejichž pravomoci bylo příslušné opatření ke konkrétní osobě vykonat. V praxi informovala Státní bezpečnost tato místa buď ústně, nebo písemně. Sdělení nemělo formu příkazu nebo pokynu k vykonání příslušného požadavku, spíše upozornění na negativní činnost XY, s pobídkou provedení „příslušných opatření“.

Na okrese Halíčkův Brod byla PVO využívána relativně často. Ročně jich bývalo provedeno i více než deset.

Dalším způsobem realizace bylo „zpravodajské využití“, což znamenalo zpravidla získání dosud „rozpracovávané“ osoby za tajného spolupracovníka. Tento způsob byl představen již v kapitole věnované tajným spolupracovníkům.

Předání vyšetřovacím orgánům bylo sice neklasičtější řešením, ovšem v praxi používaným jen výjimečně. Státní bezpečnost postupem doby stále častěji využívala služeb vyšetřovatelů Veřejné bezpečnosti a politické provinilce kriminalizovala. Oblíbený byl postih za nadsazenou trestnou činnost. Nedovolené podnikání např. v kultuře nebo výtržnictví nebyvalo při troše „dobré“ vůle tak obtížné prokázat trestný čin proti republice. Navíc byl kriminalizovaný oponent režimu v morálně nevýhodné pozici, bez možnosti veřejně očistit své jméno.

Postihy cizinců nebyly tak časté. Vyhoštění z ČSSR nebo i zařazení na index nežádoucích osob (INO), případně informace či předání případu bezpečnostním orgánům spřáteleného státu byly elegantním řešením, jak se zbavit problému.

Mohla být využita i kombinace uvedených způsobů. Případ mohl být rovněž uložen bez dalšího řešení do archivu.²⁵⁰

Výsledky Oddělení StB Havlíčkův Brod nebyly co do počtu případů předaných vyšetřovatelům StB nijak početné. Jednalo se o jednotlivé případy.

V roce 1964 byly předány vyšetřovateli StB pro spáchání trestného činu podle § 109 tr. zákona (opuštění republiky) případy 3 občanů, kteří se navrátili z legální cesty do zahraničí. Dva svazky byly ukončeny rozkladným opatřením, čtyři PVO (pohovorem) a pět svazků bylo uloženo, protože předpokládaná trestná činnost nebyla potvrzena.²⁵¹

V roce 1965 nebyl vyšetřovateli poskytnut žádný případ. Tři svazky byly předány jiným složkám StB k dalším opatřením, jeden svazek byl ukončen PVO a čtyři uloženy pro nepotvrzení původního podezření.²⁵²

Za rok 1966 nejsou k dispozici příslušné údaje, v roce 1967 byly případy šesti osob předány vyšetřovateli StB pro tr. čin podle § 109 – opuštění republiky (v nepřítomnosti). Čtyři osoby byly předány vyšetřovateli StB pro trestný čin podle § 110 (vniknutí na území republiky). Jednalo se o občany NDR, kteří byli zadrženi na

---

250 RMV ČSSR č. 2 z 25. 1. 1978 Směrnice pro činnost pracovníků kontrarozvědky.

251 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 1, Zpráva o činnosti OO MV Havlíčkův Brod za rok 1964, 22. 12. 1964.

252 Tamtéž, inv. j. 2, Zpráva o operativní činnosti OO MV Havl. Brod za rok 1965, 27. 12. 1965.

území okresu a měli v úmyslu se dostat na Západ přes čs. západní hranici. Jeden občan byl předán vyšetřování pro tr. čin podle § 261 (projevování sympatií k fašismu). Jeden vízový cizinec byl pro valutové machinace vyhoštěn. Osmi osobám bylo znemožněno krátkodobé vycestování do zahraničí a proti jedné osobě bylo provedeno PVO jiného druhu.²⁵³

V roce 1968 zůstalo v zahraničí z okresu Havlíčkův Brod 14 dospělých a 5 dětí. Proti dospělým bylo zahájeno trestní stíhání podle § 109. Jeden případ byl realizován nezjištěným způsobem (valutové machinace). Dva svazky byly předány jiným složkám StB. Čtyři svazky byly uloženy pro nepotvrzení původních předpokladů a jeden pro zánik trestnosti amnestií.²⁵⁴

Další údaje jsou k dispozici až za druhé pololetí roku 1971. Případy tří osob byly předány vyšetřovateli StB pro trestné činy podle §§ 103 a 104 (hanobení představitelů vlastního státu a státu světové socialistické soustavy). Jeden cizinec byl zařazen na index nežádoucích osob.²⁵⁵

V roce 1972 byl vyšetřovateli StB předán jeden případ podle § 100 (pobuřování), jeden trestný čin podle § 198 (hanobení národa, rasy a přesvědčení) nebyl stíhán z důvodu zdravotní nezpůsobilosti pachatele, dva svazky byly předány jiným složkám StB a jeden svazek byl uložen pro nepotvrzení předpokládané trestné činnosti.²⁵⁶

V roce 1973 byly pouze dva případy ukončeny PVO (jeden pohovor a jedno odebrání státního souhlasu pro výkon duchovenské funkce). Další svazek byl uložen pro nepotvrzení původního podezření.²⁵⁷

V roce 1974 byly čtyři případy ukončeny PVO (pohovory) a jeden zpravodajským využitím („převerbování“ zájmové osoby).²⁵⁸

Následující rok 1975 byl z pohledů trestních postihů na Oddělení StB Havlíčkův Brod úspěšný. Vyšetřovateli StB byl předán jeden případ se čtyřmi osobami pro § 112, 124 a 148 (poškození zájmů republiky v cizině, porušování předpisů o oběhu zboží

---

253 Tamtéž, inv. j. 3, Zpráva o činnosti za rok 1967 – předložení, 18. 12. 1967.

254 AMV, f. B 5 1/II., inv. j. 4, Zpráva o činnosti oddělení StB Havlíčkův Brod za rok 1968 – předložení, 27. 12. 1968.

255 Tamtéž, inv. j. 8, Zpráva o plnění plánu práce za třetí čtvrtletí 1971, 4. 10. 1971 a Zpráva o plnění plánu práce za IV. čtvrtletí 1971, 8. 12. 1971.

256 Tamtéž, inv. j. 10, Roční zhodnocení plánovaných úkolů a výslednosti práce O StB Havlíčkův Brod, 22. 11. 1972.

257 Tamtéž, inv. j. 12, Roční zhodnocení plánovaných úkolů a výslednosti práce O SB Havlíčkův Brod, 28. 11. 1973.

ve styku s cizinou a zkrácení daně). Dva občané NDR a tři občané Polska byli zadrženi pro trestný čin podle § 110. Tři osoby byly v jednom případě předány pro spáchání tr. činu podle § 260 (podpora a propagace fašismu a podobného hnutí). Ve dvou případech byly akce ukončeny zpravodajským využitím („převerbováním“).²⁵⁹

Jeden případ byl předán v roce 1976 pro spáchání tr. činu podle § 109. Vyšetřovateli VB v Havlíčkově Brodě byl předán případ pro tr. čin podle § 117 (spekulace). Byl to první trestně právně řešený případ rozpracováváný po linii III. odboru. Proti třiceti šesti osobám v osmi případech byly provedeny PVO (pohovory, 2x zamezení studia a 2x kázeňský postih vedením školy a jedno nepovolení cesty do Jugoslávie). Jeden svazek uložen do archivu kvůli nepotvrzení původního předpokladu.²⁶⁰

V roce 1977 byl předán vyšetřovateli StB nejméně jeden případ podle § 100.

V roce 1978 byl jeden případ předán vyšetřovateli StB (§ 269), případ byl ale dále rozpracováván. Dále bylo provedeno pět PVO (pohovory), z nichž jeden vyústil ve zpravodajské využití.²⁶¹

Případ jedné osoby byl předán v roce 1979 vyšetřovateli StB (§ 109). U osmi osob bylo provedeno PVO (pohovory), v jednom případě vyslovena výstraha SNB a jednou proveden prokurátorský pohovor.²⁶²

S pěti osobami provedena v roce 1980 PVO (pohovory), v jednom případě předán vyšetřovateli případ pro spáchání tr. činnosti podle § 156 a 203 (útok na veřejného činitele a příživnictví). V jednom případě pro § 103 a 196 (snižování vážnosti president republiky a násilí proti skupině obyvatel a jednotlivci).

Za rok 1981 se povedlo předat jednu osobu k vyšetřování pro přípravu tr. činu podle § 100 a provedeno pět PVO.²⁶³

V první polovině roku 1982 byl předán vyšetřovateli jeden případ podle § 103.²⁶⁴

---

258 Tamtéž, inv. j. 13, Vyhodnocení ročního plánu práce 1974 po jednotlivých liniích, 3.–4. 12. 1974.

259 Tamtéž, inv. j. 14, Vyhodnocení prováděcího plánu práce za rok 1975 zaslání, 15. 12. 1975.

260 Tamtéž, inv. j. 15, Vyhodnocení plnění plánů práce po jednotlivých liniích, 22. 11. 1976.

261 Tamtéž, inv. j. 18, Vyhodnocení plnění plánů práce po jednotlivých liniích, 30.10. 1978.

262 Tamtéž, inv. j. 38, Vyhodnocení plnění plánů práce z rok 1979 po jednotlivých liniích, 22. 10. 1979.

263 AMV, přírůstek Hradec Králové z r. 1988, balík č. 12: Vyhodnocení plánu práce za rok 1981 po linii X. S SNB a po linii čs. ekonomiky.

264 Tamtéž, balík č. 13: Vyhodnocení plánu práce za I. pololetí 1982.

Údaje o výsledcích za další období z oddělení StB Havlíčkův Brod bohužel nejsou k dispozici.

Shrnutí

Těžiště funkce okresního Oddělení StB Havlíčkův Brod z hlediska hodnocení Státní bezpečnosti nespočívalo v represí ale v prevenci. Z praxe vyplývá, že tzv. prevence byla ve skutečnosti skrytou represí. Konkrétní akty represe či prevence postihovaly početně zanedbatelnou část obyvatelstva okresu. Z represe převažoval postih za trestný čin opuštění republiky, který ovšem (pokud se nejednalo o obtížně prokazatelnou přípravu) byl vykonáván na občanech v nepřítomnosti, takže i v případě odsouzení k nepodmíněnému trestu odnětí svobody fakticky „pachatale“ žijící v zahraničí mimo dosah čs. státní moci postihl jen nepřímo. Postih za trestný čin opuštění republiky byl nejběžnějším i v celorepublikovém měřítku. Z forem tzv. preventivně výchovných opatření využívali příslušníci oddělení StB v Havlíčkově Brodě jednoznačně především zastrášovacích a rozkladných pohovorů. Složitějších forem zákroků (např. pomocí zaměstnavatelů) bylo využíváno méně často. Zanedbatelný je jakýkoliv postih po linii ochrany ekonomiky.

IV. KONEC KOMUNISTICKÉHO REŽIMU, DEMONSTRACE, SKARTACE, PROVĚRKY PŘÍSLUŠNÍKŮ

Na podzim 1989 je společenský pohyb stále patrnější, a to i na okrese Havlíčkův Brod. Vzhledem k absenci materiálů Oddělení StB jej lze sledovat alespoň nepřímo na zprávách o politické situaci na okrese Havlíčkův Brod, které zpracovávali zejména na základě monitorování prostředí členské základny KSČ pro potřeby OV KSČ funkcionáři tohoto orgánu. Postřehy z tohoto prostředí jasně charakterizují jejich skutečnou připravenost ke změnám v říjnu 1989: „V současném období je mnoho diskutujících [na výročních členských schůzích a členských schůzích KSČ], kteří se znepokojují nad situací v MLR a PLR a jsou vyslovovány obavy, především od starších komunistů, z vnitropolitické situace v těchto zemích na naši vnitřní politiku. [...] K určitému zlepšení na vnitřním trhu došlo u oboru elektro, kde byla Spotřebním družstvem Jednotou zabezpečena mimořádná dodávka barevných televizorů a ledniček kombinovaných s mrazničkou. Přetrvávající nedobry stav je v zásobování obuví, a to ve všech velikostech i sortimentu. [...]

Při realizaci sjezdové linie a aktuálních úkolů politiky strany je mezi komunisty v okrese kriticky hodnocen rozhovor s Martou Kubišovou, otištěný v minulém týdnu v Mladé frontě. Jeho zveřejnění vyvolává nedůvěru mezi členy KSČ k politice komunistů v SSM a jejich zárukám zabezpečovat a plnit politiku na úseku práce s mládeží. Komunisté vychází ze stanoviska generálního tajemníka ÚV KSČ, který se v jednom ze svých vystoupení vyjádřil, že nepovedeme dialog s lidmi, kteří jsou proti socialismu, kteří vystupují jako jeho odpůrci, což lze o Martě Kubišové říci jednoznačně.“²⁶⁵

Komunisté se začali skutečně znepokojoovat o „osud socialismu“ a uvažovali o tehdy tolik zdůrazňovaném dialogu:

„Učitelé – odboráři, vystupují a vyslovují nespokojenost s článkem „Vysokoškolský zákon se novelizuje“ otištěný v deníku Práce dne 27. 10. 1989. Vyjadřují nesouhlas se stanoviskem náměstka ministryně školství, mládeže a tělovýchovy ČSR s. M. Šulisty, že by v žádném případě neměly mít rozhodující vliv při přijetí studentů na VŠ skutečnosti jako je třídní původ, angažovanost rodičů. Jsou v této

---

265 SOkA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 123, Zápis zasedání předsednictva OV KSČ 24. 10. 1989, Informace o politické situaci v okrese Havlíčkův Brod k 23. 10. 1989.

souvislosti kladeny dotazy, zda nebude při výběru studentů na VŠ uplatňována vedoucí úloha strany, zda dáme vzdělání každému příslušníkovi naší společnosti, aniž nás bude zajímat jak se nejen on, ale i jeho rodina podílí na jejím budování, jaké má osobní názory na socialismus, k jakým politickým cílům je vychován.“²⁶⁶

„V diskusi [na výročních členských schůzích] se odráží problematika současného období. Mnoho dotazů a připomínek je k oblasti kultury, kde je nejčastěji poukazováno na nedůsledný přístup kompetentních orgánů k umělcům, kteří podepsali „Několik vět“, dále k informaci v RP, že budou uvolněny do distribuce některé filmy z krizových let. Starší komunisté toto odsuzují a poukazují na to, že je třeba prosazovat důsledně kulturní politiku strany, jak to bylo zdůrazněno na XVII. sjezdu KSČ. Otázky znějí, jak proti nim bude zakročeno. [...]

Komunisté vyjadřují kritiku článku „pro pořádek“ uveřejněný 8. 11. 1989 v Mladé frontě. Z článku vyznívá, že pisatel s vedením redakce MF vyjadřuje podporu jazzové sekci, o které se ví, že vyvíjela protisocialistické snahy. [...]

Členové MěNV KSČ v Chotěboři vznesli připomínku k uveřejnění fotografie V. Havla v sobotní příloze RP. Vyjadřují vyvození závěrů v redakci.“²⁶⁷

V závěru této informace se jedinkrát objevila i zmínka o opatřeních k „eliminaci nepřátelských skupin na okrese“ v souvislosti s nepokoji v Praze po 17. 11. 1989. Týká se i místních bezpečnostních struktur:

„20. 11. 1989 na základě dálnopisu k nepokojům v Praze v souvislosti se vzpomínkovým aktem k 50. výročí 17. listopadu proběhla porada tajemníků a pracovníků OV KSČ, dále byli přizváni funkcionáři OS SNB, LM, NF a NV. Byl stanoven společný postup k eliminaci nepřátelských skupin v okrese a bylo rozhodnuto svolat porady na jednotlivých závodech a v místech. Dnes proběhla porada funkcionářů okresních orgánů NF k této problematice.“²⁶⁸

Obecně známými událostmi následujícími po 17. 11. 1989 byla zahájena poslední fáze existence komunistického režimu i Oddělení StB Havlíčkův Brod. V Havlíčkově Brodě již den po zmíněné poradě svolané OV KSČ, v úterý 21. 11. 1989,

---

266 SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karton 123, Zápis zasedání předsednictva OV KSČ 7. 11. 1989, Informace o politické situaci a postup stranických orgánů základních organizací při zabezpečování závěrů XVII. sjezdu a usnesení UV KSČ v okresní organizaci Havlíčkův Brod.

267 Tamtéž, Zápis zasedání předsednictva OV KSČ 21. 11. 1989, Informace o politické situaci v okrese k 20. 11. 1989.

268 Tamtéž.

a poté i v Chotěboři se konaly demonstrace Občanského fóra. Na nich vystoupili poprvé veřejně místní signatáři Charty 77 a také aktivisté Havlíčkovy mládeže. O těchto akcích se dochovaly ohlasy v Denních situačních zprávách StB. Zdroji těchto informací byli jak příslušníci oddělení, tak jejich agenturní síť.

V následujících dnech došlo i k pokusům nové demonstrace rozbít. Není ovšem patrné, zda tyto pokusy byly organizovány jen strukturami KSČ, či ve spojení s oddělením StB. Podíl na organizaci občanských shromáždění v Chotěboři měl sice agent StB, nicméně není doklad o tom, že by byl využíván v tomto případě k provádění nějakých rozkladných opatření: „Dne 24. 11. 1989 byla v Chotěboři, okr. Havlíčkův Brod, založena pobočka „Občanského fóra“, jejím hlavním představitelem je Petr Musílek (1945). Jmenovaný je hlavním organizátorem a mluvčím na denních shromážděních v Chotěboři.“²⁶⁹

Na mimořádném zasedání OV KSČ 24. 11. 1989 podal informaci o politické situaci na okrese náčelník OS SNB mjr. František Lelek. Toho dne se konala navečer na náměstí ČSLA v Havlíčkově Brodě další demonstrace za účasti cca 2000 lidí, promluvili dva herci z Prahy a místní aktivisté nezávislých iniciativ. Shromáždění občanů proběhla již nejen v Chotěboři, ale i v Přibyslavi, Světlé nad Sázavou a Křížové. Líčení situace členy OV KSČ se zaměřovalo zejména na předpokládaný rozsah účasti občanů na plánované generální stávce.²⁷⁰ Dosud existovala u funkcionářů KSČ naděje, že tuto akci bude možno eliminovat. Ještě 26. 11. 1989 se zdálo členům OV KSČ, že bude možné generální stávku jednak omezit, jednak převzít při ní iniciativu a odvést její sílu mimo politické požadavky.²⁷¹ Jak se ukázalo, snaha byla marná a komunisté pochopili průběh generální stávky v pondělí 27. 11. 1989 jako svoji prohru. Účast zhruba 6500 občanů okresního města na generální stávce byla nepřehlédnutelná. Zápisy z dalších mimořádných jednání předsednictva OV KSČ Havlíčkův Brod ukazují stále větší demoralizaci (rezignace na funkce, propouštění placených funkcionářů apod.).

---

269 Securitas Imperii 6/II. ÚDV, Praha 2000, s. 558–559: Mimořádná informace č. 2, Hradec Králové, 24. 11. 1989. Srov.: Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese <http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>, záznam: Musílek Petr, nar. 17. 10. 1945, reg. č. 20755, registrován 4. 5. 1983 jako PO, KTS, A krycí jméno VYDAVATEL Správa StB Hradec Králové II. odbor 1. oddělení, dále O StB Havlíčkův Brod. Svazek byl archivován 30. 11. 1989. Údaje staženy dne 11. 11. 2005. Řízen v problematice organizátoři nepřátelských seskupení, svazek byl ale údajně skartován koncem roku 1989.

270 SOKA Havlíčkův Brod, f. OV KSČ, karta 123, Zápis mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ 24. 11. 1989.

271 Tamtéž, Zápis mimořádného zasedání předsednictva OV KSČ 26. 11. 1989.

Sedmnáctý listopad inicioval společenský pohyb, výrazný i na úrovni okresu Havlíčkův Brod. Ze zpráv StB je zřejmé, že přes iniciaci událostmi v Praze a se známým účinkováním pražských studentů a herců byly události organizovány z vlastní iniciativy místních občanů. Významnou úlohu na tom měly nezávislé občanské iniciativy, jmenovitě Charta 77 a Havlíčkova mládež, jejichž aktivisté se ukázali být připravenými k vedení demonstrací a efektivního tlaku na stávající mocenské struktury. I bez sedmnáctého listopadu 1989 by byl patrně zahájen proces formování občanské společnosti na okrese. O tom svědčí již udělené povolení pro shromáždění ke Dni lidských práv 9. 12. 1989 a přislíbený prostor pro seznamování občanů s názory aktivistů nezávislých iniciativ. Je ovšem otázka, jak by se dařilo strukturám KSČ a StB v klidných podmínkách tento společenský pohyb ovlivňovat a usměrňovat.

Jak prožívali konec režimu příslušníci StB? Kromě běžné agendy a monitorování dosud nevídaných demonstrací se podíleli na pokyn náčelníka Okresní správy SNB na distribuci tiskovin zaměřených proti politickým změnám.²⁷² Co je ale nevýznamnější nejen z hlediska historiografie – začali ničit písemné doklady o své činnosti.

Skartace v listopadu a prosinci 1989 proběhly na Oddělení StB Havlíčkův Brod dosti razantním způsobem. Jejich detailní průběh lze bohužel objasnit jen částečně. Podle dochovaných materiálů preposlal náčelník správy StB Hradec Králové pplk. RSDr. JUDr. Josef Hakl na podřízené součásti formou vlastního pokynu nejprve 2. 12. 1989 zásadní body původního rozkazu I. náměstka FMV genpor. ing. Aloize Lorence nařizující tzv. vytrídění materiálů. Dne 7. 12. 1989 pak Hakl rozeslal celý text Lorencova rozkazu. Příslušníci Oddělení StB Havlíčkův Brod údajně zahájili ničení svazků až po obdržení tohoto rozkazu, ovšem nelze potvrdit, zda tomu tak bylo i ve skutečnosti, ke skartacím mohlo docházet jak před, tak i po vymezeném časovém úseku. Zničení unikla v první fázi základní kostra svazků: desky „živých“ svazků tajných spolupracovníků s přehledy dokumentů a osob ve svazku, písemným slibem spolupracovníka, memorandem a zprávou o získání. Ze svazků kontrarozvědného rozpracování a objektových svazků (ty byly evidenčně vedeny pro celý kraj, takže na oddělení se nacházely jen jejich územně příslušné podsvazky) byly vyřazovány „staré, neaktuální materiály“. Materiály vytažené ze všech svazků a spisů byly „komisionelně skartovány“ na oddělení, respektive ve sklepě budovy OS SNB. Lorenc odvolal svůj

---

272 To alespoň tvrdil náčelník oddělení StB M. Kolářský při prověrkách v r. 1990.

rozkaz 8. 12. 1989, čímž poskytl pro ničení dostatečný „legální“ čas. Ovšem původně alespoň v torzu zachované svazky tajných spolupracovníků ještě 13. 12. 1989 odvezl náčelník oddělení Kolářský podle pokynu správy StB Hradec Králové na její analytický odbor, kde byl skartován i zbytek dokumentů. Tato dodatečná skartace byla mimochodem dokonce jednoznačným porušením právně velmi pochybného Lorencova rozkazu.²⁷³

Ze svazků a spisů Oddělení StB Havlíčkův Brod bylo skartováno: 8 objektových svazků, 1 osobní svazek, 4 signální, 28 spisů nepřátelských osob, 29 spisů důvěrníků, 44 spisů prověřovaných osob, 12 spisů kandidátů tajné spolupráce a 40 svazků agentů. Proto se zachoval jediný svazek z devatenácti založených na O StB Havlíčkův Brod v roce 1989, jediný z 24 svazků založených v roce 1988, žádný z 24 svazků založených v roce 1987 atd. Situace mohla být i o něco horší, například na O StB Rychnov nad Kněžnou bylo skartováno beze zbytku všech 108 svazků nacházejících se na oddělení.

Pro představu – v rámci krajské správy Hradec Králové bylo skartováno 672 svazků agentů, 6 svazků rezidentů, 6 svazků držitelů konspiračních bytů, 28 svazků držitelů propůjčených bytů a 571 spisů důvěrníků. Tato čísla se týkají jen tehdy aktuálních „živých“ svazků a spisů.²⁷⁴ Tzv. vyřídování se bohužel významně dotklo i již uzavřených svazků a spisů havlíčkobrodského oddělení, archivovaných v průběhu let na Správě StB Hradec Králové. I z těchto svazků a spisů se zachovaly až na výjimky jen torza. Bohužel se ale nedochovaly ani pomocné materiály a další písemné dokumenty oddělení, jako jsou vyhodnocení a plány práce oddělení z let 1983–1989. Poslední takové materiály byly předány archivu MV v roce 1988 a obsahovaly dokumenty z let 1979–1982. Podle vyjádření příslušníků oddělení StB o skartaci měly být zachovány jen kartotéky osob vyjíždějících na Západ a další podobné evidence. Podle rozkazu ministra Sachera měly materiály pozůstalé na úřadovnách StB převzít příslušné úřadovny Úřadu

---

273 Archiv ÚDV, spis čj.: ÚDV-11/Vt-93, Služební záznam podle RMV ČSFR č. 62 z 15. 5. 1990 o zabezpečení zpráv o průběhu skartace v době od 17. 11. – 8. 12. 1989, mjr. JUDr. Kolářský Miloslav, 21. 5. 1990. Všichni příslušníci oddělení podali svá písemná vyjádření o průběhu skartace, která jsou velmi stručná a obsahově se nápadně shodují.

274 Skartace svazků spisů StB v období listopad – prosinec 1989 (údaje jsou za II. správu SNB, XII. správu SNB a všechny KS SNB): celkem skartováno 31 005 svazků a spisů. Z toho svazky agentů 5649 (původně 11 937, tedy skartováno 47 %), spisy důvěrníků 7618 (původně 11 430, tedy skartováno 67 %), svazky objektové 1093, spisy nepřátelských osob 6882, svazky propůjčených bytů 320 (původně 787, tedy skartováno 41 %), spisy prověřovaných osob 5477, svazky signální 800, spisy kandidátů tajné spolupráce 2565, svazky rezidentů 56 (původně 136, tedy skartováno 41 %), svazky pátrací 67, svazky konspiračních bytů 160 (původně 657, tedy skartováno 24 %) a osobní svazky 345. Údaje získány analýzou podkladů předaných Sekcí spisové a archivní služby MV ČR pro potřeby šetření skartací v r. 1990.

na ochranu ústavy a demokracie. Skutečnost absence značné části i hodnotících materiálů silně limituje možnosti poznání činnosti oddělení StB Havlíčkův Brod v osmdesátých letech.

Rozkazem ministra vnitra ČSSR č. 7. z 16. ledna 1990 byla nejprve zrušena funkční místa zástupce náčelníka OS SNB pro Státní bezpečnost. Rozkazem č. 17 z 31. 1. 1990 byly dnem 15. 2. 1990 zrušeny správy StB krajských správ SNB, oddělení StB i oddělení pasů a víz okresních správ SNB. Příslušníci StB byli rozkazem ministra vnitra č. 16. z 31. 12. 1990 (týkajícího se centrálních součástí StB) postaveni mimo službu – *„zařazeni do zálohy pro přechodně nezařazené“*. V praxi to znamenalo, že museli zůstat v pracovní době doma, dosažitelní na telefonu. Podle politického rozhodnutí měli být prověřeni z hlediska odpovědnosti za činnost StB proti občanům v minulosti a podle výsledku prověrky buď schváleni pro další službu (pokud by o ni projevíli zájem), nebo propuštěni ze služebního poměru příslušníků SNB.

Prověrky na O StB Havlíčkův Brod probíhaly podle stejných základních pravidel jako v celé ČSSR. Protože se jedná o vcelku nezpracovanou otázku, bude užitečné postup prověrek popsat podrobněji.

Rozkazem MV ČSSR JUDr. Richarda Sachera č. 21 z 7. 2. 1990 bylo mj. náčelníkům krajských správ SNB nařízeno zřídit do 15. 2. 1990 prověřkové komise na úrovni krajských a okresních správ SNB a vytvořit potřebné podmínky pro jejich činnost. V článku 4 přílohy rozkazu bylo stanoveno složení prověřkových komisí KS SNB, které měly za úkol prověřit náčelníky okresních, obvodních a městských správ SNB a všechny příslušníky SNB zařazené v záloze pro přechodně nezařazené příslušníky z rušených útvarů SNB – složky StB na krajských správách SNB. Předsedy měl jmenovat ministr vnitra ČSSR z již prověřených příslušníků SNB, členy komisí ze zástupců *„bývalých příslušníků SNB a vojáků, kteří byli propuštěni nebo byli nuceni odejít pro své politické názory, nezkompromitovaných příslušníků SNB a vojáků z povolání a občanských komisí při FMV“*.

Článek 6 přílohy pak stanovil jmenování předsedy i členů prověřkových komisí okresních, obvodních a městských správ SNB do působnosti náčelníků KS SNB. Všichni členové prověřkových komisí museli být seznámeni s povinnostmi vyplývajícími ze zacházení s utajovanými skutečnostmi. Způsob posuzování

způsobnosti příslušníků StB byl stanoven dosti mlhavě. Komise se měly zaměřit na úroveň dodržování zákonů a služebních předpisů a úroveň odborné způsobilosti prověřovaných příslušníků. Měly posuzovat morální profil, „vztah k programu vlády národního porozumění“, případné zneužívání moci ze zjištěných důvodů. Komise měly právo si k prozkoumání těchto otázek vyžádat od příslušných služebních funkcionářů nezbytné podklady. Závěry prověřkových komisí měly být předávány občanským komisím k zaujetí stanoviska s výjimkou prověrek příslušníků rozvědky, správy sledování SNB a správy zpravodajské techniky SNB.

Následujícím rozkazem č. 22 vydal téhož dne ministr vnitra Sacher zásady spolupráce příslušných náčelníků s občanskými komisemi. Občanské komise měly kromě úlohy v procesu prověrek neupřesněným způsobem zprostředkovávat komunikaci mezi bezpečnostními složkami a veřejností. V souladu se zájmy služby a dodržování služebního tajemství měly komise spolupracovat s příslušnými náčelníky při „řešení aktuálních úkolů výkonu bezpečnostní služby“. Komise měly přednášet návrhy veřejnosti k zlepšení činnosti a k dodržování zákonnosti bezpečnostních složek a naopak veřejnost informovat o jejich práci. Komise měly předkládat stanoviska vydávání zbrojních průkazů, což byl druhý konkrétní úkol. Pravomoci neměly komise zaručeny žádné, jejich činnost závisela podle „zásad“ na dobré vůli jejich partnerů, příslušných náčelníků SNB. Členy komisí měly jmenovat po dohodě na příslušné úrovni tamní občanská fóra, organizace Komunistické strany Československa (!), Československé strany socialistické a Československé strany lidové. Na Slovensku organizace Verejnosti proti násiliu, Komunistické strana Slovenska, Strany slobody a Demokratické strany. V sídlech vysokých škol mohli být členy i zástupci studentů. Jednání se mohli účastnit podle potřeby příslušní funkcionáři MV a SNB. Kromě nevelkých pravomocí bylo slabinou občanských komisí jejich zřízení pouze nejprve zmíněným rozkazem FMV a až 9. 5. 1990 přijatým zákonem Federálního shromáždění ČSFR č. 169/1990 Sb. o občanských komisích. Zákon je stručný, konstatuje existenci komisí jako daný stav. Komise měly úlohu iniciativní, poradní a kontrolní a členy měli být bezúhonní občané vyjma příslušníků SNB, SNV nebo vojáků v činné službě. Podrobnosti o vytváření, působnosti a jednání občanských komisí byly nadále svěřeny do pravomoci FMV po dohodě s MV ČR a SR.

Je logické, že v praxi muselo docházet k odlišným názorům prověřkových komisí a občanských komisí na prověření konkrétních příslušníků pro další službu. Na

to asi reagoval rozkaz MV ČSFR Sachera č. 61 z 14. 5. 1990 k realizaci č. 169/1990 Sb. o propuštění ze služebního poměru podle § 100 písmena g) („*jestliže podle vyjádření občanské komise není způsobilý k výkonu služby ve SNB*“) a o služebním poměru měli právo rozhodnout jen služební funkcionáři s příslušnou kádrovou pravomocí. O příspěvku za službu a odchodném měl rozhodovat příslušný služební funkcionář na základě žádosti příslušníka a doporučení občanské komise. To potvrzuje, že rozhodnutí občanské komise nebylo závazné.

Příspěvek za službu (§ 110 zákona 100/70 Sb. o služebním poměru) náležel za určitých podmínek propuštěným příslušníkům. Činil 20 % posledního hrubého služebního příjmu za nejméně patnáctiletou službu u SNB nebo 30 % za dvacetiletou či delší službu. Nesměl být v souběhu s platem v následujícím zaměstnání vyšší než původní služební příjem. V důchodu si mohl příslušník vybrat pro sebe výhodnější příjem, buď tento příspěvek či důchod. Odchodné mohlo dosáhnout až šestinásobku hrubého měsíčního služebního příjmu a náleželo příslušníku, jehož služební poměr končil uvolněním nebo propuštěním. Příspěvek za službu i odchodné mělo náležet příslušníkům končícím služební poměr ne z jejich viny, mohlo být vypláceno i podle individuálního rozhodnutí příslušných funkcionářů.

S konkrétním průběhem prověrek na Oddělení StB Havlíčkův Brod se lze seznámit například podle dokumentů z prověrky náčelníka O StB mjr. JUDr. Kolářského. Nový prozatímní náčelník Okresní správy SNB Havlíčkův Brod předal s datem 23. 2. 1990 Kolářskému sdělení o prověrce podle RMV ČSSR 21/1990 a dotazník, který měl Kolářský vyplněný odevzdat do 2. 3. 1990, ovšem jen v případě, že se bude ucházet o setrvání ve služebním poměru. Šestistránkový dotazník (po vyplnění tajný) byl doplněn přehledem kritérií pro setrvání ve služebním poměru příslušníka SNB. Tato kritéria nepochybně ukazují zásady, jimiž se řídila prověřková komise při rozhodování. Příslušník musel splňovat tato kritéria:

- „*být občansky a morálně bezúhonný (musí požívat dobrou pověst v místě bydliště a vést spořádaný rodinný život),*
- *nepodílel se na perzekuování a pronásledování tzv. vnitřního protivníka,*
- *nezneužil služebního zařazení k získání majetku či jiného prospěchu pro sebe nebo pro jiné,*
- *neporušil zákony a další příslušné právní předpisy,*

- *nejednal v rozporu se služební nebo zpravodajskou etikou (např. provokace, nesprávné nasazování zpravodajsko-technických úkonů, vydírání, nátlak na osoby apod.),*
- *musí mít zejména tyto morálně volní vlastnosti: cílevědomost, houževnatost, uvážlivost, iniciativnost, rozhodnost, dobrý vztah k lidem, nesmí být závislý na alkoholu či toxických látkách,*
- *musí být ztotožněn se zásadou nepolitičnosti bezpečnostního aparátu, hlavním kritériem jeho činnosti musí být služba lidu a svobodně zvoleným ústavním orgánům,*
- *po dobu služebního poměru se zdrží činnosti v jakékoliv straně nebo politickém hnutí, zejména nebude přijímat funkce a úkoly od politických stran, jakož i veřejné funkce,*
- *uvedte konkrétní příklad pozitivního vztahu k tehdy nelegálním strukturám.²⁷⁵*

Některá kritéria jdou významem proti sobě, vždyť případný pozitivní vztah k „nelegálním strukturám“ by logicky předpokládal porušování minimálně služebních předpisů, pokud ne přímo zákonů. Pronásledování „vnitřního protivníka“ bylo v podstatě zásadním úkolem StB, promítalo se i do vnější a do ekonomické problematiky, takže uvedený požadavek byl opět zcela nelogický. Mjr. JUDr. Kolářský dotazník ale vyplnil, doložil i pozitivní vztah k nelegálním strukturám (údajně sabotoval perzekuci členů „Havlíčkovy mládeže“...). Podle jeho podání se příslušníci oddělení vůbec nezabývali za dobu výkonu funkce náčelníka oddělení jediným politickým případem (!), jen sbírali informace, prověřovali a vykonávali preventivní opatření. On se dostával údajně do sporů s nadřízenými, například nepotlačoval důsledně nelegální struktury a neznemožnil vystoupení V. Havla na festivalu v Lipnici v září 1988. Přesto nebyl 16. 3. 1990 tříčlennou prověřkovou komisí doporučen k zařazení do Úřadu na ochranu ústavy a demokracie, jen případně u Veřejné bezpečnosti, ale ne v náčelnické funkci. Občanská komise při KS SNB Hradec Králové se při svém jednání 22. 3. 1990 se s tímto závěrem prověřkové komise neztotožnila a doporučila Kolářského okamžitě uvolnit ze služebního poměru. To se stalo ale až dnem 30. 6. 1990. O nezralých poměrech té doby svědčí skutečnost, že dva z deseti členů této občanské komise byli agenti StB řízení až do konce režimu 1. oddělením II. odboru správy StB Hradec Králové po linii vnitřního nepřítele.

---

275 AMV, personální spis M. Kolářského, č. l. 148, Dotazník.

Zatímco náčelník oddělení nebyl prověřen, většina podřízených ano. Ti pokračovali v další službě v různých funkcích u Policie ČSFR, resp. ČR, šest z nich slouží do současné doby. Výjimkou byli kpt. Miloslav Čermák a kpt. Ladislav Medek, kteří nebyli podle vyjádření občanské komise způsobilí pro další službu a byli propuštěni podle § 100 odst. 1 písmeno g zákona č. 100/1970 (O služebním poměru příslušníků SNB) k 30. 6. 1990.

Shrnutí

Společenský pohyb směřující k ukončení více než čtyřicetileté monopolní vlády komunistů v Československu je patrný i na úrovni okresu Havlíčkův Brod. Projevoval se poměrně razantně a přes impuls a podporu z hlavního města měl dostatečné vlastní lidské zdroje. V tomto ohledu je třeba vyzdvihnout význam nezávislých struktur (Charta 77 a Havlíčkova mládež), které představovaly počáteční „institucionální“ základnu opozice i rezervoár osobností fakticky předcházející nezávislou činností připravených převzít a udržet iniciativu při klíčových shromážděních občanů v okresním městě.

Jediným nedostatkem (vlastním nejen okresu Havlíčkův Brod) byla absence zájmu o struktury politické policie – StB. Proto mimo aktivní pozornost veřejnosti mohlo dojít k nekontrolovanému ničení dokladů o činnosti okresního oddělení StB.

Prověrky příslušníků Okresního oddělení StB související s ukončením existence StB nijak nevybočují z tristního celorepublikového průběhu této akce.

V. ZÁVĚR

Jaké bylo reálné místo a význam okresního oddělení StB? V projevech ministrů vnitra zmiňujících tyto struktury jsou vyzdvihovány jako „první linie“ StB. Realisticky byl okres periferií z hlediska společenského i „státobezpečnostního“. Vše podstatné se již z podstaty centralistického komunistického režimu konalo v centru. Okresní oddělení nevyvíjela žádnou vlastní iniciativu. Nad represivní převažovala preventivní úloha. I ta byla vyjadřována více než masovými postihy samotnou přítomností struktury StB: preventivními kontrolami, řízením a činností tajných spolupracovníků. Okresní oddělení StB bylo vysunutým „strážním stanovištěm“, jehož „posádka“ signalizovala potenciální nebezpečí, tipovala možné nepřátele i možné spolupracovníky i pro jiné podstatné úkoly.

Protirežimní aktivity musely být vyvíjeny konkrétními lidmi. Ti v podmínkách stabilizovaného totalitního režimu byli rozptýleni. Jejich koncentrace byla významnější ve větších sídlech – městech a zejména velkoměstech. Tato místa umožňovala širší protirežimní aktivity. Byly tam i lepší podmínky pro přežití, v neposlední řadě solidarita a pomoc jiných aktivistů a sympatizantů. V okrese nebyl problém ohnisko odporu, většinou jednotlivce, objevit, izolovat a zadusit již v počátcích aktivity. Nebyly zde podmínky ani pro alespoň minimálně samostatnou ekonomickou existenci. Pro StB i KSČ bylo klíčovým úkolem nedovolit opozici rozšířit svůj vliv mimo úzký intelektuální okruh, zejména mezi dělníky. Pro tento účel byla okresní struktura velmi významná. Sbírala drobné i důležitější poznatky, které jako střípky mozaiky vytvářely v centrále celý obraz.

Z úředních dokumentů Státní bezpečnosti není patrná nepochybně nejdůležitější úloha okresního oddělení, nazývaná cudně „prevence“, ve skutečnosti udržování strachu mezi občany. Jiří Reynek vzpomíná na období v polovině osmdesátých let: *„Jak časté výslechy byly? Ani ne tak často, jako dlouho: celý rok, a mezi tím ta nejistota, kdy zas přijde obálka s modrým pruhem. Doteď z toho mám podmíněný reflex, když přijde taková obálka: co je to za akci, za hrůzu, co mě čeká? A přitom jde třeba o cosi z geodézie.“*²⁷⁶

²⁷⁶ Palán Aleš: Kdo chodí tmami. Rozhovor s Jiřím Reynkem a Danielem Reynkem. Torst, Praha 2004, str. 297

Příloha č. 1:

Typologie nepřítelů – srovnání druhů osob evidovaných Státní bezpečností jako nepřátelé režimu v letech 1959, 1964, 1970 a 1978.

RMV 1/1959, článek 2. – Osoby podléhající evidování:

1. Bývalí představitelé velkoburžoazie, jako továrníci, majitelé dolů, majitelé velkého počtu akcií, členové a vedoucí činitelé správních rad, koncernů monopolů, syndikátů a bank, velkoobchodníci, velkostatkáři apod., jejich rodinní příslušníci, mají-li nepřátelský poměr k našemu zřízení;
2. kulaci; jejich rodinní příslušníci, pokud mají nepřátelský poměr k našemu zřízení;
3. bývalí přísluhovači buržoazie, jako ředitelé bank, továren, dolů a hutí, buržoazní odborníci apod., jejichž poměr k lidově demokratickému zřízení je nepřátelský;
4. bývalí představitelé cizích kapitalistických průmyslových podniků a obchodních firem a organizací, představující báze kapitalistických rozvědek (např. Ciba, Siemens, UNRRA²⁷⁷, Joint);
5. bývalí vyšší činitelé kapitalistického státního aparátu (justice, ministerstva zahraničních věcí, obchodu, financí, policie, četnictva a armády), buržoazní zpravodajští orgánové, zvláště vojenští a policejní, kteří absolvovali různé zpravodajské školy, kursy, parakursy v západních armádách a v armádě první ČSR a doby okupace, kteří byli pro svůj nepřátelský postoj propuštěni ze služby;
6. funkcionáři a aktivní členové bývalých fašistických stran a organizací, jako Národní obce fašistické (NOF), Národního sjednocení²⁷⁸, Kuratoria, Vlajky, Ligy proti bolševismu, Svazu pro spolupráci s Němci, Veřejné osvětové služby (VOS – zvláště obvodní vedoucí) a osoby, které aktivně pomáhaly fašistickým okupantům;

---

²⁷⁷ United Nations Relief and Rehabilitation Administration = Správa spojených národů pro pomoc a obnovu, mezinárodní organizace pro pomoc státům poškozeným II. světovou válkou. ČSR obdržela v rámci této pomoci po válce zboží za 270 milionů dolarů, dvě třetiny pomoci UNRRA věnovaly USA.

7. vyšší funkcionáři a aktivní členové bývalých nacistických stran, organizací a spolků jako NSDAP, Henleinova strana (SDP), Deutsche Partei (DP) atp. a všichni příslušníci SS a SA a Hitlerjugend;
8. vyšší funkcionáři a reakční členové bývalých politických stran a organizací, jakož i jejich odnoží (na příklad: Selská jízda, Národní garda, Junák, Orel, Sokol atp.);
9. vyšší funkcionáři a někteří zvláště aktivní členové bývalé Hlinkovy strany (HSLs), Hlinkovy mládeže (HM), Hlinkovy gardy (HG) a všichni členové Pohotovostních oddílů HG (PO HG);
10. reakční představitelé církví a sekt;
11. představitelé společností a klubů (např. YMCA, YWCA, Rotary Club, Svaz přátel USA);
12. bývalí agenti policie a buržoazních zpravodajských aparátů z doby I. ČSR, okupace a samostatného Slovenského štátu;
13. reakční představitelé buržoazního odboje v tzv. protektorátu a Slovenském štátu;
14. navrátilci z kapitalistických států, zejména ti, kteří opustili ČSR po osvobození v r. 1945 a po únoru 1948, nejbližší příbuzní a důvěrní známí významných bývalých představitelů buržoazie a jejich přísluhovačů, uprchlých do ciziny;
15. všechny osoby, které si odpykávaly trest za špionáž, teror, diverzi a jiné zvláště nebezpečné protistátní trestné činy; organizátory nebezpečného rozkrádání,, spekulace, devizových trestných činů a pašování, nebezpečné padělatele a u VB některé deklasované živly – recidivisty;
16. jiné osoby nebezpečné lidově demokratickému zřízení, např. osoby, které vzhledem k charakteru své bývalé činnosti disponovaly velkým bohatstvím, jako majitelé brusíren drahokamů, pasíři atd., zlatníci, hodináři, starožitníci, kožešníci, majitelé zubních ambulatorií, lékárníci, majitelé strojíren, dílen, větší výrobci zboží a zařízení, větší živnostníci a obchodníci, majitelé velkých zábavních podniků, realitních a jiných „kancelářů“, advokátních firem, vývozních, dovozních a dopravních podniků a dalších velkých podniků a provozoven, osoby které platily milionářskou dávku.

---

²⁷⁸ Česká pravicová politická strana Národní sjednocení ukončila činnost koncem roku 1938. Není patrné, zda autor směrnice neměl podle kontextu na mysli spíše nástupnickou Stranu národní jednoty či dokonce protektorátní Národní souručenství.

RMV č. 10/1964, článek 2. – Evidování podléhají osoby těchto kategorií:

1. Významné osoby z řad bývalých vykořisťovatelských tříd (bývalí továrníci, podnikatelé, velkoobchodníci, statkáři, býv. milionáři a další osoby, které v minulosti pobíraly vysoké příjmy z různých akcií a cenných papírů apod.) a zejména osoby, které v minulosti udržoval osobní a společenské spojení a styky s velkoburžoazií v kapitalistických státech. U těchto vrstev jsou zjišťovány snahy využít svých dřívějších styků s osobami, které v současné době v kapitalistické cizině jsou představiteli nebo vysokými úředníky monopolů, k vytvoření si možností pro obnovení své podnikatelské činnosti po jimi očekávaném zvratu státního zřízení.
2. Význační představitelé býv. politických stran (ministři, ústřední, krajské a okresní funkcionáři) – agrární strany, nár. soc. strany, lidové, představitelé pravicové soc. dem., HSLS, demokratické strany Slovenska a dalších reakčních stran.
3. Význačné a vedoucí osoby z býv. buržoazního domácího i zahraničního odboje a jejich zpravodajských sítí, které udržovaly zpravodajské spojení zejména s anglickou, francouzskou a americkou rozvědkou a podle jejich pokynů se snažily ovlivňovat politický vývoj v ČSSR ve prospěch západních kapitalistických států.
4. Významní představitelé býv. buržoazního státního aparátu – armády, policie, četnictva, zpravodajští důstojníci armády, kteří byli úzce spjati s francouzskou, anglickou, americkou a německou zpravodajskou službou nebo s reakčními vedoucími představiteli politických stran a významnými činiteli kapitalistických států.
5. Představitelé a ideologové církevní – katolické i nekatolické hierarchie, vedoucí představitelé tajných řádů a sekt.
6. Osoby trestané podle I. hlavy trestního zákona pro trestné činy vlastizrady (dříve velezrady), teroru, diverze, sabotáže, vyzvědačství, rozvracení, podvracení a soustavné rozšiřování protistátních dokumentů v širším měřítku. Při zařazování nepřátelských osob do této kategorie nutno přísně dodržovat RMV č. 28 ze dne 9. 9. 1963 o vynětí nezákonně stíhaných a rehabilitovaných osob z operativní evidence. Současně je zapotřebí pečlivě zvážit a zodpovědně zkoumat, zda osoby, odsouzené v letech 1949-1954 podle I. hlavy tr. zák., byly iniciátory trestné činnosti nebo zda šlo o osoby svedené z vrstev nám třídně blízkých. Vzhledem k tomu, že i v této

kategorii osob zákonitě dochází k vývojovému procesu (výchovní prostředek trestu), nutno přísně diferenciovat.

7. Členové SD, SS, SA, Abwehru a jiných zpravodajských složek okupantů, reakční představitelé a funkcionáři pronacistických aktivistických organizací (nár. obec fašistická, Národní sjednocení, Vlajka, Liga proti bolševismu, Svaz pro spolupráci s Němci, Kuratorium), aktivní agenti gestapa nebo jiných zpravodajských složek, u kterých byla prokázána činnost.
8. Jednotlivci z řad zbytků reakčních vedoucích představitelů býv. buržoazní inteligence, kteří se vyznačují v současné době rozšiřováním buržoazní ideologie na úseku kultury, vědy, zdravotnictví a školství a jsou nositeli různých poplašných zpráv, které vyvolávají nepřátelskou masovou psychosu apod.

Do nové evidence nepřátelských osob nesmí být zařazováni příslušníci maloburžoazie, různí odborníci, ředitelé závodů, inteligence a další osoby, mající tento charakter, pokud nespádají do 2.-8. kategorie.

Do nové evidence nepřátelských osob nesmí být zařazováni členové KSČ. Zavadové materiály na členy strany musí být předány příslušným stranickým orgánům. osoby nejnebezpečnější socialistickému zřízení, které aktivně a zvláště nebezpečně vystupují a jednají budou v evidenci „B“ zvláště označeny na evidenční kartě písmenem „N“. (Vesměs se bude jednat o osoby rozpracovávané v oper. svazcích.)

RMV č. 44/1970, článek II. – Evidování podléhají:

- a) představitelé a aktivní členové reakčních nepovolených nebo zakázaných organizací, politických stran (KANu, Společnosti pro lidská práva, pravicových sociálních demokratů, Demokratické strany a Slovenska atd.), představitelé pravicového oportunistu, jakož i představitelé sionistického hnutí, u nichž byla zjištěna aktivní činnosti nebo spojení s protisocialistickými a antikomunistickými silami doma i v zahraničí;
- b) organizátoři a mimořádně aktivní účastníci masových akcí, demonstrací a protisocialistických vystoupení;
- c) organizátoři, šířitelé nepřátelských letákových akcí psychického a fyzického teroru;

- d) aktivní činitelé K-231, SONOLP (Slovenská organizace na ochranu lidských práv) a osoby, které spáchaly trestné činy podle I. hlavy trestního zákona, zejména vlastizrady (dříve velezrady), teroru, diverze, sabotáže, vyzvědačství, rozvracení, podvracení, rozšiřování protistátních dokumentů v širším měřítku a navrátilci;
- e) reakční představitelé a ideologové církevní hierarchie, Díla koncilové obnovy, tajných řádů, sekt a laického hnutí;
- f) organizátoři a ideologové z řad antisocialistických a antikomunistických sil na úseku kultury, vědy, zdravotnictví, školství, ekonomiky, státního aparátu a služeb, o nichž je zjištěno, že udržovali nebo udržují styky s prominenty čs. emigrace a nepřáteli doma a v zahraničí;
- g) osoby z řady bývalých vykořisťovatelských tříd a jejich rodinní příslušníci; představitelé bývalého státního a hospodářského aparátu, zvláště ti, kteří udržují styky s nepřátelskými osobami a institucemi v kapitalistických státech;
- h) bývalí členové SD, SS, SA, Abwehru a agenti nacistických a jiných kapitalistických zpravodajských služeb, představitelé a funkcionáři fašistických organizací (Vlajka, Liba proti bolševismu, Svaz pro spolupráci s Němci, Kuratorium, HSLs, HG, MNP, NKP apod.).

Nařízení MV ČSSR č. 21/1978, příloha, článek 6. – Osoby podléhající evidenci:

Evidenci podle těchto směrnic podléhají zejména:

- a) představitelé a aktivní činitelé pravicového oportunistu, sionismu, trockismu, nacionalismu, maoismu, mluvčí a organizátoři tzv. „nelegální kultury“, signatáři tzv. „Charty 77“ a ostatních nepřátelských opozičních seskupení, spolupracovníci a informátoři zahraničních ideologických center a ostatní osoby udržující aktivní styky s jinými nepřátelskými emigrantskými seskupeními;
- b) představitelé antisocialistických sil, zejména z řad bývalých funkcionářů kontrarevolučních organizací Klub-231, Klub angažovaných nestraníků, Společnosti pro lidská práva, bývalých pravicových sociálních demokratů, aktivní funkcionáři bývalých reakčních a fašistických politických stran a jejich organizací, odhalení agenti cizích zpravodajských služeb;

- c) představitelé bývalých vykořisťovatelských tříd a kapitalistického státního a hospodářského aparátu, osoby, které v minulosti spáchaly závažné trestné činy podle hlavy první zvláštní části trestního zákona a navrátilci projevující nepřátelství vůči státu;
- d) autoři, rozmnožovatelé a rozšiřovatelé závažných protisocialistických a protizákonných pamfletů a tiskovin;
- e) organizátoři a aktivní účastníci protisocialistických a protisovětských akcí, demonstrací a jiných nebezpečných protispolečenských vystoupení a aktivní účastníci fyzického a psychického teroru;
- f) představitelé bývalých protisocialistických studentských a mládežnických organizací (ARS, Svaz vysokoškolského studentstva, Junák atd.), organizátoři závadových seskupení z řad narušené mládeže a ostatní osoby, které uplatňovaly protisocialistický vliv v procesu výchovy mládeže;
- g) reakční představitelé církevní hierarchie, kléru, tajní biskupi a kněží, představitelé jednotlivých řádů, sket a vedoucí ideologové laického apoštolátu.

Příloha č. 2:

Srovnání počtů tzv. preventivně výchovných opatření v rámci ČSSR a Východočeského kraje.

Následující tabulka informuje o rozsahu tzv. realizace formou PVO, prokurátorských výstrah a předáním případu vyšetřovateli za X. správu SNB včetně krajských správ StB po linii boje proti vnitřnímu nepříteli.²⁷⁹

Období	PVO	Výstraha NMV 22/78	předání vyšetřovateli
1978	2671		58
1979	3245		42
1980	2586		42
1981	2780		64
1982	2582		66
1984	3269	123	
II. čtvrtletí 1985	722	30	
1986	2762	74	
1987	3457	85	

Z uvedeného počtu připadala na Správu StB Hradec Králové po linii X. právy
SNB tato PVO, prokurátorské výstrahy a předání případů vyšetřovateli:

Období	PVO	Výstraha	předání vyšetřovateli
1978	209		6
1979	632		2
1980	112		2
1981	428		3
1982	202		3
1984	781	10	
II. čtvrtletí 1985	48	4	
1986	388	5	
1987	372	11	

Ukázku četnosti využívání PVO v problematice ekonomiky ukazují výkazy za 3.
odbor Správy StB Hradec Králové a podřízená Okresní oddělení StB v kraji po linii
ochrany ekonomiky:²⁸⁰

Období	PVO počet/osob	výstraha NMV 22/78	předáno vyšetřovateli
1981	446		14/18
1982	195		29
1983			
1984	528	0	27
1985	104/256		12
1986	73/121	$\frac{3}{4}$	14
1987	73/290	1	3
1988 první polovina	25/32	2	4

²⁷⁹ AMV f. X. S SNB, inv. j. 342-347, 350, 353.

²⁸⁰ AMV, f. XI. S SNB, inv. j. 94-112.

Příloha č. 3:

Denní informace krajské správy SNB Hradec Králové, listopad 1989 (výběr pasáží se vztahem k dění na okrese Havlíčkův Brod).

1)

Denní informace, 20. 11. 1989, KS SNB Hradec Králové

/.../

Dne 19. 11. 1989 bylo zjištěno, že na náměstí ČSA v Havlíčkově Brodě ve 20.55 hodin hoří 8 svíček ujištěných na kašně. Toto měla provést skupinka podnapilé mládeže, jdoucí z nedaleké restaurace, na počest údajného úmrtí Martina ŠMÍDA z Prahy. (Zjištěno Pramenem 3, dokumentace provedena nebyla.)

/.../

Náčelník KS SNB Hradec Králové

pplk. PhDr. Jindřich ROJÍČEK.

Securitas Imperii 6/II, str. 506-507

2)

Denní informace, 22. 11. 1989, KS SNB Hradec Králové:

/.../

Dne 21. 11. 1989 v 08.00 hod. se do gymnázia v Chotěboři, o. Havlíčkův Brod dostavil MENŠÍK Pavel (1968), student strojní fakulty ČVUT z Prahy. Jmenovaný požadoval na vedení školy, aby mu bylo umožněno vystoupit prostřednictvím školního rozhlasu k informování studentů gymnázia o Prohlášení studentů pražských VŠ. Jeho požadavek byl ředitelem školy odmítnut, bylo mu však umožněno uskutečnit besedu s celoškolským výborem SSM. Na MENŠÍKOVI byly požadovány jen informace, které skutečně prožil a sám viděl. Účelem jeho návštěvy bylo navázat dialog se studenty středních škol a informovat o událostech v Praze. Také informoval místní studenty o svých dalších záměrech vejít ve styk se širokou veřejností, zejména studenty, dělníky a dalšími občany. Mimo jiné měl v úmyslu i návštěvu podniku Chotěbořské strojírny. V pozadí těchto pokynů je osoba signatáře CH-77 prof. Věnka ŠILHÁNA.

Dne 21. 11. 1989 došlo asi v 19.00 hod. v Havlíčkově Brodě (nám. ČSA) ke shromáždění přibližně 200 osob. V úvodu byla dosud neustanoveným studentem gymnázia v Havl. Brodě vyslovena podpora stanovisku ÚV SSM k událostem v Praze a prohlášení studentů VŠ. Dále vystoupili představitelé iniciativy Havlíčkovy mládeže v obdobném, až krajně protisocialistickém duchu, včetně požadavku odstoupení hlavních stranických a státních činitelů. Byl jednoznačně odsouzen zákrok pořádkových jednotek v Praze, podpořena stávka na den 27. 11. 1989 a další plánované akce na další období, včetně dalších shromáždění. Nejbližší shromáždění se má uskutečnit dne 22. 11. 1989 v 17.00 hod. na stejném místě. Dav průběžně provolával a skandoval různá hesla s tendenčním zaměřením. Účastníci byli převážně z řad mládeže a studentů. Byl zaznamenán i ohlas a podiv nad tím, jak může být takováto akce veřejně akceptována.

/.../

Náčelník KS SNB Hradec Králové

pplk. PhDr. Jindřich ROJÍČEK.

Securitas Imperii 6/II, str. 524-526

3)

Denní informace, 24. 11. 1989, KS SNB Hradec Králové:

/.../

Dne 23. 11. 1989 se na náměstí v Havl. Brodě shromáždilo asi 800 osob. Z uvedeného počtu bylo asi 200 zástupců jednotlivých závodů města, kteří byli na shromáždění vysláni k presentování názorů pracujících a obhajování pozic KSČ s cílem narušení jednostranného pronášení požadavků studentů a členů "Havlíčkovy mládeže". V úvodu shromáždění vystoupili členové iniciativy „Havlíčková mládež“ Pavel NOVOTNÝ a Vladimír DOLEJŠ, kteří přednesli stručnou informaci ze Svobodného slova a 10 známých požadavků pražských VŠ. Dále vystoupil neustanovený student VŠE, který přednesl další požadavky studentů. Hlavním bodem byl požadavek okamžitého odstoupení ss. HUSÁKA, JAKEŠE, ŠTÉPÁNA, KINCLA, HOFFMANA a dalších. Dále vystoupili 2 studenti FTVS UK Praha, kteří informovali o situaci v Praze a vyzvali k podpoře studentů generální stávkou. Zdůvodnili nesmyslnost obav z poškození naší ekonomiky a informovali o možnosti připojit se ke stávce pouze symbolicky 2-5 minutami dle provozu a podmínek.

Dalším diskutujícím byl signatář CH-77 ing. Tomáš HOLENDA, jehož vystoupení bylo velmi fundované a vzbudilo všeobecnou odezvu a souhlas. V úvodu

poděkoval funkcionářům MěNV Havl. Brod za povolení akce ke Dni lidských práv dne 9. 12. a zástupcům SSM a ČSŽ, kteří se přihlásili jako spoluorganizátoři. Uvedl, že s MěNV bylo projednáno zřízení plakátovací chráněné plochy pro zveřejňování jejich názorů. Tyto názory musí být vždy podepsány a každý, kdo je zveřejní, nese zákonnou odpovědnost za jejich text. Řekl, že nejsou pro žádnou anarchii, a přítomné vyzval k respektování všech názorů.

Ředitel státního podniku PLEAS s. Kainc v diskusi uvedl, že problémy nelze řešit na ulici, ale na příslušných místech. Zdůraznil nutnost poslouchat obě strany a uvedl, že je třeba se zdržet emocí v souvislosti se zásahem příslušníků SNB dne 17. 11. Je třeba vyčkat řádného vyšetření, které již probíhá. Vyslovil zásadní nesouhlas s generální stávkou, která naruší chod NH, a řekl, že naše společnost potřebuje především práci. Jeho vystoupení bylo přijato pozitivně.

Člen iniciativy „Havlíčková mládež“ David ŠIDLÁK v souvislosti s generální stávkou navrhl vyslat pouze zástupce jednotlivých provozů s informací, kolik lidí z jejich provozu se k nim připojuje, a ostatní na pracovišti přerušit práci pouze na 5 minut. Člen HM Pavel ŠIMON hovořil o přípravě shromáždění ke Dni lidských práv a opakovaně vyzýval přítomné zástupce městských orgánů k diskusi. Ing. HOLENDA uvedl nutnost založení Občanského fóra v Havl. Brodě a vyzval zájemce z jednotlivých složek k účasti. Uvedl, že musí jít o lidi na určité úrovni, kteří musí počítat s velkým časovým zaneprázdněním. Dle jeho názoru by k založení fóra mohlo dojít v neděli 26. 11.

Dne 23. 11. 1989 od 19.00 do 19.40 se uskutečnilo rovněž shromáždění občanů v Chotěboři, okr. Havl. Brod, kterého se zúčastnilo asi 150 osob.

/.../

Náčelník KS SNB Hradec Králové

pplk. PhDr. Jindřich ROJÍČEK

Securitas Imperii 6/II, str. 544-545

4)

Denní informace 25. 11. 1989, KS SNB Hradec Králové

/.../

Dne 24. 11. 1989 se na náměstí v Havlíčkově Brodě od 17.00 do 19.30 hodin shromáždilo asi 1800 osob. Shromáždění se zúčastnili 3 herci Karlínského divadla – LANDOVÁ, ŠRÁMEK a BARTUŠEK. Ve svých vystoupeních informovali přítomné o

stávkujících pražských podniků, podali velmi jednostranná svědectví o průběhu zákroku dne 17. 11. 1989, přečetli rezoluci divadla. Ve vystoupení zdůrazňovali své problémy, nutnost sepětí s dělnickou třídou, se kterou mají přibližně stejné platy v rozsahu 1800 – až 2200 Kč. Signatář CH-77 ing. Tomáš HOLENDA vyzval zástupce jednotlivých podniků, aby podali informace o připojení ke generální stávce. Na jeho vystoupení reagovalo více osob. HOLENDA prohlásil, že v Psychiatrické léčebně Havlíčkův Brod podpořilo stávku podpisem asi 170 lidí, v OÚNZ Havl. Brod asi 400 lidí, dále téměř 90 procent zaměstnanců DRAHOSTAVU a většina zaměstnanců tiskáren. V dalších závodech PLEAS, MOTORPAL apod. se názory různí a bude rozhodnuto až v pondělí dle potřeb studentů. Tajemník OV ČSS seznámil přítomné se zasedáním ÚV ČSS a podporou generální stávky. Jménem ČSL vystoupil JUDr. ČERNÝ, který seznámil přítomné s nesouhlasem členské základny s jejich vedením a vytvořením tzv. obrodného proudu v ČSL. Dále informoval o tom, že z rozhodnutí rady pracovního kolektivu se GŘ ŠKROBÁRNY ke stávce nepřipojí. Aktivista NMS Milan POSPÍŠIL informoval o současné situaci v Praze. Předseda OV SSM Jaroslav MYSLIVEČEK podpořil Prohlášení sekretariátu ÚV SSM a přislíbil možnost využívání klubových prostor a zařízení. Jeho vystoupení bylo více řečníky charakterizováno jako chameleónství.

/.../

Náčelník KS SNB Hradec Králové
pplk. PhDr. Jindřich ROJÍČEK
Securitas Imperii 6/II, str. 562-563

5)

Denní informace 28. 11. 1989, KS SNB Hradec Králové

/.../

Na okrese Havlíčkův Brod se manifestace v Havlíčkově Brodě dne 27. 11. 1989 zúčastnilo asi 4000 osob. Shromáždění řídili signatář CH 77 ing. HOLENDA a člen Občanského fóra JUDr. Jiří ČERNÝ. JUDr. ČERNÝ mimo známé podmínky Občanského fóra uvedl požadavek apolitizace armády a zrušení LM jako neodůvodněné ozbrojené síly jedné politické strany. Zrušení hraničních pásem a přijetí branného zákona umožňujícího náhradní vojenskou službu osobám, kterým svědomí nebo víra nedovolují připravovat se na válku. Odsoudil negativní vystoupení představitelů Občanského fóra v Praze v souvislosti s jejich vystoupením na Letné dne

26. 11 s tím, že toto stanovisko jim bylo telefonicky tlumočeno. Člen iniciativy Havlíčkova mládež Pavel ŠIMON vystoupil za kulturní komisi Občanského fóra s požadavkem prosadit kulturu bez cenzury a oprostít ji od politického vedení.

/.../

Náčelník KS SNB Hradec Králové

pplk. PhDr. Jindřich ROJÍČEK.

Securitas Imperii 6/II, str. 524-526

Příloha č. 4:

Pokyn náčelníka správy StB Hradec Králové

KRAJSKÁ SPRÁVA SNB

HRADEC KRÁLOVÉ

Správa StB

Čj.: OS-00200/OV-01-89

Dne 5. prosince 1989

PŘÍSNĚ TAJNÉ

Výtisk č.: 1

Počet listů: 3

Náčelníkům operativních odborů S StB

Náčelníkům O StB na OS SNB ve VČK

Pokyn 1. náměstka MV ČSSR čj.: NZ-00671/89 ze dne 1. 12. 1989

Po předběžném písemném upozornění ze dne 2. 12. t.r. a na základě vysvětlení z porady dne 5. 12. t.r. zasílám plné znění uváděného pokynu:

„Stávající manuální způsob práce v archivech a při vedení svazkové agendy neodpovídá současným požadavkům uživatelů. V řadě případů jsou vedeny materiály, které ztratily státobezpečnostní hodnotu. Současně narůstají požadavky na skladovací prostory, které jsou zcela přeplněny. Naturální podoba písemností nevyhovuje zásadám konspirace a nelze je zabezpečit při situaci ohrožení a za BPS.

K odstranění těchto nedostatků nařizuji:

- a) Ve všech operativních archivech čs. kontrarozvědky realizovat jednotné vedení operativních fondů:
- fond TS – ve kterém budou vedeny vyříděné svazky A, schůzkových bytů, kandidátů TS a důvěrníků
  - fond KR – ve kterém budou vedeny vyříděné svazky KR, spisy PO a NO
  - fond OB – ve kterém budou vedeny vyříděné OB
  - fond T – ponechat ve stávající podobě
  - fond V – vyšetřovací spisy

- b) Vytřídění archivních materiálů provést podle následujících kategorií:
- fond TS – ponechat pouze seznam dokumentů, seznam osob, zpráva o získání, memorandum, závazek-slib, kompromitující materiály, poslední vyhodnocení a návrh na ukončení
  - fond KR – ponechat pouze seznam dokumentů, seznam osob, návrh na zavedení, vyhodnocení a závěrečnou zprávu
  - fond OB – ponechat seznam dokumentů a osob, návrh na zavedení, roční vyhodnocení a závěrečnou zprávu
  - fond T – ponechat ve stávající podobě, případně rozhodnout o jeho zničení jako celku
  - fond V – vytřídit materiály operativního významu pokud se ve svazku nacházejí, ostatní materiály ponechat v naturální podobě
  - fond Z – přehodnotit dobu úlože podle sl. předpisu A-oper- II-1, zbývající materiály zpracovat na mikrofiše
  - fond H – (historický) vytřídit a ponechat materiály z historických hledisek dokumentující činnost kontrarozvědky

Archivní materiály k osobám starším 70 let bez přefilmování zničit.

- c) Náčelníci správ StB a náčelník XII. S SNB zajistí provedení:
- Vytřídění materiálů z fondů TS, KR a OB s cílem podstatně redukovat objem archiválií.
  - Podle harmonogramu SEO VOS FMV převezou takto redukované fondy na toto pracoviště, kde bude provedeno jejich nafilmování a převedení na mikrofiše, po provedené kontrole budou písemnosti zničeny.
  - Ke splnění tohoto úkolu vyčlení přiměřený počet příslušníků a dále pro převoz materiálů a obsluhu reprografické linky.

Vytřídění „živých“ svazků:²⁸¹

- a) Svazky TS – ponechat pouze seznam dokumentů, seznam osob, zprávu o získání, aktualizované memorandum, závazek, kompromitující materiály, závažnou dokumentaci – ZBYTEK NEPRODLENĚ SKARTOVAT.
- b) Svazky KR – SIGNÁLNÍ, OSOBNÍ, PÁTRACÍ – dle povahy, OBJEKTOVÉ SVAZKY buď přes SEO skartovat, nebo ponechat: seznam osob, seznam

---

²⁸¹ Část pokynu týkající se „živých“ svazků byla odeslána náčelníkům Oddělení StB na Okresních správách SNB ve Východočeském kraji již 2. 12. 1989.

dokumentů, návrh na zavedení, vyhodnocení, závažné dokumenty, kompromitující materiály, zbytek skartovat. Při skartaci T a PT materiálů postupovat podle směrnic.

- c) Okamžitě skartovat všechny záchyty z PŘESTAVBY, NÁKUPU, záznamy z DIAGRAMŮ²⁸² vrátit neprodleně VI. odboru S StB.

Po linii OCHRANY EKONOMIKY a VNĚJŠÍHO PROTIVNÍKA postupovat diferenciovaně. U agentury, která pracovala na objektech VNITŘNÍ LINIE postupovat podle bodu a).

O způsobu zpracování archivních a živých materiálů určených k zaznamenání na mikrofiše budete vyrozuměni. O uložení dokumentačních a kompromitujících materiálů budete vyrozuměni také.

JE POTŘEBNÉ POSTUPOVAT TAK, ABY NA ÚTVARECH NEZŮSTALY MATERIÁLY, JEŽ BY MĚLY VZHLEDEM K SOUČASNÉMU POLITICKÉMU USPOŘÁDÁNÍ KOMPROMITUJÍCÍ CHARAKTER.

Vytříděné materiály je potřebné urychleně zničit za dodržení přísných bezpečnostních opatření v papírnách a pod.

Podepsal 1. náměstek MV ČSSR
genpor. ing. Alojz LORENC CSc.

Za správnost opisu:

pplk. Štrytr

Náčelník správy StB
pplk. RSDr. JUDr. Josef H A K L

Rozdělovník:

Vyhotoveno v 16 výtiscích o 3 listech a rozděleno takto:

Výt. č. 1 – OAO S StB

Výt. č. 2 – I. odbor   převzala:...

Výt. č. 3 – II. odbor   převzala:...

Výt. č. 4 – III. odbor   převzala:...

Výt. č. 5 – VI. odbor   převzala:...

²⁸² Krycí jména tzv. zpravodajsko technických úkonů, NÁKUP = úkolová prověrka korespondence, DIAGRAM = dlouhodobý odposlech, PŘESTAVBA = telefonní odposlech a kontrola dálkopisného spojení.

Výt. č. 6 – O StB Hradec Králové

[stejně jako u ostatních součástí připsáno:]

Výt. č. 7 – O StB Havl. Brod

Odesláno kurýrem dne 7. 12. 1989

Výt. č. 8 – O StB Chrudim

Výt. č. 9 – O StB Jičín

Výt. č. 10 – O StB Náchod

Výt. č. 11 – O StB Pardubice

Výt. č. 12 – O StB Rychnov n/K.

Výt. č. 13 – O StB Semily

Výt. č. 14 – O StB Trutnov

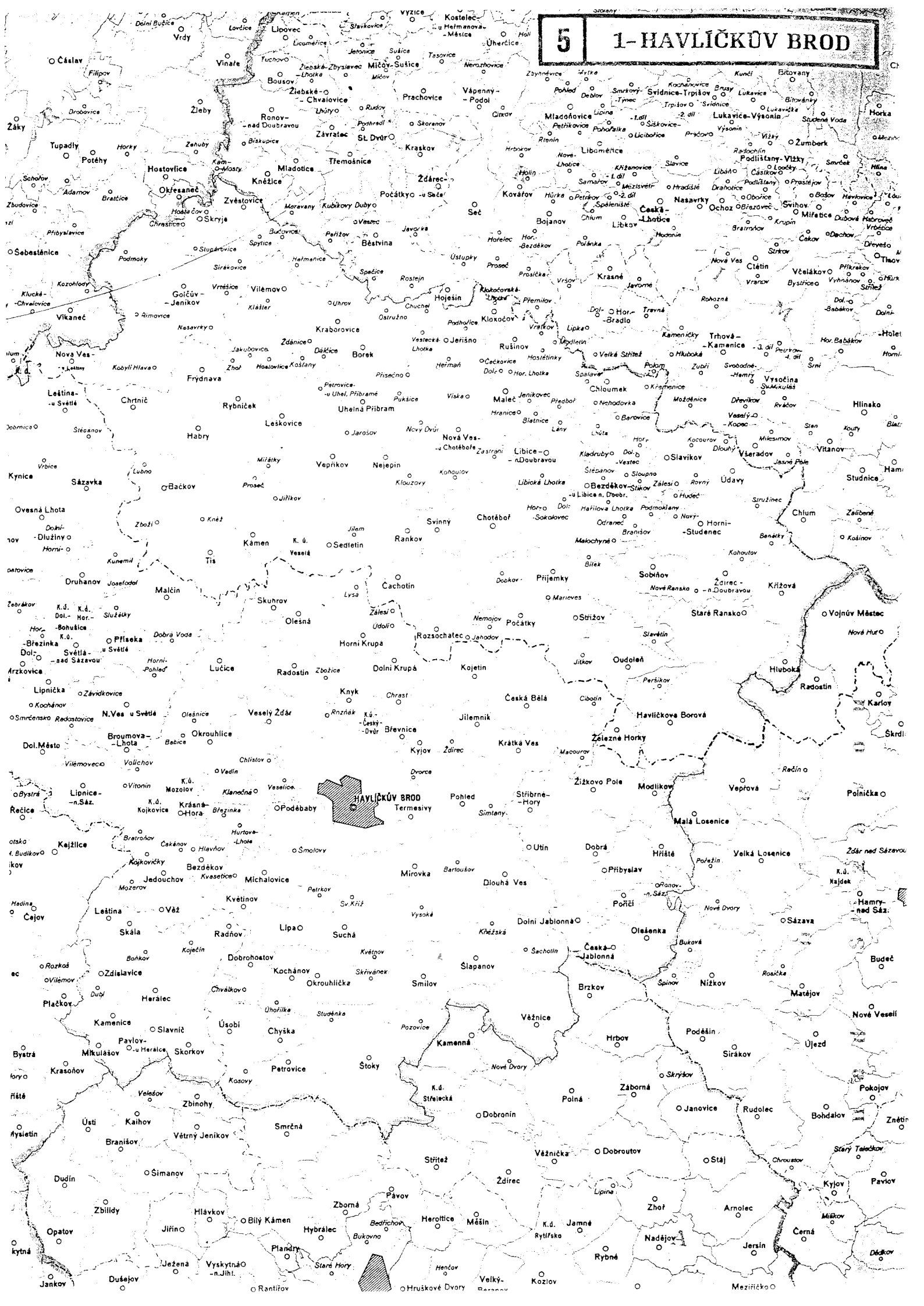
Výt. č. 15 – O StB Ústí/Orlicí

Výt. č. 16 – O StB Svitavy

Příloha č. 5:

Mapa okresu Havlíčkův Brod

(1:200 000, Mapový lexikon obcí ČSSR, Kartografické nakladatelství, Praha 1968)

Seznam literatury:

- Arnot, Michal: Počátky komunistické represe na Havlíčkobrodsku. Diplomová práce FF UK, Praha 2002
- Císař, Alois: Několik poznámek k problematice zvyšování odborné kvalifikace pracovníků bezpečnostního aparátu. In: sborník Historie SNB č. 5. FMV, Praha 1980, s. 16-23
- Cuhra, Jaroslav: Církevní politika na počátku normalizace, ÚSD AV ČR, Praha
- Cuhra, Jaroslav a Veber, Václav (ed.): Za svobodu a demokracii I. Odpor proti komunistické moci,. Evropské hnutí v ČR, Praha 1999
- Cuhrová, Libuše: Dvacet let ve stínu. Malá kapitola z dějin českého skautingu. In: Vaněk, Miroslav a kol.: Ostrůvky svobody. Kulturní a občanské aktivity mladé generace v 80. letech v Československu, ÚSD AV ČR a Votobia, Praha 2002.
- Frolík, Jan: Nástin organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948-1989. In: Sborník archivních prací 2/1991, Archivní správa MV, Praha 1991, s.447-510
- Frolík, Jan: Ještě k nástinu organizačního vývoje státobezpečnostních složek SNB v letech 1948-1949. In: Sborník archivních prací 2/2002, Archivní správa MV, Praha 2002, s. 371-520.
- Gruntorád, Jiří: Akce Norbert, in Securitas Imperii 2, ÚDV, Praha 1994, s. 5-45.
- Gula, Marián: Vývoj typů spolupracovníků kontrarozvědky StB ve směrnících pro agenturní práci. In: Sborník UDV Securitas Imperii 1, UDV, Praha 1994, s. 6-17;
- Houdek, Ludvík: Struktura ideodiverzních a emigrantských center a jejich využívání proti ČSSR, Diplomová práce absolventa VŠ SNB fakulty StB, Praha 1982.
- Kolektiv: Denní situační zprávy StB z listopadu a prosince 1989. Edice dokumentů. Securitas Imperii 6/II, ÚDV, Praha 2000
- Kolektiv: Poslední měsíce: Porada StB z 20. 7. 1989 a její realizace. Edice dokumentů. Securitas Imperii 3, ÚDV, Praha 1996
- Kolektiv: Trestní zákon. Panorama, Praha 1980.
- Míčová, Klára: Politické procesy v 50. letech 20. století na Havlíčkobrodsku – procesy se zemědělci v okolí Chotěboře. Magisterská práce Univerzita Pardubice – katedra historických věd fakulty humanitních studií, Pardubice 2005.
- Mlejnek, Josef: Nelegendy o mladých inkvizitorech.

- Obzina, Jaromír: Bezpečnost socialistické vlasti. FMV, Praha 1979.
- Palán, Aleš: Kdo chodí tmami. Rozhovor s Jiřím Reynkem a Danielem Reynkem. Torst, Praha 2004
- Roušar, František: Zkušenosti a cesty zkvalitňování řídicí práce OS SNB. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB konaného 14.-18. 11. 1981. Vysoká škola SNB, Praha 1981
- Růžička, Miloslav: Osudy politických vězňů Havlíčkobrodská 1948-1989. Konfederace politických vězňů pobočka č. 12, Havlíčkův Brod 1999
- Soukup, Josef: Hlavní směry a úkoly kádrové politiky v resortech MV po XVI. sjezdu KSČ. In: Sborník materiálů z kursu náčelníků OS SNB 14.-18. 11. 1981. VŠ SNB, Praha 1981.
- Tajovský, Bohumil Vít: Člověk musí hořeti, Torst 2001
- Vajdová, Zdeňka: Pozdní komunistické vládnutí na okresní úrovni. In: Hájek, Martin (ed.): Hierarchie jako přednost i slabina komunistického vládnutí. Dědictví komunistické vlády IV. - sborník příspěvků ze semináře konaného 11.-12. 9. 2003 v Praze. Sociologický ústav AV ČR, Praha 2003.
- Vaněk, Miroslav: Kytky v popelnici. Punk a nová vlna v Československu. In: Vaněk, Miroslav a kolektiv: Ostrůvky svobody, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR a Votobia, Praha 2002.
- Žáček, Pavel: Nástroj triedneho štátu. Organizácia ministerstev vnútra a bezpečnostných zborov 1953-1990. Ústav pamäti národa, Bratislava 2005.
- Žáček, Pavel: „Ostrá zbraň“ Státní bezpečnosti. Spolupracovníci StB ve směrnících pro agenturně operativní práci 1947-1989. In: Petr Blažek (ed.): Opozice a odpor proti komunistickému režimu v Československu 1968-1989. Ústav Českých dějin FF UK a Dokořán, Praha 2005.
- Žáček, Pavel: Proti vnitřnímu nepříteli. Nástin činnosti správy StB České Budějovice v roce 1989. In: Jihočeský sborník historický 73/2004, České Budějovice 2004, s. 215-230
- Žáček, Pavel: Přísně tajné. Státní bezpečnost za normalizace. Vybrané směrnice a metodické pokyny politické policie z let 1978-1989. Votobia, Praha 2001
- Žáček, Pavel: ŠtB na Slovensku za „normalizácie“. Ministerstvo spravodlivosti SR, Bratislava 2002.

Seznam pramenů:

AMV, fondy:

B 5 1/II. (Správa StB Hradec Králové)

310 (Velitelství StB),

Rozkazy a Nařízení ministra vnitra

A 34 (II. správa SNB)

Personální spisy

A 33 (sekretariát náměstka ministra vnitra Jána Hanuliaka)

X. správa SNB

XI. správa SNB

Archiv operativních a vyšetřovacích svazků a spisů StB

Národní archiv, ÚV KSČ, fondy:

02/1 (Předsednictvo ÚV KSČ 1976-1981)

02/2 (Politické byro ÚV KSČ 1954-1962)

02/5 (Politický sekretariát ÚV KSČ 1951-1954)

Státní okresní archiv Havlíčkův Brod, fond OV KSČ

Evidenční podklady zveřejněné podle § 7, zák. č. 107/2002 Sb. na internetové adrese

<http://www-mvcr.cz/seznamy/index.html>

Seznam zkratk

A – agent

a.č. - archivní číslo

AIPKO – analyticko-informační, plánovací a kontrolní odbor

AMV – Archiv ministerstva vnitra

BA – bezpečnostní akce

BND - Bundes Nachrichtens Dienst (Spolková zpravodajská služba SRN)

BPS – branná pohotovost státu

BSP – brigáda socialistické práce

CIC – Counter Intelligence Corps (kontrašpionážní sbor - vojenská rozvědka USA)

CMBF – Cyrilometodějská bohoslovecká fakulta

ČEDOK – Československá dopravní kancelář

ČSD – Československé státní dráhy

ČSL – Československá strana lidová

ČSLA – Československá lidová armáda

ČSNS – Československá strana národně socialistická

ČSR – Česká socialistická republika

ČSS – Československá strana socialistická

ČSSR – Československá socialistická republika

D – důvěrník

DP - Deutsche Partei

DPV OV KSČ – dům politického vzdělávání okresního výboru Komunistické strany
Československa

EKO – ekonomika

FF UK – Filosofická fakulta University Karlovy

FLČ – Federace lokomotivních čet

FMV – Federální ministerstvo vnitra

FMZO – Federální ministerstvo zahraničního obchodu

FS – Federální shromáždění

HB – Havlíčkův Brod

HG – Hlinkova garda

HM – Havlíčkova mládež

HM – Hlinkova mládež
HSLŠ – Hlinkova slovenská ľudová strana
CHS – Chotěbořské strojírny
INO – index nežádoucích osob
K 231 – Klub 231
KAN – Klub angažovaných nestraníků
KB – konspirační byt
KGB – Komitět gosudarstvennoj bezopasnosti (Výbor státní bezpečnosti při radě ministrů SSSR)
KR – kontrarozvědné rozpracování
KSČ – Komunistická strana Československa
KS MV – krajská správa Ministerstva vnitra
KS SNB – krajská správa Sboru národní bezpečnosti
KTS – kandidát tajné spolupráce
KV KSČ – krajský výbor Komunistické strany Československa
KV SSM – krajský výbor Socialistického svazu mládeže
LM – lidové milice
MBA – mimořádná bezpečnostní akce
MBO – mimořádné bezpečnostní opatření
MGB – Ministerstvo gosudarstvennoj bezopasnosti (ministerstvo státní bezpečnosti – SSSR)
MěNV – městský národní výbor
MLR – Maďarská lidová republika
MNB – Ministerstvo národní bezpečnosti
MNV – místní národní výbor
MSS – Mezinárodní svaz studentstva
MU – mimořádná událost
MUNH - mimořádná událost v národním hospodářství
MV – Ministerstvo vnitra
N – náčelník
NA – Národní archiv
NDR – Německá demokratická republika
NF – Národní fronta
NMS – Nezávislé mírové sdružení

NMV – nařízení ministra vnitra
NMV – náměstek ministra vnitra
NO – nepřátelská osoba
NOF – Národní obec fašistická
n. p. – národní podnik
NSDAP – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei
NSR – Německá spolková republika
OAO – organizační a analytický odbor
OBS – objektový svazek
ONV – okresní národní výbor
OO MV – okresní oddělení Ministerstva vnitra
OS – osobní svazek
OS SNB – okresní správa Sboru národní bezpečnosti
OŠ – okresní štáb
OV KSČ – okresní výbor Komunistické strany Československa
O StB – oddělení Státní bezpečnosti
OÚNZ – okresní ústav národního zdraví
O VB - oddělení Veřejné bezpečnosti
PB – propůjčený byt
PF UK – Právnická fakulta University Karlovy
PLR – Polská lidová republika
PO – prověřovaná osoba
PO HG - pohotovostní oddíly Hlinkovy gardy
PPU - Plastic People of the Universe
PT – přísně tajné
PÚV KSČ – předsednictvo ústředního výboru KSČ
PVO – preventivně-výchovné opatření
PZS – pátrací svazek
r.č. – registrační číslo
ROH – Revoluční odborové hnutí
RP – rady pracujících
RP – Rudé právo
RSE – Rádio Svobodná Evropa
RVHP – Rada vzájemné hospodářské pomoci

ŘO – řídicí orgán
S (SS) – signální svazek
SA – Sturmabteilung (úderný oddíl)
SČSP – Svaz československo-sovětského přátelství
SD – Sicherheitsdienst (bezpečnostní služba)
SDP – Sudetendeutsche Partei (Sudetoněmecká strana)
SEO VOS FMV - Statisticko evidenční odbor Vnitřní organizační správy Federálního ministerstva vnitra
SKD PIT – Sdružení katolických duchovních Pacem in terris
SNV – Sbor nápravné výchovy
SokA – Státní okresní archiv
SONOLP - Slovenská organizácia na ochranu ľudských práv
SOOŽ – Sbor ozbrojené ostrahy železnice
SOŠ – střední odborná škola
SPO – spis prověřované osoby
SS – Stutzstaffel (ochranný oddíl)
SSM – Socialistický svaz mládeže
SSR – Slovenská socialistická republika
SSSR – Svaz sovětských socialistických republik
S StB – správa Státní bezpečnosti
SNB - Sbor národní bezpečnosti
STASI – Staatssicherheit (Státní bezpečnost v Německé demokratické republice)
StB – Státní bezpečnost
Svazarm – Svaz pro spolupráci s armádou
RMV – rozkaz ministra vnitra
T – tajné
TA-155 – skryté pozorování a filmování
TA-211 – úkolová prověrka korespondence
TRMV – tajný rozkaz ministra vnitra
TS – tajný spolupracovník
UNRRA - United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa spojených národů pro pomoc a obnovu)
ÚSD AV – Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd
ÚV KSČ – Ústřední výbor Komunistické strany Československa

ÚV KSSS – Ústřední výbor Komunistické strany Sovětského svazu
VB – Veřejná bezpečnost
VC – vízový cizinec
VČK – Východočeský kraj
VKR – vojenská kontrarozvědka
VONS – Výbor na obranu nespravedlivě stíhaných
VOS - Veřejná osvětová služba
VŘSR – Velká říjnová socialistická revoluce
VŠ – vysoká škola
VŠCHT – Vysoká škola chemicko technologická
VŠ SNB – Vysoká škola Sboru národní bezpečnosti
VŠP – Vysoká škola politická
YMCA – Young Men`s Christians Association
YWCA – Young Women`s Christians Association
ZN – zástupce náčelníka
ZO – základní organizace
X. S SNB – X. správa Sboru národní bezpečnosti
XI. S SNB – XI. správa Sboru národní bezpečnosti

